

VOL. 2. ISSUE 1

**Journal of Academic Research and
Trends in Educational Sciences
(JARTES)**

ISSN 2181-2675

www.ijournal.uz

JOURNAL OF ACADEMIC RESEARCH AND TRENDS IN EDUCATIONAL SCIENCES

(JARTES)

Volume 2 Issue 1, 2023

ISSN: 2181-2675

XALQARO TADQIQOT LLC

www.ijournal.uz

Jizzakh, Uzbekistan

A FANTASTIC DEPICTION OF THE UNDERWATER WORLD IN ALISHER NAVOI'S "SADDI ISKANDARI" POEM

Saparova Zebiniso Davlatovna¹

Termiz State University

KEYWORDS

fantasy, mystic-fantasy, fantasy element, "Alexander's mirror", "bagasse", "floating city", "Yajuzh mazhuz", "underwater device", "Alexander's wall", "cannibals", "mysterious numbers" and "heavenly bodies"

ABSTRACT

In this article, the epic of Alisher Navoi's "Saddi Iskandari" explores the true nature of discoveries in the underwater world, fantastic images and strange events associated with the character of the main character Alexander, the role of mystical and fantastic motifs in the epic. Also in the article "Iskander's mirror", "jam", "floating city on the water", "Yajuzh mazhuz", "underwater device", "Iskander's wall", "cannibalistic creatures", "mysterious numbers" and "celestial bodies" are analyzed in an epic, etc.

2181-2675/© 2023 in XALQARO TADQIQOT LLC.

DOI: 10.5281/zenodo.7508465

This is an open access article under the Attribution 4.0 International(CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

¹ Master, Faculty of Uzbek Philology, Termiz State University, Uzbekistan

АЛИШЕР НАВОЙНИНИНГ “САДДИ ИСКАНДАРИЙ” ДОСТОНИДА СУВ ОСТИ ДУНЁСИНИНГ ФАНТАСТИК ТАСВИРИ

KALIT SO‘ZLAR:

Фантастика, мистик-фантастика, фантастик элемент, “Искандар кўзгуси”, “жом”, “сув устида сузиб юрувчи шаҳар”, “яжуж мажуж”, “сув ости қурилмаси”, “Искандар девори”, “одамхўр махлуқотлар”, “сирли рақамлар” ва “осмон жисмлари”

ANNOTATSIYA

Ушбу мақолада Алишер Навоийнинг “Садди Искандарий” достонида сув ости дунёсидаги кашфиётлар, фантастик тасвирлар ҳамда бош қаҳрамон Искандар образи билан боғлиқ ғаройиб воқеаларнинг асл моҳияти, мистик-фантастик мотивларнинг дostonдаги вазифаси ўрганилган. Шунингдек, мақолада дostonдаги “Искандар кўзгуси”, “жом”, “сув устида сузиб юрувчи шаҳар”, “яжуж мажуж”, “сув ости қурилмаси”, “Искандар девори”, “одамхўр махлуқотлар”, “сирли рақамлар” ва “осмон жисмлари” кабилар таҳлил этилган.

Алишер Навоийнинг “Садди Искандарий” достонида бош қаҳрамон Искандар жаҳонни фатҳ этишга қарор қилади. Унинг дунёни ишғол этишдаги баҳодирлиги ва зуқоллиги фантастик элементлар асосида ёритилган. Дostonда номи тилга олинган буюмларнинг ғойибона қудрати инсон ақлини шоширади. Мисол учун “Фарҳод ва Ширин” достонида ҳам номи таъкидланган “Искандар кўзгуси”, “жом”, “сув устида сузиб юрувчи шаҳар”, “яжуж мажуж”, “сув ости қурилмаси”, “одамхўр махлуқотлар”, “сирли рақамлар”, “осмон жисмлари” ва бошқалар, шулар жумласидандир.²

“Искандар кўзгуси”ни кўплаб адабиётчилар хусусан, Е.Э.Бертельс замонамиз телевизорини прототипи дея атайди: “Бу ерда Навоий яна ўз даврида фақат орзу қилиш мумкин бўлган ва фақат шу кунларда амалга оширилган техник тузилмани башорат қилган”.

Бу кўзгу тасвирини чуқурроқ таҳлил этсак, аслида кўзгу замонамиз ихтироси телевизор эмас, ижтимоий тармоқ ва интернет ҳам бўла олиши мумкин. Бу кўзгуга қараган одам агар у ёлғон сўзласа юзи чўзинчоқ бўлиши, рост сўзласа ўз ҳолатида қолишига эътибор қаратсак, бугунги кунда энг кўп ёлғон хабарлар (фейклар) айнан ижтимоий маконда юз бераётганини ҳеч кимга сир эмас. Кўзгу ёрдамида “Фарҳод ва Ширин” дostonи бош қаҳрамони Фарҳод ҳам айнан шу кўзгудаги шартларни бажаргач, Ширин жамолини кўриши ҳам тасодиф эмас. Фарҳод бу шартларни бажариш учун уч манзилдан ўтиб, уч офатни енгиб ва уч шартни бажаради. Бу уч эртақларимиздаги сеҳрли рақамлардан бири экани ҳисобга олсак, бу ердаги фантастик мотив замон билан реал воқеалар асосида боғланмоқда.

Ушбу дostonда бош қаҳрамон томонидан яжуж-мажужларга қарши эни беш юз узунлиги ўн минг қулочли деворни бунёд қилгани ҳамда деворни қурилиш жараёни ҳам фантастик унсунлар асосида тасвирланган. Бу девор бугунги кунда барчамизга маълум “Буюк Хитой девори” бўлиши эҳтимоли мавжуд. Рақамлар ва тарихий фактлар буни инкор қила олиши мумкин, аммо дoston воқеаларидаги воқеаларнинг

² Е.Э.Бертельс. Избранные труды. Навои и Джами. М.,1965, с.169.

ва қаҳрамонларнинг ҳам кўпчилиги афсонавий таассурот маҳсули экани ҳисобга олинса бу эҳтимол ҳақиқатга яқин таҳмин бўла олади. Балки фанга ноъмалум оролда бу девор қурилгани кашф этилишини кутаётгани бўлиши ҳам мумкин. Энг муҳими ҳазрати Навоийнинг деворни бунёд этишдаги ва унинг вазифаси ҳақидаги тасвирлари ўзбек адабиётида мистик-фантастика намунасидир.

Алишер Навоий достонида реал воқеаларни, табиат тасвирларни нақадар моҳирлик билан талқин этган бўлса, фантастик манзараларни, афсонавий маҳлуқларни ҳам ана шундай юксак санъат билан тасвирлайди. У достонда реаллик билан фантастикани уйғунлаштиради. Уларни бирликда хулосалайди. Яжуж-мажужларни шакли ва уларнинг мавжудлиги мистик-фантастика буни ёзувчининг ўзи ҳам билади. Буни тасвирлашдан мақсад агар инсонлар бирликда ҳаракат қилсалар ҳар қандай тўсиқни бартараф эта олиши ёки енга олишини ифодалаган. Сув кенгликлари, дарёлар, денгизлар ва уммонлар остидаги дунё тасвири табиийки ҳазрат Навоийнинг ҳаёлот дунёси маҳсули ўлароқ, аксарият қисми фантастик унсурлардан иборат. Бу бунинг қиймати шундаки, инсонлар асрлар ўтиб, сув остига туша олишини ва табиат сирларини ўрганишини даҳо Навоий илмий башорат қилгандек гўё.

Достонда ер устини эгаллаган шаҳаншоҳ Искандар сув ости дунёсини ҳам ўрганишни ихтиёр этади. Шу мақсадда жаҳоннинг энг машҳур олимларини атрофида йиғиб, муддаосини баён этади. Барча олимлар жаҳонгирни бу хатарли ниятидан қайтаришга астойдил уринишади. Бироқ Искандар ер сайёрасида қуруқликдан кўра, сув ости катта қисмини эгаллагани боис, унинг ости сирлар уммони эканини таъкидлайди. Шунингдек, инсонлар бу илмни ўрганиши лозимлигини, бу шарафли ишни ўзи бошламоқчилигини рад этиб бўлмас бир қанча далиллар билан исботлаб беради. Айнан шу ерда даҳо бўлмиш Навоийнинг сув ости олами ҳақидаги фантастик элементлар асосида ҳаёлий кашфиётларидан баҳра оламиз.

Даставвал, Искандар ер юзидаги барча океанлар, денгизлар ва дарёлар кенгликларини ҳамда оролларни тафтиш этади. Бунинг учун Искандар қисқа фурсатларда уч минг кема тайёрлашга фармон беради. Улкан кемаларнинг 1000 таси шоҳники, 1000 таси аркони давлат яъни сипоҳийлар ва савдогарлар учун ясаладиган бўлади. Кемалар ясалгач, уларнинг 200 тасига денгиз бўйи ва энини ўлчаш учун танобу, арқонлар, яна 200 тасига эса туялар, туякашлар ҳамда 100 тасига тез юрувчи кемачалар юкланади.

Бу каби баҳайбат кемалар ҳақида навоийшунос олима Раъно Ибрагимова шундай дейди: “Навоий асарларидаги фантастик ҳолатлар тасвирига оид учинчи хусусият шундан иборатки, улуғ шоир XV аср кишилари ҳаёл ҳам қила олмаган бундай ҳолатларни бениҳоя мукамал ва муфассал тасвирлайди. Масалан, ҳозирги кунда “Титаник” кемаси ҳақидаги ахборотлар китобхонни ажаблантирмайди. Лекин XV аср учун Искандарнинг бутун дунёдан энг кучли кемасозларни йиғиб, уларга уч мингта кемани ҳамда “сузувчи” шаҳарни барпо этиш тўғрисидаги буйруғи ҳақиқий

фантастика эди.

Бу хаёлий орзу ҳам “Титаник” кемаси мисолида бизнинг давримизда реал ҳақиқатга айланди. Шунинг ўзиёқ Навоий асарлари илмий мазмунга эга бўлганидан далолат беради”.³

Искандар денгизларни юзасини ўргангач унга ҳамроҳлик қилувчи кишилар билан видолашиб, денгиз остига тушишни ихтиёр этади. Бош қаҳрамоннинг сув остига тушиши аввалги хамсанавислар дostonларига кўра олимлар томонидан яратилган шиша идиш билан тушгани, бироқ Навоий ҳазратлари бу ҳақиқатдан йироқ ривоят дея, бошқа ровийлар айтган ривоят йўлидан боради. Шунингдек, денгизни кузатишда Искандарнинг тасаввур дунёсини Навоий ўзининг ақл нури билан ёритиб боради.

Бу ҳақда Омон Маллаев қуйидагича фикр билдиради: “Айни пайтда, шоир “Садди Исақандарий” достонида Искандарнинг сув остига шиша идишда тушганини ҳикоя қилган Хусрав Деҳлавийга қўшилмаслигини айтади. У топган йўлнинг ҳаддан ташқари эканини, ҳаётга тўғри келмаслигини ёзади:

*Вале бу ривоят эрур бас маҳол,
Вуқуъйға топмас хирад эҳтимол.*

Шу билан бирга, шоҳ Искандарнинг сув остига тушиш орзусини ечимсиз қолдирмайди. Искандар қадимда ҳам набий, ҳам валий бўлгани сабаб: “Валийликдан ўзини хабардор топиб, нубувват мақоми кўзини ёритди. Кўзи ул шуъладин нурли бўлғач, қаён боқди – кўрди, неким бор эди, қанча сирли ишлар унга ошкор эди. Сув ичида томоша қилиб юраркан, ер юзидаги жониворлар ҳам унга ошкор эди. Сув ичида томоша қилиб юраркан, ер юзидаги жониворлар ҳам унга акс этиб кўриниб турарди”.⁴

Шунингдек, дoston давомида Искандар сув ости дунёсида турли махлуқотларни кўради. Навоий ҳазратлари баъзи улкан балиқлар яъни жонзотлар агар ер юзига олиб чиқилса, кишилар кўрқувдан ҳайратда қолишини айтади. Кичик балиқлар ва бошқа жонзотлар йиртқичларига ем бўлишини, у ерда ҳам ҳаёт фоний эканини кучлилар хумрон заифлар емиш бўлаётганини таъкидлайди. Навоий ҳазратлари сув остида турфа қизиқарли воқеаларни айтадики, бир ўринда, сув ўтларини ҳам хиллари кўплигини эътироф этади. Дostonнинг бир ўрнида сузиб юрувчи ороллар ҳақида ҳам фикр билдириб ўтади. Сув остидаги ажойиботларни Навоий ҳазратлари шундай таърифлайди:

*“Балиғларки бўлғонда жунбушнамой,
Ўта олмағай суръат этса бир ой.*

Вале қўп наҳанг ўйлаким бўйла ҳут

³ Раъно Иброҳимова. "Даҳонинг буюк орзулари" илмий мақола. Тошкент: Жаҳон адабиёти журнали, 2006-йил феврал сони. –Б. 146.

⁴ Омон Маллаев. "Навоий даҳоси ва замонимиз кашфиётлари" илмий мақола, Тошкент: Жаҳон адабиёти журнали 2014-йил феврал сони. –Б. 59.

Муқаррар анга икки ҳар кунги қут.

*Скандарга неким тамонно бўлуб,
Юз онча ғаройиб тамошо бўлуб*".⁵

Хулоса ўрнида шуни таъкидлаш ўринлики, Алишер Навоийнинг ушбу достонида яна кўплаб сув ости илмларини ўрганиш мумкин. Энг ҳайратли масала шундаки, Навоий ҳазратлари сув остидаги жонзотлар ҳақида бу каби аниқ илмий фаразларни фантастик элементлар асосида бериши унинг даҳо эканини яна бир бор исботлайди. Биз келажак авлод бўлган ёшларнинг асосий бурчимиз, буюк мутаффакир Алишер Навоийнинг илмий маънавий меросини ўрганишда астойдил ҳаракат қилишимиз зарурдир.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Е.Э.Бертельс. Избранные труды. Навои и Джами. М.,1965, с.169.
2. Раъно Иброҳимова. "Даҳонинг буюк орзулари" илмий мақола. Тошкент: Жаҳон адабиёти журнали, 2006-йил феврал сони. –Б. 146.
3. Омон Маллаев. "Навоий даҳоси ва замонамиз кашфиётлари" илмий мақола, Тошкент: Жаҳон адабиёти журнали 2014-йил феврал сони. –Б. 59.
4. Алишер Навоий. "Садди Искандарий" достони, Тошкент: "Бадий адабиёт" , 1965. –Б. 385.

⁵ Алишер Навоий. "Садди Искандарий" достони, Тошкент: "Бадий адабиёт" , 1965. –Б. 385.

WRITTEN SPEECH LITERACY IN TEACHING THE SUBJECT OF THE MOTHER TONGUE (UZBEK LANGUAGE)

Lolayeva Ozoda¹

Termiz State University

KEYWORDS

native language lesson, spelling literacy, spelling vocabulary, spelling rule, barbarism, vulgarism, clerical, dialecticism, parasitic lexemes

ABSTRACT

This article presents views on the teaching of the subject in the lessons of the native language in secondary schools, also examines the requirements imposed on the teacher to improve the spelling literacy of students within the subject and draws conclusions about the role of spelling dictionaries in their solution by the example of spelling rules developed within the cyrillic and latin alphabet, and the textbook of the native language 8th grade.

2181-2675/© 2023 in XALQARO TADQIQOT LLC.

DOI: 10.5281/zenodo.7512493

This is an open access article under the Attribution 4.0 International(CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

¹ Student, Faculty of Uzbek Philology, Termiz State University, Uzbekistan

ONA TILI FANINI O'QITISHDA YOZMA NUTQ SAVODXONLIGI

KALIT SO'ZLAR:

ona tili fani, imloviy savodxonlik, imlo lug'ati, imlo qoidasi, varvarizm, vulgarizm, kanselyarizm, dialektizm, parazit leksemalar

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada o'rta ta'lim maktablarida ona tili fani darslarida fanning o'qitilishiga doir qarashlar aks etgan, ya'ni fan doirasida o'quvchilarning imloviy savodxonligini oshirish uchun o'qituvchi oldiga qo'yiladigan talablar haqida fikr yuritilgan hamda ularning yechimlaridagi imloviy lug'atlarning tutgan o'rni haqida xulosalar kirill va lotin grafikasi doirasida ishlab chiqilgan imloviy qoidalar va 8-sinf ona tili darsligi misolida yoritilgan.

Til mavjud ekan, so'z uning libosidir. Biz nutq jarayonida qo'llayotgan leksema, so'zlarinimiz va grammatik birliklarimiz, ya'ni jumlarimiz bexatoligi ana shu libos ko'rkamligini belgilaydi va xato yo'l qo'ymaslik uchun esa imlo qoidalaridan boxabar bo'lish darkor. Shu ma'noda o'zbek tilida mavjud 80 000 so'zlikka ega bo'lgan izohli lug'at tarkibidagi leksemalar [11] va so'zlar doirasida imlo qoidalarining ishlab chiqilishi, tilimiz sofligini ta'minlashda o'ziga xos bosqich vazifasini o'tagan va bu boradagi o'rni va ahamiyatga ega. Ushbu jarayonni amalga oshirish yo'lida B. Mengliyev [2], B. Umurqulov [6], [7], H. Jamolxonov [1], Sh. Maxmaraimova [3], R. Sayfullayeva [8] kabi olimlarning xizmati beqiyosdir. Yozma savodxonlikka erishgan har bir individ quyidagi ko'nikma va malakalarga ega bo'lmog'i darkor:

- 1) orfografik savodxonlik;
- 2) punktuatsion savodxonlik;
- 3) mustaqil fikrlar ketma-ketligida uzilmagan ijodiy matn tuzish savodxonligi;
- 4) davlat hujjatlaridan xabardorlik darajasidagi savodxonlik.

Har bir o'quvchiga o'qituvchi tomonidan 1-4 sinflar oralig'ida asosan orfografik hamda nisbatan oddiyroq nisbatga ega ijodiy matn savodxonlik doirasidagi ko'nikmalar berib boriladi, yuqori 5-11 sinflar oralig'ida esa barcha 4 kategoriyalarni o'z ichiga olgan ko'nikma va malakalar berib boriladi.

To'g'ri yozish qoidalari tilshunos olimlar guruhi tomonidan ishlab chiqiladi, jamoatchilik muhokamasiga havola etiladi va aprobat siyadan o'tkaziladi. Ushbu jarayonlar o'tkazilagandan so'ng, imloviy qoidalari hukumatning ayni shu doiradagi mutasaddi tashkilotlari tomonidan tasdiqlanadi. Kishilar o'zaro yozishmalarida, rasmiy ish yuritishda, ta'lim jarayonida, madaniy-ma'rifiy faoliyatda tilning imlo qoidalariga amal qilishga majburdirlar [4]. Leksemalar, so'zlar va affikslarning imlosida bir xillikning ta'minlanmasligi yozuvlar jarayonida har xillikni yuzaga keltiradi [5]. Pirovardida til qatlamida bir-birini tushunish imkoniyati asta-sekin yo'qola boradi. Shundan kelib chiqib, 1995- yilning 24- avgustida tasdiqlangan "O'zbek tilining asosiy imlo qoidalari" [12] da harflar imlosi, asos va qo'shimchalar imlosi, qo'shib, chiziqcha bilan, ajratib yozish, bosh harflar imlosi hamda ko'chirish qoidalari doir yo'l-yo'riqlar ko'rsatilgan. Umumiy kesimda kirill yozuviga asoslangan o'zbek yozuvi va lotin yozuviga asoslangan o'zbek alifbosining qo'llanishiga doir farqli holatlar ko'zga tashlanadi. Masalan, fe'l so'z turkumining so'zlashuv

uslubiga oid –япти affiksi kel asosiga qo'shilganda келяпти shaklida yozish me'yoriy holat hisoblansa, lotin grafikasiga asoslangan imloviy qoidalarga asosan transliterativ kel(a)yapti eshitilsa-da, kelyapti shaklida yozilishi me'yoriy holat sifatida belgilangan. Ayni shu kabi orfografik qoidalaridagi o'zgarishlarni –dan affiksi orqali hosil qilinadigan takroriy so'zlarning ni qo'llash bilan bog'liq holatda ham kuzatish mumkin. Ya'ni: тошдан-тошга – toshdan toshga va hokazo.

Umumiy o'rta ta'lim maktablarining 5-9-sinflar kesimida «O'zbek tilining asosiy imlo qoidalari»dan samarali foydalanishni, kundalik qo'llanmaga aylantirish o'zining ijobiy natijasini ko'rsatmasdan qolmaydi. Yozma nutqda birinchi navbatda uzviylik, davomiylik zarur va har bir so'z jumlaning oldingisini to'ldirib borishi, unga aloqador bo'lishi lozim. Bir-biriga bog'lanmagan fikrlar esa matnni o'qiyotgan kishini chalg'itadi [9].

Og'zaki matn bilan yozma matnning orasida juda katta farq mavjud, so'zlashuv uslubi nisbatan qaysidir ma'noda oson va qulay hisoblanib, ma'lum muddat oralig'ida inson miyasida yaxshi shakllanib ulgurmagan uzuq-yuluq fikrlar avtomatik tarzda tilga ko'chadi, (native) til vakili uchun gapni gapga ulash uqadar ham qiyin kechmaydi. Yozma nutq esa fikrlarning ketma-ketligini talab qiladi va nutqiy matn yaratish jarayonida tautologiyaga yo'l qo'ymasligi uchun qisman mahorat talab qilinadi. Bu haqda ona tili fanidan davlat ta'lim standartida o'quvchidan matn yaratish jarayonida o'zbek adabiy tili grammatikasining me'yor va imkoniyatlariga rioya qilish, so'zlashuv nutqi bilan kitobiy nutq me'yorlariga amal qilish, gapda so'zlarni to'g'ri joylashtira olish, o'zgargan tartib va inversiyalardan to'g'ri foydalana bilish kabi qobiliyatlarni egallash talab qilinadi [13].

Avvalo, har bir til o'rganuvchi yoki til vakili uchun og'zaki va yozma nutqning ikkisi ham birdek zarur va o'quvchilarning ba'zilarida yozma, ba'zilarida og'zaki nutq ustunlik qiladi. Bu — tabiiy. Shuningdek til vakili ko'pincha biror mavzuni muhokama qilish jarayonida uni yozishdan ko'ra gapirishni afzal ko'rishadi, buning asosiy sababi og'zaki nutq tarkibida ta'sirli jumalarga nisbatan oddiy detallarda aks etgan voqeylikni bayon etish mumkindir. Shu bois, asosan til o'rgatuvchi yoki o'qituvchi biror she'riy, nasriy, aralash (she'riy nasriy) asarning matni, tarkibidagi janri va mavzusi [10] ga doir o'quvchiga yozma vazifa berishi orqali o'quvchining matnda o'z dunyoqarashi bayonida so'zlarni tanlab-saralab, semantikasi va grammatikasi tushungan holda qo'llashiga erishadi. O'quvchida og'zaki nutq madaniyatini shakllantirish jarayoni matnni dastavval yozdirish, undan so'ng unga hikoya ayni shu matnni og'zaki bayon qildirish vositasida o'quvchining ham yozma, ham og'zaki til bazasini kengaytirishga imkoni mavjud bo'ladi. O'quvchilarning og'zaki va yozma savodxonligini uyg'un ravishda oshirish maqsadida qiziqarli o'quv materiallari, didaktik o'yinlar, muammoli vaziyat va bahs-munozaralar bilan birga, to'g'ri yozishga o'rgatuvchi turli xil qiziqarli mashqlardan foydalanish maqsadga muvofiq va shu ma'noda, ta'lim sohasi o'qituvchidan doimiy izlanishni, ijodkorlikni talab etadi. O'quvchi kichik hajmli matnlarni yaxshi o'zlashtirib olishi uchun, unda matnni yaxshilab o'qish, mazmunida nimaga ishora qilinayotganini tushunish ko'nikmasini shakllantirish lozim. O'qituvchi o'quvchi tomonidan tuzilgan matndagi (bu matn hatto badiiylkdan yiroq bo'lishi ham

mumkin) yozma nutq sofligini buzuvchi vositalar: vulgarizm, varvarizm, kanselyarizm, dialektizm va parazit so'zlar [7], [11] ning ishlatilish doirasini yuqorida keltirilgan misollar orqali kamaytirishga va yo'qotishga erishadi. Masalan, 8-sinf o'quvchilari ishlab chiqilgan ona tili darsligida 25-26 darslarida A.Navoiyning "Lison ut-tayr" asarida keltirilgan "Talab vodiysi" mavzusiga doir she'riy natn berilgan va o'quvchiga uning mag'zini chaqish, ya'ni nasriy bayoni berish topshirilgan. O'qituvchi tomonidan o'quvchiga eski o'zbek adabiy tili davriga oid bo'lgan bilim, ko'nikama va malaka to'g'ri berilmas ekan, ushbu mavzu doirasida to'laqonli tasavvurga ega bo'lmagan o'quvchining ayni mavzularning uzviy davomi bo'lgan keyingi mavzularga tushunmasligi kuzatiladi:

*Har nekim g'ayri talabdur tashlamoq,
O'zni maqsad manziliga boshlamoq.*

*Qolmasa olam mato'idin jihat,
O'zga nav' o'lg'ay sanga ul dam sifot.*

*Ganj (davlat, boylik)din yetkay asar vayroninga,
Zoti nuridin yorug'lug' joninga.*

*Ul yorug'lug' shavq o'tin tez aylagay,
Kim talab raxsh (ot, ulov)in sabukxez (yengil, chaqqon) aylagay.*

*Joning'a yetkay talabning rohati,
Qolmagay ranj-u tab (mashaqqat, mushkullik) ning shiddati.*

*Durg'a topqon soyi (sari, sayin) ko'nglung xosliq,
Bo'lg'oy osonroq sanga g'avvosliq. (Alisher Navoiy, «Lison ut-tayr»)*

Asar ikkiliklari dunyoviy nafsni so'ndirish va ruhiy poklanish nuqtayi nazaridan tahlil qilinmog'i darkor: Inson ruhiy poklikni maqsad qilar ekan, g'ayri (boshqa) talablar, ya'ni bu dunyoga bo'lgan qiziqishlarini so'ndirishi va ruhiy ozodalik sari o'zini boshlashi kerak. Ko'nglingda bu dunyo olam matolaridan iborat borliq qolmas ekan, ul damda bu vodiylar (ko'ngil xotirjamligi) sening ko'zingga o'zgacha namoyon bo'la boshlaydi. O'z ganjinasi (boyliqi) bilan qop-qorong'i bo'lgan ko'ngil vodiyingni yoritadi. Bu yorug'lik ishqingni ko'paytiradi va poklik vodiysida sening otingni tez yeldiradi. Bul ruhiy ozodalikdan qiyinchilik va azoblar barham topadi, joning esa rohatda bo'ladi. Poklik daryosidan dur topganing sayin, ko'ngil xotirjamligi bu daryoda senga g'avvoslikni oson qiladi.

Yuqoridagi fikrlarning xulosasi o'laroq shuni aytish joizki:

matnlar o'quvchilarning yozma nutq faoliyatini rivojlantirish, tushuncha va tasavvurlarini boyitishga xizmat qiladigan mazmun kasb etmog'i darkor;

matn bilan ishlash jarayoni, o'quvchilarning oldiga yozma nutqni rivojlantirishga doir mashqlar, vazifalarning qo'yilishi o'quvchilarning nafaqat fikrlash qobiliyatini shakllantirishi uchun, balki yozma nutq ko'nikmalari uchun ham xizmat qiladi[3].

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Jamolxonov H. Hozirgi o'zbek adabiy tili //Toshkent-2007. – 2005.
2. Mengliyev B. Hozirgi o'zbek tili //Toshkent: Tafakkur bo'stoni. – 2018.
3. Makhmaraimova S. T. Uzbek political and social, public discourse metaphoric models //Thematics Journal of Education. – 2021. – T. 6. – №. November.
4. N. Mahmudov, A. Rafiyev, I. Yo'ldoshev. Davlat tilida ish yuritish. –T. Cho'lpon. 2007. www.ziyouz.com kutubxonasi. – B. 128.
5. Kholova M. Peech genres of texts and passport mete-metrics in the dialect corpus (Baysun district on the example of the sound “j” dialects) //Journal of Advanced Research in Dynamical and Control Systems. – 2020. – T. 12. – №. 6. – C. 1103-1107.
6. Rahimov S., Umurqulov B. Hozirgi o'zbek adabiy tili //Toshkent: O'qituvchi. – 2003. – T. 220.
7. Umurqulov B. An essential feature of artistik discourse //Scientific Bulletin of Namangan State University. – 2019. – T. 1. – №. 10. – C. 242-246.
8. Sayfullayeva R. R., Khalmuhamedova U. R., Botirova A. E. Language picture of the world and functional specialization of words //Journal of Critical Reviews. – 2020. – T. 7. – №. 7. – C. 943-947.
9. Xolmanova Z. O'zbek tili imlo qoidalarini takomillashtirish davr talabi. O'zbek tilshunosligining dolzarb masalalari. 2017. – B. 30-33
10. Холова М. А. Шевалар корпусининг жанрий теглашнинг лингвистик асослари // Международный журнал искусство слова. – 2021. – Т. 4. – №. 4.
11. Холова М. А. O'zbek shevalarining standart tilga munosabati va til tizimidagi o'rni (Boysun tumani “j” lovchi shevalar misolida) // Международный журнал искусство слова. – 2020. – Т. 3. – №. 5.
12. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 1995-yil 24-avgustdagi “O'zbek tilining asosiy imlo qoidalarini tasdiqlash haqida” 339-son qarori. <https://lex.uz/docs/-1625271>
13. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining Qarori: Umumiy o'rta ta'limning davlat ta'lim standartlarini tasdiqlash to'g'risida /01.09.2020/ <https://lex.uz/acts/-316337>

THE IMPORTANCE OF THE SCIENCE OF "TECHNICAL MECHANICS" IN THE TRAINING OF ENGINEERING PERSONNEL IN HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTIONS

Bekiyev Murat Otabekovich¹

Ismoilov Raxmatjon Ilxom ugli²

Urgench State University

KEYWORDS

Machine, detail, technical design, skill, personnel, engineer, design, calculation, standard, specialty and general sciences

ABSTRACT

The article describes the role of "Technical Mechanics" science in the training of engineers in higher educational institutions, the goals and tasks of the science, the importance of knowledge and skills that should be formed in students as a result of studying this science. In order to teach the subject more deeply and fully, small recommendations are given that the subject should be included in the program.

2181-2675/© 2023 in XALQARO TADQIQOT LLC.

DOI: 10.5281/zenodo.7512504

This is an open access article under the Attribution 4.0 International(CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

¹ Department of "Interfaculty General Engineering Sciences", Urgench State University, Uzbekistan
(bekiyevmurod@gmail.com)

² Department of "Interfaculty General Engineering Sciences", Urgench State University, Uzbekistan
(rahmatjon_6622@mail.ru)

ОЛИЙ ТАЪЛИМ МУАССАСАЛАРИДА МУҲАНДИС КАДРЛАРНИ ТАЙЁРЛАШДА «ТЕХНИК МЕХАНИКА» ФАНИНИНГ АҲАМИЯТИ

KALIT SO‘ZLAR:

Машина, детал, техник лойиҳа, кўникма, кадр, муҳандис, лойиҳалаш, ҳисоблаш, стандарт, ихтисослик ва умумкасбий фанлар

ANNOTATSIYA

Маъқолада Олий таълим муассасаларида муҳандис кадрларни тайёрлашда «Техник механика» фанининг ўрни, фаннинг мақсад ва вазифалари, ушбу фанни ўрганиш натижасида талабаларда шаклланиши керак бўладиган билим ва кўникмаларнинг аҳамияти тўғрисида ёзилган. Фанни янада чуқур ва тўлақонли ўргатиш мақсадида фаннинг дастурга киритилиши керак бўладиган кичик тавсиялар берилган.

XXI аср инсоният олдига мустаҳкам, енгил, арзон, кўп функцияли, автоматлашган ва рақобатбардош замонавий техникаларни яратиш вазифасини қўймоқда. Бунинг учун биринчи навбатда илмий асосланган ҳамда пухта текширилган техник лойиҳаларни ишлаб чиқиш зарур бўлади. Албатта бу етук кадрлар орқали амалга оширилиши мумкин. Замонавий ва юксак билимларга эга бўлган, ахборот техникаларини мукамал тушинган, ўз соҳасини чуқур ўрганган, ҳар томонлама етук кадрлар тайёрлаш замоннинг талаби бўлиб қолмоқда.

Муҳандислар тайёрлашда ҳар бир фаннинг ўз аҳамияти бор. «Техник механика» фани умумкасбий фан бўлиб, талабаларга замонавий машина ва механизмлар конструкцияларининг мустаҳкамликка, бикрликка ва устуворликка ҳисоблашнинг назарий асослари ва уларнинг умумий вазифали кўп тарқалган узатмалари, бирикмалари ва бошқа деталларини ҳисоблаш ва лойиҳалашни ўргатишга мўлжалланган.

«Техник механика» фанида ўрганиладиган детал, механизм ва қисмлар машиналар асосини ташкил қилади. Муҳандисларнинг бу фандан олган билим, малака ва кўникмалари турли тармоқлар бўйича ишлаб чиқаришда фойдаланиладиган механизм ва машиналарнинг конструктив, технологик ва эксплуатацион ҳисобларини бажаришда дастлабки фундаментал маълумот сифатида аҳамиятлидир.

«Техник механика» ўқув фанини ўзлаштириш жараёнида муҳандисларга қуйидаги талаблар қўйилади:

- машина ва механизмларда умумий вазифали детал ва узелларнинг тузилиши, иш тарзи, емирилиш турлари ва асосий мезонларини билиш;
- машина ва механизмларни асосий ишчанлик қобилияти мезонлари бўйича (мустаҳкамлик, бикрлик, ишқаланишга чидамлик, иссиқбардошлик ва шу кабилар) ҳисоблаш ва лойиҳалашни ўрганиш ва амалда қўллаш бўйича кўникма ҳосил қилиш;

➤ машина ва механизмларнинг замонавий фан ва техника ютуқлари асосида қўлланиладиган материаллари, конструкциялари ва ҳисоблаш усуллари (замонавий ахборот технологиялари асосида) билан танишиш;

➤ узатмалар, валлар, ўқлар, подшипниклар, муфталар, бирикмалар ва пружиналарнинг материаллари, конструктив шакли ва уларнинг мустаҳкамлигига таъсир этувчи омиллар ва ишчанлик қобилиятининг асосий мезони бўйича ҳисоблаш ва лойиҳалашни ҳамда конструкцияларни такомиллаштирувчи ечимларни билиш;

➤ юритмаларни тузиш, узатмаларни кинематик ҳисоблаш, узатма, вал ва ўқлар, подшипниклар ва бирикмаларни ишчанлик қобилияти бўйича лойиҳаловчи ва текширувчи ҳисобларни бажариш бўйича замонавий усулда, шу жумладан, компьютер технологиясини қўллаб ҳисоблаш ва лойиҳалаш ишларини бажариш малакасига эга бўлиш [1].

Талабаларга «Техник механика» фанини ўзлаштириши учун ўқитишнинг илғор ва замонавий усулларида фойдаланиш, янги инфорацион технологияларни қўллаш муҳим аҳамиятга эга. Фанни ўзлаштиришда дарслик, ўқув ва услубий қўлланмалар, маъруза матнлари, тарқатма материаллар, электрон материаллар, вертуал стендлар ҳамда ишчи ҳолатдаги машиналарнинг ишлаб чиқаришдаги намуналари ва материалларидан фойдаланилади. Маъруза ва амалий дарсларда мос равишдаги илғор педагогик технологиялардан: ақлий хужум ва бошқалар ҳамда ўқитишнинг техник жиҳозлари-ўқув кинофильмлари, плакатлар, макетлар ва шу кабилардан фойдаланилади.

Техник механика фани математика-табиий ва умумқасбий фанларни ихтисослик фанлари билан боғловчи вазифасини ҳам ўтайди. Ихтисослик фанларини ўзлаштириш учун талабаларда дастлабки билим ва тушунчалар шаклланади [2].

Бўлажак муҳандислар фанни яхши ўзлаштириш асосида ўз мутахассисликларига оид фанлардан билим олиш учун назарий ва амалий тайёр бўладилар, яъни ихтисослик фанларни ўзлаштириш учун замин яратилади. Чунки бу фанда барча механизм ва машиналар учун умумий бўлган машина деталларини ҳисоблаш, танлаш ва лойиҳалаш ишлари бажарилади [3]. Айниқса, бакалавриятнинг техник йўналишларида бу фандан бажариладиган курс лойиҳаси учун дастлабки амалий кўникмалар шу лойиҳада шаклланади. Ҳисоблар асосида стандарт катталикларни танлаш, рухсат этилган максимал қийматлар чегарасида ишлаш, стандартлаштирилган детал ва узелларни чизиш, узатмалар типини талаб доирасида белгилай олиш, йиғма чизмалар чизиш ва уларга спецификациялар тузиш ушбу лойиҳада шаклланидиган кўникмаларнинг бир қисмигина халос.

Фандаги детал, узел ва механизмларни тасвир ва чизмаларини талабаларга етказишда компьютер техникаларидан фойдаланиш, дарсларни тақдимотлар билан олиб бориш жуда муҳим ҳисобланади. Бу вазифаларни ҳозирги даврда тўлиқ амалга ошириш имкониятлари мавжуд.

Лаборатория машғулотлари эса замонавий қурилма ва жихозларда олиб борилиши назарда тутилган. Лекин лаборатория машғулотларига механизмлар бўлими асосида машғулотларни киритиш мақсадга мувофиқ бўлар эди. Бунда талабалар амалий дарсларда ҳисоблаб ўрганилган механизмларни (рычагли, винтли, тишли ғилдиракли, кулачокли, фрикцион ҳамда эгилувчан звеноли) қўйилган куч таъсирига бардошлилиги, ҳамда куч оширилганда уларнинг турғунлигини кузатиш ва аниқлашда тажриба ишларини бажариб кўришлари назарда тутилса янада самаралироқ бўлади.

Ушбу тавсияларни инобатга олиб фаннинг дастурини яратиш ва ўқитишни ташкил қилишда қуйидагиларни амалга ошириш мақсадга мувофиқ бўлади: фан дастурининг лаборатория қисмида механизмларлар учун кўпроқ мавзулар ажратиш; фанга ажратилган ўқув соатлари ҳажмини сезиларли ошириш; маърузаларни олиб боришда ва курс ишини бажаришда ахборот техник воситаларни қўллаш самарадорлигини ошириш.

Адабиётлар рўйхати:

1. “Техник механика” фанининг ўқув дастури. -Тошкент, ТДТУ, 2021 йил.
2. Бибутов Н.С. «Техник механика» Тошкент. “Янгийўл полиграфия сервис” 2008.-544 б.
3. Шообидов Ш.А. Машина деталлари. Техника олий ўқув юртлари учун дарслик. - Тошкент, «Ўзбекистон энциклопедияси», 2014 йил, 444 б.

ABSOLUTE LUMINOSITY DETECTOR: PROBLEMS AND PROSPECTS

Sh.S. Urinov¹

Jizzakh Polytechnic Institute

KEYWORDS

Luminosity, detector, target material, beam thickness, energy

ABSTRACT

The work proposed a detector to measure the luminosity at the points of convergence of beams at the collider NICA (Nuclotron-based Ion Collider fAcility). Based on scintillation counters, the proposed detector is compact and can be used independently and as part of the base detectors NICA. The estimates of the counting rate show that for pp and AuAu the number of valuable counts per minute exceeds 10^4 .

2181-2675/© 2023 in XALQARO TADQIQOT LLC.

DOI: 10.5281/zenodo.7514082

This is an open access article under the Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

¹ Jizzakh Polytechnic Institute, Uzbekistan

Introduction

Luminosity (L) determines the average number of interactions per unit time (dR/dt) for a reaction with a known cross section σ [1]:

$$dR/dt = L \cdot \sigma. \quad (1)$$

The unit of luminosity is as follows $[L] = sm^{-2}s^{-1}$.

In some cases, for example, for a fixed target, the luminosity can be calculated from accelerator parameters and measurement conditions. Based on the measured count rate for a reaction with a known cross section, the absolute luminosity is calculated from equation (1).

The paper discusses the possibilities of determining the absolute luminosity for the NICA collider. Information about the absolute luminosity is needed already at the stage of experiment planning to estimate the speed of collecting statistics. At the final stage of processing the obtained data, information about the luminosity is needed to calculate the absolute cross sections. Without knowledge of the absolute cross sections, it is impossible to carry out "difference" measurements. For example, the study of analyzing abilities for neutron scattering from measurements on beams of polarized deuterons and protons [2].

For experiments with a fixed target, the luminosity depends not only on the parameters of the extracted beam (intensity, repetition frequency), but also on the properties of the target (target material, beam thickness, etc.). In a collider experiment, the luminosity is determined by the parameters of the colliding beams and the conditions for their intersection. The maximum achievable luminosity is one of the key characteristics of the collider.

It follows from definition (1) that the absolute luminosity can be calculated by measuring, with known efficiency, the count rate for a reaction with a known cross section. A research program is planned for the NICA collider in a wide range of energies (for heavy ions $4 \text{ GeV} \leq \sqrt{S_{NN}} \leq 11 \text{ GeV}$) and a large set of colliding nuclei (from protons to gold). Under such conditions, finding a reaction(s) with a well-known cross section is a difficult task. It is even more difficult to create a detector that registers signals from such a reaction with a well-known efficiency

This paper discusses a method for measuring absolute luminosity based on relative count rate measurements $d\tilde{R}/dt$ for a reaction with an unknown cross section ($\tilde{\sigma}$).

In this case, the count rate is written as:

$$d\tilde{R}/dt = \varepsilon_D L \cdot \tilde{\sigma} = k \cdot L; \quad k = \varepsilon_D \cdot \tilde{\sigma}, \quad (2)$$

where ε_D is the detection efficiency of the respective detector. The normalization coefficient k depends on the detection efficiency ε_D and the cross section of the reaction, the events from which are registered by the selected detector. Measurements of the counting rate $d\tilde{R}/dt$ with a known normalization coefficient k make it possible to determine the absolute luminosity:

$$L = \frac{1}{k} d\tilde{R}/dt. \quad (3)$$

The value of the normalization coefficient can be obtained from theoretical calculations of the cross section and simulation of the detector efficiency.

Detector for measurement and control of luminosity

The construction of the detecting system is shown in Fig.1. The system consists of two scintillation detectors (conditionally left and right). They are located at the same distance L on opposite sides of the interaction point along the collision axis. Each detector contains three planes consisting of four concentric rings. All rings are divided into eight sectors. The number of sectors can be changed (up or down), if necessary. Detector sectors adjacent to each other along the collision axis are connected according to the coincidence scheme.

The preliminary parameters of the detector system are given in Table 1.

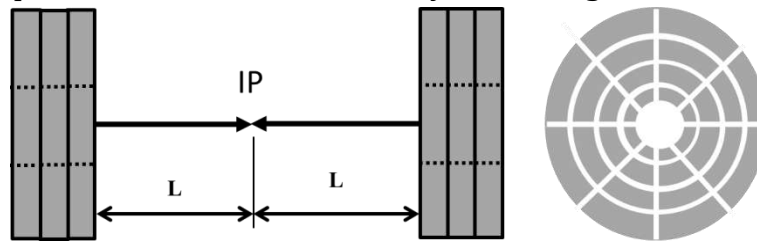

Fig.1. Scheme of a scintillation detector for measuring luminosity. The central hole is made for the ion guide.

Table 1.

Ring No.	Distance to IP, sm	Overlap area	Area, sm^2	Thickness, sm
1	300	$R_1 = 7\text{ sm} \leq r \leq R_2 = 11\text{sm}$	$S_1 = 226.2$	0.5
2	300	$R_3 = 11.3\text{ sm} \leq r \leq R_4 = 15.3\text{sm}$	$S_2 = 343.3$	0.5
3	300	$R_5 = 15.6\text{ sm} \leq r \leq R_6 = 19.6\text{sm}$	$S_3 = 442.3$	0.5
4	300	$R_7 = 19.9\text{ sm} \leq r \leq R_8 = 24\text{ sm}$	$S_4 = 565.4$	0.5

Consider the parameters of this system in more detail:

1. The system is mobile and compact:
 - a. the thickness of the assembly of three planes does not exceed 2.5 sm (with support structures);
 - b. cross dimension $\varnothing \leq 25\text{ sm}$ (with support structures);
 - c. mass of three assembled planes $m \leq 3\text{ kg}$ (with support structures);
 - d. due to its small size and weight, the system can be located autonomously. This makes it possible to adjust beams without mounting detectors.
2. Scintillation detectors are highly efficient in detecting charged particles in the NICA energy range.

3. Scintillation counters have high speed (signal duration on the basis of 10-15 ns, and the rise time of the front 1-2 ns [3]).

4. Scintillation detectors have good radiation resistance, which allows them to be used at the beginning of beam adjustment.

5. It is possible to consider the results of measuring the time of flight, which allows you to have an additional option to determine the maximum interaction.

Let us present estimates of the count rate for pp and Au-Au collisions and NICA boundary energies.

Let's start with pp collisions. The proposed detector scheme is suitable for detecting elastic pp collisions in the range of scattering angles $0.023 \text{ rad} \leq \theta \leq 0.08 \text{ rad}$. At the same time, the design of the detector system is such that the "left" and "right" scintillation detectors can be connected to the coincidence scheme. This will noticeably reduce the amount of background from scattering by the residual gas. In this case, the counting rate of elastic collisions practically does not decrease.

The count rate estimate is determined from an approximation of the elastic scattering cross section. Approximation is based on the dependence of the elastic scattering cross section on the square of the transmitted four-pulse [4-7]:

$$\frac{d\sigma}{dT} = A \cdot \exp(B \cdot T), \quad (4)$$

where T is the square of the transmitted four-pulse. In NICA kinematics it is equal to:

$$T = (P_b - P')^2 = -2p_b^2(1 - \cos(\theta)) \cong -p_b^2\theta^2. \quad (5)$$

Here p_b denotes the beam momentum and for the proposed registration scheme the scattering angle is small (see Table 1). For NICA energies $B \cong 10 \text{ GeV}^{-2}$ [4-6]. The values of the square of the transmitted four-pulse lie in the interval

$$-4 \cdot p_b^2 \leq T \leq 0. \quad (6)$$

Due to the sharp drop in the cross section as a function of the transmitted four-pulse, the following normalization condition can be adopted:

$$\int_{-\infty}^0 \frac{d\sigma}{dT} dT = \sigma_{el}. \quad (7)$$

the following is obtained:

$$\frac{d\sigma}{dT} = \sigma_{el} \cdot B \cdot \exp(B \cdot T), \quad (8)$$

the elastic proton-proton cross section in the NICA energy range is equal to [4-6]:

$$\sigma_{el} \cong 10 \text{ мбн}, \quad (9)$$

registration angles, intervals of transmitted squares of four-pulses and counting rate for each of the rings are shown in table 2:

Table 2

Ring No.	Angles (Rad)	Squares of four-pulse (GeV^2)	$dR/dt (s^{-1});$ $L = 10^{30} sm^{-2} s^{-1}$
$\sqrt{S_{pp}} = 8 GeV$			
1	$0.023 \leq \theta \leq 0.037$	$-0.020 \leq T \leq -0.008$	$1 \cdot 10^3$
2	$0.038 \leq \theta \leq 0.051$	$-0.039 \leq T \leq -0.021$	$1.3 \cdot 10^3$
3	$0.052 \leq \theta \leq 0.065$	$-0.065 \leq T \leq -0.041$	$1.4 \cdot 10^3$
4	$0.066 \leq \theta \leq 0.080$	$-0.100 \leq T \leq -0.067$	$1.3 \cdot 10^3$
$\sqrt{S_{pp}} = 22 GeV$			
1	$0.023 \leq \theta \leq 0.037$	$-0.161 \leq T \leq -0.065$	$3.2 \cdot 10^3$
2	$0.038 \leq \theta \leq 0.051$	$-0.312 \leq T \leq -0.170$	$1.4 \cdot 10^3$
3	$0.052 \leq \theta \leq 0.065$	$-0.512 \leq T \leq -0.325$	320
4	$0.066 \leq \theta \leq 0.080$	$-0.769 \leq T \leq -0.528$	46

We estimated the statistics accumulation rate for (Au+Au) collisions. The radius of the gold nuclei is:

$$R_{Au} = (r_0 = 1.2 fm)(197)^{\frac{1}{3}} = 7 fm. \quad (10)$$

The geometric estimate of the interaction cross section gives the following:

$$\sigma(AuAu) = \pi(2 \cdot R_{Au})^2 = 616 fm^2 = 6.16 \cdot 10^{-24} sm^2 = 6.16 bn. \quad (11)$$

For projected luminosity for NICA $L_{AuAu} = 1 \cdot 10^{27} sm^{-2} s^{-1}$ the number of interactions per second is:

$$(dR/dt)_{AuAu} = 6000 1/c.$$

The interaction cross section $\sigma(AuAu)$ remains constant in the NICA energy range. According to the energy data from the spectators, in [7] the requirement to limit the impact parameters to $2 fm \leq b \leq 12 fm$ with 100% probability leads to the registration of at least one proton in the right and left detectors. Such a constraint on the impact parameters corresponds to the effective cross section:

$$\sigma(AuAu; 2 fm \leq b \leq 12 fm) = \sigma(AuAu) \left(\frac{12}{14}\right)^2 \left(1 - \left(\frac{2}{12}\right)^2\right) = 4.4 b. \quad (12)$$

It follows that for the maximum luminosity $L_{AuAu} = 1 \cdot 10^{27} \text{sm}^{-2}\text{s}^{-1}$ and the conditions for the appearance of at least one charged particle in each of the arms of the detector gives the number of counts per second:

$$(dR/dt(2 \text{ fm} \leq b \leq 12 \text{ fm}))_{AuAu} \geq 4400 \text{ 1/s}.$$

Thus, at maximum luminosity, the statistics accumulation rate per 1 second for Au-Au collisions can be controlled with an accuracy of no worse than 2%.

Conclusion.

In conclusion, we can list the achieved results of the work:

1. A detector and an algorithm for measuring the absolute luminosity at NICA are proposed.
2. It is shown that, at a planned luminosity, such a detector makes it possible to measure the absolute luminosity with a percentage accuracy over times of the order of 1 minute for both pp and Au-Au collisions in the entire NICA energy range.
3. The proposed detector is compact and can be used autonomously, the adjustment time for beam convergence.

Acknowledgement

The work was partially supported by the RFBR/CNRS grant 18-52-15007 and the International Bank of the Fund for Academic Innovation Ministry of Higher Education of the Republic of Uzbekistan, project ID 128516, as well as a memorandum of joint activity between JINR (Dubna) and JizPI (Jizzakh).

References

1. P. Grafströma, W. Kozanecki// Progress in Particle and Nuclear Physics. 2015.V.81 P.97–148
2. A.G. Litvinenko, // EPJ Web of Conferences 204, 2019, 05004.
3. Yu.N.Kharzheev, "Scintillation counters in modern experiments in high energy physics", ECHAYA, V.46, No. 1226, (2015)
4. I.M. Dremin, "Elastic scattering of hadrons", UFN, 183, No.1, (2013)
5. V.A.Okorokov, arXiv :0811.0895v2 [hep-ph], (2008)
6. V.A.Okorokov, arXiv :0907.0951v2 [hep-ph], (2009)
7. M. B. Golubeva et.al., // Physics of Atomic Nuclei, 2013, **76**, No. 1, p. 1,(2013).
8. Urinov, S., & Zohid, Q. (2020). Power Losses in Electric Machines. International Journal of Engineering and Information Systems (IJEAIS) ISSN, 87-89.
9. Маматкулов, Б. Х., & Уринов, Ш. С. (2020). ЭКОНОМИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ СОЛНЕЧНЫХ ЭЛЕМЕНТОВ В УЗБЕКИСТАНЕ. In ТЕХНИЧЕСКИЕ НАУКИ: ПРОБЛЕМЫ И РЕШЕНИЯ (pp. 127-131).
- 10 Suyunovich, O. S. (2022). Vibrations of Impurity Iron Ions in Fluorides. The Peerian Journal, 6, 54-55.

TO INTRODUCE STUDENTS TO WOOD AND ITS PROCESSING TECHNOLOGY

Xamidov Xayrulla Qudratovich¹

18th specialized State comprehensive school, Tashkent region, Tashkent district

KEYWORDS

ABSTRACT

In this qualification work, the issue of teaching wood and its processing technology to students, orienting them to the profession by teaching them to perform laboratory work, and the formation of moral and educational qualities, is studied. and theoretical information in this context is included. One-hour lesson development, demonstration and didactic materials are attached to the qualification work. In the 5-year perspective plan after the advanced training course, the scope, subject and content of the activities carried out after the course, as well as the deadlines for their implementation, are determined.

2181-2675/© 2023 in XALQARO TADQIQOT LLC.

DOI: 10.5281/zenodo.7527859

This is an open access article under the Attribution 4.0 International(CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

¹ Teacher of Technology Science, 18th specialized State comprehensive school, Tashkent region, Tashkent district, Uzbekistan

ЎҚУВЧИЛАРНИ ЁҒОЧ ВА УНГА ИШЛОВ БЕРИШ ТЕХНОЛОГИЯСИ БИЛАН ТАНИШТИРИШ

KALIT SO‘ZLAR:

ANNOTATSIYA

Мазкур малака ишида ўқувчиларда ёғоч ва унга ишлов бериш технологиясини ўргатиш, лаборатория ишларини бажаришга ўргатиш орқали уларни касбга йзналтириш, ахлоқий-тарбиявий сифатларни шакллантириш масаласи ўрганилган бўлиб, мактабда касб танлашга йўллаш ишларининг муҳим йўналишларидан бири ўқувчиларда касбга бўлган қизиқишни аниқлаш ва ўстириш лозимлиги масалаларига алоҳида эътибор қаратилган ва шу мазмундаги назарий маълумотлар киритилган.

Малака ишига мавзуга оид 1соати дарс ишланмаси, кўргазмалар ва дидактик материаллар илова қилинган. Малака ошириш курсидан кейинги т5 йиллик истиқбол режасида курсдан кейинги фаолиятда амалга ошириладиган ишлар кўлами, мавзу ва мазмуни, уларнинг амалга ошириш муддатлари белгилаб олинган.

КИРИШ

Ёғоч одамлар учун турли мақсадлар учун фойдаланиладиган асосий таъбiiй материаллардан ҳисобланади. Ёғочдан жуда қадим замонлардан буён турар жойлар қуришда, турли меҳнат қуроллари, рўзғор буюмлар ва шу кабилар ясашда, ҳамда қаттиқ ёқилғи тури сифатида фойдаланилмоқда. Шу билан бирга ёғоч қоғоз, картон тайёрлаш турли қисмлар ва бошқа кимёвий моддалар олиш ҳамда айрим дори-дармонлар олиш учун ҳам асосий материал ҳисобланади.

Ёғоч чиқиндисиз материал ҳисобланади. Чунки улардан турли нарсалар ясаш учун арралаш, йўниш, қирқиш, рандалаш ва бошқа усулларда ишлов бериш жараёнида ҳосил бўладиган пойрахалар, қиринди, қипиқ ва бошқа майда бўлаклардан иборат чиқиндиларга махсус машиналарда тегишли ишлов бериб, елим аралаштириб турли шакл ва ўлчамларда пресслаб қуриштириш орқали ёғоч-қипиқли материаллар тайёрланади. Улар ҳам турли буюмлар тайёрлашда табиий ёғоч ўрнида ишлатилади. Ёғоч махсулотларидан доимо фойдаланишга кўникиб кетганмиз. Булар иморатларнинг эшик, деразалар, стол, стул, сандиқлар, яхши хар хил асбоб – ускуналар, қоғоз қаламлар ва бошқалардан иборат. Ёғоч материаллари турли дарахтлардан олинади. Ёғоч олиш учун турли сифатлардаги ёғоч берадиган дарахтларни экиб, тпарвариш қилиб ўстирилади. Ҳар бир дарахт тури ўзига хос сифатларга эга ёғоч ҳосил қилади. Дарахтларни турларга ажратишда мевали ёки мевасизлиги, тез ёки секин ўсиши, яъни қанча йилда ишга яроқли ёғоч бериши ҳамда қандай сифатли ёғоч бериши ҳисобга олинади. Ёғочнинг сифати деганда унинг қаттиқ-юмшоқлиги, оғир-енгиллиги, турли таъсирларга чидамлилиги, яъни ундан

тайёрланган махсулотнинг узоқ вақт ишга яроқли холда сақланиши, турли асбоблар билан ишлов беришга қулайлиги, қандай мақсадлар учун фойдаланиш мумкинлиги тушунилади. Бундан ташқари дарахтларнинг ўсиш шакли ва баргининг тузилишига қараб ҳам фарқланади. Бунда дарахтларнинг тик ўсиб, тўғри ясси баргли ёки игна баргли, доим яшил ёки кузда баргини тўкадиган турларга ажратилади. Ёғоч берувчи дарахт турлари кўп бўлиб, улар ер юзини турли қисмларига тарқалган.

АСОСИЙ ҚИСМ

Дарсни дурадгорлик ўқув устахонасида ташкил қилиш мақсадга мувофиқ. Дарсни бошлашдан олдин ёғочларни қаерларда ишлатилиши тўғрисида маълумотлар бериш. Қурилиш ва дурадгорликда ишлатиладиган ёғоч материалларда унинг пухталигини камайтирувчи нуқсонлар бўлмаслиги, осон ишланувчан бўлиши, берилган шаклни ўзгартирмаслиги, ташқи таъсирларга қаршилиқ кўрсата олиши ёки бузилмаслиги, хаво ва сув таъсирига чидамли бўлиши талаб этилиши ҳақида маълумотларни бериш лозим. Дарсни ўқувчиларга тушунтиришда ёғоч намуналаридан фойдаланиш керак чунки ўқувчилар амалий кўргандан кейин уларнинг хотирасида яхши сақланиб қолади. Ёғочларнинг сифатлари уларнинг техник хоссаларини ташкил этиш тўғрисида тушунтириш. Ёғоч материалларидан фойдаланиш вақтида уларга нисбатан талаб ва шартлар ГОСТга асосан белгиланишини айтиш лозим. Ёғочнинг техник хоссалари нечига бўлинишини айтиш керак.

Бундан ташқари дарсни ташкил қилишда янги педагогик технологиялар «Ақлий хужум», «Блиц ўйинлари», «Класстер ва БББ» методларидан фойдаланиш мақсадга мувофиқ.

Материалларнинг бутунлигига таъсир этмайдиган ва унинг химиявий таркибини ўзгартирмайдиган хоссалар ёғочнинг физик хоссалари деб аталади. Ёғочнинг физик хоссалари унинг ранги, товланиши, тоб ташлаб эшилиши, табиий гули(текстураси), хиди, намлиги, нам таъсирда бўкиши, қурувчанлиги, зичлиги, нам ўтказувчанлиги, иссиқлик ўтказувчанлиги, товуш ўтказувчанлиги, электр ўтказувчанлигидан иборат.

Ранг ёғоч материалларининг турларини ва уларнинг сифатларини аниқлашга имкон берадиган муҳим хоссаларидан бири. Ёғочнинг ранги аввало унинг турига ва ўсиш шароитига боғлиқ. Кўпчилик ёғочлар (қайин, тол, арғувон, терак, арча) оқш рангли бўлиб нурсиз излари бўлади. Эман, шумтол-жигарранг; қора қайин акация- оқ қизғиш; ёнғоқ, қайрағоч-қорамтир бўлади.

Ёғочнинг товланиши. Ёғоч ўзак нурлари туфайли, уларнинг йўналиши ва зичлигига боғлиқ холда товланади. Ёғочнинг товланишини сунъий равишда орттириш учун лаклаш, политурлаш ва мумлаш ишлари бажарилади.

Ёғочнинг табиий гули (текстураси). Рандалаш вақтида ёғоч толалари, ўзак нурлари ва йиллик халқаларининг кесилиши натижасида ёғочнинг табиий гули намоён бўлади.

Ёғочнинг хиди. Ёғоч ундаги смалалари, эфир мойлари, ошлаш кислоталаридан қайси бирининг мавжудлигига ва миқдорига боғлиқ холда хар-хил хидли бўлади. Ёғочнинг ўзак қисми ўткир хидли бўлиб унда юқоридаги моддалар кўп бўлади. Янги кесилган, шунингдек, игна баргли дарахтлар янада ўткир хидли бўлади. Ёғоч қуриган сайин хидсизланиб боради, баъзан хиди ўзгариб кетади. +иднинг ўзгариши ёғочнинг бузулишига ҳам боғлиқ.

Ёғочнинг намлиги. Намлик дарахтнинг хаёти ва унинг ўсиши учун керак бўлган асосий омилларидан биридир. Намлик дарахтнинг ўсиш шароитига ва турига янги кесилган ёки эски кесилганига, қуритилган ёки қуритилмаганига қараб о зёки кўп бўлади.

Ёғочнинг қуриши. Ёғочда эркин ва боғланган сувлар бўлади. Ёғочнинг ички бўшлиқларини, яъни хужайралар ичидаги ва хужайралар орасидаги фазони тўлдирувчи сувлар эркин ёки капилляр намлик, хужайра пардалари томонидан шимилган сувлар боғланган ёки гиграскопик намлик дейилади.

Ёғочнинг нам тортиб бўкиши. Агар қуруқ ёғочни зах хоналарда ёки очиқ хавода сақласа, у нам тортиб бўкади ва ўлчамлари, хажми, оғирлиги ортади, шакли ўзгаради.

Ёғочнинг зичлиги. Ёғочнинг бу хоссаси унинг оғирлигига алоқадор бўлиб ёғочдаги нам билан хаво миқдорига боғлиқ. Ёғочда нам ва хаво қанчалик кам бўлса у шунчалик зич бўлади.

Товуш ўтказувчанлик деб ёғоч материалларнинг товушни ўтказиш қобилиятига айтилади. Ёғочнинг товуш ўтказиш қобилияти юқори. Ёғоч толалари йўналиши бўйича товуш хавога нисбатан 15-18 марта, эни бўйича 3-6 марта тез ўтказади.

Иссиқлик ўтказувчанлик. Ёғочнинг иссиқлик ўтказиш қобилиятига иссиқлик ўтказувчанлик дейилади. Ёғоч бошқа материалларга қараганда иссиқликни ёмон ўтказади.

Лаборатория ишидан кўзланган асосий мақсад меҳнат таълими методикаси юзидан курсини ўрганиш жараёнида тегишли лаборатория ва амалий бажарганда шаклланган билим ҳамда ўқувларни мустаҳкамлаш.

Шу мақсаднинг тўла —тўкис амалга ошиши учун лаборатория ишидаги топшириқ шундай тузилганки, уни бажараётганда лабораториянинг барча бўлимларига, методик адабиётга, мактабларнинг амалий иш тажрибасига мурожаат қилишга тўғри келади.

Лаборатория ишнинг биринчи қисмида аниқ топшириққа мувофиқ методика ишлаб чиқилади, иккинчи қисмида еса амалиёт ўтказиладиган мактабдаги меҳнат таълими моддий базасининг таҳлили келтирилади ва ундан фойдаланиш учун мақсадга мувофиқ бўладиган таклифлар киритилади.

Амалий- лаборатория иши тушунтириш хати ва чизмаларни ўз ичига олади. Тушунтириш хатининг ҳажми чекланмайди. У тахминан 35- 45 бетни ташкил етади.

Чизмаларнинг мазмуни аниқ топшириқлар билан белгиланади.

Амалий- лаборатория иши биринчи ва иккинчи қисмларининг мазмунини кенгроқ кўриб чиқамиз.

Амалий- лаборатория ишининг методик қисми:

Амалий- лаборатория ишининг биринчи қисми методик ишланма икки вариантда бўлиши мумкин.

Биринчи амалий-лаборатория ишининг вазифаси меҳнат таълимига оид ўқув дастурида ва ДТСда кўзда тутилган мавзулардан биттасига доир дарслар тизимини ишлаб чиқишдан иборат. Бунда мавзу камида 2-3 соатга мўлжалланган бўлиши керак.

Амалий-лаборатория ишининг биринчи вариантыга доир топшириққа ушбу мавзуга тегишли тақвимий — мавзу режадан керакли нарсаларни ёзиб олиш, шу мавзуга бағишланган дарслар тизимини ишлаб чиқиш, бирор дарснинг режа — матнини тузиш киради. Кўриниб турибдики, дастлаб мавзунинг ўқув дастурида ва ДТСда тутган ўрнини, уни ўрганишнинг календар тақвиминини аниқлаш талаб этилади, чунки бусиз бошқа ўқув предметлари билан дидактик алоқа ўрнатиб бўлмайди. Дарслар тизимини ишлаб чиқиш, қуйидаги масалаларини ёритиш керак:

1. Мавзуни ўқув предметидаги ўрни

2. Мавзу мазмунинг методик таҳлили, ўқувчилар олдида пайдо бўладиган қийинчиликлар тавсифи (тавсифни беришда адабиётда келтириладиган 4 маълумотларга, шунингдек, амалиёт ўтқазиладиган мактабнинг иш тажрибасига таяниш зарур).

3. Ўқувчиларнинг иш объектини асосланган тарзда танлаш.

4. Ўқув ишини ташкил қилишда қўлланиладиган методлар ва шакллар.

5. Хавфсизлик қоидаларини таъминлаш.

6. Бошқа ўқув предметлари билан дидактик алоқа

7. Техник ижодиётни ривожлантириш.

8. Ишлаб чиқариш асослари билан таништириш.

9. Меҳнат тарбияси.

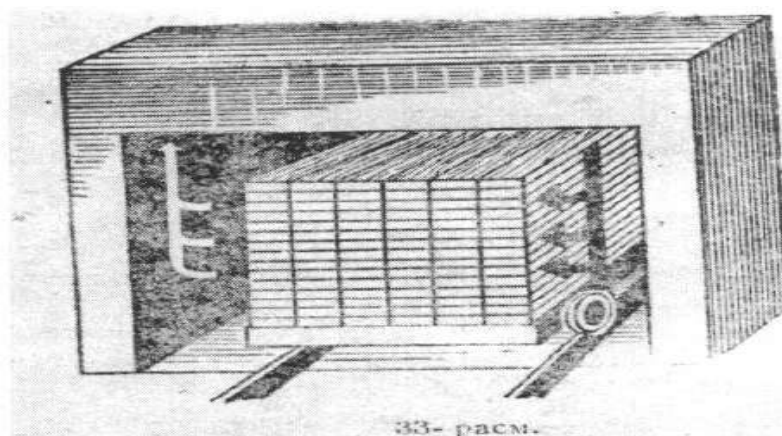
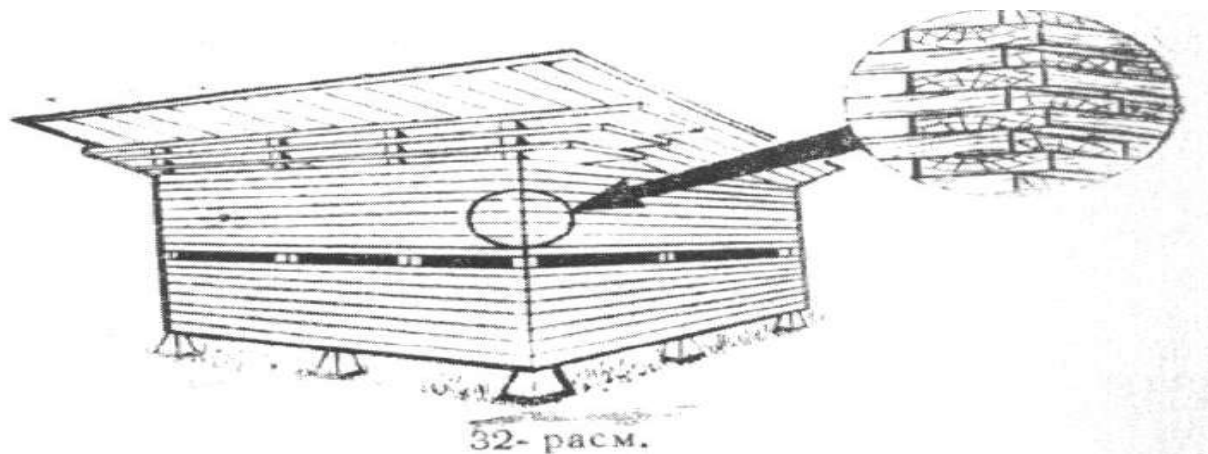
10. Касб танлашга йўллаш иши.

Ҳар бир амалий-лаборатория ишини синфга ва ўқув мавзуга қараб топшириқнинг саволлари турлича очиқ берилса ҳам уларга қайд етилган 1....10 технология бўйича жавоблар тайёрланиши даркор. Масалан, VII синфда меҳнат таълимини бошқа ўқув предметлари билан дидактик боғлаш учун имкониятлар IV синфга нисбатан анча кўпроқ бўлади. Бироқ, ҳамма ҳолларда ҳам умумий қоидаларни ёритиш, техник ижодиётнинг тарақиёти қандай аҳамиятга ега эканлиги тўғрисида гапириш емас, балки ушбу мавзу ўрганаётганда ўқувчиларнинг техникага бўлган қобилиятларини қай йўсинда ривожлантириш мумкинлиги ҳақида гапириш керак.

Биринчи: ёғочни қуриштиришга оид иш учун карточка топшириқ

Техник маълумотлар. Ёғоч таркибида ҳамиша маълум миқдорда сув бўлади,

ёғочнинг намлиги процентда ифодаланади. Масалан, янги кесилган ёғоч таркибида тахминан 60% — 70% сув бўлади. Бундай ёғочдан ясалган буюмлар албатта қуриб киришади, тоб ташлайди, ёрилиб кетади. Шу сабабли барча буюмлар қуритилиб намлиги 5%—20% га келтирилган ёғочдан тайёрланади.

Ёғоч табиий шароитда ёки сунъий усуллар билан қуритилади.

Табиий шароитда (хавода) қуритиш учун тахталар махсус пойдеворлар устига тахлаб қўйилади (32 —расм). Тахлаш пайтида тахталарнинг орасида очиқ жой қолдирилади. Шундай қилинганда тахталарга шамол тегиб улар аста —секин қурийд. Тахталарнинг табиий қурилиши 10—60 кун давом этади. Ёғочнинг қуришини тезлатиш учун ҳар хил сунъий қуритиш усулларида фойдаланилади. Масалан, камера ичида қуритишда тахталар тахланиб, қуритиш камерасининг ичига жойланади (33-расм) ва унга 30...90° С гача қиздирилган ҳаво юборилади. Бунда ёғоч 1- 10 суткада қурийд. қуритишнинг бошқа усуллари қаторига вакуумда сунъий равишда қуритиш киради. Бунинг учун камера ичида паст босим мосил қилинади.

Ишлаб чиқаришда махсус электр қуриткичлар ичида юқори частотали ток билан қуритиш усули қўлланилади.

Бу усулларнинг ҳаммаси қуритиш вақтини бир неча соатгача қисқартиради, қуритиш жараёнида ёғочнинг намлиги вақти вақти билан махсус прибор намлик ўлчагич ёрдамида текшириб турилади. Камераларда қуритиш режими махсус

приборлар билан ростлаб (ўзгартириб) турилади.

Лаборатория шароитида ёғочнинг намлиги ундан олинган намунани қурита бошлагунга қадар ва қуритиб бўлгандан кейин тарозида тортиб кўриш йўли билан аниқланади. Ёғочнинг намлиги қуйидаги формула билан ҳисоблаб аниқланади;

$$B = \frac{m_H - m_K}{m_K}$$

бу ерда: В- ёғочнинг намлиги; T_i - - ёғочнинг қуритмасдан олдинги намлиги; m_K — қуруқ ёғочнинг (қуритгандан кейин) массаси.

Ёғоч намунасини қуритишга кўп вақт кетади, шу сабабли мактаб устахонаси шароитида ёғочнинг намлиги қуруқ ёғочнинг зичлигига қараб аниқланади. Ёғочнинг намлиги қуйидаги формуладан аниқланади:

$$P = \frac{m}{V}$$

бу ерда: Р - - ёғочнинг зичлиги; V- намунанинг ҳажми. Қуйида айрим ёғоч турларнинг қуруқ, ҳолатдаги зичлигининг қийматлари келтирилган:

Қорақарағай	0,39
Қарағай, аргувон	0,43
Қайив, қорақайив	0,10
Тилоғоч	0,56

Формуладан ва ана шу маълумотлардан фойдаланиб, масалан, 25x40x50 мм ўлчамли қайин брусонинг намлигини ҳисоблаб топиш мумкин.

Унинг $V=50000 \text{ мм}^3 = 50 \text{ см}^3$ ҳажмини аниқлаймиз:

Кейин намунани тарозида тортиб кўрамиз. Айтайлик намунанинг массаси 45 г чиқди. У ҳолда қайин брусонинг зичлиги

$$P_H = \frac{45}{50} = 0.9$$

га тенг бўлади.

Қуруқ ёғочнинг зичлиги маълум бўлса, ёғоч намунасининг намлигини ушбу формуладан аниқлаш мумкин:

$$B = \frac{P_H - P_R}{P_R} \cdot 100$$

бу ерда: P_H — нам ёғоч намунасининг зичлиги; P_R - қуруқ ёғочнинг зичлиги. Биз кўриб чиқаётган қайин брусон учун

$$B = \frac{0.9 - 0.56}{0.56} \cdot 100 = 60\%$$

Лаборатория иши. «Ёғоч намунасининг намлигини аниқлаш»,

Материал ва асбоблар: 200 г гача оғирликни ўлчашга мўлжалланган ўқув лаборатория тарозиси, майда қадоқ тошлар тўплами, икки уч хил ёғочдан олинган тўртбурчак шаклидаги намуналар, ўлчов чизиги,

Ишлаш тартиби:

1. Ишнинг номини ва уни бажариш учун зарур бўлган материал ҳамда асбоблар рўйхатини иш дафтарингизга ёзиб қўйинг.

2. Иш дафтарингизга ушбу жадвални ёзиб олинг.

Ёғоч намунасининг тури		
Намунанинг ҳажми		
Намунанинг массаси		
Нам намунасининг зичлиги		
Қуруқ намунасининг зичлиги		
Ёғочнинг намлиги		

1. Намуналардан бирини олиб, уни ўлчанг, ҳажмини ҳисоблаб топинг. Олинган маълумотларни жадвалга ёзинг.

4. Лаборатория тарозисида намунани 1 г гача аниқлик билан тортиб кўринг. Олинган маълумотларни жадвалга ёзинг.

5. Намунанинг зичлигини аниқланг. Олинган натижани жадвалга ёзинг.

6. Намунанинг намлигини аниқланг. Олинган натижани жадвалга ёзинг.

7. Ёқорида айtilган ўлчаш ва ҳисоблашларни бошқа ёғоч турлари учун кам такрорланг ва олинган маълумотларни жадвалга ёзинг.

8. Контроль саволларга жавоб беринг ва иш дафтарингизни текшириш учун ўқитувчиларга топшинг.

Тест тузишга оид назорат саволлар

1. Нима учун ёғочни қуритиш зарур?

2. Ёғоч турларининг афзалликлари ҳамда камчикларини намлиги лаборатория шароитида, саноатда қандай аниқланади?

4. Ёғочнинг ҳажми, массаси, зичлиги ва намлиги қандай аниқланади?

5. Чизмада детальнинг кесмаси деб нимага айтилади

2. Амалий лаборатория ишлари: Асбоб-ускуна ва мосламаларни уларга тегишли техник-технологик кўрсаткичларга мувофиқ иш ҳолатига келтиринг ҳамда унинг таърифида шакллантириладиган билимлар ёки дурадгорлик дастгоҳининг тузилиши ва ундан фойдаланиш қоидалари. Ўлчаш ва режалаш асбоблари чизгичлар, буклама метр, қаламлар, хаткаш ва бошқалар. Арралар турлари. Дарахт, ёғоч, суяк, шох ва бошқа материалларни кесиш учун ишлатиладиган арралар. Электр арралар турлари. Пластини ва диски арралар ҳамда уларнинг ишлатилиши. Болғалар турлари. Пўлат, ёғоч ва пластик болғалар ва тўқмоқлар, цсканалар турлари ва улардан фойдаланиш рандалар турлари ва уларни ишга тайёрлаш қоидалари. Асбобларни сақлаш қоидалари.

3. Лаборатория Амалий ишлари: Машинасозлик элементларини, ёғочга ишлов бериш станокларининг тузилишини, бу станокларда куч-ҳаракатнинг узатилишини, станокни ишга тайёрлаш босқичларини ўрганиш унинг таърифида

шакллантириладиган билимларни ёритинг. Ёғочга ишлов берадиган станоклар ва улар ҳақида тушунча. Машиналарнинг асосий қисмлари (двигател, узатиш механизми, ишчи органи). Машиналарнинг асосий деталлари (валлар, ўқлар, дасталар, маҳкамлаш деталлари ва бошқалар). Винтли механизм: унинг тузилиши ва вазифаси. Деталларнинг конструктив элементлари (тешик, фаска, ўйиқ ва бошқалар). Ёғочга ишлов берадиган; токарлик станогли.

4. Лаборатория-Амалий ишлар: ёғоч ўймакорлиги ёки қутичилик ва шу каби касбларда қўлланиладиган асбоб-ускуналар ҳамда иш усуллари ўргатиш.

4. Мустақил иш: Халқ ҳунармандчилиги технологияси иш назарияси ҳолатини ёритишга шакллантириладиган билимлар: Ёғочга ишлов бериш соҳасидаги халқ ҳунармандчилиги касблари (ўймакор, бешикчи, кирмачи, сандиқчи ва бошқалар). Ёғочга ишлов берувчи халқ ҳунармандларининг ҳозирги пайтдаги тутган ўрни ва мавқелари. Уларнинг замонавий ишлаб чиқаришдаги касблар билан ҳамкорлиги. Ёғочга ишлов бериш соҳасидаги камида учта узвий боғланган касблар технологиясини ўргатиш.

5-мустақил иш: Техналогик хариталар тузишни ўрганинг. Устахоналарда, амалий машғулотларда тайёрлаш кўзда тутилган буюмлар ва маҳсулотларни тайёрлаш босқичларининг технологик жараёнларини режалаштириш бўйича технологик карталар тузиш.

Лаборатория- Амалий машғулот: Турли касбларга тегишли жараёнларга доир технологик карталар тузиш машқлари.

6-Мустақил иш: Дизайн асослари назария ва амалий ҳолатини ўзлаштиринг. Дизайнерлик ишларидан амалий машқлар бажариш. Танланган бирор буюм, транспорт воситаси ёки содда меъморий композициянинг график тасвирини ва турли материаллардан ишланган макетини тайёрлаш.

7-Мустақил иш. Буюмларни лойиҳалаш ҳолатини ўзлаштиринг. Шакллантириладиган билимлар: Касбларга тегишли буюмлар ва маҳсулотларнинг естетик ва иқтисодий жиҳатларини ҳисобга олган ҳолда лойиҳалаш. Дизайнерлик ечимларини танлашда материалшунослик, технологик ишлов бериш усуллари ва иқтисодий масалаларни ҳисобга олиш.

Лаборатория амалий ишлари: Тикувчилик, гиламдўзлик, пазандачилик, қандолатчилик, дурадгорлик, кандакорлик, пичоқчилик, темирчилик, поябзаллар тайёрлаш, заргарлик ва бошқа соҳаларга тегишли буюмларни лойиҳалаш. Буюм ёки маҳсулотнинг дизайнерлик ечимини график усулида ва турли материаллардан макет шаклида тайёрлаш.

8-мустақил иш: Касблар соҳасидаги безатиш қоидаларини ўзлаштиринг Турли материаллардан тайёрланадиган буюмларни безашда нақшлардан фойдаланиш. Кандакорлик буюмларининг турлари, уларнинг номи, ишлатилиши, шакли, безаклари ва тайёрлаш усуллари.

Амалий ишлар: Безак элементларини кўчириш , ҳамда мустақил ижодий

нақшлар тузиш.

Иш жойини кўздан кечириш ва уни ишга тайёрлаш

Ўқув устахоналарининг табиий ва сунъий ёритилиш даражаси мактаб ва мактаб-касб хунар коллежлари учун белгиланган талабга жавоб бериши лозим. Ўқув хоналарида ёруғлик чап томондан тушиши, ўқув-ишлаб чиқариш хона иш ўринлари эса технологик талаб асосида ташкил қилиниши лозим.

Ёғоч ва металлга ишлов бериш устахонасида горизонтал юзаларнинг полдан 0,8 м валандликдаги сатҳда ёритилганлик люминесцент лампа учун - 300 лк, чуғланма лампа, учун 150 лк, тикув устахонасида люминесцент лампа учун - 400 лк, чуғланма лампа, учун 200 лк, ўқув устахона, йўлакларда (полда) 100 лк ва 50 лк бўлиши лозим.

Эшик ва бошқа ёруғлик ўтказувчи туйнукларни буюм, ускуна, материал ва бошқалар билан тўсиб қуйиш таъқиқланади.

Дераза ёнида буюм ва материалларнинг жойлаштирилиши устахонанинг табиий ёритилишига ҳалақит бермаслиги керак.

Устахонадаги ускуналар иш ўрнини ёруғликдан тўсиб қўймайдиган қилиб ўрнатилади.

Дераза ойналари йилда камида икки марта тозалаб турилиши, тутун, дуд ва чанг кўпроқ чиқадиغان хоналарда уларнинг ифлосланишига қараб йилига камида 4 марта тозаланиши лозим.

Устахона бинонинг қайси қаватида жойлашишидан қатъий назар дераза ойналарини ювишга ўқувчиларни жалб қилиш таъқиқланади..

Ойналар дераза ромида мустаҳкам ўрнатилган бўлиши ва тушиб кетишнинг олди олинган бўлиши керак.

Дарахтларнинг ўсиб кетган шохлари ойнани тўсиб қўймаслиги учун улар ўқувбиносидан камида 10 м масофада ўтқазилади. Бино яқинида ўсаётган дарахтлар ҳар йили ваҳор фаслида бутаб турилади.

Сунъий ёритиш умумий ёки комбинациялашган (умумий ва маҳаллий) бўлиши мумкин. Фақат маҳаллий ёритиш билан чекланишга йўл қўйилмайди.

Умумий ёритиш лампалари полдан камида 3 м валандликда жойлаштирилади.

Маҳаллий ёритиш ускуналари қуввати 1000 ваттдан ошмаслиги ва 36 вольтдан юқори бўлмаган кучланишда ишлаши лозим.

Ишдан чиққан ёриткич ёки ўтказгичлар шу вақтнинг ўзида алмаштирилиши ёки созланиши лозим. Лампа, ўтказгич, сақлагичларни алмаштириш электромонтёр томонидан вазарилади. Бу ишларни вазариш ўқувчиларга топширилмайди.

Ёритиш ускуналарнинг электрқисми электр ускуналарни ўрнатиш қоидаларига жавоб бериши талаб қилинади.

Ўқув-ишлаб чиқариш устахонаси ва ёрдамчи хоналар ҳаво алмаштириш ва иситиш тизими билан жиҳозланган бўлиши керак. Ҳаво алмаштириш табиий, механик ёки аралаш бўлиши мумкин, у санитария меъёрида кўзда тутилган ҳаво

алмашинуви, ҳарорат ва ҳаво таркибини таъминлаб бериши лозим.

Метал ва ёғочга ишлов бериш устахоналарида ҳаво алмашинуви 1 кишига 20 м³/соат ни ташкил қилиши керак. Чанг ажралиб чиқиши билан боғлиқ ишлаб чиқариш жараёнлар (электр чарх, пардозлаш дастгоҳи) унинг чиқиб кетиши ёки тутиб қолинишини таъминловчи мосламалар билан таъминланади.

Ҳаво алмаштириш ускуналари ҳамма вақт ишчи ҳолатда бўлиши, уларни ишлатиш учун жавобгар шахсларнинг доимий назоратида бўлиши лозим.

Ҳаво алмаштириш ускуналари режали равишда таъмирлаб, ростлаб турилиши, даврий санитария ва техник синовдан ўтказилиб, ишларнинг варчаси махсус дафтарда қайд этиб борилади.

Ўқув ва ўқув-ишлаб чиқариш устахоналарида металл радиаторли марказий иситиш тармоғидан фойдаланиш тавсия этилади.

Иситиш ҳароратининг бир меъёрга бўлиши, ростлаб туриш имкониятининг бўлиши, умумий тармоққа улаш ёки узиш ускуналарининг ишчи ҳолатда бўлиши талаб қилинади.

Ўқув ва ўқув-ишлаб чиқариш устахоналарини иситиш мақсадида вақтинчалик чуян печлар ёки техник талабларга жавоб бермайдиган бошқа ускуналардан фойдаланиш таъқиқланади.

Металга ишлов бериш устахонада оптимал температура 15-16⁰ С, ёғочга ишлов бериш устахонада 14-15⁰ С бўлиши лозим.

Эшиклар мажбурий ёпилишни таъминловчи мослама (пружина, пневматик қурилма ва б.)га эга бўлиши керак.

Ўқув ва ўқув-ишлаб чиқариш устахона деразалари ҳаво алмаштирадиган қурилмалар мавжуд бўлишидан қатъий назар алоҳида очиладиган дарча ёки бош а шамоллатиш қурилмасига эга бўлиши керак.

Ёғоч материаллардан турли хил буюмлар тайёрлашда уларнинг қисмлари кўпинча “тирноқ” чиқариш йўли билан бириктирилиб, бунда ўйиш-тешиш ишлари бажарилади. Бу мақсадда ҳар қил дурадгорлик исканаларидан фойдаланилади.

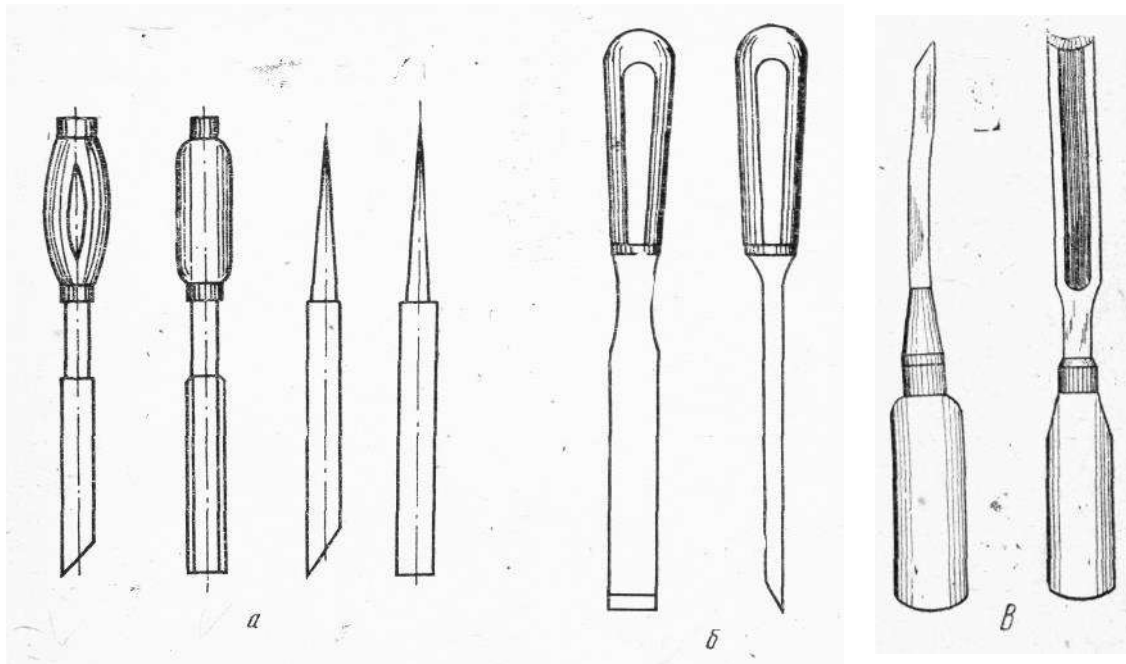
Дурадгорлик исканалари вазифасига кўра *йўнувчи* ва *ўювчи* исканаларга бўлинади (2- расм).

Йўнувчи исканалар ёрдамида йўниш йўли билан тахталарнинг четларига фаска чиқарилади, тирноқлар ростланади, тешик, уялар йўниб кенгайтирилади. Шунингдек, юмшоқ ва юпқа тахталар ўйиб тешилади. Қалин ва қаттиқ ёғочларни ўйиш-тешиш ишлари ҳамма вақт ўювчи исканалар ёрдамида бажарилади.

Йўнувчи исканалар юпқа, ўювчи исканалар қалин бўлади. Бундан қатъий назар, уларнинг эни ҳар қил ўлчамда тайёрланади. Йўнувчи исканаларнинг эни 4 мм дан 40 мм гача, ўювчи исканаларнинг эни 6 мм дан 20 мм гача бўлади.

Ўйиш-тешиш ишларида қулоқ, уя ва тешикларнинг кенглигига қараб унга мос исканалар танланади. Тешик энидан катта искана ишлатишга рухсат этилмайди. Кичик ўлчамдаги исканалар билан эса катта тешик ва уяларни очиш ҳам мумкин.

Ёғоч тахталарни йўниш, ўйиш-тешишда *нов шаклидаги исканалар* ҳам ишлатилади (2-расм, в). Улар ёрдамида цилиндрик тешик ва уялар ўйиш, сиртларда нов очиш ишлари бажарилади. Нов шаклидаги исканалар ҳар хил ўлчамда тайёрланади.

Исканаларнинг дасталари заранг, қора қайин, қайроғоч, ёнғоқ каби пишиқ ёғочлардан тайёрланиб, учига металл ҳалқа кийдирилади. Ҳалқалар исканага болға билан уришда дастани ёрилишдан сақлайди. Исканалар ёғоч тўқмоқ билан урилади. Искана дасталари пластмассадан ҳам тайёрланади.

ҲУЛОСА ВА ТАВСИЯЛАР

Ўзбекистонда ўсадиган дарахт турларидан ҳар турли сифатларга эга ёғочлар олиш мумкин, булар терак, тол, арча, ёнғоқ, қайроғоч, чинор, нок, тут, ўрик, эман, қарағай, липа ва бошқалардан иборат.

Мавзунинг долзарблиги. Ҳозирги кунда ёғоч ишлаш корхоналарида табиий ёғоч ўрнини оладиган янги тур ёғоч материаллар ишлаб чиқарилмоқда. Ёғоч ишлаш корхоналарида ҳосил бўладиган чиқиидилардан: арра тупони ва пайрахаларни пресслаш йўли билан тайёрланаётган ёғоч материаллар табиий ёғочларда учрайдиган ҳар қандай нуқсонлардан, камчиликлардаш холи, пухталиқ жихатдан устун бўлиб, айрим ҳолларда металл ўрнини ҳам олмоқда (прессланган ёғоч материаллардан хатто подшипник ва машина деталлари тайёрланади). Саноатда ишлаб чиқиляётган айрим прессланган ёғоч материаллар қурилишда, мебел корхоналарида кенг ишлатилмоқда. Ишлаб чиқаришда ҳар қандай буюм тайёрлшда материалдан тўғри ва тежамкорлик билан фойдаланиш, тайёрланган буюмнинг сифатини, ишлаб чиқаришнинг самарадорлигини ошириш учун ишлатиладиган материалнинг турини, хусусиятини, унга ишлов бериш технологиясини билиш талаб этилади.

Ёғочнинг кенг қўламда ишлатилишига сабаб унинг техник

хоссаларининг юқорилигидадир. Ёғочни ишлаш осон, вазни енгил, пухталиги юқори, иссиқлик ва электрни ёмон ўтказида, кислота ва ишқорлар таъсирида тез емирилмайди, кўпчилик ёғочларнинг ташқи кўриниши чиройли бўлиб, пухта елимланувчи бўлади ва яхши пардозланади. Аммо ёғочнинг айрим камчиликлари ҳам бор: температура, намлик ўзгариши натижасида ёғоч қуриб тоб ташлайди, нам тоғиб шишади, эшилиб-тобланади, ёрилади ва хоказо.

Ёғочнинг пухталиги, катталиги ва бошқа механик хоссалари, металллардаги сингари, турли йўналишда турличадир, ёғочнинг механик хоссалари нам таъсирида кескин камаяди. Ёғоч осон алангланади, чиришга, хашоратларнинг емиришига қаршилиқ кўрсата олмайди. Бундан ташқари ёғочда айрим нуқсонлар ҳам бўлади, булар ёғоч сифатининг пасайишига олиб келади.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

1. Karimov I.A. Mamlakatimiz taraqqiyotining qonuniy asoslarini mustaqamlash faoliyatimiz mezonini bo'lishi darkor. O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi Senatining beshinchi yalpi majlisidagi ma'ruza. Xalq so'zi. 2006 yil 25 fevral.
2. Karimov I.A. Ozod va obod vatan, erkin va farovon hayot pirovard maqsadimiz. T., «O'zbekiston», 2000.
3. Karimov I.A. Barkamol avlod orzusi T., «SHarq» 1999.
4. Karimov I.A. «Barkamol avlod - O'zbekiston taraqqiyoti poydevori» T. O'zbekiston. 1997.
5. Avazboeva O.I., Isyanov R.G., Odilboev X. Mehnat ta'limi uslubiyotidan amaliy va laboratoriya mashg'ulotlari. Toshkent, TDPU. 1995.
6. Davlatov K. Mehnat va kasb ta'limi, tarbiyasi hamda kasb tanlash nazariyasi va metodikasi. – T.: «O'qituvchi», 1992.
7. Davlatov K. Mehnat va kasb ta'limi, tarbiyasi hamda kasb tanlash nazariyasi va metodikasidan amaliy mashg'ulotlar: Pedagogika instituti talabalari uchun qo'llanma. – T.: «O'qituvchi», 1995.
8. Boltaboev S.A., Ismoilova M.M. Kasb ta'limi metodikasi fanidan kurs ishlari. (metodik qo'llanma). T.: TDPU, 2002.
9. Boltaboev S.A., Magdiev O.SH. Mehnat va kasb ta'limi metodikasidan amaliy mashg'ulotlar (Metodik qo'llanma). T.: TDPU, 2002.
10. Boltaboev S.A., Magdiev O.SH., Sattorov V.N., Avazboev O.I. Mehnat va kasb ta'limi metodikasidan o'quv mashg'ulotlari. Uslubiy qo'llanma. 2002.
11. Muslimov N.A., Boltaboev S.A., SHaripov SH. Maxsus fanlarni o'qitish metodikasi. Mehnat ta'limi yo'nalishi magistrantlari uchun qo'llanma. Toshkent: Nizomiy nomidagi TDPU 2003.
12. SHaripov SH.S. va b. Pedagogik amaliyot (metodik qo'llanma). T.: TDPU, 2006.
13. SHaripov SH.S. va b. Kasbiy pedagogika (metodik qo'llanma). T.: TDPU, 2006.

14. SHaripov SH.S., Abralova M. Maktablar o'quv va o'quv ishlab chiqarish ustaxonalari uchun xavfsizlik texnikasi va ishlab chiqarish sanitariyasi qoidalari. Metodik yo'riqnoma. Toshkent, Respublika ta'lim markazi. 2002.
15. SHaripov SH.S., Jalilov T. Mehnat ta'limi ustaxonalari uchun davlat ta'lim standartlariga muvofiq ko'rgazmali qurollar ro'yxati. Metodik qo'llanma. Toshkent, Respublika ta'lim markazi. 2002.
16. Cattorov V.N.Axmadaliev S.Y. Mexnat ta'limi.(metodik irllanma).T,: Jaxon print,2009
17. Tolipov O'.Q., SHaripov SH.S., Xolmatov P.Q. Umumiy o'rta ta'lim maktablari va maktabdan tashqari muassasalar to'garak rahbarlari uchun namunaviy dastur. Toshkent, Nizomiy nomidagi TDPU, 2003.

AGROPHYSICAL AND CHEMICAL PROPERTIES OF THE SOIL

S.X. Zokirova¹

X. Parpiyeva²

R. Yakubova³

Fergana State University, Fergana Center for Olympic and Paralympic Sports Training

KEYWORDS

plants, tillage, soil resistivity,
shrinkage

ABSTRACT

Agrophysical factors and soil structure are the most important conditions for its fertility. They do not provide plants with any of the elements of fertility necessary for their growth, but they can change the development of plants.

2181-2675/© 2023 in XALQARO TADQIQOT LLC.

DOI: 10.5281/zenodo.7527877

This is an open access article under the Attribution 4.0 International(CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

¹ Fergana State University, Uzbekistan

² Fergana Center for Olympic and Paralympic Sports Training, Uzbekistan

³ Fergana Center for Olympic and Paralympic Sports Training, Uzbekistan

АГРОФИЗИЧЕСКИХ И ХИМИЧЕСКИХ СВОЙСТВ ПОЧВЫ

KALIT SO'ZLAR:

растения, обработка почвы,
удельное сопротивление
почвы, усадка

ANNOTATSIYA

Агрофизические факторы и структура почвы – важнейшие условия ее плодородия. Они не обеспечивают растения ни одним из элементов плодородия, необходимых для их роста, однако могут изменять развитие растений.

Агрономически ценная комковато-зернистая структура, придавая почве рыхлое сложение, облегчает прорастание и распространение корней растений, а также уменьшает энергетические затраты на механическую обработку почвы. Знание агрофизических характеристик почвы и умение их регулировать, необходимы для расширенного воспроизводства плодородия почв и роста урожайности сельскохозяйственных культур. Физические свойства почвы подразделяются на общие и физико-механические. К общим физическим свойствам почвы относятся плотность твердой фазы, плотность и пористость (скважность), к физико-механическим – пластичность, липкость, набухание, усадка, связность, твердость и сопротивление при обработке. Плотность твердой фазы почвы – это отношение массы ее твердой фазы к массе воды в том же объеме при 4⁰С. Различные типы почв и даже отдельные почвенные горизонты имеют разную плотность твердой фазы. Плотностью почвы называется масса абсолютно сухой почвы, Годящаяся в естественном состоянии, в единице объема. Она измеряется в г/см³. Пористость, или скважность, почвы – это суммарный объем всех пор между частицами твердой фазы почвы. Она выражается в процентах общего объема почвы. Пластичностью называют свойство почвы изменять свою форму под влиянием какой-либо внешней силы без нарушения сложения и сохранять приданную форму после устранения этой силы. Нижняя граница пластичности – это верхняя граница влажности почвы, при которой возможна ее механическая обработка, или верхний предел оптимальной влажности для обработки.

Усадка – уменьшение объема почвы при высыхании. Она зависит от тех же факторов, что и набухание. Чем больше набухание, тем больше усадка. Удельное сопротивление почвы – усилие, затрачиваемое на осуществление технологических процессов (подрезание пласта, оборачивание его) и преодоление при обработке почвы трения о рабочую поверхность почвообрабатывающих орудий. Основные физические, физико-механические и водные показатели в совокупности определяют пригодность ее к механической обработке. Состояние почвы, при котором в процессе механической обработки она хорошо крошится и не прилипает к орудиям обработки, характеризуется физической спелостью. При таком состоянии почва физически спелая, созревшая и пригодна для качественной механической обработки. За

пределами физической спелости почва обрабатывается плохо, процесс обработки требует большего тягового усилия, больших затрат труда, времени и средств, надо обрабатывать только в момент физической спелости. Физическая спелость почвы определяется гранулометрическим составом, структурой и содержанием гумуса и воды в почве. Эти факторы неравнозначны. На почвах тяжелого гранулометрического состава, с большим содержанием физической глины влажность почвы оказывает первостепенное влияние на «поспевание» – готовность почвы к качественной обработке. Оптимальная влажность при обработке тяжелых почв составляет 50 % полевой влагоемкости. Незначительное отклонение влажности от этой величины в большую или в меньшую сторону делает почву непригодной для качественной обработки.

Физико-механические свойства почвы – один из важнейших факторов, определяющих качество ее обработки и условия роста и развития культурных растений, уровень их урожайности. Наибольшее значение при этом имеют структура, плотность, твердость и липкость почвы. Эти свойства в сочетании с влажностью определяют готовность почвы к обработке, ее качество и условия жизни растений.

Агрономически ценная комковато-зернистая структура, придавая почве рыхлое сложение, облегчает прорастание и распространение корней растений, а также уменьшает энергетические затраты на механическую обработку почвы. Бесструктурные почвы по сравнению со структурными, обладая большей связностью, оказывают и более сильное удельное сопротивление при обработке. Плотность и структурность пахотного слоя в значительной степени зависят от гранулометрического состава почвы и ее генезиса. В процессе механической обработки почвы эти характеристики изменяются. Их трансформация направлена на оптимизацию условий аэрации корнеобитаемого слоя почвы. Обсуждаются физико-механические и физические свойства почв. Из них для понимания экологических функций песков наиболее важны плотность, пористость, твердость. Может быть, впервые так четко анализируется тепловой режим песчаных почв. Показано, что сильное нагревание песков в природных условиях приводит к увеличению подвижности соединений фосфора и калия, необходимых для растений. В песках промывной режим (только 5% лет почвы могут не промачиваться на всю толщу), периодически непромывной (когда до 10% лет почва не промачивается на всю глубину), периодически промывной (когда промачивание наблюдается лишь в 10% случаев) и непромывной водным режим (промачивание песчаной почвы лишь в 5% случаев).

Определение агрофизических свойств почвы делятся на:

а) влажность песка методом выслушивания до полива, на 3, 6 и 9 дни после полива, причем до цветения на глубине до 70 см, во время цветения и плодообразования до 1,5 м через каждые 10 см; б) водопроницаемость методом цилиндра; в) полевую влагоемкость песка; г) объемную массу песка; д) капиллярную

кайму.

В лаборатории определяли механический и химический состав солевой состав, содержание гумуса, азота, фосфора и калия, CO_2 карбонатов в почве.

Для изучения сравнительной эффективности различных норм элементов питания под хлопчатник, с целью повышения его продуктивности в условиях спланированных бугристо-барханистых песков Центральной Ферганы нами на территории целинного хозяйства «Салижанабад» Куштепинского тумана Ферганского вилоята проведены вегетационный, полевой и производственный опыты и выполнены сопутствующие им фенологические наблюдения и агрохимические исследования. Все опыты проведены с соблюдением агротехники, рекомендуемой МС и ВХ Узбекистана и методических указаний УзНИИХ по проведению полевых и вегетационных опытов с хлопчатником (Методика полевых и вегетационных опытов с хлопчатником, Ташкент, 1973. Б.А.Доспехов, К.Мирзажонов, В.П.Кондратюк.

С целью изучения динамики питательного режима отбирали почвенные образцы до и на 3, 6, 9 дни после полива. Для изучения вымывание питательных элементов в лабораторном опыте отбирали водные образцы. Содержание гумуса в почве определяли методом И.В.Тюрина; общий азот – методом Къельдаля; нитраты-колориметрическим методом Гранвальд-Ляжу, усвояемые формы в почве фосфора-по Мачигину и калия по Протасову.

Для общей характеристики песка опытных участков перед закладкой опытов были взяты песчаные образцы из пахотного (0-30 см) и подпахотного (30-50 см) горизонтов для определения содержания гумуса, валовых и подвижных форм азота, фосфора и калия. С целью изучения динамики подвижных форм азота, фосфора и калия во время вегетации, по фазам развития хлопчатника брались песчаные образцы из горизонтов 0-30, 30-50, 50-75, 75-100 см. Растительные образцы для анализа брали при 2-4 настоящих листьях, в бутонизацию, в цветение и в конце вегетации.

При этом воспользовались: аммиачная селитра (34% N), аммофос (11% N, 46% P_2O_5), хлорид калия (56% K_2O). Калийные и часть фосфорных удобрений внесены под вспашку, остальные с посевом. Фенологические наблюдения проведены согласно “Методика Государственного Сортоиспытания сельскохозяйственных культур” Москва. В конце вегетации с 2-х повторностей отбирали растительные образцы по 10 с каждого варианта для определения сухой массы хлопчатника.

Литература

1. К.Мирзажонов, М.Назаров, С.Зокирова, Ғ.Юлдашов. Тупроқ муҳофазаси. Дарслик. Тошкент, 2004.
2. Закирова.С.Х. Режим орошение различных сортов хлопчатника на склети дефелированных светлых сероземов Ферганской долины. Автореферат. Ташкент 1987.

3. Ихтиёр Бахтиёрович Хамракулов (2021). КИЧИК САНОАТ ЗОНАЛАРИНИ БАРПО ЭТИШ ВА РИВОЖЛАНТИРИШНИНГ НАЗАРИЙ АСОСЛАРИ. *Scientific progress*, 2 (7), 586-592.
4. Ихтиёр Бахтиёрович Хамракулов (2022). КИЧИК САНОАТ ЗОНАЛАРИНИ РИВОЖЛАНТИРИШНИНГ МОҲИЯТИ ВА ЎЗИГА ХОС ХУСУСИЯТЛАРИ. *Scientific progress*, 3 (1), 328-334.
5. Хамракулов, И. Б. (2021). Теоретические основы создания и развития малых промышленных зон. *ма, 2*, 49.
6. Хамракулов Ихтиёр Бахтиёрович (2022). КИЧИК САНОАТ ЗОНАЛАРИ ИНВЕСТИЦИОН ФАОЛЛИГИНИ ОШИРИШНИНГ СТРАТЕГИК ИМКОНИЯТЛАРИ. *Central Asian Research Journal for Interdisciplinary Studies (CARJIS)*, 2 (Special Issue 2), 140-146.
7. Zokirova, S. X., Akbarov, R. F., Isagaliyeva, S. M., & Xonkeldiyeva, K. R. (2021). Sand Distribution In Central Fergana. *The American Journal of Interdisciplinary Innovations Research*, 3(01), 113-117.
8. Zokirova, S. X., Ahmedova, D., Akbarov, R. F., & Xonkeldiyeva, K. R. (2021). Light Industry Enterprises In Marketing Activities Experience Of Foreign Countries In The Use Of Cluster Theory. *The American Journal of Management and Economics Innovations*, 3(01), 36-39.
9. Хонкелдиева, К., Рахимова, Х., & Абдусатторова, З. (2020). Проблемы развития социального обеспечения населения. In *Наука сегодня: фундаментальные и прикладные исследования* (pp. 42-43).
10. Хонкелдиева, К., & Мўйдинжонова, М. (2020). Необходимые условия обеспечения гендерного равенства. In *Наука сегодня: фундаментальные и прикладные исследования* (pp. 40-41).
11. Хонкелдиева, К., & Муйдинжонова, М. (2020). Актуальные проблемы решения безработицы в Республике Узбекистан. In *Наука сегодня: фундаментальные и прикладные исследования* (pp. 18-19).
12. Хонкелдиева, К., & Хўжамбердиев, Ж. (2020). Проблемы развития организации: управленческий и логистический аспекты. In *Наука сегодня: история и современность* (pp. 17-19).
13. Xonkeldiyeva, K. R. (2021). Features of management of textile industry enterprises based on the cluster approach. *ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal*, 11(9), 780-783.
14. Зокирова, С. Х., Халматова, Ш. М., Абдуллаева, М. Т., & Ахмедова, Д. М. (2020). ВЛИЯНИЕ ПИТАТЕЛЬНЫХ ЭЛЕМЕНТОВ ИСКУССТВЕННОГО И ЕСТЕСТВЕННОГО ЭКРАНОВ В ПЕСКЕ НА РОСТ, РАЗВИТИЕ ХЛОПЧАТНИКА. *Universum: химия и биология*, (12-1 (78)), 14-18.
15. Zokirova, S. X., Akbarov, R. F., & Kadirova, N. B. (2020). XARAKTERISTIKA GALECHNIKOVYKH POCHV FERGANSKOY OBLASTI I IX PUTI K ULUCHShENIYU. *Glavniy redaktor*, 8.

16. Закирова, С. Х. (2017). Научные основы генезиса, агрофизических и агрохимических свойств, повышения производительной способности песков Центральной Ферганы. Дисс. на соис. уч. степени доктора с. х. наук (DSe), 120.
17. Zakirova, S., Ismoilova, S., & Parpiyeva, S. (2021). Agrofizicheskiye svoystva pochvi Sentralniy Fergani.
18. Юлдашев, Г., Зокирова, С., & Исагалиев, М. (2008). Орошаемых земельный фонд Ферганской долины. Ўзбекистон қишлоқ хўжалиги журнали.–Тошкент, (8), 22-23.
19. Зокирова, С. Х., Халматова, Ш. М., Абдуллаева, М. Т., & Хаджибалаева, Н. М. (2020). Изучение режима орошения хлопчатника в условиях гидроморфных почв. Universum: химия и биология, (2 (68)), 12-15.
20. Zokirova, S., Kholmatova, S., & Ergasheva, N. (2021). Productivity of grain of wheat of sand of central fergana. ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal, 11(9), 606-609.
21. Zokirova, S., Akbarov, R., & Kadirova, N. (2020). CHANGES OF THE MOBILE FORMS OF PHOSPHORUS IN SANDS UNDER INFLUENCE OF FERTILIZERS. European Science Review, (3-4), 45-47.

TEACHER'S SPEECH CULTURE

Sattorova Sevinch¹

Samarkand Branch of Tashkent International University of Kimyo

KEYWORDS

speech, language,
pronunciation, speech
technique, moving sentences,
excerpts, dialogue, monologue

ABSTRACT

In this article, the primary education teacher's thoughts on the culture of speech, his speech during class, the laws and regulations that he must teach to students, the requirements for the teacher's speech, the opinions of our scholars on speech and language, speech etiquette in the hadiths thoughts about are covered.

2181-2675/© 2023 in XALQARO TADQIQOT LLC.

DOI: 10.5281/zenodo.7527884

This is an open access article under the Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

¹ Student, Samarkand Branch of Tashkent International University of Kimyo, Uzbekistan

O'QITUVCHINING NUTQ MADANIYATI

KALIT SO'ZLAR:

Nutq, til, jarangdorlik nutq texnikasi, ko'chma gaplar, ko'chirmalar, dialog, monolog

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada boshlang'ich ta'lim o'qituvchisi nutq madaniyati xaqida fikrlar, dars vaqtidagi nutqi, o'quvchilarga o'rgatishi zarur bo'lgan qonun qoidalar o'qituvchi nutqiga qo'ygan talablar, Olimlarimizning nutq va til xaqidagi fikrlari, Hadislarda kelgan nutq odobi haqida fikrlar yoritilgan.

Ushbu fanni chuqur o'zlashtirish lozim. Ona tili, falsafa, tarix, etnografiya, Adabiyot, tilshunoslik fanlardan xabardor bo'lish kerak.

Tilning rivojlanish tarixi, millat tarixi bilan chambarchas bog'liqdir. Tilning lug'at boyligida yuz beradigan o'zgarishlar jamiyat, xalq tarixida yuz bergan o'garishlar asosida amalga osharadi.

Nutq ichki va tashqi ko'rinishlarga ega. Ichki nutq odamning o'z ichida gapiradigan passiv nutqi bo'lib, u ikkinchi kishining ishtirokini talab etmaydi. Shuning uchun ham bu nutq o'z-o'ziga qaratilgan nutq sanaladi. Ichki nutq og'zaki va yozma nutqning asosi sifatida xizmat qiladi. Tashqi nutq boshqalarga qaratilgan va nazorat qilish mumkin bo'lgan faol nutq bo'lib, u og'zaki va yozma ko'rinishlarga ega. Og'zaki nutq odatdagi tovushli so'zlashuv nutqi bo'lib, bu nutq ko'proq ohang va turli imo-ishoralar bilan aloqadordir. Unda murakkab Grammatik qurilmalardan foydalanilmaydi. Bu nutqda fikrni ixcham ifodali maqsadida to'liqsiz gaplar keng qo'llaniladi. Nutqning bu turi bir va bir necha kishi tomonidan amalgam oshiriladi. (monologik, diologik nutq).

Yozma nutq esa harf va so'zlarning ma'lum qonuniyatlari asosida o'zaro birikuv, tinish belgilari, har xil ajratishlar, abzatslar, paragraflar va gaplarni grammatik jihatdan aniq va tushunarli bayon etish orqali ro'yobga chiqadi.

Ma'lum bir til tarixida amal qilgan, hozir mavjud bo'lgan va paydo bo'lishi ko'zda tutilgan hodisalarning jami o'sha til tizimini tashkil etadi. Har bir til sistemasi o'zigagina xos bo'lgan tomonlari bilan boshqa tillardan farqlanib turadi. Masalan, o'zbek tili turk tillar oilasiga kiradi.

Sistema o'zaro ichki ziddiyatga ega bo'lgan hodisalarning guruhlanishiga aytiladi. Til sistemalar sistemasi sanaladi.

Biror til jamoasida til sistemasida mavjud bo'lgan imkoniyatlarning foydalanib kelinayotgan qismi uzus deyiladi.

Bu fanni o'rganish jarayonida olingan bilim ko'nikma va malakalar o'qituvchi va bolalar nutqini rivojlantirish tilshunoslikka kirish, umumiy tilshunoslik, adabiyotshunoslikka kirish, folklore – xalq og'zaki ijodi, adabiyot nazariyasi, filologiya, fiziologiya fanlarni o'zlashtirish uchun zarurdir.

Mustaqil respublikamizda yuz berayotgan siyosiy, iqtisodiy, ilmiy-texnikaviy va madaniy o'zgarishlar xalq ta'limi tizimida ham o'z aksini topmoqda. O'zbekistonda uzluksiz

ta'lim-tarbiya tizimini takomillashtirish, shu asosda ta'lim sifatini jahon andozalari darajasiga yetkazish ta'lim sistemasining eng dolzarb vazifasiga aylandi. Bu esa, barcha mutaxassisliklar qatori boshlang'ich sinf o'qituvchilarini tayyorlash sifatini oshirishni ham taqozo etadi.

Mazkur dastur boshlang'ich ta'lim bakalavr yo'nalishi uchun qabul qilingan davlat ta'lim standarti asosida tuzildi. Ushbu fan o'z amaliy ahamiyati bilan boshlang'ich sinf tarbiyachilari faoliyatida juda kata ahamiyatga ega.

O'zbek tilidagi mavjud grammatik shakl va kategoriyalarning adabiy me'yorlashganlarini nutq maqsadiga muvofiq tanlash asosida to'g'ri nutq tuzish nutq madaniyati uchun asosiy jihatdir.

Nutq madaniyati fonetika va orfoepiya bilan ham chambarchas bog'liq. Orfoepiya tovushlarning talaffuz xususiyatlarini o'rganadi, adabiy talaffuz me'yorlarini belgilab beradi. Nutqning to'g'riligini baholashda bu me'yorlar ham asos ekan, o'z-o'zidan nutq madaniyatining orfoepiya bilan bog'liqligi anglashiladi. Fonetika tilning butun tovush sistemasi, uning qonuniyatlari, urg'u, intonatsiya, ohang, nutqning tovush qurilishiga daxldor boshqa ko'plab masalalarni o'rganadi. Nutq og'zaki va yozma shaklda mavjud bo'lsa-da, aslida yozma shakl ham "ichki" og'zaki nutq shaklida tuziladi va idrok etiladi. Tabiiyki, yozma nutqda og'zaki nutqdagi juda ko'plab fonetik-intonatsion xususiyatlar aks etmaydi (albatta, punktuatsiya ularning barini aslo ifodalay olmaydi).

O'qituvchi nutq madaniyati fani talablarni nazariy bilimlar, amaliy ko'nikmalar, boshlang'ich sinflar ona tili ta'limi jarayonlarga uslubiy yondashuv hamda ilmiy dunyoqarashini shakllantirish vazifalarini bajaradi.

Fanning asosiy maqsadi – Talabalarni boshlang'ich sinf o'qituvchisining nutqining rivojlanishi mazmuni va vazifalari, o'qitish usullari, ta'limiy vositalar bilan tanishtirish va ularni ta'lim jarayoniga tatbiq etish bo'yicha bilim, ko'nikma va malakalarni shakllantirishdir.

O'quvchiarni turli mavzuda suhbat o'tkazishishga, qayta hikoyalash va hikoya qilishga, bayon va ishno, ifodali o'qish, ijodiy ishlar, diktantlar, til materialini tahlil qilish kabi mashg'ulotlarga tayyorlash va uni o'tkazishish, ko'rgazma va texnik vositalardan foydalanib, o'quvchilarning bilish faoliyatini va mustaqilligini ta'minlashga o'rgatish.

Talabalarining o'qituvchi sifatida takomil topishida o'qituvchining o'rnini hech qaysi vosita bosa olmaydi. Ayniqsa, talabalarining nutqiy malakalarini shakllantirishda, dunyoni anglatishda o'qituvchi nutqining ham o'ziga xos o'rni mavjud.

Kadrlar tayyorlash milliy dasturi hamda Ta'lim to'g'risidagi qonun talablari asosida bakalavr tayyorlash tizimini tubdan yaxshilashga jiddiy e'tibor berilmoqda. Shunga ko'ra o'qituvchi nutqi madaniyati kursi oliy o'quv yurtlari dasturiga kiritildi.

Adabiy til – hamma birdek foydalanadigan til. Uning umumxalqiyliigi shunda ko'rinadi. Me'yor ma'lum bir til jamoasi uchun mustahkam qo'llanib kelayotgan lisoniy hodisalar yig'indisidir.

1. Fonetik me'yor.

2. Talaffuz me'yor.
3. So'z yasash me'yor.
4. Morfologik me'yor.
5. Sintaktik me'yor.
6. Uslubiy me'yor.
7. Lug'viy me'yor.

Til me'yorining fonetika, grammatika va boshqalarda bir variantni tanlash qandaydir darajada qat'iy bo'lsa ham, lug'aviy me'yorlar haqida gap ketganda voz kechish kerak deb bo'lmaydi.

Tilning lug'aviy boyligidan foydalanganda me'yorning imkoniyati muallifga takrori, bir xillikni yengishda chiroyli nutq tuzishda qo'l keladi. Nutqning to'g'riligi uning adabiy me'yorlariga mosligidir. Nutq o'zida adabiy tilning fonetik talaffuz, lug'aviy so'z yasalishi Grammatik uslubiy me'yorlarini mujassamlashtirgan bo'ladi. Nutqning to'g'riligi uning eng aloqaviy fazilatidir.

Mavzuga doir asosiy tayanch so'zlar, terminlar va iboralar:

Jamiyat, til, tafakkur, ong, nutq, muomala, madaniyat, til madaniyati, nutq madaniyati, o'qituvchining nutq madaniyati, fanlararo aloqa, tilshunoslik, adabiyotshunoslik, dialektologiya, frazeologiya, mantiq, psixologiya, fiziologiya, etika, estetika, notiqlik san'ati, tarix, falsafa, fonetika, morfologiya, sintaksis, grammatika, orfografiya, orfoepiya, stilistika, xalq zukkoligi, latifa, askiya, badiiy asar, ilmiy asar, publitsistika, she'r, hikoya, ifodali o'qish, imlo qoidalari, tinish belgilari, ohang, urg'u.

Adabiyotlar:

1. S.Inomho'jayev, A.Zunnunov. Ifodali o'qish asoslari. T., —O'qituvchi||, 1978.
2. T.Qudratov. Nutq madaniyati asoslari. T., O'qituvchi, 1993.
3. Bahrombek Abdujalil o'g'li. Badiiy o'qish sirlari. Andijon, 1994 y
4. N.Bekmirzayev Notiqlik san'ati asoslari. Toshkent yangi nashr 2008y
5. Tuzuvchi: k.o'qituvchi Hamidov Abdumalik Termiz – 2013 y.

VOCABULARY AND PHRASEOLOGICAL WORK AND ITS ROLE IN THE EDUCATIONAL PROCESS

Irbutayeva Nigora Dilshodovna¹

Viloyatova Madina Klichevna²

Irbutayeva Parvina Holmirzaevna³

Samarkand State Medical University, Ishtikhan Medical College

KEYWORDS

vocabulary and phraseological
fund, vocabulary work,
vocabulary, connection of
peoples

ABSTRACT

This article talks about the role of vocabulary work in literature lessons, and the development of students' speech culture. About the borrowing of words from the Russian language by the Uzbek people, about the phraseological stock of words. How vocabulary work becomes a means of education and patriotism.

2181-2675/© 2023 in XALQARO TADQIQOT LLC.

DOI: 10.5281/zenodo.7536294

This is an open access article under the Attribution 4.0 International(CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

¹ Samarkand State Medical University, Uzbekistan

² Ishtikhan Medical College named after Abu Ali ibn Sina, Samarkand, Uzbekistan

³ Student of Faculty of Higher Nursing, Samarkand State Medical University, Uzbekistan

Vocabulary work expands the vocabulary and phraseological stock and enriches students' knowledge of reality, because the word always correlates with its realities (phenomena, objects).

Vocabulary work is the main thing that makes up the specifics of reading as an academic subject in Russian in schools with a national language of instruction, the foundation on the basis of which it is possible to carry out the tasks of speech development. Vocabulary work creates the basis for the possibility of language proficiency in a variety of conditions (listening, speaking, reading, writing).

Various types of speech practice are built on the basis of vocabulary and phraseological preparation for them. All stages of work on a literary theme are permeated with vocabulary work and only in this way become effective.

Vocabulary work, activating the lexical and phraseological stock, enriches the content of speech, and, consequently, the thoughts of students.

Vocabulary work contributes to the growth of the need for increasingly complex (by class) speech practice. The latter is conceived as a system of vocabulary exercises that lead the student to active possession of vocabulary and phraseology in coherent speech, up to such a complex form as creative compositions.

Dictionary work inevitably becomes work on the development of a culture of speech, as it equips with the ability to select lexical material consciously, use its expressive power, and convey in a word one's personal attitude to the subject of speech.

Of particular importance is vocabulary work in the study of texts of fiction. Here, through the word, the student's personality is formed, genuine Russian language skills are created, and the great moral and aesthetic values of the Russian people are revealed.

Vocabulary work is not some moment of the lesson, an additional part of it. It is the basis for the study of Russian literature, providing an analysis of the work in the unity of its content and form (language).

Under the conditions of the national school, vocabulary work also becomes one of the means of international education. With the expansion of the vocabulary of students, a significant number of words are revealed, borrowed by the Uzbek people from the Russian language and through the Russian language: constitution, republic, factory, institute, newspaper, theater and others - a factor that allows the teacher to emphasize the rapprochement of the cultures of the two nations.

The long-term connection of the two peoples is realized by students when they meet with Russian vocabulary in the vocabulary of the Uzbek language and Uzbek in Russian (soldier, steam locomotive, director and others - in the Uzbek language ditch, watermelon, melon, aksakal, dekhkanin, mirab and others - in Russian).

When students get acquainted with Russian vocabulary, which are included in the languages of the peoples of the world, they will perceive this as an indicator of the world's recognition of the leading role of Russia in the development of human society, science and

culture (Lunnik, Sputnik, drummer and others).

Vocabulary work becomes at school and a means of educating patriotism.

Russian literature opens up a new world of ideas, images and feelings to people. It is very important to open to students those aspects of the Russian language dictionary that are associated with the great achievements of modern society, and thereby fill the word with vital content (brotherhood, peace, friendship, equality, people, and so on).

Vocabulary work opens the way for students to self-education through independent reading of literature in Russian.

Such are the meaning, tasks and possibilities of vocabulary work in the study of Russian literature. We have more opportunities for vocabulary work in reading lessons than in grammar lessons, where the word appears primarily within the framework of one sentence, is devoid of capacity, is not given in certain situations, and therefore has no vital content, does not cause associative connections - the source of human emotional experiences. The task of vocabulary work is common for grammar and reading lessons. However, it should be emphasized its deeper nature in reading lessons.

LITERATURE:

1. Abdullaev S.N. Rating system for the organization of teaching the Russian language / S.N. Abdullaev. - Karakol, 1996. - 116 p.
2. Irbutaeva, N. D. (2022, November). THE ROLE OF INDEPENDENT WORK IN EXPANDING THE OUTLOOK AND DEVELOPING THE SPEECH SKILLS OF STUDENTS. In INTERNATIONAL CONFERENCES (Vol. 1, No. 10, pp. 128-131).
3. Nigora Dilshodovna, I. (2022, November). PROFESSIONALLY-ORIENTED APPROACH IN TEACHING THE RUSSIAN LANGUAGE IN GROUPS WITH THE UZBEK LANGUAGE OF TEACHING IN MEDICAL EDUCATIONAL INSTITUTIONS. In INTERNATIONAL CONFERENCES (Vol. 1, No. 10, pp. 214-217).
4. Dilshodovna, I. N. (2021). METHODOLOGY OF TEACHING THE RUSSIAN AUDIENCE TYPES OF INDEPENDENT WORK (PHRASEOLOGICAL ANTONYMY) ON THE PRACTICAL STUDY OF THE RUSSIAN LANGUAGE. Galaxy International Interdisciplinary Research Journal, 9(11), 310-312.
5. Dilshodovna, I. N., Izzatullaevna, K. G., & Akramovna, S. O. F. (2022). English as a means of global communication. Web of Scientist: International Scientific Research Journal, 3(6), 301-304.

PIRAFILACTIC MEASURES AGAINST MICROORGANISMS IN CARIES AND ORAL MICROFLORA

Akromova Madinabonu Akmal qizi¹

EMU University

KEYWORDS

Health, infections, affective,
adverse effect

ABSTRACT

It is important to take good care of teeth and gums because:

- Teeth must be healthy to chew and digest food.
- Taking good care of your teeth can prevent painful tooth decay and gum disease.
- Diseased and rotten teeth due to improper cleaning cause serious infections that have a negative effect on other organs of the body.

2181-2675/© 2023 in XALQARO TADQIQOT LLC.

DOI: 10.5281/zenodo.7540585

This is an open access article under the Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

¹ Student of the Faculty of Dentistry, UME University in Tashkent, Uzbekistan

1. Avoid sweets.

Eating a lot of sweets, (sucrose - sugar, sugar, confectionary products), drinking sugary tea or coffee, lemonade and carbonated or non-alcoholic drinks like Coca-Cola can quickly make teeth sick. If you want your children to have healthy teeth, do not introduce them to such drinks and sweets.

2. Brush your teeth well every day. Always rinse your mouth thoroughly after eating any sweets. Clean the tooth from top to bottom as shown in the picture, not from side to side. Clean the front, back, tops and roots of all teeth, especially the areas where the teeth and gums meet.

3. When there is not enough natural fluoride in water and food, adding fluoride to drinking water or applying it to the teeth helps to prevent caries. In some treatment facilities, fluoride is applied to children's teeth once or twice a year during health check-ups. Also, many seafood products contain large amounts of fluoride. If possible, use toothpastes that contain fluoride. Fluoride is toxic if used in excess. Use it carefully and keep it out of the reach of children. Before adding how much fluoride to water, it is necessary to determine its composition. For this, contact the sanepid centers.

4. Do not feed older babies from a feeding bottle. As a result of non-stop sucking of milk, the child's teeth are covered with a sweet coating, and as a result, tomorrow's caries will begin.

5. Use a toothbrush to clean between your teeth every day.

If you rinse well with water, that's enough. Teeth and gums are best cleaned with a soft but slightly abrasive object. Some people brush their teeth with salt. You can also make a tooth powder by mixing equal parts of salt and baking soda. Wet the brush before applying it so that the powder adheres better to the brush

Avoid sweets and always brush your teeth after eating to prevent tooth irritation and abscess. If possible, see a dentist as soon as you notice a cavity. If you go on time, the doctor will put a filling on your tooth that will last for a long time.

Reduce pain:

- ◆ Clean the food residues accumulated in the cavities of the teeth. Then rinse your mouth with a warm mouthwash several times a day.

- ◆ Take a pain reliever such as aspirin.

- ◆ If the tooth infection is strong, acute (gums are swollen, suppurated and enlarged lymph nodes), penicillin, T-iseptol or tetracycline tablets .

Toothache is caused by infection of the tooth cavity.

An abscess is caused by the infection reaching the ends of the tooth root and collecting pus. If the swelling doesn't go away or the pain doesn't stop, the tooth will need to be removed. Treat the abscess immediately before the infection spreads to other parts of the body.

Reasons why the gums become inflamed (red, swollen), bleeding and painful:

1. Inadequate or often poor cleaning of teeth and gums.
2. Not eating enough nutritious food. Prevention and treatment:

◆ Rinse the food residue between the teeth every time after eating. Also, if possible, clean the yellow stones that accumulate in the areas where the teeth and gums meet. Regularly cleaning under the gums by inserting a thin, thin floss (or toothpick) between the teeth helps a lot. At first, there will be a lot of bleeding, but later the bleeding will decrease and the gums will heal.

◆ Eat foods that protect the body and are rich in vitamins, such as eggs, meat, mash, beans, peas, green vegetables and fruits such as tomatoes, oranges and lemons. Avoid sticky foods and sweets that get stuck between the teeth. Note: Sometimes anti-seizure medications such as Diphenin can cause unhealthy gum growth and swelling. If this is the case, see your doctor and get advice on using another medication.

The tongue is covered with a white membrane. Many diseases cause a white or yellow coating on the palate and tongue. This is often seen in fever. Even if the swelling of the tongue is not serious, it is necessary to rinse the mouth several times a day with warm water with salt and baking soda.

Spots that appear from the child's mouth with fever and look like small white salt particles can be the initial sign of measles. Whiteness of the mouth. These are small white spots that appear in the mouth and on the tongue and look like a sticky film. They are caused by a fungal or yeast infection called moniliosis.

Oral thrush is more common in newborns, people with HIV, and people taking antibiotics, mainly tetracycline or ampicillin. If the antibiotic is not absolutely necessary, stop it. Take a Nystatin tablet, then mix it with half a teaspoon of boiled and cooled water.

Apply to the affected area 4 times a day. Continue this treatment for another 2 days after the spots disappear. Chewing garlic and drinking yogurt also helps. Use nystatin in severe cases.

Sores are small, white, painful spots on the lips and mouth. They can appear after compression, upset or fever. It will disappear within 1-3 weeks. Rinse the mouth with salt water or apply hydrogen peroxide or corticosteroid hormonal ointments to the mouth. Antibiotics do not help.

The prodromal period includes the time from the first symptoms of the disease to its actual outbreak. During this period, headaches, chills, fever, lethargy, etc., characteristic of many diseases, usually begin.

So, during this period, it is clear that a person is sick, but it is impossible to know what kind of disease he is suffering from. Symptoms that are characteristic for making a definite diagnosis of the disease are often visible at the end of this period, when the disease is officially in progress, but in some cases they are vague (indeterminate form of the disease) or disappear before it reaches the peak (abortive form of the disease).

However, even in cases where the disease is very typical, it takes on a different character due to the addition of some complication or other pain. The end of the disease,

that is, the final period of recovery, can begin suddenly or pass gradually. At the same time, the person recovers completely, or one of the organs remains a complication from the disease that does not disappear for a long time; Sometimes the disease does not disappear completely, but becomes chronic, which flares up from time to time.

The smooth passing of the disease without leaving any complications often depends on timely treatment against it and the careful execution of all the doctor's orders.

Therefore, when a person feels unwell, he should go to the doctor immediately. Modern medicine takes the patient's condition very seriously and examines it comprehensively; He studies the causes and conditions of the disease, mechanisms of exacerbation, what symptoms it causes, how the body fights against the disease, laws of protection and adaptation reactions; based on the obtained results, develops methods for diagnosis, treatment and prevention of the disease.

Each patient is treated individually, that is, depending on the type of disease, the condition of the body and many other characteristics.

References

1. Azbuka plombirovochnykh materialov: ucheb.-prakt. posobie dlya slushateley fak. povyshenia qualificatsii stomatolov / O. M. Vasyukova [i dr.]; pod ed. L. A. Dmitrieva. M. : MEDpress-inform, 2006. 240 p.
2. Amalgamy and dentistry: method. recom. / L. G. Borisenko [i dr.]. Minsk: MGMI, 2000. 24 p.
3. Bidenko, N. V. Stekloionomernye cementy v stomatologii: prakt. posobie / N. V. Bidenko. Kiev: Kniga plus, 1999. 110 p.
4. Borisenko, A. V. Secrety lecheniya kariesa i restavratsii zubov / A. V. Borisenko. M. : Kniga plus, 2005. 528 c.
5. Ivanova, E. N. Sovremennye plombirovochnye materialy. Composites and glass ionomer cements: ucheb. posobie / E. N. Ivanova, A. V. Astakhov. Rostov n/d : Phoenix, 2007. 96 c.
6. Plasticheskie vosstanovitelnye materialy: obzor // Novoe v stomatologii. 2004. No. 2. S. 20-30.
7. Polevaya, N. Kharakteristika restavratsionnykh materialov / N. Polevaya // Dentist. 2004. No. 5. S. 61-74.

STUDYING THE SCIENTIFIC AND CULTURAL HERITAGE OF ABU RAYHAN BERUNI

Sh.D. Karimboyev¹

Sh.A. Abdurashitova²

M.M. Miyassarova³

N.B.Nazarova⁴

G.B.Mamedova⁵

Tashkent Medical Academy

KEYWORDS

Abu Rayhan Beruni, "Ma'mun Academy", "India", "Geodesy", "Saydana", "Mineralogy", Sanskrit language, "Astronomy", "Relics of ancient peoples"

ABSTRACT

This article discusses the scientific research of the great scholar of the East, Abu Rayhan Beruni, his work at the Ma'mun Academy, his works, and his great contribution to the world of science.

2181-2675/© 2023 in XALQARO TADQIQOT LLC.

DOI: 10.5281/zenodo.7546629

This is an open access article under the Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

¹ Tashkent Medical Academy, Uzbekistan

² Tashkent Medical Academy, Uzbekistan

³ Tashkent Medical Academy, Uzbekistan

⁴ Tashkent Medical Academy, Uzbekistan

⁵ Tashkent Medical Academy, Uzbekistan

Scholars, philosophers, jurists who lived in Central Asia thousands of years ago, the researches and achievements in the field of science are still surprising and recognized by the world community. One of the scholars is Abu Rayhan Beruni. You can find out how wide the boundaries of Beruni's knowledge are through the scientific works he created. Since he studied almost all the sciences of his time perfectly, he was recorded in the history pages as "Encyclopedic Scholar".

Abu Rayhan Muhammad ibn Ahmad al-Biruni was born on September 4, 973 in the ancient city of Kat. In his genealogy, the word "berun" means "outside city", and "Beruni" means "one who lives in the outside city". He thoroughly mastered all the sciences of his time, primarily astronomy, physics, mathematics, theology, and mineralogy. With his contribution to the development of these sciences, his name took a place among the great figures of world science.

Beruni was involved in almost all fields of science. They thoroughly studied the rich science and culture of the East, got to know the Greek science in depth, and became great scientists. Beruni was also a poet and literary critic. In addition to his mother tongue, he learned Arabic, Sogdian, Persian, Syriac, Greek and ancient Jewish languages. Later, he studied Sanskrit in India. According to one of his scientific works, Beruni made important astronomical observations in the city of Kat from 990 when he lived in Khorezm. He invented astronomical instruments for these observations.[1] The last representative of the Iraqis was Abu Nasr Mansour ibn Iraq Beruni's teacher. Al-Biruni was distinguished as a historian, chronologist and linguist.

In his work "Geodesia" he writes that he determined the geographical latitude of the city of Kat in 990. It is known that in order to determine geographic latitude, it is necessary to have sufficient knowledge of geography, mathematics and astronomy. He comes to the city of Ray (near present-day Tehran). In Ray, he met the famous scientist - mathematician and astronomer al-Khujandi, physician and philosopher al-Razi. Beruni Rayda writes his treatise "Al-Fakhri sextant". 997 Beruni returned to Kat. During this period, there were changes in Khorezm, Ma'mun died and Ali ibn Ma'mun came to the throne in his place. In 997, the famous doctor Abu Ali Ibn Sina also came to Urganch.[3]

998 Beruni came to Jurjan. He lived in Jurjan until 1004. He created about fifteen of his works here. In particular, the scientist's work "Relics of Ancient Peoples" was written here around 1000. In the spring of 1004, Beruni returned to Khorezm at the invitation of Khorezmshah Ma'mun II. At that time, the capital of Khorezm was Urganch. In Urganch, he founded the "Ma'mun Academy" named after the king. Al-Masihi, Tabib al-Hammar, Ibn Iraq and others worked in the palace. [3]

In Urganch, Beruni dealt with mathematics, astronomy, as well as some problems of physics and mineralogy. It was here that the idea of using specific gravities to identify minerals and systematize them was born.

While traveling to the Indian subcontinent, he wrote a treatise on Indian culture called Tarikh al-Hind (History of India) in 1030 after studying the Hindu religion practiced

in India. He was a remarkably unbiased writer for his time. The customs and beliefs of various peoples, and his scholarly objectivity earned him the title al-Ustad ("The Master") for his brilliant portrayal of India in the early 11th century. [4]

Beruni's contributions to mathematics and other fields of science can also be seen in the more than 100 works he left behind. The largest of them are "India", "Monuments", "Kanuni Mas'udi", "Geodesy", "Mineralogy" and "Astronomy". The rest can be divided as follows: mathematics - 22; about astronomical instruments - 10; astrological ones - 21; various sciences (physics, mineralogy, literature, history, etc.) — 38; translated works from different languages - 21. Only about 30 of Beruni's works have survived to our days. Only about 30 of Beruni's works have survived to our days.[5]

After compiling the list of his works, Beruni wrote two more important books. One of them is Mineralogy. For its time, this treatise is considered the best, unparalleled work in the field of mineralogy in Central Asia and the Middle East, and even in Europe. The manuscript of Beruni's last work, "The Book of Medicinal Plants", was found in Turkey in the 30s of the 20th century. The work is known as "Saydana", in which it gives a complete description of the medicinal plants that grow in the Middle East, especially in Central Asia. For example, the work "Saydana" describes 1116 types of medicinal plants. Of these, 750 species are from plants, 101 species are from animals, and the remaining 255 species are from minerals. The main part of the work "Saydana".

One of its features is that in it Abu Raykhan Beruni emphasizes that pharmacology is a separate science, thereby establishing the science of pharmacology. [6]

According to Beruni's student Abul Fadl al-Serakhsi, he died on December 11, 1048 in Ghazna (now Afghanistan). [7]

Apart from writing scientific works, Abu Rayhan Beruni was also interested in writing poetry. The artistic wealth he wrote is also noteworthy. "Introduction to Astrology", "Key to Astronomy", "The Book of the Sun that Heals the Soul", "On the Necessity of Two Kinds of Action", "Principles of Multiplication", "Ptolemy's Sanskrit Translation of the Almagesti", "Useful Questions and Correct Answers", "Fargani Corrections to "Items"

Among them are "Caution by the Turks", "Information about the white-robed" and Karmats", "Collection of poems", "Translation of information about Al-Muqanna", "Correspondence with Ibn Sina". [8]

In conclusion, it can be said that studying the scientific and cultural heritage of our great grandfather, Abu Rayhan Beruni, and conveying it to pupils and students is one of our ancient values. Abu Rayhan Muhammad ibn Ahmad Beruni was one of the great encyclopedic scholars of the Middle Ages. His greatness is reflected in the unique scientific heritage he contributed to almost all sciences of that time.

I. Yu. Krachkovskiy, a famous orientalist, assessed Beruni's scientific potential by saying that "it is easier to list the fields of science that he is not interested in than the fields of science that he is interested in." M. Meyerhoff, one of the Western researchers, expresses the opinion that "Biruni should be the most famous of the encyclopedic scholars who

demonstrate Muslim science." High evaluations and descriptions of Beruni are given in the works of Tabrizi, Suyuti, Qazvini, Tusi, Khurasani.

Uzbekistan has decided to celebrate the 1050th anniversary of the birth of the great scholar in 2023.

References:

1. U. Uvatov, Scholars of Great Country, Tashkent, Uzbekistan, 2016
2. H. Hasanov, Traveling scientists, Tashkent, Uzbekistan, 1981
3. K. Gadoyev, S. Berdiyeva, Traveling scientists around the world, Tashkent, Uzbekistan, 2012
4. Abu Rayhan Beruni, Selected Works, Volume II, India, Tashkent, Uzbekistan FAN Publishing House, 1965
5. Abu Rayhan Berununi, Selected works, 5 volumes, Book II, Kanuni Masudi, Tashkent, Uzbekistan FAN publishing house, 1973
6. D. Bobojonov, M. Abdurasulov, Children of eternity, Khorazm Ma'mun Academy publishing house, 2009.

CONTROL OF MULTIDIMENSIONAL DISCRETE OBJECTS BY A TERMINAL MANAGEMENT

Atajonova Saidakhon Borataliyevna¹

Andijan Machine Building Institute

KEYWORDS

algorithm, terminal control,
forecast synthesis, error
values, control action, state
variables, discrete transfer
function

ABSTRACT

The article deals with the synthesis of the terminal control algorithm, focused on the synthesis of control actions modulated in amplitude and allowing to transfer, the control object to a given steady state and providing a stable and stable location of the object in the vicinity.

2181-2675/© 2023 in XALQARO TADQIQOT LLC.

DOI: 10.5281/zenodo.7546675

This is an open access article under the Attribution 4.0 International(CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

¹ Department of Automation of machine-building production, Andijan Machine Building Institute, Uzbekistan
(saidajon19820507@gmail.com)

Introduction. The modern linear theory of automatic control is a fundamental science and solves a wide range of problems using modern mathematical tools. But on the other hand, management theory is constantly evolving, far from complete. A number of important problems of linear control theory are simple in their formulation, but effective methods for solving them that are guaranteed to lead to an exact solution (if any) with a given accuracy are unknown. These problems exist both in the classical and in the modern theory of linear systems.

The central problem of the synthesis of multidimensional control systems is the achievement of control autonomy. The problem of representing multidimensional control systems as a set of one-dimensional ones, first formulated by Professor IN Voznesensky, is currently open and its solution will allow applying the most powerful apparatus for synthesizing one-dimensional systems to multidimensional ones [1].

At present, a large number of different methods and schemes have been developed to manage multidimensional discrete dynamic objects [2-4].

At the same time, their use is complicated by the great laboriousness and cumbersomeness of computational procedures, the need to perform various kinds of simplifying assumptions and conditions. For example, when using compensation regulators very often, the structure of the regulator obtained as a result of synthesis is physically unrealizable.

Similar results can be obtained by using different methods for decoupling the transmission channels of a multidimensional control object, using auxiliary cross regulators [3-8]. Multidimensional polynomial aperiodic regulators [2-7] often give unacceptable results of control both in terms of the amount of overshoot and the unrealizable physical reasons for the calculated values of control actions.

Formulation of the problem. The paper describes the algorithm developed by the authors for the synthesis of discrete control actions modulated in amplitude, and allows calculating the values of control pulses with a constant period that transfer the control object to a new, required, steady state and ensuring a stable and stable location of the object in its vicinity.

The basis of the basic synthesis algorithm is the provision that after the necessary number of control cycles N , the state of the object must satisfy the conditions:

$$\begin{aligned} y_i(N_u) &= Z_i, \quad i = \overline{1, N}, \\ y_i^{(k)}(N_u) &= 0, \quad k = \overline{1, N_u - 1}, \end{aligned} \quad (1)$$

Here N is the number of output variables of the control object;

- values y_i of the i -th output variable at the end of the N_u th measure;
- the value of the k -th derivative of the i -th output variable;

Z_i - the required value (setpoint) of the i -th output variable.

Conditions (1) can be interpreted differently as follows:

$$\begin{aligned} y_i(N_u) &= Z_i, \quad i = \overline{1, N}, \\ y(N_u + j) &= Z_i, \quad j = \overline{1, N_u - 1}, \end{aligned} \quad (2)$$

those, it is required after the N_u control cycles to reach the required required control action and then during the N_u cycles the output variable must be at the preset, level.

Unlike the basic one in the proposed control synthesis algorithm, the mathematical formulation of the control problem has the following form:

$$\begin{aligned} y_i(L + N_u) &= E_i \left(L + N_u \right) = Z_i - y_i^*(L + N_u), \\ i &= \overline{1, N}, U_k(L + j) = \text{const}, \\ j &= \overline{1, N_u - 1}, \quad k = \overline{1, M} \end{aligned} \quad (3)$$

In the last expression: L - current time (quantization clock); M - is the number of input control actions; - the predicted value of the i -th input variable on N_u is so forward from the current time.

The analysis of conditions (3) allows us to conclude that, in the implementation of this algorithm, the control system does not tend to make the control object after a selected number of control cycles N_u be transferred to a new steady state characterized by constant and unchanged values y_i of the output variables. The algorithm only allows to calculate the values y_i of control actions, based on the condition of equality of the output variables after the expiration of the N_u control cycles to their required values. At the same time, in the current quantization cycle it is assumed that the values y_i of the control actions during the subsequent control interval will not change [5-7].

In fact, in each new cycle, the values y_i of the control actions for each input variable are recalculated. This approach ensures a stable, asymptotic movement of the control object to a new steady state and a stable finding of variables that characterize its behavior in a given control range. Such a gradual change in the output variables is due to the fact that in each subsequent cycle the amplitude of the change in the control pulses, subject to the invariance of the required values y_i (settings) and minor fluctuations in the operating conditions, changes by a relatively small amount that does not cause sudden movements of the object and the control system.

In condition (3), to determine the values y_k of $y_i(N_u)$, we can use the expression:

$$y_i(L + N_u) = \sum_{j=1}^M \sum_{l=0}^{N_u-1} U_j(l) \cdot \omega_{ij}(N_u - 1), \quad i = \overline{1, N}; \quad k = \overline{0, N_u - 1} \quad (4)$$

Here, $U_j(l)$ is the desired value of the j -th control action in the l -th cycle;

$\omega_{ij}(n)$ - value of the k -th derivative of the weighting function of the channel j -th input - l -th output in the n -th clock.

Moreover, the weight function is defined as the response to a unit pulse of duration

equal to the value of the quantization step

$$\omega_{ij}(n) = h_{ij}(n) - h_{ij}(n-1) \quad (5)$$

Where $h_{ij}(n)$ is the value of the channel transition function j -th input - i -th output in the n -th quantization cycle.

The determination $u_j(1)$, $j = \overline{1, M}$ must be preceded by the determination of the values y_i of the vector E in accordance with the actual state of the control object. This is due to the fact that the actual state of the control object due to the inaccuracy of the mathematical model, errors in the implementation of the calculated control actions, the presence of various perturbing factors acting on the real object practically never coincides with the state calculated only by the model.

To determine the predicted values y_i of the vector E , under the assumption that the control actions do not change during the subsequent control interval, one can use the control object model in the space of state variables:

$$\begin{aligned} X(N_u \times T_0) &= F(N_u \times T_0) \times X(N_u \times T_0) \\ Y(N_u \times T_0) &= C \times X(N_u \times T_0) \quad (6) \end{aligned}$$

Where $X(N_u \times T_0)$ - the value of the state vector of the control object at the time $t = N_u \times T_0$;

$F(N_u \times T_0)$ - value of the fundamental (transitive) matrix of the control object, for the value of the argument $t = N_u \times T_0$;

C - output matrix;

Y - is the vector of the output variables of the control object.

To implement the expression (6) when predicting the output variables of an object, the required number of cycles is required, first, to use one more kind of model - the control object model represented in the state variables space and, secondly, to determine the values y_i of state variables from known values y_i of the output variables it is necessary to use a state observer, for example the Kalman filter. Two of these circumstances significantly increase the cumbersomeness of the algorithm and entail additional errors.

Therefore, in order to determine the predicted error values, or, what is the same, the predicted values y_i of the output variables, an approach based on the use of discrete transfer functions of the control object is proposed [2-4]. We denote by

$$W_{ij}(z) = \frac{B_{ij}(z)}{A_{ij}(z)} \quad (7)$$

discrete channel transfer function j -th input - the i -th output, $B_{ij}(z)$ and $A_{ij}(z)$ are polynomials in powers of degrees respectively n_{ij}^+ and n_{ij}^- . Then the Z-transformation of the output variable can be represented as:

$$y_i(z) = \sum_{j=1}^M \frac{B_{ij}(z)}{A_{ij}(z)} \times u_j(z) \quad (8)$$

Substituting the right-hand side of expression (8) to the common denominator, we obtain:

$$\begin{aligned} y_{ij}(z) \times \prod_{j=1}^M A_{ij}(z) = \\ = \sum_{j=1}^M \left(\left(B_{ij}(z) \times \prod_{k=1; k \neq j}^M A_{ik}(z) \right) \times u_j(z) \right) \end{aligned} \quad (9)$$

or in another form:

$$y_{ij}(z) \times C_i(z) = \sum_{j=1}^M D_{ij}(z) \times u_j(z) \quad (10)$$

Where

$$\begin{aligned} C_i(z) &= \prod_{j=1}^M A_{ij}(z); \\ D_{ij}(z) &= B_{ij}(z) \times \prod_{j=1; k \neq j}^M A_{ik}(z) \end{aligned} \quad (11)$$

Dividing the left and right sides of (10) by $c_i(0) \cdot z^{n_s}$, we obtain:

$$y_i(z) \times R_i(z^{-1}) = \sum_{j=1}^M P_{ij}(z^{-1}) \times u_j(z) \quad (12)$$

Where $R_i(z^{-1})$ и $P_{ij}(z^{-1})$ - polynomials in inverse powers of the operator Z of the form:

$$\begin{aligned} R_i(z^{-1}) &= 1 + \sum_{k=1}^{n_s} r_i(k) \times z^{-k} \\ P_{ij}(z^{-1}) &= \sum_{k=0}^{n_s} p_{ij}(k) \times z^{-k} \\ r_i(k) &= \frac{c_i(k)}{c_i(0)}; \quad p_{ij}(k) = \frac{d_{ij}(k)}{c_i(0)} \end{aligned} \quad (13)$$

On the basis of expression (12), taking into account (13), a recurrence formula is easily obtained for predicting the output values y_i of the control object:

$$\begin{aligned} y_i^*(L+1) &= \sum_{k=1}^{n_s} r_i(k) \times y_i(L+1-k) + \\ &+ \sum_{j=1}^M \sum_{k=1}^{n_s} p_{ij}(k) \times u_j(L-k+1) \end{aligned} \quad (14)$$

Here n_1 is the total order of the transfer functions associated with the i -th output variable. Performing the procedure (14) N_u times and taking into account that $u_j(L) = u_j(L+1) = \dots = u_j(L+N_u-1) = \text{const}$, you can obtain an expression for calculating the predicted value of the output variable in $(L+N_u)$ -th cycle.

$$y_i^*(L+N_u) = - \sum_{k=1}^{n_s} q_i(k) \times y_i(L) + \sum_{j=1}^M y_j \times u_j(L) \quad (15)$$

Taking into account condition (3), it is possible to obtain a system of linear equations of the M -th order for calculating control actions at the current time

$$\sum_{j=1}^M y_j \times u_j(L) = Z_i + \sum_{k=1}^{n_s} q_i(k) \times y_i(L); \quad i = \overline{1, N} \quad (16)$$

Conclusion

The considered synthesis of the terminal control algorithm, focused on the synthesis

of amplitude-modulated control actions, allows you to transfer the control object to a given steady state and provides a stable and cardinal location of the object in the vicinity. The algorithm makes it possible to synthesize a control action for technological objects operating under conditions of uncertainty and in the presence of restrictions on the amplitude of control actions.

Literature

[1] Tyan V. K. Theory and methods of synthesis of multidimensional automatic control systems with a dynamic compensator in the form of periodic structures of inverse operators / dissertation abstract on computer science, computer technology and control, 05.13.01

[2] Vasiliev VI et al. Multilevel control of dynamic objects. M.: Nauka, 1987. - 309p.

[3] Kadyrov AA Dynamic graph models in automatic and automated control systems. Tashkent. Faz. 1984. - 240s.

[4] Izerman R. Digital Control Systems. Trans. with English. - Moscow: Mir, 1984. - 541 p.

[5] Liventsov SN, Liventsova N.V. Digital control systems. Tutorial. Tomsk: Publisher TPU. 2009. - 45 pp.

[6] Sidikov I.H, Atajonov M.O, Atajonova S.B., Fuzzy-Situational Diagnostics of Technological Safety of Petrochemical Plants// J. EAST, 2019 № 4 pp 182-186

[7] Sidikov I.H, Atajonova S.B., Imitation model of the chemical reactor control system// Chemical Technology, Control and Management 2018 (1), 108-112

[8] Yunusova S.T, Atajonov M.O., Information-algorithmic system of technological monitoring by the parameters of continuous productions// Chemical Technology, Control and Management, 2020.

TECHNOLOGY OF TEACHING THE TOPIC OF SOLAR ACTIVITY TO STUDENTS OF GENERAL EDUCATION SCHOOLS

S.G. Haitova¹

H.F. Nasimov²

A.M. Bozorova³

G.I. Sayfullayeva⁴

Navoi State Pedagogical Institute

KEYWORDS

sun, radiation, current, radio
communication, power lines,
aerospace objects

ABSTRACT

A person faces a lot of problems during his life. Among these, we want to mention the negative effects of solar activity on human activity. The Sun consists of a large volume of highly ionized gas (plasma), the temperature of which is 6000 K on its surface, and $15 \cdot 10^6$ K in its center. As a result, an explosion occurs in the sun. The period of explosions on the Sun is called its period of activity. During this period, a larger flow of particles from the sun than usual goes out into space, as a result of which various events occur.

2181-2675/© 2023 in XALQARO TADQIQOT LLC.

DOI: 10.5281/zenodo.7546729

This is an open access article under the Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

¹ Navoi State Pedagogical Institute, Uzbekistan

² Navoi State Pedagogical Institute, Uzbekistan

³ Navoi State Pedagogical Institute, Uzbekistan

⁴ Navoi State Pedagogical Institute, Uzbekistan

UMUM TA'LIM MAKTAB O'QUVCHILARIGA QUYOSH AKTIVLIGI MAVZUSINI O'QITISH TEXNOLOGIYASI

KALIT SO'ZLAR:

quyosh, radiatsiya, oqim,
radioaloqa, elektr liniyalari,
aerokosmik obyektlar

ANNOTATSIYA

Inson óz faoliyati davomida juda kóp muammoli vaziyatlarga duch keladi. Shular qatorida sóz etmoqchi bólaganimiz bu quyosh aktivligining inson faoliyatidagi salbiy tásiirlari hisoblanadi. Quyosh katta hajmdagi kuchli ionlashgan gaz (plazma)dan iborat bólib, uning sirtida harorat 6000 K bólsa, markazida 15·10⁶ K ga teng. Buning natijasida quyoshda portlash jarayoni yuz beradi. Quyoshdagi portlashlar davri, uning aktivlik davri deb aytiladi. Bu davrda quyoshdan odatdagiga nisbatan kóp zarralar oqimi fazoga chiqib ketadi, natijada turli hodisalar róy beradi.

2012- yilning 31- avgustida Quyoshda kuchli magnit bóronlari qózgalishiga olib kelgan ulkan chaqnash yuz bergan. Yáni, Quyosh sirtidan juda katta tezlikda ionlashgan gaz buluti - plazmalar otilib chiqqan. Mutaxassislar bu 2012- yilda Quyoshda sodir bólgan chaqnashlar orasida eng kuchlisi ekanini qayd etishdi. Magnit bóroni kópincha kechki paytga tógrí keladi. Odatda bu hodisa har 11 yilda Quyosh faolligining kuchayishi davrida takrorlanib turadi. Albatta, avval ham bu kabi kuchli magnit bóronlari bólgan. Masalan, 1859- yilda ingliz astronomi Richard Karrington Quyosh yuzida yirik doğlar paydo bólganini payqaydi. Kóp ótmay doğlar ustida juda kóp tez kattalashib boruvchi ikkita yoruğ shar chaqnagani, sharlar taxminan 5 daqiqadan keyin kózdán góyib bólganini qayd etishgan. Oradan 17 soat ótgach AQSHda tun xuddi kunduzgidek yorishib ketgan. Magnit maydonni ólchovchi asboblár maydon kuchlanishi keskin ortganligini kórsatgan. Ilmiy tadqiqotlardan málumki, Quyoshdagi kuchli portlashlar vaqtida bázi odamlarda qon aylanishi buziladi. Uzunligi bir millimetrga yaqin, diametri esa millimetrning mingdan biri bólgan juda kichkina ingichka kapillyar qon tomirlari zararlanishi natijasida asosiy bosim aorta kabi yirik qon tomirlarga kóchadi. Bu esa yurakka zóriqish berishi natijasida infarkt, insult kabi turli kasalliklarni keltirib chiqaradi. Yoki bólmasa, ularning tósatdan xuruj qilishiga sabab bóladí. Yoshlarda kapillyar tomirlar tiklanuvchan xususiyatga ega bólganligi uchun, bu hol kóproq yoshi katta, jismonan kuchsiz yoki biron bir surunkali kasallikga chalingan kishilarga muammo tuğdiradi.

Bundan tashqari, kuchli bosh oğrishi yurak urishining tezlashishi uyqusizlik, ózini lohas his etish, hayotiy faollikning susayishi ham ingichka qon tomirlarida vujudga keladigan tasodifiy tokning qiymati tashqi maydon masalan, magnit tófonlarining qiymatiga yaqinlashishi bilan asoslanib berilgan. Quyosh faolligi davrida Quyosh radiatsiyasi oqimi, magnit maydon kuchlanganligi yuqori bólib, Yerda har xil kasalliklarni jumladan, epidemik kasalliklarning keng tarqalishiga sababchi bólishi aniqlangan deb sóz etilgan [1].

Quyosh magnit maydonining uzoq muddatli evolyuciyasi va uning Yerdagi jarayonlariga tásiiri yaqin vaqitlardan boshlab ularning amaliy ahamiyati tufayli faol ravishda tekshirilmoqda. Yerning global va mintaqaviy iqlimning tegishli ózgarishlariga Quyosh faoliyatining qisqa muddatli (bir necha kundan ortiq bólmagan) va uzoq muddatli (ónlab, yuzlab yillar yoki undan kóp) ózgarishlarning tásiiri juda ishonchli dalillari bilan tóplangan. Biroq Quyosh iqlim áloqasi mavjudligi haqida aniq dalillar hali qabul qilinmagan, shuning uchun bu muammo bóyicha muhokama davom etmoqda.

Shuningdek Quyosh aktivligining texnik tizimlarga: radioaloqa, elektr liniyalari, aerokosmik obiektlar va su'niy yóldoshlarning elektron uskunalariga tásirini ham qayd etish zarur. Quyosh shamoli zarralari ionosferaga tásir etib va elektr uskunalariga tásir qilgan holatlar kóp uchrashmoqda.

Yer yuzidagi turli jarayonlarga bunday keng tásir kórsatishi fizika va astronomiyani óqitishda hisobga olinishi kerak [2].

Yaniy, bugungi kunda kóplab tadqiqotchilarning muhokamalariga sabab bólgan yuqorida sóz etilgani kabi hozirgacha yechimi topilmagan muammolarni bartaraf etishda biz tálim muassasalariga murojat qilishimiz mumkin. Chunki kelajak yoshlarniki deb bejizga aytilmagan. Tálim tizimida astronomiya fanini óqitishni umumtálim maktablardan boshlanishini hisobga olib aytadigan bólsak, har bir óquvchi kelajakda kim yoki qaysi kasb egasi bólishi uning qaysi fanga yoki qaysi sohaga qiziqishiga qarab belgilanadi. Demak, biz shuni ayta olamizki har bir óquvchi maktabda ótilayotgan qaysi fan ózlarida kuchli qiziqish uygóta olsa, shu fanni yaxshi ózlashtirishiga harakat qiladi. Bu esa ularning kelajagini belgilashda asosiy ahamiyatga egadir. Bundan kórinib turibdiki, Quyosh aktivligi natijasida róy beradigan salbiy tásirilarini bartaraf etishda insoniyatga fizika va astronomiya fanini óqitadigan maktab óqituvchilari ham óz hissasini qóshishi uchun kasbiga bólgan javobgarlik hisini yanada chuqurroq anglashi lozim bólad.

Astronomiyaning boshqa tabiiy fanlardan farqi shundaki, unda osmon jismlari bilan bevosita tajribalar ótkazish imkoniyati yóq. Bu esa darsni faqatgina óquv materialidan foydalanib ótish natijasida óquvchilarni zeriktirib, fanga bólgan qiziqishini susayishiga sabab bólishi mumkin. Astronomiya fanini óqitishda óquvchilarga qandaydir astronomik hodisalarni kórsatishda astronomik kuzatuvlar ótkazish uchun kóproq vaqt talab qilinadi. Masalan, yulduzlarning harakatidagi ózgarishni kórsatmoqchi bólsak, bunga kamida 1-2 soat vaqt talab qilinadi. Chunki Yer óz óqi atrofida sekin harakatlanganligi uchun yulduzlarning kórinma harakati ham sekinlik bilan amalga oshadi. Bunda tasavvur hosil qilish bir muncha qiyinchiliklarni keltirib chiqaradi.

Quyoshning yillik kórinma harakatini kuzatuvlar orqali tushuntirishda tasavvur tóliq hosil bólishi uchun katta vaqt talab qilinadi. Quyoshning kunlik siljishi juda kichik bólganligi uchun uni farqlash bir qancha qiyinchilik tuǵdiradi [4].

Shundan kelib chiqib, astronomiya fani kuzatuv fani deyiladi, chunki osmon jismlarining tabiatiga tegishli barcha xulosalari, asosan, kuzatuv materiallarini órganish yordamida olinadi. SHunday ekan umumtálim maktab óqituvchilari astronomiya fanini

óqitishda noánaviy usullardan kóproq foydalansa dars bir qancha qiziqarli va samarali ótadi. Har bir darsda mavzuga oid qisqacha maru'zadan keyin tadqiqotchi astronom olimlarning yangi tadqiqotlariga va bugungi kunda insoniyatga muammo bólib kelayotgan masalalarga bog'liq hujjatli filmlar, prezentatsiyalar va multimediyalardan foydalanib ótilsa óquvchilarda fanga bólgan qiziqishni ortishiga yordam beradi. Agar óqituvchi darsda amaliy mashg'ulot ótkazmoqchi bólsa quyida keltirilgan internet ilovalaridan foydalanib mashg'ulot ótkazadigan bólsa, bir tarafdán óqituvchi óquvchilarga óquv materialini tushintirishga, ikkinchi tarafdán, óquvchilar amaliy mashg'ulotning mazmun-mohiyatini yaxshi anglab yetishiga katta yordam beradi.

Quyida óquvchilar nafaqat dars jarayonida foydalanishi mumkin bólgan, balki darsdan keyin, tátil davrlarida ham qiziqib órganishi mumkin bólgan internet ilovalar haqida málumotlar berib ótiladi.

SolarWalk. Solar Walk internet ilovasi - Quyosh tizimining keng kólamli 3D modeli entsiklopediyasidir. Ushbu dastur yordamida panoramali fotosuratlar bilan tóldirilgan interaktiv planetariy yordamida kosmik, sayyora va kosmik kemalarni órganish mumkin. Suniy yóldoshlar, kometalar, asteroidlar va mitti sayyoralarni kuzatish, kosmik missiyalar va kosmik kemalar haqida málumot olish, astronomik hodisalar taqvimini kórish mumkin. Barcha osmon jismlari qurilmaning ekranida real vaqt rejimida ózlarining tóg'ri holatlarida namoyish etiladi. Shuningdek, bu ilovaning yana bir ahamiyatli tomoni kosmik kemalar, sun'iy yóldoshlar va sayyoralararo stantsiyalarning real 3D modellarini kórish, parvoz traektoriyasini kuzatish, parvoz paytida olingan fotosuratlarini kórish mumkin. Astronomik taqvim Quyosh va Oy tutilishi, Oy fazalari kabi turli xil astronomik hodisalarni óz ichiga oladi.

Solar System Scope. Solar System Scope ilovasi xam Galaktikamiz va Quyosh sistemasini órganishda óquvchilar uchun eng foydali va qiziqarli dasturlardan biri hisoblanadi. Bu ilova orqali Galaktika va undagi sharsimon hamda tarqoq tódalar, boshqa galaktikalar, tumanliklar, eng yoru'g' yulduzlar, Quyosh sistemasidagi sayyoralar va ularning yóldoshlarini ko'rish mumkin. Shuningdek, karlik planetalar, asteroidlar, kometalar va ularning ichki tuzilishi, joylashgan órni va ungacha bólgan masofa, kórinma yulduz kattaliklari, har bir ob'ektga qisqacha tárif va ularning Galaktika masshtabi bóyicha kórinishi juda yaxshi kórsatib berilgan [3].

Xulosa órnida shuni aytishimiz mumkinki, bugungi kunda maktab óquvchilarida astronomiya fani haqidagi bilimlarini yanada chuquriroq órganishida yuqorida sóz etilgani kabi elektron materiallar va internet ilovalaridan foydalanib dars ótilsa ularda fanga bólgan qiziqishi yanada ortib kelajakda astronom olim bólib chiqishiga asos bólishi mumkin.

Shu orqali Quyosh aktivligining natijasida kelib chiqayotgan salbiy tásirilarini kamaytirish yoki bu muammoni bartaraf etishda kelajagimiz bólgan yosh avlodlar óz hissalarini qóshishiga ishonamiz.

Adabiyotlar

1. Kamolov I.R., Kanatbayev S.S., Sayfullayeva G.I., Hamroyeva S. Astronomiya kursida

quyosh aktivligi - uning inson salomatligi va atrof- muhitga tásirini órgatish usullari //«Ҳозирги замон аниқ ва техник фанлар муаммолари ва уларнинг ечимлари» мавзусидаги Республика илмий-назарий анжуман материаллари II бўлим, Нөкис — 2017 18-bet.

2. Vapoyevna, N. U. (2022). METHODS OF DEVELOPMENT OF SPEECH COMPETENCES OF STUDENTS OF THE 8TH GRADE THROUGH TEXT TYPES. Web of Scientist: International Scientific Research Journal, 3(5), 1242-1425.

3. Vapoyevna, N. U. (2022, May). THE USE OF MODERN METHODS IN THE DEVELOPMENT OF SPEECH COMPETENCES IN THE 8TH GRADE SYUENTS. In Conference Zone (pp. 278-279).

4. Akhmadalievich, T. K. (2021). Ivan Bunin's Orientalism. CENTRAL ASIAN JOURNAL OF THEORETICAL & APPLIED SCIENCES, 2(4), 1-10.

5. Топволдиев, К. А. (2021). ВОСТОЧНАЯ СТИЛИЗАЦИЯ. Составители, 66.

6. Двинятина, Т. М. (2021). СТИХОТВОРЕНИЯ ИА БУНИНА ИЗ КНИГИ «ХРАМ СОЛНЦА»(1917): КОНТЕКСТ И КОНСПЕКТ БЛИЖНЕВОСТОЧНОЙ ЛИРИКИ. In ИА БУНИН И ЕГО ВРЕМЯ: КОНТЕКСТЫ СУДЬБЫ-ИСТОРИЯ ТВОРЧЕСТВА (pp. 890-899).

7. XUSANOVA, M. R. A. (2021). THE USE OF EXPRESSIVE PHONETIC MEANS IN FARIDA AFROZS WORKS. THEORETICAL & APPLIED SCIENCE Учредители: Теоретическая и прикладная наука, (9), 642-645.

8. Xusanova, M. R. A. (2016). ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ИНДИВИДУАЛЬНО-СТИЛИСТИЧЕСКИХ НЕОЛОГИЗМОВ-ПРИЗНАК СТИЛИСТИЧЕСКОГО СВОЕОБРАЗИЯ. Актуальные научные исследования в современном мире, (5-1), 125-130.

9. Xusanova, M. R. A. (2021). THE USE OF ARCHAISM IN THE WORKS OF FARIDA AFROZ. Theoretical & Applied Science, (4), 252-254.

10. Hojaliyev, I., & Shodiyeva, A. EXTRALINGUISTIC SIGNS OF THE OFFICIAL STYLE.

11. Shodiyeva, A. (2022, November). RASMIY USLUBNING EKSTRALINGVISTIK BELGILARI. In E Conference Zone (pp. 65-68).

12. Jurayeva, E. E. (2023). ARCHITECTURE OF TASHKENT REGISTON SQUARE. Finland International Scientific Journal of Education, Social Science & Humanities, 11(1), 190-203.

13. Elmuradovna, J. E. . (2021). The Architecture of Karshi Castle, The Establishment, The Past and the Present. Middle European Scientific Bulletin, 18, 247-252. <https://doi.org/10.47494/mesb.2021.18.878>

14. Матжанов Н.С. Ембергенова К.А.Осмонжисмларинингин сонсаломатлиги ва уларнинг яшаш муҳитига таъсирини ўрганишда касбий компетенцияларни шакллантириш. // «Физика и экология» материалы республиканской научно теоретической и практической конференции сборник материалов. 15-16 октября 2021 года, Нукус-2021, 85-bet.

15. Muslimova Yu.Ch., Muslimova D.Ch. Astronomiyadan amaliy mashg'ulotlarda internet dasturlaridan foydalanish //Zamonaviy fizika va astronomiyaning muammolari, yechimlari, o'qitish uslublari , Respublika miqyosidagi onlayn ilmiy-amaliy anjuman materiallari. 2022 yil 12 aprel Toshkent – 2022 85-bet.

16. Narbayev A.B., Oromiddinov S.B. Astronomiya fanini o'qitishda mediatálim vositalardan foydalanish ahamiyati //Zamonaviy fizika va astronomiyaning muammolari, yechimlari, o'qitish uslublari, Respublika miqyosidagi onlayn ilmiy-amaliy anjuman materiallari. 2022 yil 12 aprel toshkent – 2022 87-bet.

USE OF MODERN INFORMATION TECHNOLOGIES IN EDUCATION: PROBLEMS AND PROSPECTS

Urolov Shukhratbek Akhror ugli ¹

Obidov Shaxrom Bahrom ugli²

Tashkent University of Information Technologies named after Muhammad ibn Musa al-Khwarizmi

KEYWORDS

information technologies, info
communication technologies,
education, training,
educational digital
environment

ABSTRACT

The article presents an analysis of the problem of using information technologies in the field of education: the concept, purpose, types and forms, directions and prospects for use. The structure of the modern educational digital environment is given. The possibilities of information educational technologies in the design and implementation of the educational process, the features of implementation at the present stage of education development and in response to the actual challenges of the time are determined. The educational and upbringing potential of information technologies is revealed. The article is addressed to teachers of higher educational institutions, teachers of the system of additional education, graduate students, undergraduates, students of pedagogical universities, and other workers in the field of education.

2181-2675/© 2023 in XALQARO TADQIQOT LLC.

DOI: 10.5281/zenodo.6660027

This is an open access article under the Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

¹ Tashkent University of Information Technologies named after Muhammad ibn Musa al-Khwarizmi, Tashkent, UZB

² Tashkent University of Information Technologies named after Muhammad ibn Musa al-Khwarizmi, Tashkent, UZB

Modern science is developing at an unimaginable speed, spreading its achievements in all spheres of human life. Universal informatization was reflected in the field of education in the form of the introduction, adaptation and dissemination of numerous information technologies at all levels of education, from preschool to university, as well as additional. So, among the global trends in the labor market that determine the education system today are: freelancing, work outside the office or industrial premises; changing the means of communication between employees; changing processes, tools and methods for managing workflows; human-robot, human-artificial intelligence interaction; growth in decision-making speed and data processing technologies; multitasking.

Currently, it can be observed that educational organizations are still in a state of overcoming the traditional problems of the industrial paradigm of education. Training is mainly associated with individual work, an individual assessment system, the issuance of ready-made tasks and initial data, the lack of multitasking and a focus on the correct, the only possible solution to the problem. Learning based on competencies, including the competencies of the future, cannot be built on the educational technologies of the past, which were the most effective and expedient for training specialists in the conditions of the industrial era of the 20th century. The transition to a new educational model is possible only if the educational system is fully integrated into the digital environment.

The global changes affecting the modern educational system include the following: a change in the methods and ways of delivering information and educational content; changing the nature, methods of access to educational content; changing the nature of the interaction of subjects of the educational process; educational content. Over the past decades, educational technologies have undergone significant changes, moving from passive to active, from simply using computers for printing to replacing teachers with robots, the introduction of modern information technologies and the digitalization of information content in general.

Information technology in a general sense is interpreted as a process of accumulation, processing, presentation and use of information by electronic means. In the field of education, information technologies are studied in the context of the term "information and communication technologies" (abbreviated as ICT), since the teacher transmits information through communication (most often through computer means) with a student or pupil. We believe that the concept of "information technology" in the context of the progressive development of technology is much broader than the concept of "computer technology", since the computer is not the only means of using information technology: modern students use a variety of gadgets (phones, tablets, etc.), are included in social networks, which can also be adapted to the learning goals.

The basic goal of using information technologies in the educational sphere is to improve the quality of education, to create effective motivation for students in the educational process. With the help of information technologies, a teacher can clearly and

visually present educational information, create conditions for students to independently search and receive information, control knowledge using computer testing - the potential of such technologies is huge, depending on the teacher himself. The use of information technology contributes to the development of variability, individualization of the learning process, motivates the process of perceiving information and obtaining new knowledge of the student, develops his intellectual and creative abilities. In addition, information technologies have become an integral attribute of the life of a modern person, and therefore their use by students does not require long adaptation, addiction.

The use of modern digital and information technologies in education will improve the role of the teacher and the student in the learning process. The student becomes a more active participant in the educational process, manages it to a certain extent, sets goals for himself (for example, searching for information), learns to operate with a large amount of various information, transform it, and gets the opportunity to model processes. The position of the teacher becomes not so much passive as helping, accompanying, supervising. Together, the use of information technology in education makes the learning process more efficient.

To date, information technology has been widely used in the following areas of pedagogical activity:

1. Development and execution of pedagogical and methodological documentation.
2. Use of Internet resources for professional communication, rapid response to changes in regulatory requirements, feedback.
3. The use of ready-made intelligent learning technologies in the educational process and the creation of their own multimedia didactic materials.

The presented list can be supplemented with technologies of augmented and virtual reality, Internet platforms for the implementation of distance learning, which have recently acquired particular relevance. In general, modern realities in the form of the spread of coronavirus infection have shown the importance of mastering information technologies by both teachers and students themselves. It makes no sense to compare the effectiveness of full-time and distance learning, since each of them has its own specifics and advantages, but their combination in the educational process is definitely the most modern form of education.

Thus, the introduction of information technologies in the educational process contributes to the formation of a fundamentally new form of continuous education, the fundamental basis of which is self-analysis of the self-educational activity of the student, supported by modern ICT tools. That is, information technologies make the education process continuous - the student learns not only in an educational organization, he searches for information, analyzes it, learns the world, even builds contact with the teacher and beyond.

At the present stage of development of society in general and education in particular, information technology is not an auxiliary tool for coordinating the educational process, but

an integral part of the learning process, which has great potential. We repeat, the potential of information technologies in education can be revealed when the participants in the educational process have the appropriate competencies (ICT competencies), the aspirations of the teacher to make the learning process effective, innovative and, accordingly, apply a creative, non-trivial approach to its organization.

It should be noted that informatization and digitalization of the education system is a continuous process and an inevitable trend in the development of modern education, and therefore the teacher must follow the path of acceptance, development of information technologies, and not opposition, rejection. At the present stage of development of education, information technology is one of the basic (rather than auxiliary) methods, forms of education that have great educational and upbringing potential.

REFERENCES:

1. Averin, S. A., Alisov, E. A., Murodkhodzhaeva, N. S., Noskov, I. A., Tsaplina, O. V., & Osipenko, L. E. (2018). Information technologies in education: forming the competences of the future. *International Journal of Engineering and Technology (UAE)*, 7(4.7), 276-282.
2. Karimov, U., & Kasimov, I. (2018). The importance of modern information technologies in development of distance education. *Перспективные информационные технологии (ПИТ 2018)*, 1186-1187.
3. Korostelev, A. A., Morozova, I. M., Gruzdeva, M. L., Smirnova, Z. V., Vaganova, O. I., Chanchina, A. V., & Maltseva, S. M. (2019). Modern information and communication technologies in the advanced education of children. *International Journal of Innovative Technology and Exploring Engineering*, 8(9), 2376-2382.
4. Berestneva, O. G., Maroukhine, O. V., & Maroukhine, M. A. (2002, September). Evaluation of quality education on the basis of modern information technologies. In *Proceedings 2002 IEEE International Conference on Artificial Intelligence Systems (ICAIS 2002)* (pp. 441-443). IEEE.
5. Rakhmatov, D., & Nomozova, E. (2020). The use of multimedia technologies in the educational system and teaching methodology: problems and prospects. *International Journal of Discourse on Innovation, Integration and Education*, 1(2), 28-32.
6. Rakhmatov, D. (2021). Mobile technologies in the higher education system. *Mental Enlightenment Scientific-Methodological Journal*, 2021(02), 182-196.
7. Рахматов, Д. Р. (2020). Зарубежный опыт цифровой трансформации бизнес-процессов в развивающейся экономике Узбекистана: проблемы, недостатки, противоречия. In *Цифровизация и её влияние на жизнь современного общества* (pp. 186-197).
8. Юсупов, Р. М., Рахматов, Д. Р., & Рахматов, Д. Р. (2020). Безопасность Мультимедийной Коммуникации с Использованием Криптографии. *Инженерные решения*, (10), 10-12.
- Рахматов, Д., & Ахатов, А. Р. (2020). Кибер жиноятларни юзага келиш омиллари ва кибер этика: муаммо ва истиқболлар. *Science and Education*, 1(1), 227-234.

PEDAGOGICAL DISCOURSE IN THE TEXTBOOKS OF FIRST GRADERS OF NATIONAL SCHOOLS OF UZBEKISTAN

Raimova Zulfiya Almirzayevna¹

Denov Institute of Entrepreneurship and Pedagogy

KEYWORDS

children's speech, mother tongue, literacy, pedagogical speech, elementary school, story, speech

ABSTRACT

Particular importance is being paid to the development of schoolchildren's speech. Reading small passages, expressive reading, mastering the content, storytelling and written work types: dictation, narrative and essay are used to develop student's oral and written speech in mother tongue classes. In the article, in order to determine the literacy of students in schools, the test dictation, test report and test essay, together with various exercises conducted in the course of the lesson to develop oral and written speech, mature thinking, educational dictations, as well as special lessons - educational statement and essay lessons, are discussed.

2181-2675/© 2023 in XALQARO TADQIQOT LLC.

DOI: 10.5281/zenodo.7547766

This is an open access article under the Attribution 4.0 International(CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

¹ Master, Denov Institute of Entrepreneurship and Pedagogy, UZB

Speech is a type of human activity, the use of thinking based on language tools (words, phrases, sentences). Speech performs the function of communication and message, emotional expression of one's thoughts and influence on others.

A well-developed speech serves as one of the important means of active activity of a person with society. For the student, speech is a tool for successful education at school.

What is speech development? If we take into account the work done by the student and his/her in the language, speech development means active and practical acquisition of the language in all aspects (pronunciation, vocabulary, syntactic structure, connected speech). In the case of a teacher, the development of speech means the use of methods and methods that help students to actively master the pronunciation, vocabulary, syntactic structure and connected speech. That is why the grammar and spelling program is divided into four parts (sounds and letters, word, sentence, connected speech), so the sections of the mother tongue program: "Literacy teaching and speech learning" It is called "stiriş", "Reading and speech development", "Grammar, spelling and speech development".

It is necessary to observe several conditions for speech activity, as well as for the development of students' speech:

1. There must be a requirement for a person's speech to surface. The methodical requirement of developing students' speech is to create a situation where the student expresses his opinion, the desire and need to express something verbally or in writing.

2. Any speech should have content and material. The more complete, rich, and valuable this material is, the more meaningful its description will be. Therefore, the second condition for the development of students' speech is to take care of the material aspect of speech-related exercises, so that the child's speech is meaningful.

3. An idea is understandable only if it is expressed using words, phrases, sentences, and speech expressions that the listener understands. Therefore, the third condition for successful development of speech is arming speech with language tools. It is necessary to give children language examples and create a good speech environment for them. As a result of hearing the speech and using it in their own experience, children develop a conscious "language perception" on which the educational methodology is based.

The methodical condition of speech development is to create a wide system of speech activity, that is, firstly, to perceive a good speech pattern, and secondly, to create conditions for expressing one's opinion using learned language tools.

The child learns the language in the process of speech activity. This is not enough, because it absorbs the speech superficially. There are several aspects of speech acquisition. These are:

1. Learning the norms of the literary language. The school teaches children to distinguish literary language from simple colloquial language, dialect and slang, introduces artistic, scientific and colloquial variants of literary language.

2. Mastering the important speech skills necessary for every member of our society,

i.e. reading and writing skills. With this, the child learns the characteristics of written speech, its difference from oral-conversational speech.

3. Improving students' speech culture. Language is an important means of communication in human society. based on this social importance of the language, special importance is given to the speech culture of the students in the school. In order to fulfill these tasks, the teacher should conduct planned work with the students. For this, it is important to know what is included in the concept of working on the development of students' speech.

Three directions are clearly distinguished in the development of speech: 1) working on words; 2) working on phrases and sentences; 3) work on connected speech.

Lexicology (together with phraseology and stylistics), morphology, syntax serves as a linguistic base for working on words, phrases and sentences; and connected speech is based on logic, literary studies and linguistics of complex syntactic integrity.

The indicated three directions are carried out in parallel: dictionary work provides material for sentences; Working on words, phrases and sentences prepares for connected speech. In turn, a connected story and an essay serve as a means of vocabulary enrichment.

Developing students' speech has its own methodical tools, its own types of exercises. The most important of these are connected speech exercises.

Consistency in the development of speech is provided by the implementation of four conditions, that is, the consistency of exercises, perspective, variety, and the ability to subordinate different types of exercises to a common goal. Each new exercise is connected with the previous one and prepares the students for the next one, adding something new, subject to the common goal.

At school, the development of students' speech is considered the main task of mother tongue teaching. Speech development is not only the task of mother tongue and reading classes, but also of all subjects in the curriculum (science, mathematics, work, visual arts, singing lessons), as well as activities held outside the classroom.

People use language as a tool to express ideas. They think about their thoughts before expressing them aloud. This is internal speech. Internal speech is unheard and unwritten, "thought" (thought) speech, which is directed to the thinking person. External speech is a speech addressed to others, broadcast using sounds or written with graphic symbols. The physiological nature of internal and external speech is the same; difference - in external speech, the sound is emitted or written down as a result of the movement of speech organs; in internal speech, the movement of speech organs occurs without sound.

Internal speech helps to understand and remember the material, it is the only necessary tool for the development of external speech. Thinking is based on internal speech. Internal speech teaches the student to speak externally, to speak, to speak with a sense of responsibility. Thinking in the process of internal speech is an important tool in the growth of the student's speech and thinking.

In the school, not only the external speech of the students, but also the internal speech

is cultivated. Children learn to read internally and absorb material in internal speech. They solve various tasks by themselves, the main thing is to prepare their oral and written opinions.

According to the method of expressing the thought, the speech is oral and written. Oral speech differs from written speech as follows: oral speech is sound speech, and written speech is graphic speech. Auditory sense plays a major role in oral speech, and visual and gestural sense play a major role in written speech. Both oral speech and written speech serve as a means of communication between people, but oral speech occurs in real life conditions, directly in the process of communication; written speech is used directly, separated from specific circumstances, and without the presence of a person.

Oral speech is often in the form of a dialogue, and written speech is in the form of a monologue. Written speech requires logical consistency, without omitting certain language forms, and without excessive repetition, so written speech is considered more complex and abstract.

A number of clearly defined requirements are followed in the development of students' speech.

1. Students' speech should be meaningful. A story or an essay will be meaningful only if it is built on the basis of well-known facts for students, their observations, life experiences, information obtained from books, pictures, radio broadcasts and television shows. If children are allowed to talk about unknown subjects and events they have not seen without sufficient preparation, the speech will be poor and meaningless.

The method of speech development requires careful preparation of material for a story, an essay, that is, gathering material, discussing it, filling it in, separating the main content, placing it in the necessary consistency. Of course, the age characteristics and interests of students are also taken into account.

2. Let there be logic in the speech. It is required that the students' speech should be logically correct, the idea should be presented coherently and reasonably, the main points should not be left out, and unnecessary repetition and redundancy not related to the topic should not be allowed. The logic of speech is determined by good knowledge of the subject, events, and logical error is the result of not knowing the content of the material, choosing the topic without thinking. These two requirements relate to the content and construction of the speech. There are also requirements for the formation of speech in terms of language.

3. Let the speech be clear. The reader should learn to express his facts, observations, impressions not only in a simple statement in accordance with the truth, but also using the best language tools (words, phrases, sentences) with special images.

4. Let the speech be rich in language tools. In order to clearly express the content, the student's speech should be rich in language tools, he should have the ability to choose and use the necessary synonyms and various structured sentences in any situation. Of course, it is not possible to make high demands on the language skills of elementary school students, but the teacher should always keep in mind to increase their vocabulary in educational

work.

5. Let the speech be understandable. oral speech should be understandable to the listener, and written speech should be understandable to the reader. If the speaker or writer composes his speech taking into account the possibility and interest of the listener or reader, he will understand it without difficulty.

6. Let the speech be expressive. If the speech is expressive, i.e. lively, beautiful, persuasive, the general spirit of the story, arguments, selected words, their emotionality, structured sentences, phrases affect the listener or reader. Intelligibility and expressiveness of the speech requires that it be free from any dialect and redundant words.

7. Speech should be correct. It is of particular importance for the school that the speech conforms to the norms of the literary language. Written speech requires correct structure in terms of grammar, spelling and punctuation, and oral speech in terms of spelling. The choice of words and the logic of the speech are very important for the speech to be correct.

The requirements listed above are interrelated and are comprehensively implemented in the system of school work.

Speech is not only a means of expressing an opinion, but also a tool for its formation. Thought serves as the psychological basis of speech, and the condition for its growth is thought enrichment. Successful development of speech only on the basis of mastering the system of mental activity. Therefore, great importance is attached to the preparation, improvement and development of the material, the selection, placement, and logical processes of the students' speech.

References:

1. A. Mirzaahmedov. «O'quvchilar faolligini oshirishda noan'anaviy darslar», Til va adabiyot ta'limi jurnali, 1996 y. 3-son.
2. N.Alavitdinova. «Ona tilim – jonu dilim» Boshlang'ich ta'lim jurnali, 2001y, 2-son.
3. M.Hamidova. «Til barcha fanlar kalitidir», Boshlang'ich ta'lim jurnali, 2003y, 3-son.
4. Sh.Sariev. «Nutq sofligi – so'z boyligi», Boshlang'ich ta'lim jurnali, 2001 y, 1-son.
5. Dilova N.G. (2021). O'quvchilarning shaxsiy sifatlari - pedagogik hamkorlikning dastlabki tamoyili. Science and Education. Vol. 2, Issue 10, 558-566 betlar.
6. Расулова З.Д. (2021). Талабаларнинг креативлигини ривожлантиришда масофавий таълимнинг урни. Science and Education. Vol. 2, Issue 10, 439-448 бетлар.
7. Dilova N.G. (2021). O'qituvchi-o'quvchi hamkorligini vujudga keltirishning pedagogik ahamiyati. Science and Education. Vol. 2, Issue 10, 567-576 betlar.

SOURCES RELATED TO THE HISTORIOGRAPHY OF MEDIEVAL MOVAROUNNAHR

Mavlonov Asliddin Shuxratovich¹

Samarkand State University

KEYWORDS

Narshahi, History of Bukhara, Kitab Surat al ard, Abu Ja'far ibn Jarir al-Tabari, Politics, Tarihi Mas'udi, Alauddin Atamalik ibn Bahauddin Muhammad al-Juwayni, an Indian merchant, Majmu al-Tawarikh

ABSTRACT

In this article, sources related to the history of medieval Movarounnahr, their characteristics and analysis are described. It also talks about the trade and cultural relations of Movarounnahr with different countries in the middle ages. The description of our country is also mentioned in the works of tourist scholars.

2181-2675/© 2023 in XALQARO TADQIQOT LLC.

DOI: 10.5281/zenodo.7553957

This is an open access article under the Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

¹ Master, Samarkand State University, UZB

O`RTA ASRLAR MOVAROUNNAHR TARIXSHUNOSLIGIGA OID MANBALAR

KALIT SO`ZLAR:

Narshaxiy, "Buxoro tarixi",
"Kitob Surat al ard", Abu
Ja'far ibn Jarir at-Tabariy,
"Siyosatnoma", "Tarixi
Mas'udiy", Alouddin Otamalik
ibn Bahouddin Muhammad
al-Juvayniy, hind tujjor,
"Majmu at-tavorix"

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada o`rta asrlar Movarounnahr tarixiga oid manbalar, ularning o`ziga xos xususiyatlari va tahlili bayon etiladi. Shuningdek o`rta asrlarda Movarounnahrning turli davlatlar bilan olib borgan savdo, madaniy aloqalari to`g`risida ham so`z yuritiladi. Sayyoh olimlarning asarlarida ham o`lkamiz ta`rifi bayoniga to`xtalib o`tiladi.

O`rta asrlar Movarounnahr tarixi nisbatan katta davr va manbalar boyligi jihatidan ajralib turadi. Bu davr davlatchilik taraqqiyoti bilan ham o`ziga xos xususiyatlarga egadir. Arab xalifaligi hukmronligi davri, Somoniylar, Qoraxoniylar, Mog`ullar hukmronligi davri va temuriylar boshqaruvi va tarixiga oid ko`plab manbalar mavjud.

Ma`lumki arab xalifaligi davridan boshlab o`lkamiz Movarounnahr deb yuritila boshlangan. Xalifalik hukmronligining o`rnatilishi va o`sha davr siyosiy ahvoli to`g`risidagi holat Narshaxiyning "Buxoro tarixi" asarida ham atroflicha bayon etiladi. Asar X asrda yozilgan bo`lsa ham muarrix o`zigacha sodir bo`lgan voqealar to`g`risida ko`plab qiziqarli ma`lumotlar beradi. Narshaxiyning yozishicha Buxorxudot Bidun vafotidan keyin davlatni uning xotini o`n besh yil davomida boshqaradi. Muarrix Buxoroda xotun hukmronlik qilgan davrni ancha ijobiy tasvirlaydi. Uning vafotidan keyin o`g`li Tag`shoda hukmronlik qiladi. Qutayba Buxoroni Vardonxudotga qarshi kurashib tortib olgandan keyin Tag`shodaga Buxorodagi boshqaruvni topshiradi. Tag`shoda islomga kiradi va o`z o`g`liga ham Qutayba deb ism qo`yadi.[1]

Ma`lumki, 999-yilda Somoniylar davlatiga Qoraxoniylar barham beradi. Ushbu voqea haqida Ibn al-Asirda to`liqroq ma`lumotlar uchraydi. Uning ta`kidlashicha shu yilda Somoniylar sulolasi hukmronligi Yamin ad-daula Mahmud ibn Sobuqtigin va Shams ud-daula (Davlat quyoshi) unvonini olgan Abu Nasr Ahmad ibn Ali ismli turk eloqxoni tomonidan tugatildi. [2] Ibn Xavqal o`zining "Kitob Surat al ard" kitobida Movarounnahr va uning shaharlari haqida ko`plab ma`lumotlar beradi. Jumladan Ibn Xavqal Movarounnahrning chegaralarini quyidagicha tasvirlab beradi: "Movarounnahr sharqda al-Xuttal bilan to`g`ri chiziq bo`ylab chegaradosh bo`lgan Fomir, ar-Rosht va al-Hind yeri bilan o`ralib turadi, uning g`arbiy tomonida at-Tarozdan Borobgacha egri chiziq bo`ylab Sutkand, Smarqand Sug`di, Buxoro tumanlari, Xorazm va uning ko`liga qadar g`uzlar va xarluqlar mamlakati, uning shimolida to`g`ri chiziq bo`ylab Farg`ona mamlakatining eng chekka yerlaridan at-Tarozgacha xarluq turklari mamlakati, uning janubida ham to`g`ri chiziq bo`ylab Badaxshon etaklaridan Xorazm ko`ligacha Jayxun daryosi joylashgan". [3]

VIII-IX asr tarixi bo`yicha Abu Ja'far ibn Jarir at-Tabariyning "Tarixi ar-rusul va-l-

muluk`` yoki qisqa nomi ``Tarixi Tabariy`` asarini manba sifatida keltirish mumkin. Asarda olamning yaratilishidan to 912-913-yillarga qadar Arabiston, Rum, Eron va Arab xalifaligi asoratiga tushib qolgan mamlakatlarda, shuningdek, O`zbekiston hududida bo`lib o`tgan ijtimoiy-siyosiy voqealar hikoya qilinadi. Voqealar yilma-yil, xronologik tarzda bayon etilgan. Bu esa asardan foydalanishda qulaylik yaratgan. Tabariy mazkur asarni yaratishda yahudiy va xristianlarning naql-rivoyatlari, Sosoniylar (224-651-y.) solnomasi ``Xvadiy namak`` (``Podshohnoma``). Al-Voqidiyning (747-823-y.) ``Kitob ul-mag`oziy`` (``Urushlar haqida kitob``), al-Madoiniyning ``Tarixi Xulafo`` (``Xalifalar tarixi``), Ibn Tayfurning (819-893-y.) ``Tarixi Bag`dod`` kabi asarlaridan keng foydalangan. Lekin, u ko`p hollarda ``Hadis ilmi`` tamoyiliga ko`ra, ayniqsa asarning qadimiy tarixiga bag`ishlangan qismlarida boshqa manbalardan olingan dalil va ma`lumotlarni aynan keltirgan.

XI asr birinchi yarmi O`rta Osiyoning siyosiy hayoti tarixini o`rganishda —``Tarixi Mas`udiy`` asarining o`rni beqiyosdir. Bu asar muallifi Abulfazl Muhammad ibn al-Husayin al-kotib al-Bayhaqiylar (995-1077). U Eronning Nishopur shahrida badavlat mansabdor oilada dunyoga kelgan va ko`p yillar davomida G`aznaviylar davlatida turli lavozimlarda faoliyat ko`rsatgan. Abulfazl Bayhaqiylar —``Tarixi Oli Mahmud`` asari 30 jildidan iborat bo`lgan. Lekin bizgacha uning faqat kichik bir qismi (6-jildining ikkinchi qismi, 7, 8, 9-jildlari hamda 10-jildning bir qismi) yetib kelgan xolos. Bu qismlar Sulton Mas`ud (1030-1041) hukmronligi davri tarixini o`z ichiga olgan va —Tarixi Mas`udiy nomi bilan ham ma`lum. [4]

XI asrning yana bir muhim manbalaridan biri bu —``Siyosatnoma`` asaridir. Ushbu asar muallifi o`z davrining mashhur tarixchisi va davlat arbobi Abu Ali al-Hasan ibn Ali ibn Ishoq at-Tusiydir (1018-1092). Ko`proq Nizomulmulk nomi bilan mashhur. Saljuqiylar sultonlaridan Alp Arslon (1063-1072) hamda Malikshohning hukmronligi davrida bosh vazir lavozimida faoliyat ko`rsatgan va Saljuqiylar davlatining ijtimoiy-siyosiy hayotida muhim rol o`ynagan. Nizomulmulk 1092-yili Isfaxondan Bag`dodga borayotganda yo`lda ismoiliylarning josusi tarafidan o`ldirilgan. ``Siyosatnoma`` asarining yana bir nomi —``Siyar ul-muluk`` (``Podshohlar hayoti``) deb nomlanadi. Asar 1092-yili yozib tamomlangan va muallif Bag`dodga jo`nash oldidan uning ko`chirilgan bir nusxasini sulton kutubxonasi xodimlaridan Muhammad Mag`ribiyga Sulton Malikshohga topshirish uchun berib ketadi. Lekin, o`sha yili ismoiliylar Malikshohni ham o`ldirib ketadi. Shu sababli Muhammad Mag`ribiy topshiriqni bajara olmadi. Faqat oradan 13-14 yil o`tgandan keyingina asar Malikshohning o`g`li G`iyosiddin Muhammad I (1105-1118) ga topshiriladi. ``Siyosatnoma`` 51 bobdan iborat bo`lib, unda markaziy davlat apparatining tuzilishi va moliyaviy hisob-kitob ishlari, qo`shinning tuzilishi, yuqori davlat mansablari va ularga tayinlash tartiblari, qabul marosimlari, mansabdorlar ustidan nazorat qilish kabi umumdavlat masalalari o`rtaga qo`yilgan. Asarda O`rta Osiyo va O`zbekiston tarixi haqida ham muhim va qimmatli ma`lumotlar bor. Somoniylar zamonida turk g`ulomlarining davlatning ijtimoiy-siyosiy hayotida tutgan o`rni, Qoraxoniylar saroyida xizmat qiluvchi xodimlarning maishiy ahvoli, Somoniylar xizmatida bo`lgan amirlarning unvonlari, Xorazmshoh Oltintosh (1017-1032) bilan Sulton Mahmud G`aznaviylarining vaziri Axmad ibn Hasan o`rtasidagi yozishmalar shular

jumlasidandir. Asarda, bundan tashqari, karmatlar, botiniylar harakati, Muqanna qo'zg'oloni haqida ham ayrim diqqatga sazovor ma'lumotlar mavjud.

XIII asr Movarounnahr tarixi haqida Alouddin Otamalik ibn Bahouddin Muhammad al-Juvayniyning "Tarixi Jahonkusho" nomli yirik tarixiy asarida qimmatli ma'lumotlar uchraydi. Kitob 1260-yilda yozib tugallangan. "Tarixi Jahonkusho" asari 3 qismdan iborat: 1) Mo'g'ullar, ularning Chingizxon davridagi istilochilik yurishlaridan to Guyukxon (1246-1249) davrigacha, shuningdek, Jo'jixon, Chig'atoyxon va avlodlari tarixi, 2) Xorazmshohlar va Xurosonning mo'g'ul hukmdori davridagi (1258-yilgacha) tarixi. 3) Eronning 1256-1258-yillardagi ijtimoiy-siyosiy ahvoli, shuningdek, Ismoililarning diniy-harbiy uyushmasi va Ismoililar davlati (1090-1258) tarixi.

O'rta Osiyo tarixi va O'zbekiston tarixi uchun "Tarixi jahonkushoy"ning I-II qismlari alohida ahamiyatga ega. Asarning Xorazm va Xorazmshohlar tarixiga oid qismi (II qism) bizgacha yetib kelmagan "Mashorib at-tajorib va g'avorib al-g'aroib" ("Imtihonni salqinlashtirish joyi va ajoyib narsalarning yuqori darajasi"), Faxriddin Roziyning (1210-yili vafot etgan) "Javome' ul-ulum" ("Ilmlar majmuasi") kitoblari asosida yozilgan. Movarounnahr va Sharqiy Turkiston tarixi, shuningdek, Mo'g'uliston haqidagi xabarlar, asosan muallifning shu mamlakatlarga qilgan sayohatlari vaqtida to'plangan ma'lumotlar asosida yozilgan. [5]

Ma'lumki O'tror hokimi G'oirxon tomonidan Chingizxon savdo karvonining talanishi Mo'g'ullarning Xorazmshohlar davlatiga harbiy yurish qilishiga bahona bo'ladi. "Tarixi Jahonkushoy" asarining XII bobida aynan Chingizxonning Xorazmshohlar davlatiga yurish qilish sababi keltiriladi. Ya'ni quyidagicha voqea bayoni keltiriladi.

Chingizxon va uning odamlari tomonidan tanlangan tujjorlar O'troga borgan paytlarida, u yerning boshqaruvchisi Inoljuq edi. Sultonning onasi Turkon xotun bilan qarindoshlari sababli unga G'ayirxon ham derdilar. Mo'g'ullar yuborgan tujjorlar orasida bir hind ham bor edi. G'ayirxon bu hundistonlikni avvaldan taniganligi uchun yoniga chaqirdi. Inoljuq o'zining nasl-nasabi va mavqeiga tayanib, o'zini katta olib, boshqalarga past nazar bilan qarab, hindga qo'pol muomala qildi. Hind tujjor Inoljuqdan qo'rqmadi. O'z manfaatini ko'zlab, unga ortiqcha hurmat va e'tibor ko'rsatmadi. Bundan g'azablangan Inoljuq o'sha yerdagi hamma tujjorlarni hibsga olib, mollarini musodara qildi. Tujjorlarni jazolash uchun Sultondan ruxsat olish maqsadida Iroqqa elchi yubordi. Sulton esa hech o'ylamay-netmay ularning o'ldirilishi va mollarini musodara qildirishga ruxsat berdi. Lekin o'sha paytda bu harakat uning hayotini zindonga aylantirishi va baxt qanotlarini sindirajagini xayoliga keltirmagan. Sher: "Aqli joyida bo'lgan har bir kimsa qilajak ishining avvali va oxirini o'ylaydi". [6]

Temuriylar davri manbalari sirasiga Hofizi Abruning "Majmu at-tavorix" yoki "Zubdat ut-tavorix" nomli asarini kiritsak bo'ladi. Hofizi Abru Shohruhning ko'rsatmasi bilan o'zidan avval o'tgan mazkur tarixchilar Tabariy, Rashiduddin hamda Nizomiddin Shomiy asarlariga qo'shimchalar (zayl) ham yozgan. 1412-1418-yillar orasida yozilgan bu qo'shimchalar "Majmua-yi Hofizi Abru" deb ataladi. Hofizi Abruning katta asari "Majmu at-

tavorix`` bo`lib, uni muarrix Shohruhning o`g`li Bo`y`sung`ur Mirzoning topshirig`i bilan 1423-1425-yillarda yozgan. Mazkur asar to`rt qismdan iborat. 1)islomiyatdan avval o`tgan payg`ambarlar va Eron podsholari haqida; 2)Muhammad payg`ambar va arab xalifalari (al-Muhtasimgacha) ; 3)Eronning Saljuqiylar hamda mo`g`ullar davridagi (Elxon Abu Said davrigacha) ; 4) ``Zubdat ut-tavorix Boysunquriy``. [7]

Xulosalar, yuqorida ta`kidlanganidek o`rta asrlar Movarounnahr manbashunosligi va tarixshunosligi tarixiy manbalar ko`lami kengligi bilan ajralib turadi. Turli muarrixlar zikrida-o`ziga xos talqin etiladi. Buning asosiy sababi o`rganilayotgan davr qizg`in ijtimoiy-siyosiy munosabatlarga juda boyligida. Manbalarni o`rganish jarayonida natijaga erishishdan ko`zlangan asosiy maqsad haqqoniy tarixni yuzaga chiqarish va bayon qilishdan iboratdir.

REFERENCE

1. Abu Bakr Muhammad ibn Jafar an-Narshaxiy- Buxoro tarixi. 8-bet
2. Ибн ал-Асир. Ал-Камил фи-т-тарих. (Перевод с арабского языка, примечания и комментарии П.Г.Булгакова, дополнения к переводу, примечаниям и комментариям, введение и указатели Ш.С.Камолiddин), Ташкент-Цюрих, 2005. С. 174.
3. Ibn Xavqal-Kitob Surat ul-Ard. (Arab tilidan tarjima va izohlar muallifi tarix fanlari doktori Sh. S. Kamoliddin) T-``O`zbekiston milliy ensiklopediyasi`` davlat ilmiy nashriyoti, 2011. 9-bet.
4. B. Ahmedov —O`zbekiston tarixi manbalari T, —O`qituvchi, 2001, 152-bet.
5. A. Madraimov, G. Fuzailova. —Manbashunoslik. T, —O`zbekiston faylasuflari milliy jamiyati, 2008, 176-177-bet
6. Алоуддин Атомалик Жувайний. —Тарихи Жахонкушо. Т,-``Мумтоз суз``, 2015, 133-бет
7. A. Madraimov, G. Fuzailova. —Manbashunoslik. T, —O`zbekiston faylasuflari milliy jamiyati, 2008, 176-197-bet

THEORETICAL STUDY OF THE PHENOMENON OF TAXONOMY IN LINGUISTICS

J.Sh. Djumaboyeva¹

D.S. Yusupova²

National University of Uzbekistan

KEYWORDS

hyponymy, taxonomy,
meronymy, antonymy,
synonymy type, kind

ABSTRACT

To study and analyze different types of data and information expressed in English and Uzbek through taxonomy, based on regional culture, their differences and similarities, as well as their contradictions focused.

2181-2675/© 2023 in XALQARO TADQIQOT LLC.

DOI: 10.5281/zenodo.7553991

This is an open access article under the Attribution 4.0 International(CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

¹ Docent, Department of English Philology, Faculty of Foreign Philology, National University of Uzbekistan, Tashkent, UZB

² Undergraduate, Department of English Philology, Faculty of Foreign Philology, National University of Uzbekistan, Tashkent, UZB (dilya.05.12.1989@gmail.com)

Introduction. It is well known that in the history of mankind, everything living and inanimate, conscious and unconscious, was named and divided into types. The goal is for people to be able to distinguish, differentiate and compare white from black, good from bad, low from high, feminine from masculine, and so on. To express such phenomena and processes more precisely in the scientific language of “hyponymy”, a special kind of hyponymy is studied by “taxonomy” as an important aspect of talking about the natural world. Taxonomy is also used to refer to a general hierarchy or system of classification. In general, the word “type/kind” is more widely used in taxonomy. The Swedish botanist Carl Linnaeus (1707–1778) founded modern taxonomy. Carl Linnaeus, also known as Carl von Linné or Carolus Linnaeus, is often called the Father of Taxonomy. His system for naming, ranking, and classifying organisms is still in wide use today.

Taxonomy is also used in semantics. The word semantics is derived from the Greek “semaino”, meaning, “to signify or mean”. Semantics is part of the larger study of signs, semiotics. Semantics as a term was first formally used by Breal in 1897. Hence, we can deduce that Breal was the first to bring to the fore in a formally acceptable way, the nature of meaning in language. It was only during the XIX century that semantics came into being as an independent branch of linguistics as a science in its own right. The first words which confined themselves to the study of semantic problems as we understand them today, date as far back as the beginning of the last century. In his lectures at Halle University, the German linguist C.C. Reisig was the first to formulate the object of study of the new science of meaning which he called semasiology. He conceived the new linguistic branch of study as a historical science studying the principles governing the evolution of meaning.

There are a number of different types of lexical relation, A particular lexeme may be simultaneously in a number of these relations. Antonyms, meronyms, hyponyms and synonyms are only the most important of the lexical relations which is possible to identify within the vocabulary of a language.

Antonymy. The notion of oppositeness involved here seems to cover several different types of relation; in general, however, antonymy may be characterized as a relationship of incompatibility between two terms with respect to some given dimension of contrast. In traditional terminology, antonyms are words which are opposite in meaning.

Meronymy. Meronymy (Greek meros: ‘part’) is the relation of part to whole. Meronymy is a term used to describe a part-whole relationship between lexical items. Meronymy reflects hierarchical classifications.

Hyponymy. Hyponymy (Greek hypo- ‘under’) is the lexical relation described in English by the phrase kind/type/sort of. A standard identification procedure for hyponymy is based on the notion of class-inclusion: A is a hyponym of B if every A is necessarily a B, but not every B is necessarily an A. For example, every car is a vehicle, but not every vehicle is a car, since there are also buses, motorbikes and trucks. Hence, car is a hyponym of vehicle.

Synonymy. Synonyms are different phonological words which have the same or very

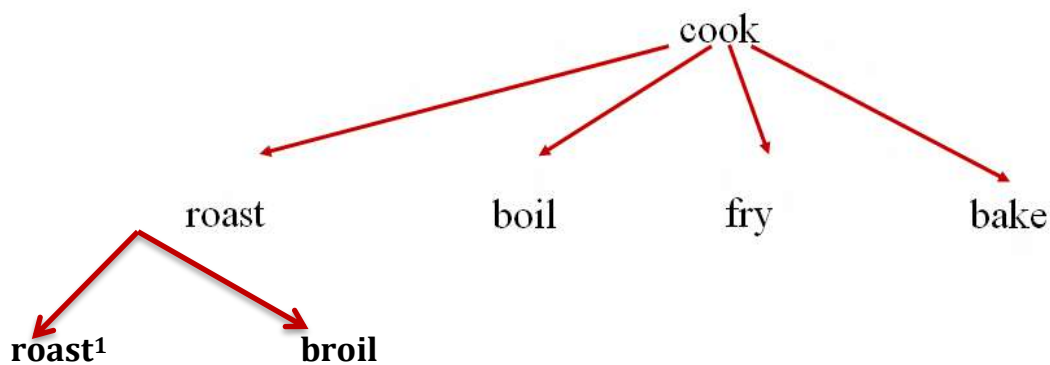
similar meaning.³ In discussing synonymy, the relation of meaning identity, an initial distinction needs to be drawn between lexical synonymy (synonymy between individual lexemes) and phrasal synonymy (synonymy between expressions consisting of more than one lexeme).

Taxonomy. The key to a taxonomic lexical hierarchy is a sense relation which will be called taxonomy. This may be regarded as a sub-species of hyponymy: the taxonomies of a lexical item are a sub-set of its hyponyms. Taxonomy (or more precisely, its converse) is the relation of dominance of taxonomy: the corresponding horizontal relation - the relation between sister-nodes-will simply be labelled co-taxonomy, to underline the intimate connection between the two.

In linguistics scientists, D. Alan Cruse, Lyons, G. Margarita Rambaud, Dirk Geeraerts, Nick Riemer, Paul R. Kroeger, Merritt Ruhlen and etc. worked on taxonomy. In his book "Lexical semantics", Alan Cruse explored taxonomy in a wide range, explained it in more detail using examples, and illustrated it with examples.

Taxonomy and hyponymy: hyponymy is the lexical relation described in English by the phrase kind / type. Taxonomy is a special type of hyponymy, a classifying relation. The word Taxonomy is also used to refer to a generic-specific hierarchy, or system classification.

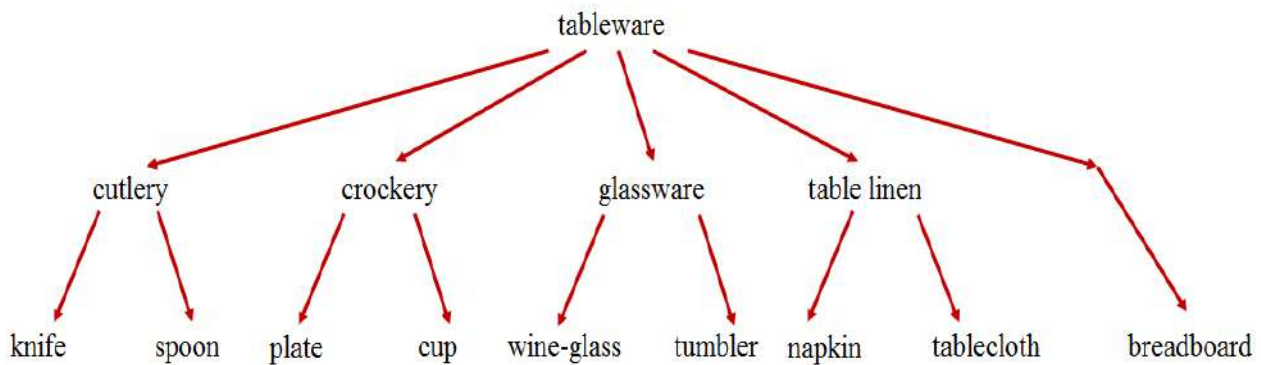
Verbs are used as a hierarchy. The simultaneous evidence of co-taxonomy and hyponymy strongly suggests that roast has two senses, roast being superordinate to roast¹ and broil. If this were the case, the taxonomy of cooking terms should appear as follows (only a fragment is illustrated).

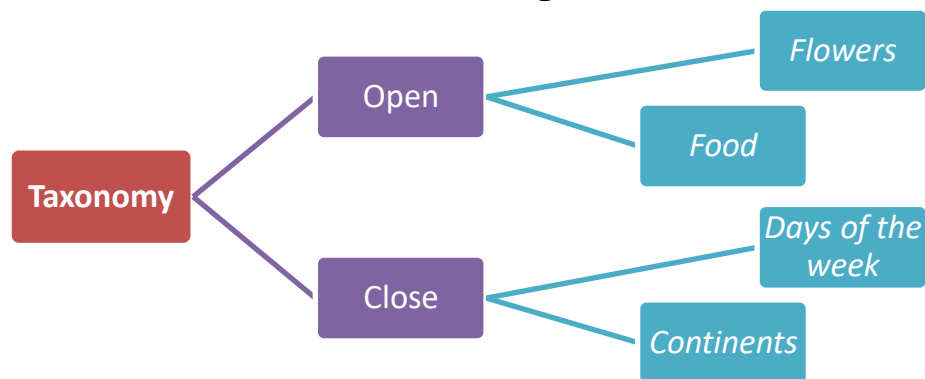
In this way the principle of incompatible co-taxonomy would be preserved. Unfortunately, this picture does not represent the facts, either: a broiled steak, for instance, cannot be described as a roast steak- it is only when whole car cases are broiled that they also count as roasted. So, although roast¹ and broil are incompatibles, broil is not hyponymy, but a compatible, of roast. Besides that taxonomy will be seen with nouns and other speech parts.

³ Semantics. Blackwell. P. 65

For instance, thinking about the things which go on the table at mealtime.

Classification of taxonomies according to Saeed and Rambaud

Taxonomies are classification systems. There are closed taxonomies, such as the days of the week, or open taxonomies, such as the range of flavours of ice-cream sold in an ice-cream parlour, as Saeed exemplifies. Someone can always come up with a new flavour and extend the taxonomy.

Conclusion. Semantics, in narrow sense, is a study of meaning in broader sense, it is the study of meaning from internal thoughts. Antonyms, meronyms, hyponyms and synonyms are only the most important of the lexical relations it is possible to identify within the vocabulary of a language.

Based on all the information and sources mentioned above in the report, this brief study illustrates the meaning of taxonomy and the features of its application. It exposes some of the hidden aspects of taxonomy and at the same time encourages students and scientists to conduct research in this particular area.

Taxonomies are semantic resources that help to categorize and add meaning to data. Taxonomies can be open and close. A lot of research is being done in this new area.

References

1. D. Alan Cruse "Lexical semantics", Cambridge, 1986, 310 pp.
2. R. Paul Kroeger "An introduction to semantics and pragmatics", Berlin, 2019, 482 pp.
3. Dirk Geeraerts "Theories of lexical semantics", Oxford, 2010, 341 pp.
4. Nick Riemer "Introducing semantics", Cambridge, 2010, 460 pp.

5. Morton E. Winston, Roger Chaffin and Douglas Herrmann. "A Taxonomy of Part Whole Relations", *Cognitive Science* 11, 1987, 417-444 pp.
6. Peter A. Michalove, Stefan Georg, Alexis Manaster Ramer. "Current Issues in Linguistic Taxonomy", *Annual Review of Anthropology*, Vol.27. 1998, 451-472 pp.
7. J.Sh. Djumaboeva and N.K. Sobirova. "The study of hyponymic taxonomy in English linguistics and the lexical and semantic relations of hyponymy", *Ilkogretim - Elementary Education Online*, Vol. 19(4), 2020, 870-878 pp.

ETHNO-CULTURAL INFLUENCE AND CONNECTION OF PEOPLES ON THE GREAT SILK ROAD

Irbutayeva Nigora Dilshodovna¹

Turakulov Elbek Murodullayevich²

Irbutayeva Parvina Holmirzaevna³

Samarkand State Medical University,

KEYWORDS

culture, trade, caravan route,
Central Asia, national cultural
environment, thinkers,
interethnic relations

ABSTRACT

In this article we are talking about the fact that Central Asia, Iraq, Turkey and the countries of the Arab Caliphate were the Great Silk Road. Examples are given from the works of Rudakiy, Firdavsiy, Khayyam, Beruniy and Avicenna, as well as from the works of Alisher Navoi and Jalil. The history of the development of ethnocultural ties has proved the value of interaction with the outside world.

2181-2675/© 2023 in XALQARO TADQIQOT LLC.

DOI: 10.5281/zenodo.7566429

This is an open access article under the Attribution 4.0 International(CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

¹ Samarkand State Medical University, Uzbekistan

² Student of the Faculty of Medicine, Samarkand State Medical University, Uzbekistan

³ Student of the Faculty of Higher Nursing, Samarkand State Medical University, Uzbekistan

The Central Asian region of the Middle Ages as a special one was singled out in studies related to this period, primarily from the point of view of socio-historical processes. At the same time, the researchers specifically stipulated that the distinct regions in the projection of the space we are considering (the Great Silk Road) are Central Asia, Iran, Turkey, and the countries of the Arab Caliphate. In the areola under consideration, the dominant Muslim and ethnic cultures were in complex hierarchical relationships with each other, and assimilation tendencies prevailed in them. There is a lot of evidence that the values of Islamic culture (which assumed integrating functions), penetrating into a certain ethnic environment of the region, after a certain transformation, took root in the sphere of folk culture.

In this regard, the study of interethnic contacts (developing through trade, economic, cultural ties between peoples) may be of interest. Depending on the nature and level, they have always been divided into internal and external. External contacts through official channels at the interstate level always went directly to foreign powers and proceeded mainly in the system of economic, industrial, trade and finishing relations and cultural exchange. At the same time, they were also carried out unofficially - along merchant caravan routes, pilgrimage trails, and so on. Lively places of communication and interchange were oriental bazaars, crowded caravanserais, teahouses, shops. Through these official and unofficial channels, not only trade was carried out and not only the transfer of material or social spiritual values, but also familiarization of people of one national-cultural environment with socio-normative phenomena and spiritual values of another national-cultural environment. In the course of trade and cultural relations, traders, as a rule, showed interest in the everyday culture of the local population and transferred some skills and customs to their native places.

So, the life of the peoples of Central Asia (Uzbeks, Tajiks, Kirghiz, and so on) included luxury items, home decoration (porcelain, silk, paper), they were called "chinni" (from the word "chin" - hit), the style of painting ("Nakshi chinni"), French fabrics (farang), Arab, Egyptian shawls and jewelry (Misriy - Egyptian), Iraqi embroidery, soap (Iroki), values of Indian, Japanese and other cultures. However, even the study of names in the native language contributed to the ethno-cultural awareness of exchange transactions. The high significance and value of such operations is also evidenced by the fact that Timur, who was burning with the desire to conquer the whole world and make Samarkand its center, gave its environs the names of famous cities of that time - Motrid, Forizh, Baghdad, and so on. The progressive influence of the highly developed cultures of the East and West on the "cultural boom", "explosion" of the Central Asian Middle Ages, of course, is great. However, there is a lot of evidence from the fact that in Central Asian culture, through the channels and connections mentioned above, it influenced the formation and development of the European Renaissance, since the West, as it turns out, was no less fascinated by Eastern "exoticism" (a characteristic paradox is noticed: the term "exotic" in translation from Greek means "foreign land", "foreign").

This is not to mention the work of outstanding Central Asian thinkers (the immortal works of Rudaki, Firdasi, Khayyam, Beruni, Avicenna) with his famous "Canons of Medical Science", which for several centuries were a reference book for European doctors, studied in medical schools, works Jami, Navoi and others.

Europeans were attracted by the colorful motifs of the East, ornaments, the style of decorations made of gold, and precious stones, cultural monuments with turquoise domes, forged swords and knives with silver inlay and local fairy tales such as the «Thousand and One Nights», anecdotes about Hjdja Nasreddin, wood and metal carvings and ganch, and of course, the gold embroidery art of Bukhara, Samarkand masters, satin and adra fabrics, Samarkand paper and the art of baking cakes were famous all over the world.

Emigrants (free and involuntary craftsmen brought by Timur from all over the East, builders of magnificent architectural monuments - masterpieces) made their contribution to the cultural interchange between peoples, then included in the usual way and pace of life of the local population, merging into a new national environment.

For genuine writers and poets, thinkers, philosophers, scientists, the constant appeal to national-folk and foreign cultural values has always served as a source of inspiration, a means of artistic expression.

For example, in the work of Alisher Navoi, there are symbolic scenes and episodes that embody the relationship and succession of different cultures, for example, Farhad's meeting with the ancient Greek philosopher Socrates.

N.I. Konrat wrote that Navoi is "a poet whose hero is anyone: Farkhad- is a Chinese, Shapur- is a Persian, Shirin- is an Armenian, Kays- is an Arab, Iskandar- is a Greek."

Speaking about the processes of cultural interethnic relations, one cannot fail to mention the traditions of folk architecture, including such components as materials and construction techniques, layout, purpose of premises, heating, and interior features. In one way or another, they were also reflected in the construction of public, religious buildings, madrasas, abbeys, and schools located far outside the regions. For example, the construction of the Taj Mahalla palace in India by the Boburids, the construction of Muslim mosques in the countries of Europe, Asia, America, and vice versa - Christian churches, Buddhist temples, Jewish synagogues in Central Asia.

The history of the development of ethno-cultural ties and relations shows in general that each subject of creativity, regardless of what national-cultural environment he is in, is able to absorb and reflect in his activity all the tones and colors that he receives from interaction with the outside world.

LITERATURE:

1. Konrat N.I. West and East. Articles.- Moscow, 2002.- S. 283.
2. Rosenthal D.E., Telenkova M.A. Modern Russian language. - Moscow: Ayran press, 2008.
3. Irbutaeva, N. D. (2022, November). THE ROLE OF INDEPENDENT WORK IN EXPANDING THE OUTLOOK AND DEVELOPING THE SPEECH SKILLS OF STUDENTS.

In INTERNATIONAL CONFERENCES (Vol. 1, No. 10, pp. 128-131).

4. Nigora Dilshodovna, I. (2022, November). PROFESSIONALLY-ORIENTED APPROACH IN TEACHING THE RUSSIAN LANGUAGE IN GROUPS WITH THE UZBEK LANGUAGE OF TEACHING IN MEDICAL EDUCATIONAL INSTITUTIONS. In INTERNATIONAL CONFERENCES (Vol. 1, No. 10, pp. 214-217).

5. Dilshodovna, I. N. (2021). METHODOLOGY OF TEACHING THE RUSSIAN AUDIENCE TYPES OF INDEPENDENT WORK (PHRASEOLOGICAL ANTONYMY) ON THE PRACTICAL STUDY OF THE RUSSIAN LANGUAGE. Galaxy International Interdisciplinary Research Journal, 9(11), 310-312.

6. Dilshodovna, I. N., Izzatullaevna, K. G., & Akramovna, S. O. F. (2022). English as a means of global communication. Web of Scientist: International Scientific Research Journal, 3(6), 301-304.

7. Dilshodovna, I. N., & Akramovna, S. F. (2021). Development of an active and passive dictionary of students. methods of isolating the active dictionary from the text. ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal, 11(5), 945-948.

8. Maseeva, M. K., Bekirova, E. S., Irbutaeva, N. D., & Fayzieva, D. W. (2019). To the question of the image, manners of behavior and linguistic culture of a modern young man. Questions of science and education, (29 (78)), 36-39.

9. Irbutaeva, N., & Kudratova, G. (2020). Skills In Teaching Written Language To Students Of National Groups. InterConf.

10. Nigora Dilshodovna, I. (2022, November). PROFESSIONALLY-ORIENTED APPROACH IN TEACHING THE RUSSIAN LANGUAGE IN GROUPS WITH THE UZBEK LANGUAGE OF TEACHING IN MEDICAL EDUCATIONAL INSTITUTIONS. In INTERNATIONAL CONFERENCES (Vol. 1, No. 10, pp. 214-217).

IMPROVEMENT OF ENVIRONMENTAL AND PERFORMANCE PROPERTIES OF LOW-OCTANE GASOLINE

S.F. Kasimov¹

N.A. Egamkulova²

J.U. Turakulov³

Jizzakh Polytechnic Institute, Tashkent Institute of Chemical Technology

KEYWORDS

gasoline, motor fuels,
oxygenates, olefin
hydrocarbons

ABSTRACT

In this work given methods are introduced to improve the environmental and operational properties of low-octane gasoline. The work uses a complex of modern and classical research methods that allow determining the physicochemical properties and group hydrocarbon composition of the object of study – low-octane local industrial gasoline, as well as its sample with improved performance characteristics with the introduction of selected promising oxygenates. The research was also carried out with the involvement of methods for the study of petroleum products in accordance with accepted state standards.

2181-2675/© 2023 in XALQARO TADQIQOT LLC.

DOI: 10.5281/zenodo.7568600

This is an open access article under the Attribution 4.0 International(CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

¹ Jizzakh Polytechnic Institute, Uzbekistan

² Jizzakh Polytechnic Institute, Uzbekistan

³ Jizzakh Polytechnic Institute, Uzbekistan

Currently, motor gasolines are the most widely known and widespread petroleum product. One third of the oil produced worldwide is refined into motor gasoline. In the near future, the importance of motor gasoline will continue. One of the main problems of environmental safety of the population is the negative impact of vehicles on the environment and public health. Reducing the negative impact of cars on the environment is achieved primarily by improving engines and tightening standards for emissions from exhaust gases. The concept of "environmentally friendly motor fuels" covers a wide range of fuel characteristics: reduction of sulfur content, introduction of oxygenates, reduction of benzene and other aromatics, as well as olefinic hydrocarbons, increase in octane numbers of gasoline and the use of an additive package. The introduction of normalization of the hydrocarbon composition and the use of oxygenates involve the production of so-called "reformulated" gasolines, which must contain oxygen-containing additives, detergent additives and meet the established standards for the content of sulfur, benzene, olefinic and aromatic hydrocarbons. Their use does not require changes in the design of the engine and helps to reduce the toxicity of exhaust gases, and also does not affect the level of ozone in the atmosphere. The tightening of fuel requirements, the growth of the motor fleet, mainly due to cars consuming high-octane gasoline, the reduction in volumes, production and refining of oil is of great interest to alternative motor fuels and is relevant. Research and application of optimal oxygenate additives to improve the environmental and chemical-technological properties of local low-octane motor gasoline and increase its resource. Lower alcohols of the homologous series, methanol and ethanol, will be used as additives.

The work uses a set of modern and classical research methods to determine the physico-chemical properties and group hydrocarbon composition of the object of study - low-octane local industry gasoline, as well as its sample with improved performance characteristics with the introduction of selected promising oxygenates. Research was also carried out with the involvement of methods for studying oil products in accordance with accepted state standards.

The most important indicator characterizing the quality of motor gasoline is its knock resistance [1, 2]. The higher the knock resistance, the more economical and efficient the operation of the engine. The knock resistance of motor gasolines is expressed in octane numbers, which are determined by the motor method at the IT9-2 M or UIT-85 units, by the research method at the IT9-6 or UIT-85 units, as well as by the detonation test method on automobile engines in bench and road conditions (GOST 10373 - 75).

Classical and modern research methods were used to determine physical, physicochemical characteristics, functional composition, to find chemical compositions, structure, chemical nature and their stability [1-5].

The temperature at which the products obtained from the fuel under standard conditions lose their mobility is called the pour point. Products, due to the multicomponent composition, do not have such a clear pour point as for the crystallization temperature of

individual substances. The pour point varies over a fairly wide range: from -62 to $+35^{\circ}\text{C}$. The pour point of the fuel and its products is significantly affected by the content of paraffins capable of structuring and forming associates (supramolecular structures) at appropriate temperatures. With an increase in the molecular weight of hydrocarbons (especially n-alkanes), their associating ability increases, and, accordingly, with the weighting of fractions (gasoline $\rightarrow$ diesel $\rightarrow$ oil $\rightarrow$ residual), its pour point increases. From the standpoint of physical and chemical mechanics of disperse systems, the pour point of a product is defined as the transition from a free-dispersed to a bound-dispersed (solid) state. The formation and stability of supramolecular structures in fuel fractions at low temperatures can be influenced by substances called depressants. Natural depressants include tar-asphaltene substances. In hematology, the temperature at which crystals (solid hydrocarbons) are detected in the fuel with the naked eye is called the crystallization start temperature. The cloud point is the temperature at which the fuel begins to become cloudy under test conditions. The cloud point is determined visually or optically. It should be borne in mind that if the fuel contains water, then when it cools it becomes cloudy due to the precipitation of ice crystals. Indicators of low-temperature properties of commercial fuels are normalized. Thus, the pour point of brand 3 (winter) fuel for high-speed diesel engines should not be higher than $-(35-45)^{\circ}\text{C}$, and the cloud point $-(25-35)^{\circ}\text{C}$. Jet fuels have the most stringent restrictions: their crystallization onset temperature should not exceed -55°C . The pour point is recommended to be determined only after heat treatment in order to exclude the "thermal history" of the sample and to reveal its dependence on the chemical composition. When determining the pour point, the preliminary heat treatment of the product is carried out at 50°C . This temperature corresponds, on average, to the melting point of solid hydrocarbons (paraffin) isolated from various initial fuels. Thus, by conducting heat treatment, we bring the initial samples of fuel dispersed systems into an equally stable state. The essence of the method lies in the preliminary heat treatment of the sample of the analyzed fuel, followed by cooling to a temperature at which the sample loses its mobility.

This is the most common and fairly accurate method for determining the quantitative content of water in oils and petroleum products. It is based on the azeotropic distillation of a sample of oil or oil product with solvents and is used in many countries. Preparation for analysis. According to this method, gasoline is used as a solvent - a solvent for the rubber industry of the BR-1 brand, boiling off at $80 - 120^{\circ}\text{C}$ and containing no more than 3% aromatic hydrocarbons. The sample is thoroughly mixed by shaking in the flask for 5 min. Highly viscous products are preheated to $40-50^{\circ}\text{C}$. From the mixed sample, a 100 g sample is taken into a clean, dry, pre-weighed glass flask 1, then 100 ml of the solvent is poured into the flask 1 and the contents are mixed. For uniform boiling, several glass capillaries or several pieces of pumice or porcelain are thrown into the flask.

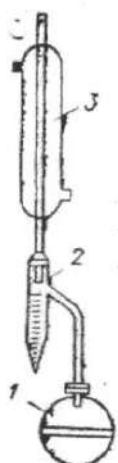

Fig.1. Bottom and Stark device: 1- flask; 2-receiver-trap; 3-refrigerator.

The flask is connected with a thin section to the outlet tube of the receiver - trap 2, and refrigerator 3 is attached to the upper part of the receiver - trap on the thin section. The receiver - trap and refrigerator must be clean and dry. To prevent condensation of water vapor from the air, the upper end of the refrigerator must be covered with cotton wool.

References

1. Onoichenko S.N. The use of oxygenates in the production of promising motor gasolines. M., Technique, 2003, 64 p.
2. Alternative fuel at gas stations. magazine, gas station: Operation, economics and accounting. 2003, no. 5, p. 84–88.
3. R.B. Amirov, S.S. Yunuskhzhaev, Sh.Sh. Mengliev, N.A. Igamkulova, S.M. Turobzhonov Use of oxygenates as antiknock additives. International conference "Innovative development of the oil and gas industry, modern energy and their current problems", Tashkent, 2020, p. 245–246.
4. Rasskazchikov T.V., Kapustin I.M., Karpov S.A. Ethanol as a high-octane additive for motor gasolines. Chemistry and technology of fuels and oils, 2004, No. 4, p. 3–7.
5. Mengliev Sh.Sh. Catalytic conversion of methyl alcohol. Production and production of methanol. Master's thesis in the direction: "Chemical technology and biotechnology", Moscow Gosudar. Academy of fine chemical technology, M., 2009, 76 p.

Journal of Academic Research and Trends in Educational Sciences

Journal home page:
<http://ijournal.uz/index.php/jartes>

TYPES AND MAIN FORMS OF TOURISM

Maxkambayeva Shaxrizoda Xusan qizi¹

Binoqulova Dilnora Sirojiddin qizi²

Jizzakh State Pedagogical University

KEYWORDS

tourism, swimming tourism,
railway, outdoor tourism,
military tourism, reserve,
animals, historical buildings,
traditions, values

ABSTRACT

This article describes the increasingly developing field of tourism and its main directions, forms and types. Transport services were also mentioned, as they are at the level of demand of tourism zones.

2181-2675/© 2023 in XALQARO TADQIQOT LLC.

DOI: 10.5281/zenodo.7582090

This is an open access article under the Attribution 4.0 International(CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

¹ Student, Jizzakh State Pedagogical University, Uzbekistan

² Student, Jizzakh State Pedagogical University, Uzbekistan

TURIZM TURLARI VA ASOSIY KO'RINISHLARI

KALIT SO'ZLAR:

turizm, suzish turizmni, temiryo'l, ochiq havo turizmi, harbiy turizm, qo'riqxonalar, hayvonlar, tarixiy binolar, an'analar, qadriyatlar

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada bugungi kunda tobora rivojlanib borayotgan turizm sohasi va uning asosiy yo'nalishlari, shakillari va turlari haqida bayon etilgan. Shuningdek Turizm zonalarining talab darajasida ekanli, transport xizmatlari haqida ham aytib o'tilgan.

Mustaqillik iqtisodiyot ta'limi tizimini misli ko'rilmagan darajada modernizatsiyalashtirib yubordi. Yangi-yangi yo'nalishlar va ixtisosliklar zamon talabiga moslashtirilmogda . Jahon iqtisodiyotining globallasuvi jarayoni amalga oshayotgan bir davrda jahon moliyaviy-iqtisodiy inqirozi yuz berdi. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti I.A.Karimov O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi Qonunchilik palatasi va Senatining qo'shma majlisidagi ma'ruzasida O'zbekiston Respublikasi iqtisodiyotini yanada rivojlantirish borasida to'xtalib "... bizning yaqin istiqboldagi eng muhim vazifamiz boshlangan ishlarimizni izchil davom ettirish - iste'mol talabini kengaytirish maqsadida sotsial sohani rivojlantirish, mehnatga haq to'lashni yanada oshirish, xizmat ko'rsatish sektorini, infratuzilma obyektlarini rivojlantirishga , transport va kommunikatsiya loyihalari amalga oshirilishiga alohida e'tibor berishdir" — deb ta'kidlab o'tdilar.

Turizmning bunday nomlar bilan bo'linishining asosiy sababi, odamning turizm jarayonida harakatlanishi va jadalligi turlarini aniqlash bilan belgilanadi. Katta jismoniy kuch talab qilinadigan va hamma turistlar qatlamiga ham to'g'ri keladigan turizmning aktiv (faol) turlariga - dam olish va savohat vaqtichog'lik, Sport kabilar kiradi. Bu ma'noda yana ham ajralib turadigani bu ekstremal turizm turidir.

Turizmning passiv (nofaol) turiga esa — turizm dasturi yoki turistik sayyohlikning tinchroq va kam kuch sarf qilinadigan jismoniy xolatlarga xos bo'lmagan turi kiradi. Ular bir maromda dam olishga moslashgan shaxslarga mo'ljallangan o'rganish turizmi bo'lib, turistlardan jismoniy kuch va zo'riqish talab etilmaydi. Bu dengizda, tog'da, suvda davolovchi xarakterdagi sog'lomlashtirish turizmidir. Masalan, kurortlarni shular qatoriga kiritish mumkin. Shunday turdagi sayyohlik — farzandli oilalarga, katta yoshdagi turistlarga va pensionerlarga tegishlidir. Passiv turizmda turistlar bosh kiyim tikish, savatlar to'qish, shuningdek, xo'jalik ishlarini yuritish, oshxona hamda bog'bonchilik ishlari bilan shug'ullanishni ham o'rganadilar.

Buyuk Britaniyada qayiq bilan kanallarda suzish turizmi keng tarqalgan. Shunga o'xshash kollardagi turizm ham turistlar nafaqat o'zlari eshkak eshishadi, balki, qayiq larni sudrab o'tishadi, chodirlarini o'rnatishadi. Bunda jismoniy zo'riqish talab etiladi.

Mavjud ingliz turizmida qayiq larni daryo bo'ylab otlar sudraydilar, turistlar esa qulay va shinam qishloq otellarida tunashadi.

Aktiv (faol) turizmga harxil sarguzashtli turizmlarni ham kiritish mumkin:

➤ Sarguzashtli turizm desanda ekzotik joylarga, vulqonlarga, orollarga, sharsharalarga va shu kabi iovlarga borishga avtiladi.

Odatda bu — ekzotik va ekologik jihatdan toza tabiiy rezervatsiyalarga noan'anaviy transport vositalari bilan bog'liq bo'lgan, bir qolipga tushmagan turizmdir. Ba'zi holatlarda, bu xildagi turizm jiddiy jismoniy zo'riqishlar bilan bog'liq bo'lad i, insondan bilim va dovyuraklikni talab qiladi. Masalan, Koloradaning toshqin daryolarida damlanma qayiqning oqizilishi, qish faslida itlar tortadigan chanalar qishki turizmi, tog'-chang'i kurortlaridagi dam olish va boshqalar shular jumlasidandir. Ularda qatnashish uchun qatnashchilaroldindan ma'lum ustalikka va jismoniy tayyorgarlikka ega bo'lishlari kerak. Bu xildagi turizm sport turizmiga yaqin hisoblanadi, unda yo'llar yaxshi tayyorlangan, yo'l ko'rsatuvchi yordamida xavf minimum darajaga tushirilgan, turistlar maxsus asbob-anjomlar bilan ta'minlangan bo'lishlari lozim.

Aktiv (faol) turizmga: falokatlar sodir bo'lgan voqealarga – zilzilalar, suv toshqinlari, vulqonlarning otilishi, texnogen halokatlari (masalan. Vertolyotdan Chernobil AES ni tomosha qilishlar) va ekstremal hodisalar (masalan. o'lim jazosini tomosha qilishlar va hokazolar kiradi.)

Yevropadagi ba'zi odamlar qamoqlarda o'tirgan kishilar kameralariga kirib, 1 -3 kun davomida jinoyatchilar boshidan kechirgan kechinmalarni xayolan boshlaridan o'tkazishni xush ko'radilar. Bu turistlarga kuniga 120 dollarga to'g'ri keladi. Sarguzashtli turizm qilinadigan sug'urta qimmatga tushishi mumkin.

Sarguzashtli turizmga yana tabiat qo'yniga uyushtirilgan safari, ov, baliq ovlash, qishda motochanalarda uchish yoki yurish qiyin bolgan joylarga jiplarda sayr qilish ham kiradi. G'arbda qiziquvchilarga mistary toig — sirli sarguzashtli turizm taklif etiladi, bunda qatnashchilarga oldindan tayyorlangan dasturlar va tashkilotchilar tomonidan okyangan narsalarning barchasi kutilmagan sovg'a bo'lib qoladi.

Harakatlarning turlariga bog'liq bo'lgan turizmni quyidagi turlarga ajratib o'rganish mumkin:

✓ Pivoda yurish yoki sayr qilish turizmi. Bunda hayvonlar bilan harakatlanadigan marshrutlar — fil, tuya, eshak, ot, qo'tos, itlarda amalga oshiriladi. Odatda yo'nalishning uzunligi 2—6 km.dan hattoki, 20 -50 km.gacha cho'zilishi mumkin. Ot turizmi marshruti g'oyat keng tarqalgan. Qatnashchilar texnika vositalari bilan borish qiyin bo'lgan tabiatning diqqatga sazovor joylariga ana shu vositalar yordamida borishlari mumkin.

✓ Temirvol marshruti turizmi. Bunda turistlar safar davomida ko'pgina joy va rayonlar bilan tanishadilar, vagonlarning juda qulay kupelarida yashaydilar, ko'chib yuruvchi restoranlarda ovqatlanadilar. Harakatlanishning asosiy qismi kechasi amalga oshiradi, kunduzi esa turizm dasturida ko'zda tutilgan asosiy diqqatga sazovor joylarni, muzeylarni va boshqa obyektlarni ziyorat qilishadi. Ba'zi turizm turlarining davomiyligi 14 va undan ko'prog'iga chiqkaziladi. AQSH, Kanada, JAR, Argentinaning chiroyli bog'lari

bo'ylab eski tarixiy poyezdlarda sayr qilish, Rossiyada ka tta shaharlar bo'ylab temiryo'l turizmi marshruti keng tarqalgan (Sankt - Peterburg — Novgorod - Pskov — Moskva yoki Sankt-Peterburg — Omsk-Irkutsk). Turizm poyezdi tarkibiga yotoq vagonlaridan tashqari vagon-restoran, vagon -klub , vagon-dushlar kiradi.

O'zbekistonda ham (Toshkent — Samarqand — Buxoro — Xiva — Toshkent yo'nalishi bo'yicha) mazkur turizm yo'lga qo'yilgan.

✓ Avtobusli marshrutlar. Bunda turistlar mamlakatlarni magistrallar bo'ylab bir punktdan ikkinchi punktga harakatlanib kesib o'tadilar. Umuman turistlar avtobuslarda juda oz uxlaydi, asosan, uxlash uchun qimmat bo'lmagan mehmonxona yoki motellar ko'zda tutiladi, ammo maxsus yotoq avtobuslari ham mavjud. Shaxsiy yoki ijaradagi avtomobillarda, shuningdek, mashinasidan ajralmagan holda sayr qiladigan turistlar qatlami ham mavjud. Ular bir qancha tranzit vizalarolib, murakkab marshrutlar bo'ylab q a to r mamlakatlarni kesib o'tishadi, ayrim vaqtlarda ular mashinalari orqasida ko'chib yuruvchi uylarni sudrab yuradilar, unda taom tayyorlashadi, ovqatlanishadi va tunashadi. Bunday turistlar uchun maxsus avtokempinglar va karvonlar uchun to 'xtash joylari o'matiladi.

Sportga yo'naltirilgan turizmda murakkab turistik marshrutlar va musobaqalar uyushtiriladi. Masalan, tgorhu — avtomobillaridagi eng og'irturizmdir. Yorqin misol bo'lib Samel Trophu safari xizmat qiladi.

✓ Self drive toug-turizm, bunda turist avtomobilni ijaraga olishi yoki kelishilgan marshrut bo'yicha o'z in iniga shaxsiy mashinasida harakatlanishi mumkin. Turistik agentlik kempingiarda stoyankalar, otellar, oziq-ovqatlar buyuradilar, xaritalar yetkazib beradilar, bir qancha qulay va qiziqarli safar marshrutlarini taklif etadilar, transport sug'urtalarini rasmiylashtiradilar.

✓ Suv turizmi marshruti. Bunda qayiqlarning har xil turlarida, yaxtalarda yoki boshqalarda suzishlarni o'z ichiga oladi.

✓ Havo orqali tashish. Tashishning kattagina qismini havo orqali tashishlar tashkil etib, ular uzoq masofalarga tashishga asosiy e'tiborni qaratadi. Bundan tashqari qit'alararo, okeanlar orqali tashishlar ham kiradi. Yo'lovchilarni tashishga moljallangan yuqori tezlikka ega va xavfsiz havo layneriarining yaratilishi biian turistlarni qit'alararo tashish birdaniga oshib ketdi. Turistlarni tashishda qatnovli marshrutlar bilan bir qatorda charter yo'nalishlari ham ishlatiladi.

Tashish tizimida mahalliy aviatsiyaning ham roli katta, unda mamlakat ichidagi ko'pgina marshrutlar va uzoq masofaga cho'zilgan hududlarda turistlarni samolyotlarda tashish ko'zda tutiladi. Shunday qilib, Janubiy Afrika turizmining asosiy qismi havo yollarida tashishni ko'zda tutadi. AQSH havo xabarlari yetkazish sohasida oldingi o'rinlarda turadi. 1997-yili AQSH havo yollari tomonidan 599 mln. yo'lovchilar tashildi. 2007-yilga borib bu ko'rsatkich 900 mln. yo'lovchiga yetadi. Turistlarni tashishda kichik aviatsiya ham faol qatnashmoqda, ayniqsa turistlarni tabiat qo'yniga texnik vositalar yetib borishi qiyin bo'lgan joyga yetkazishda bular qo'l keladi. Shu bois, ko'pgina turizm safarlari

turli xil transport vositalaridan foydalanishni ko'zda tutadi. Turistlarni uzoq masofalarga tashishda ko'pincha havo transportlaridan foydalaniladi.

Turistlar uzoq masofadagi dam olish joylariga borishda vaqtni minimallashtirishga harakat qiladilar va samolyot bu borada harakatning operativ vositasi bo'lib xizmat qiladi. Ayrim hollarda safar variantlari o'z ichiga kombinatsiyalashgan turlarini oladi. Ta'til davrida o'z mashinalaridan ajrala olmaydigan Britaniyaliklar Yevropa bo'ylab safarni davom ettiradilar, lekin Yevropa mamlakatlarida harakatlanish o'ng tomonlama, ammo Buyuk Britaniyada esa chap tomonlama, shuning uchun boshqarish odatini o'zgartirish qiyin, ko'cha halokatlari va tushunmovchiliklardan qochish maqsadida avtomashinalarni temiryo'l platformalarida transportirovka qilish usulidan foydalaniladi. Dastlab La Mansh bo'g'ozidan turizm avtomashinasi dengiz solida olib o'tiladi, so'ngra temiryo'l platformalariga yuklab belgilangan manzilga yetkaziladi. Turistlar in g o'zlari shu poyezdning yotoq kupelariga joylashadilar. Avtomashinalarni joyida ijaraga olish ham keng tarqalgan. Xizmatning shunday turistik paketlari mavjudki, ular samolyotlarda tashish va avtomashinalarni aeroportning o'zida ijaraga berishni o'z ichiga oladi, avtomobillarni ijaraga berish ko'pgina rivojlangan mamlakatlarda keng tarqalgan.

Rossiyada ham avtomobillarni ijaraga berish firmalari mavjud, ammo ular faqat xorijiy turistlarga beradilar. Afsuski, respublikamizda bunday ishlar hali ko'ngildagidek emas. Qaysi vositalar orqali turistlarni tashish eng qulayligini turizm safarlari predmeti va maqsadlarining iqtisodiyoti yechadi. Umuman, turistlar uchun vaqt muhim ahamiyatga ega va turizmga turistlarni tashish sayyohlikning yordamchi elementi bo'lib hisoblanadi. Bu o'rinda, 1000 km.dan ortiqroq masofalarga havo yo'llarida tashish qulaydir, bundan tashqari havo yo'llaridan foydalanish katta suv havzalarini kesib o'tishda ham qulaydir. 300 km.dan 1000 km.gacha bo'lgan masofalarda temiryo'lidan, asosan tez yurar liniyalardan faol ravishda foydalaniladi. Qisqa masofalarda esa avtomobil transportidan foydalanish qulaydir. Ba'zi hollarda daryo va dengiz transportlaridan foydalaniladi. Bundan tashqari maxsus marshrutlar ham borki, unda harakatlanish usuli turizm marshrutining asosini tashkil etadi. Masalan, kruiz marshrutlari, avtobus va temiryo'l turizmi, bunga misol.

Turizmning xilma-xilligi uning bosh maqsadiga bog'liq holda quyidagi ko'rinishlarga ajratiladi: 1. Dam olish. rohatlanish va ko'ngil ochish maqsadidagi turizm. Bunday turizm sayyohlikning keng tarqalgan turidir; 2. Dam olish va sog'lomlashtirish maqsadidagi turizm. Sog'lomlashtirish va davolash maqsadlarida qilinadigan turizm-sanatoriylar, sog'lomlashtiruvchi-davolovchi tashkilotlar, kurortlarda, shifobaxsh suvlar, shifobaxsh balchiqlar va boshqalar yordamida (shifobaxsh mineral suvli kurortlarda) olib boriladi.

Turistik prospektlarda maxsus shtirilgan sog'lomlashtirish maqsadlariga qarab, kempinglarda mineral suvlarni ichish yoki mineralli va servodorodli vannalar qabul qilish imkoniyatlarini belgilaydilar. Kavkaz mineral suvlari dunyoga mashhurdir.

Respublikamizda ham mineral suvli davolanish maskanlari ko'p. Tabiiy-iqlim sharoitlaridan har doim ham davolash va sog'lomlashtirish maqsadlarida samarali

foydalaniladi. Masalan, davolash loylari, mineral suvlar va buloqlar, toza va quruq yoki buning aksi bo'lgan dengiz havosi. Bunday kurortlardagi otellarda vrachlar, davolash va sog'momlashtirish protseduralari, massajistlar va boshqalar xizmati ko'rsatiladi. Ammo, kurort tanlash va davolash muassasalarini tanlashda vrach maslahatlari va ko'rsatmalari orqali amalga oshirilishi kerak.

Ko'ngilocharlik turizmi dasturlari ma'lum ma'noda turistlar uchun qo'shimcha xizmat ko'rsatishga yo'naltirilgan. Turistning yaxshi ko'ngil ochishi uchun turizmning ko'plab qo'shimcha xizmatlari orqali yordam beriladi. Bu faol o'yinlar (golf, kriket, kegli), otlarda sayr qilish, attraksionlarga borish (tematik bog'lar, masalan, disneylend, delfi kari, zooparklar), restoranlar, dangsinglar, disko klublar, magazinlar, kazino va boshqalar. Xorij mutaxassislarining fikricha, turizm amaliyotida 110 dan ortiq keng qollaniladigan ko'ngilocharliklar bo'lib, bu ko'ngilocharlik sarfxarajatlarining maxsus statistikasi mavjud ekan.

Tanishtiruvchi. reklama safari. Marshrutni qaytadan batafsil ishlash va uning shartlari bilan tanishish uchun reklamali sayohatlarga asosan turliderlar va turoperatorlar yoki turistik agentliklar ishchilari borishadilar. Ular butun marshrutni to'lig'icha bosib o'tishadi va yashash sharoitlarini, ekskursiya dasturlarini, ovqatlanish asosini, transfarni, madaniy va ko'ngilochar dasturlarni aniqlashadi. Ular mahalliy sharoitlar, udumlar, meditsina va sug'urta xizmatlari, jinoiy holatlar va boshqa kritik holatlarda davlat organlari bilan birgalikda olib boriladigan ishlar haqida to'liq ma'lumotlar bilan ta'minlanadilar. Qoida bo'yicha tanishtiruvchi turizmga ma'lum chegirmalar beriladi yoki bunday turizm to'lalig'icha qatnashuvchi kompaniya tomonidan to'lanadi. Ba'zi mamlakatlar, masalan, Isroil qabul qilish bo'yicha turistik faoliyatni faol qo'llab-quvvatlab, tanishtirish bilan bog'liq safarlarni davlat budjetidan dotatsiyalaydi.

O'rganuvchi turizm — turizm markazlariga biror narsani o'rganish uchun borishdan iborat. Bular dunyoga mashhur Nyu-York (har yili 32 mln. turist bu yerga o'rganish maqsadida borishadi), Parij, Madrid, Rim, Peterburg, Qohira, Singapur, Gongkong, Rio-de-Janero va shu kabi shaharlardir. Turistlarning qiziqish obyekti bo'lib qadimgi joylar, muzeylar, haykallar, shaharlarning chiroyli landshaftlari xizmat qiladi. Kichik shaharlar ham qiziqish markazida bo'lib, ularga quyidagi shaharlar — Granada (Ispaniya), Sarkskoe Selo (Rossiya) va boshqa alohida hududlar kiradi. Faqatgina Sankt- Peterburg viloyatining o'zida turizm obyektlariga kiradigan qadimiy obidalar va joylar 3900 tadan ortiq. Hozirda bu juda ulkan turizm imkoniyatlaridan to'la foydalanishmayapti (117 ming turistga mo'ljallangan mehmonxonalarning 30% idan foydalaniladi).

O'rganuvchi turizm asosini quyidagilar tashkil etadi: shahar va uning e'tiborga loyiq joylari, me'morchilik majmualari, diniy va madaniy yodgorliklari, ajoyib tabiat obyektlari va ko'rinishlarini tomosha qilish. Ushbu dasturlarning sermazmunligidan esa bo'sh vaqtlarda do'konlarga borish yoki uning rastalaridagi mahsulotlarni tomosha qilish. Turistlarga, hududlar bo'ylab butun davlat bo'ylab har xil iqlim sharoitlarini ko'rish, shuningdek, turli transport vositalari orqali sayohatlar ayniqsa qiziqdir.

Qishloq turizmi ta'til yoki dam olish kunlarida yo boshqa davrlardagi sayohatdir. Juma — dam olish kuni asrlar davomida musulmonlar uchun muqaddas hisoblangan. Shanba ko'p asrlar davomida boshqa din va madaniyatlarda ham mavjud bo'lib kelgan.

Xristianlarda IV asrgacha haftasiga ikkita dam olish kuni bo'lgan. V asrdan boshlab faqat bitta dam olish kuni — yakshanba qoldirilgan. Ikki kunlik dam olish kuni ishchilarga faqat XX asr oxirida qayta tiklandi. Bu turizm firmalariga har hafta ishlashga imkon beradi. Chunki, dam olish kunlarida turizm ancha sermahsul va ko'p turistlarni qamrab oladi.

Qishloq turizmi haqida gapiradigan bo'lsak, oktabr to'ntarishidan avvalgi vaqtlarda Sankt-Peterburg aristokratlari va ular qatoriga o'zlarini qo'yuvchi boylar ham Baden-badenda dam olishga qurbilari yetmagan. Bunday kishilar o'sha vaqtlarda ko'p bo'lgan. Shunga qaramay, ular fin bo'g'ozida joylashgan va kurort rayoni hisoblangan Martishkino (Peterburgning janubiy qismi)da yoki Finlyandiya poytaxtiga 30 km.lik yo'l bo'lgan Teriokoda arzon dala hovlilarini dam olish uchun ijaraga olishgan, buning sababi u yerda xorij pasportlarini rasmiylashtirish kerak bo'lmagan. To'ntarishdan avval bunday dala hovlilarini ijaraga o'luvchi talabgorlar asosan ziyolilar orasida ko'p bo'lgan. Dam olish vaqti har qanday shaharlik uchun qishloqdam yoki hovlidami juda ham maroqlidir. Bu hayot talabi, me'yoriidir. Har qachon ham dala hovlilarini yoki boshqa joylarni ko'p yillar davomida ishongan va tekshirilgan joylarda dam olish uchun ijaraga olingan. Qishloq turizmining o'ziga xos tomonlari shundaki, masalan, Sitsiliyaning agrar viloyatlarida ishchi kuchi keragidan ham ortiqligi kambag'al turistlar yoki talabalarni ish haqi to'lamasdan, boshpana va ovqat uchun ishga yollashi mumkin. Bunday «dam o'luvchi» o'sha yerga borib qaytishi uchun mablag' topsa bo'lgani. Yo'l-yo'lakay bir-ikki kun plyajlarda cho'milishi, muzeylarni, yodgorliklarni va boshqalarni ko'rishi mumkin.

Hozirgi vaqtda qishloq turizmi alohida daromad keltiradigan tur hisoblanib, dunyo turizm bozorida alohida o'rin tutadi. Sovet davrida ishlab chiqarish xodimlarini kolxoz va sovxozlarga kuzgi hosilni yig'ib olish uchun qishloq xo'jalik ishlariga majburiy yo'naltirilishini qaysi kategoriyaga qo'yilishi umuman tushunarsiz.

Ya'ni, turistmi yoki ishchi? Birtomondan ulami mehnat qilganliklari sababli turistlar safiga qo'shish mumkin emas, ikkinchi tomondan esa ular mehnatlari evaziga haq olishmagan. To'g'ri qishloq turizmi dengiz kurortlari kabi katta hajmlar bilan raqobatlasha olmasa ham, shunga qaramay turizm ishlarida alohida o'rin tutib, uni o'rganib rivojlantirish alohida e'tiborga loyiq.

Qishloqlardagi aholining kamligi, tabiatning tozaligi, ekologik jihatdan qulayligi tufayli uning kelajagi bor. Lekin, shunga qaramay, xorijiy turoperatorlarning ftdoyiligi, turistlarni o'z qishloqlariga tortishi, turistlarni o'z xalqining va davlatining rivojlanishi uchun olib kelishi, ish joylarini tashki) etishlari, o'z yurtining turistik resurslarini mustahkamlab, davlatga valuta olib kirishlari va shu daromadlaridan soliqlarto'lab xazinani toldirishlari tahsinga sazovor.

Bu bizga o'rnak bo'larli jarayonlardir, negaki, respublikamizda qishloq turizmi yo'q darajada. Umuman, aytish joizki, qishloqlarda turist bo'lib turish, kurort zonalarida yoki

mashhur turistik markazlarga nisbatan ancha arzon.

Hamma ham qimmatbaho turistik markazlarda dam ololmaydi, shu jihatdan qishloq turizmini rivojlantirish katta ahamiyatga ega. Shuningdek, qishloq turizmi quyidagi hollarda ham amalga oshiriladi:

- qishloq joylarda alohida kategoriya odamlar uchun ularning pul mablag'lari miqdoriga qaramay, masalan, oilaning a'nanalariga qarab;
- vrach maslahatiga binoan qishloq iqlim sharoitlarida sog'lomlashtirishni olib borishga qarab;
- tabiat bilan yaqinlik, ko'proq vaqtni toza havoda o'tkazish maqsadida;
- ekologik toza va arzon mahsulotlar bilan oziqlanishi mumkinligi uchun;
- qishloq xo'jaligi ishlari bilan band bo'lishi, ishlash uchun real imkonlar borligi uchun;
- hayot uchun zarur bo'lgan kerakli narsalarni topishi uchun mingiab kilometr masofani bosib o'tirmaslik uchun;
- boshqa ijtimoiy formatsiyadagi odamlar bilan muloqotda bo'lishi, ularning madaniyati, urf-odatlarini bilan tanishishi, bayramlari va o'yinlarida qatnashishi imkoniyatining mavjudligi uchun.

Xulosa qilib aytgach, qishloqda dam olish bu tabiat qo'ynida bo'lish, yillar davomida shahar sharoitida yig'ilib qolgan charchoqlarni chiqarish, toza havo, ekologik toza bo'lgan oziqovqatlar, iqlim sharoitlarini o'zgartirish, aholi sonining kamligi, boshqa tartib-qoida va yashash madaniyati, qishloq xo'jalik ishlarida ishtirok etish, bog'dorchilik, chorvachilik, tabiat bergan in'omlardan bahramand bo'lish va qolaversa, dam olishning arzonligidir.

Shulardan kelib chiqib aytish mumkinki, qishloq turizmi o'z xarakteriga ko'ra ekologik turizmning bir ko'rinishidir.

Shahar aholisining yozgi issiq kunlardagi va qishki qorli kunlardagi hordiqclarini to'g'ri tashkil etish imkoniyati mavjudligini e'tiborga olib, qishloq turizmini respublikamiz hududida quyidagi tarzda tashkil etish tavsiya etiladi:

❖ katta bo'lmagan uylarni, kvartiralarini, agar bor bo'lsa mehmonxonalardagi katta bo'lmagan xonalarni, kottejlarni, tabiat manzaralari chiroyli bo'lgan joylarni ijaraga olish yo'li bilan.

Turistlarni qishloqdagi fermerning uyida joylashtirishi maqsadga muvofiqdir, negaki bu — turistlarni qishloq hayoti va u yerdagi yangi insonlar bilan yaqindan tanishtirishga, ularning urf-odatlarini va qishloq xo'jalik ishlari bilan kuchi yetgan darajada ishlashga imkon beradi. Shubhasiz, bu uy egaiari uchun noqulayliklar yaratadi, lekin fermerlar uchun qo'shimcha pul va yangilik olib keladi. Bunda mehmonlar uchun maxsus bir yoki bir necha xona ajratilib, ular kerak darajada tozalanadi va barcha zarur narsalar yetkazib beriladi. Bunday turizmdan davlat ham, tashkilotchilar ham daromad ko'radi. Shu jihatdan qishloq turizmini qulay va kamxarj turizm deyish mumkin. Dala hovlilarni egaiari bilan kelishib to'g'ridan to'g'ri shartnomalarsiz ijaraga olinsa, ular uchun hisobkitob naqd pulda bo'ladi va bu bank orqali amalga oshirilmaydi, natijada ijara haqi summasidan soliq ham to'lanmaydi.

Albatta, bu qonunga zid holatdir. Kimni qishloqda xususiy uyi bo'lsa yoki qarindoshlari bo'lsa yanada qulay. Go'zal tog'li mavzelarga sayrsayohat qilish, go'zal joylarni tomosha qilish maroqli. Turistlar e'tiborini quyidagi ajoyib joylar lol qoldiradi: Grand Kanon, Tosh barmoqlar vodiysi (Avstraliya), ulkan sharsharalar (Niagara, Viktoriya). Bu yerlarda turistlar uchun ularni tomosha qiladigan maydonchalar, asboblarni o'rnatilgan.

Safari tur qo'riqxonalariga hayvonlar tomosha qilish uchun sayr, ovchilik, baliq ovi maqsadidagi sayohat, fotoovchilikdir. Keniya yoki jar qo'riqxonalariga sayr, tabiatda ajoyib hayvonlarni erkin holda ko'rish maqsadidagi sayrlar bularga misol. Tabiat qo'yniga yoki qo'riqxonadagi e'tiborga loyiq yerlarga jip mashinalarida Jip- Safari ga kelsak, sayohat davomida turistlar o'tirgan jiplardan tashqari kuzatuvchi mashinalar kalonnasi ham bo'lib, ular oziq-ovqatlar, palatkalar, yoqilg'i va shu kabilar bilan yuklanadi. Turizm dasturiga nafaqat mahalliy joylarni qo'rish, balki tog'li hududda avtomobil boshqarish, to'siqlarni yengib o'tish, lager hayotiga o'rganish, favqulotda vaziyatlarda yashab keta olish kabilar kiritiladi.

Ekoturizm turizmning yangi sohasi bo'lib, ikkinchi nomi «tabiatga yumshoq teguvchi turizm», ya'ni atrof-muhitga eng kam ta'sirini ta'minlovchi turizmdir. Ekoturizm dasturi odatda ekologik toza joylarga borishni nazarda tutadi va tabiat qo'riqxonalariga uyushtiriladi. Bunday turizm davomida ekologiyaga bag'ishlangan seminarlar, mahalliy aholi bilan uchrashuvlar va shu kabilar tashkil etiladi. Ekoturizmga yana botqoqlik bo'ylab sayrlar ham kiradi.

Florida botqoqliklaridagi sayrlarayniqsa mashhurdir. Bu botqoqlik ichkarisiga kirish qiyin, shu sababli u yerdagi flora va fauna juda boy. Turistlar uchun botqoqlik maxsus qayiqlar yordamida qatnov dasturi asosida amalga oshiriladi, unda 2 kunlik botqoqlik bo'ylab sayr, kam uchraydigan qush va hayvonlarni rasmga olish, borish qiyin yerlarni tomoshalari amalga oshiriladi.

Harbiyturizm — urushiar va tarixiyjanglarbo'lgan joylarga urush ishtirokchilari va ularning avlodlari uchun uyushtiriladi. Ular o'z ichiga quyidagilarni oladi: harbiy obyekt va palegonlar, harbiy texnikada sayr, tanklar, qiruvchi samolyotlar, harbiy qurollardan foydalanish, harbiy-o'quv mashqlari, kosmik kemalar uchirishni tomosha qilish kabilar. Shuningdek, bu turizmga yana konslagerlar va qamoqxonalariga tashriflar kiradi.

Nastaieik (etnik) turizm - qadimgi yashash joylariga sayohatlar bo'lib, unda qadimda odamlar yashagan yerlarga u yerdagi aholi madaniyati va alohida etnik guruh hayot sharoitini o'rganish uchun uyushtiriladi.

Ko'chib ketganlarni shartli ravishda ikki turga bo'lish mumkin:

1. Majburiy ko'chganlar — o'zlarining tarixiy yerlarini diniy, harbiy yoki siyosiy sabablariga ko'ra tashlab ketganlar;
2. Xohishlari bo'yicha ko'chganlar — o'z yurtlarini yaxshi hayot izlab tashlab ketganlar.
3. Majburiy ko'chganlar — sayyoramizda anchaginani tashkil qiladi. Aholi migratsiyasi iqtisodiy, siyosiy va diniy omillar ta'sirida boladi.

Ming yillar oldin Norvegiyaliklar va Irlandiyaliklar, Islandiya va Grilandiyaga ko'chgan edilar. Tarixda Angliyadan Amerika qit'asiga diniy qarashlari tufayli ko'chganlar haqida ham ma'lumotlar bor. Jahon urushlari sanoqsiz kulfatlar va yangi qochoqlar to'qinini vujudga keltirdi. Bunday qochoqlar tarkibiga urushdan qochganlar va asrlar kirib, ular o'z vatanlariga qaytishdan xavfsirab boshqa yerlarga qochganlardir.

Keyingi turdagi ko'chganlarga Volga bo'yi nemislarini kiritish mumkin. Bu yerda ular rus shohlari tomonidan yashashga taklif qilingan, 200 yildan keyin esa kommunistlar ularni vatan xoini, — deb Qozog'istonga ko'chirishgan, qayta qurish va ittifoq birligining yo'qolishi, ular hayotini yanada qiyinlashtirdi, faqatgina 300 yil o'tib ular o'zlarining vatani — Germaniyaga (minglab aholi) qaytib kelishdi. Nostalgik turizmga yaqqol misol bo'lib Finlanning Leningrad (hozirgi Sankt-Peterburg)dagi Karel hududiga va Lodj ko'li atrofidagi yerlarga 323 ommaviy sayohatlarini kiritish mumkin. Finlarning 500 mingga yaqini bu yerlarni 1939—1945-yillardagi urush harakatlari natijasida tashlab ketishgan.

Sobiq ittifoq respublikasida 1989—1990-yillardagi qayta qurish tufayli finlarning bu yerga turist sifatida kelishiga imkon berildi. Qarindoshlarini ko'rish, qabrlar ziyorati va shu kabilar turizm ommaviy tus olmoqda. Ishtirokchilarning ko'pchiligi oldin shu yerda yashagan keksalardir. Sayrning asosiy dasturi va maqsadi yakka holda yengil mashinalarda, mahalliy aholini turli qishloqlardagi hayotini, shu yerdagi qarindoshlarini ziyorat qilishdan iborat. Bu turizm maxsus guruh va yoshdagilardan iborat bo'lib, ko'chib ketganlarning avlodlari esa tub aholi bilan aralashib, o'z eski vatanini ancha unitishgan, shuning uchun ularda bu xildagi turizmga xohish kam.

Diniy-ziyosat turizmi. Bular diniy maqsaddagi sayrlardan iborat bo'lib, uning ildizlari tarixga borib taqaladi. Bu kabi sayohatchilarning birinchilari o'rta asr ibodatxilaridir. Shu kabi sayriar o'z diniga ishonch va o'zga dinlarga qiziqish asosida vujudga keladi. Dunyodagi ko'plab musulmonlar Makkai Mukarramaga va xristianlar esa Muqaddas yer deb hisoblashadigan-Vatikanga, ibodatxonalar va boshqalarni ziyorat qilish uchun sayohat qilishadi. Ziyorat kasallikdan qochiy, baxtsizlik, gunohlarini yuvish uchun ham amalga oshiriladi. Marko Polo (XIII asr) hoziigi Shrilanka hududida shu kabi ziyoratlarni ko'rganini aytadi. XIV-XV asrlarda Angliya ziyoratchilari asosan Rim va Quddusga borganlar. U vaqtlarda sayohatlar ancha qiyin kechgan: 1388-yildan boshlab qirol Richard II buyrug'i bilan inglizlar ziyorat uchun maxsus ruxsatnoma olishlari kerak bo'lgan. 11 yildan so'ng Richard 11 ingliz ziyoratchilari sayohat qilishi mumkin bo'lgan joylardagi portlarni qisqartirdi, ba'zi joylarga ruxsat berildi. Boshqa yerdan kelish uchun esa qirolning maxsus farmoni kerak edi. Ba'zi ziyoratchilar diniy zaruriyat bilan sayohat qilishsa, boshqa ko'pchilik bunga sayohat ishtiyoqi bilan yoki hayotiy turtkilar, o'z hamrohlari bilan quvnoq muloqot qilish uchun kelishgan. Hozirda ham bir qancha qadamjolar bor. Ko'pchilik xristianlar Quddusga Iso Masih qabri ziyoratiga boradilar. Islomga e'tiqod qiluvchilar esa Makkai Mukarrammaga haj va iimra ziyoratiga boradilar. O'zbekistonda ham ziyorat qilsa arzigulik joylar juda ko'p. Masalan, ba'zilar Toshkent shahrida saqlanayotgan «Usmon Qur'oni»ni ko'rish uchun tashrif buyurishsa (bu kitob O'zbekiston musulmonlari diniy

idorasi kutubxonasiidagi maxsus vakuumli seyfda saqlanishi tufayli va uning nechog'li tarixiy ahamiyati katta ekanligini inobatga olib hammaga ham ko'rsatish imkoniyati yo'q. Asosan, musulmon mamlakatlaridan kelgan davlat arboblari va mutaxassislar uchungina namoyish etiladi), boshqalar imom Buxoriy, imom Termiziy, payg'ambarimiz Muhammad alayhissalomning am akivachchalari Qusam ibn Abbosning qabrini ziyorat qilish uchun yurtimizga kelishadi. O'z fuqarolarimiz ham bunday joylarga ziyoratlarini uyushtiradilar.

Shuningdek, Bahovuddin Naqshband, Abu Mansur Moturudiy, Zangi ota, Anbar otin, Go'ri Amir kabi yuzlab ziyoratgohlar ham borki, bular respublikamizda diniy turizmni yanada rivojlantirish uchun asosiy resurslar vazifasini o'taydilar. Shu o'rinda bir fikmi aytib o'tishni joiz, deb bilardim. Yaxshiki mamlakatimizdan dunyoni lol qoldirgan sarkardalar, olimu allomalar, fozil-u fuzalolar yetishib chiqishgan.

Bularning o'zlaridan qoldirib ketgan madaniy meroslari tufayli davlatimiz dunyo tarixida o'chmas iz qoldirdi. Ilk uyg'onish va sohibqiron Amir Temur va temuriylar davrlarida shunday ilmiy, madaniy va bunyodkorlik ishlari qilindiki, insoniyat yana necha yillar bular bilan faxrlanadi. Shular tufayli mana oradan necha yuz, hatto ming yillar o'tsa hamki, agar ta'bir joiz bo'lsa, davlatimiz obro'si ortib, iqtisodiyotimiz rivojiga ulkan hissa bo'lib qo'shilmoqda (hatto, bulardan xorijiy kompaniyalar ham manfaatdorlikda). Negaki, respublikamizda mavjud arxeologik va me'moriy yodgorliklarning xalqaro turizmga o'z o'rnini va mavqei ulkan.

Mamlakatimizda haj va umra ziyorati masalalari bilan Musulmonlarning diniy idorasi hamda Vazirlar Mahkamasi huzuridagi diniy ishlar qo'mitasi shug'ullanadi. Har yili 4 mingdan ortiq vatandoshlarimiz haj ziyoratiga borib kelmoqdalar. Turistik tashkilotlar ham respublikamizda mavjud ziyoratgoh joylarga turlami tashkil etmoqdalar.

Fodalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasining "Turizm to'g'risida"gi qonuni. // O'zbekistonning yangi qonunlari. - T.: Adolat, 2000. b. 131-140.
2. I. Karimov. Jahon moliyaviy-iqtisodiy inqirozi, O'zbekiston sharoitida uni bartaraf etish yo'llari va choralari. —T.: «O'zbekiston». 2009 yil -11 -12 b.
3. I. Karimov. Erishilgan yutuqlarni mustahkamlab, yangi marralar sari izchil harakat qilishimiz zarur. // Xalq so'zi, 2006. 11 fevral.
4. M.T. Aliyeva. Turistik mamlakatlar iqtisodiyoti. Darslik. - T.: TDIU, 2007. b. 339.
5. Karimov, K., Akhmedov, A., & Adilova, S. (2022, October). Theoretical and engineering solutions of the controlled vibration mechanisms for precision engineering. In AIP Conference Proceedings (Vol. 2637, No. 1, p. 060001). AIP Publishing LLC.
6. Adilova, S. (2021). Internationalization of Higher Education: Toward Intellectual Mobility for Sustainable Development. SPAST Abstracts, 1(01).
7. Адилова, Ш. Р. (2016). Проза Эрика Сигала как «Пограничное явление» в литературе США во второй половине XX века. Вестник Челябинского государственного университета, (9 (391)), 7-12.

8. Malygina, N. M. (2020). Scientific seminar dedicated to 120th anniversary of the birth of Artem Vesely. *RUDN Journal of Studies in Literature and Journalism*, 25(3), 607-612.
9. Адилова, Ш. Р. (2015). Массовая литература и книжный рынок. *Europäische Fachhochschule*, (11), 70-72.
10. Gozzal, A. (2023). THE USE OF ARCHAIC WORDS IN THE NOVEL "AGABIY" BY K. KARIMOV. *American Journal of Pedagogical and Educational Research*, 8, 65-67.
11. Elmuradovna, J. E. (2021). The Architecture of Karshi Castle, The Establishment. The Past and the Present. *Middle European Scientific Bulletin*, 18, 247-252.
12. Jurayeva, E. E. (2023). ARCHITECTURE OF TASHKENT REGISTON SQUARE. *Finland International Scientific Journal of Education, Social Science & Humanities*, 11(1), 190-203.
13. Kholikulov, A. B. (2022, September). BUKHARA-KOKAN RELATIONS IN THE SECOND HALF OF THE 18TH CENTURY-THE BEGINNING OF THE 19TH CENTURY. In *International Scientific and Current Research Conferences* (pp. 176-178).
14. Atabaeva Gózzal (2022). Qaraqalpaq tilindegi frazeologizmlerde aralas qollanilgan sanliqlar. *Talqin va tadqiqotlar ilmiy-uslubiy jurnali*, 1 (16), 147-150.
15. Shodiyeva, A. (2022, November). Rasmiy Uslubning Ekstralingvistik Belgilari. In *E Conference Zone* (pp. 65-68).
16. Akhmadalievich, T. K. (2021). Ivan Bunin's Orientalism. *Central Asian Journal of Theoretical and Applied Science*, 2(4), 1-10.
17. Ahmadalievich, T. K. (2023). РЕПРЕЗЕНТАЦИИ «УСЛОВНОГО» ВОСТОКА В ТЕКСТАХ ПРОИЗВЕДЕНИЙ С. А. ЕСЕНИНА. MODELS AND METHODS FOR INCREASING THE EFFICIENCY OF INNOVATIVE RESEARCH, 2(19), 207-212.
18. Seitova, Z. P. (2022). ENSURING GENDER EQUALITY AS AN IMPORTANT DIRECTION OF REFORMS IN MODERN UZBEKISTAN. *Academicia Globe: Inderscience Research*, 3(12), 275-284.
19. Zuxraxon, S. (2022). JAMIYAT MA'NAVIYILIGINI MUSTAHKAMLASHDA XOTIN-QIZLARING O'RNI.
20. SEITOVA, Z. (2022, April). GENDER EQUALITY IS ONE OF THE PRIORITY AREAS FOR THE DEVELOPMENT OF SOCIETY. In *E Conference Zone* (pp. 48-49).
21. M.T. Aliyeva. Mehmonxona boshqaruvi. Darslik. — T.: TDIU, 2007. b. 275.
22. Kabushkin H. I.. Menejment turizmi. - M.: Novoe znanie, 2008. 644 b.
23. B i r j a k o v M.B. Turizmga kirish. - SPb.: Izdatelsky Torgovyy Dom "Gerda", 2009. 444 p.
24. Elizarov Yu. F. Tashkiliy iqtisodiyot. Uchebnik — M.: Imtihon, 2007. 496 b.
25. Odintsov A.A. Boshqaruv tashkiloti. Mutaxassislikka kirish. Uchib keteng. mahorat — M.: Imtihon, 2007. 397 b.

26. K o z y r e v V.M., Z o r i n I.V., Surin A.I. men doktor. Boshqaruv turizmi. Iqtisodiy turizm. Uchebnik (seriyali boshqaruv turizmi) (GRIF). — M.: Moliya va statistika, 2007. 253 b.
27. Aleksandrov A.Yu. Xalqaro turizm. Uchib keting. Izd. Qayg'u. Mo. — M.: aspekt. Matbuot, 2008. 400 b.
28. A. Bekmurodov, M. Boltaboyev, B. Amonboyev, M. Toshxo'jayev. O'zbekiston iqtisodiyotini liberallashtirish yillarida. 1-qism. Makroiqtisodiy siyosat va iqtisodiy islohotlar. - T.: TDIU, 2005. 59 b.
29. A. Bekmurodov, R. Hakimov, B. Safarov, G. Zohidov. O'zbekiston iqtisodiyotni liberallashtirish yillarida. 2-qism. Qishloq xo'jaligida iqtisodiy islohotlar va fermerlik harakati. - T.: TD IU, 2005. 66 b.

PRACTICAL BASICS OF STUDYING THE COMPARISON OF PUNS, SLANG, IDIOMS AND SARCASM IN ENGLISH AND UZBEK LANGUAGES

Begmatov Ulugbek Ibodullayevich¹

Khoshimkhojayeva Mohiruh Muzaffarovna²

Denov Institute of Entrepreneurship and Pedagogy

KEYWORDS

English puns, Uzbek slang,
Idioms comparison, Sarcasm
meaning, Language learning,
Cultural differences

ABSTRACT

This article examines the differences between puns, slang, idioms, and sarcasm in English and Uzbek. Using qualitative research methods, the author analyzes the complexities of the two languages and the ways in which they impact communication. The results of the study show the need for further research in this area and suggest potential solutions to the challenges of communication between English and Uzbek speakers.

2181-2675/© 2023 in XALQARO TADQIQOT LLC.

DOI: 10.5281/zenodo.7595792

This is an open access article under the Attribution 4.0 International(CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

¹ Master, Denov Institute of Entrepreneurship and Pedagogy, Uzbekistan

² Scientific Advisor, Denov Institute of Entrepreneurship and Pedagogy, Uzbekistan

The English language has many forms of humorous expressions and styles of speech. These include puns, slang, idioms and sarcasm. Each expression has its own distinct characteristics and can be used in different contexts. It is important to understand the differences between these expressions in order to use them appropriately. This article will outline the differences between puns, slang, idioms, and sarcasm in English and Uzbek languages.

English is well known for its large arsenal of idioms, slang, and sarcasm that are used in everyday speech. These verbal expressions add color and wit to language, but can also be confusing to those unfamiliar with the culture. This thesis explores the use of idioms, slang, and sarcasm in the English language and how it contributes to the language's unique and lively tone.

Idioms are a type of phrase used to describe a situation or emotion that can't be explained through literal definition. While the origin of many phrases is unclear, it is believed that idioms have been used for centuries and the origin can trace back many centuries in some cases. Every language and culture has its own set of idioms and many of these expressions can be found in the English language as well. Idioms can be used to add humor and understanding to conversations, but they may also be confusing to those unfamiliar with the language.

Slang is another type of verbal expression used in the English language that has gained recognition over the years. Slang phrases are words and phrases that are used instead of their literal counterparts to describe the same thing. For example, the phrase "cool" can be used to mean the same thing as "good" or "great". Slang typically evolves with time and culture, and different regions of the English-speaking world have their own unique set of slang words and phrases. While slang can be a great way to express oneself and add personality to speech, it may be difficult for non-native speakers of the language to understand.

Sarcasm is another verbal expression used in the English language that is often difficult for those unfamiliar with the language to understand. Sarcasm is a form of irony that is used to mock or ridicule a situation or a person. While sarcasm can be funny, it can also be misunderstood and cause offense if not used properly.

The English language is rich with idioms, slang and sarcasm, each of which play an important role in how English is spoken and written today. Idioms, slang and sarcasm all serve to add variety, color and humor to everyday conversations and writing, but they also can make it difficult for non-native speakers of the language to understand when they are used. This thesis explores the differences between idioms, slang, and sarcasm and how they are used by native English speakers, as well as the potential challenges they pose to non-native speakers.

Idioms are phrases or expressions that have a figurative, rather than a literal meaning. Idioms can be divided into two categories: those that are easily understandable

and those that are more difficult to decipher. Examples of the former include “it’s raining cats and dogs” (a heavy rain) and “cost an arm and a leg” (to be very expensive). Idioms can be especially challenging for non-native speakers to understand because they rarely make literal sense.

A pun is a figure of speech that exploits words with multiple meanings or that sound alike. Puns can be used to make clever jokes or just to add a humorous element to conversation. In the English language, puns are typically based on similar sounding words. For example, “Time flies like an arrow; fruit flies like bananas” is a common pun. In the Uzbek language, puns are typically based on different stylistic forms of the same word. For example, the phrase “Nega bormaysan” (“Let’s not forget”) can be changed to “Nega bormaysan” (“Let’s not remember”).

Slang is informal language that is often used to convey a certain attitude or emotion. Slang words can have different meanings depending on the context in which they are used. In English, slang words tend to be shorter, more creative versions of common words. For example, “Cool!” is a popular slang word used to express approval. In Uzbek, slang words are often based on the tongue-in-cheek manipulation of existing words. For example, the phrase “Yigit bilan oyin o'ynayman” (“I will play with the boy”) can be changed to “Yigitning bilan o'ynalman” (“I will play myself”).

An idiom is a phrase or expression that has a figurative meaning that is different from its literal meaning. Idioms can be broadly classified into two types: those that describe a physical or mental state, and those that relate to a specific event or situation. In English, some popular idioms include “It’s raining cats and dogs”, “Let the cat out of the bag”, and “Go the extra mile”. In Uzbek, idioms typically use metaphors and analogies to convey a meaning. For example, the phrase “Sen yomon ko'ngillaringni izlashdi” (“You are looking for your lost coins”) can have a different meaning if it is changed to “Sen yomon ahamiyatini izlashdi” (“You are looking for your lost importance”).

Sarcasm is a form of speech that is used to mock or ridicule someone else. It typically involves making ironic comments that are not meant to be taken literally. In English, sarcasm is often expressed through the use of exaggerated words and phrases. For example, one might sarcastically say “That was a brilliant idea” when referring to someone else’s bad idea. In Uzbek, sarcasm is typically expressed through the use of metaphors and hyperbole. For example, the phrase “U bor bu yasamachilikka” (“He is fit for this job”) can be used to sarcastically express the opinion that the person is not fit for the job.

Conclusion

Puns, slang, idioms, and sarcasm are all forms of humorous language that are used in both English and Uzbek. While they all have different characteristics, they all rely on the use of language to convey a message or emotion. It is important to understand the differences between these forms of expression in order to use them appropriately and effectively.

In conclusion, idioms, slang, and sarcasm are all integral aspects of the English and Uzbek language and are widely used by native native speakers in everyday experiences, as

well as in real life situations. These tools can be used to express emotions, ideas, and even humor in ways that literal interpretations of the language cannot. As such, it is important for all English speaker to become familiar with the use of these tools in order to effectively communicate with others.

References:

1. Coulmas, F. (1996). *The Blackwell Encyclopedia of Writing Systems*. Blackwell Publishers.
2. Mirxamidovna, M. G., & Musinovna, S. H. (2022). Communicative Characteristics of Proverbs and Languages. *International Journal of Formal Education*, 1(10), 11-17.
3. Gibson, K. (2010). *A Dictionary of English Idioms and Idiomatic Expressions*. Oxford University Press.
4. Evans, V. (2008). *The Structure of Slang: The Languages of Adolescents*. Routledge.
5. Тухтаева, К. Д. (2020). SEMANTIC ANALYSIS OF THE PHRASEOLOGICAL UNITS OF THE ENGLISH, UZBEK AND RUSSIAN LANGUAGES WITH THE NAMES OF VEGETABLES AND FRUITS. *ИННОВАЦИИ В ПЕДАГОГИКЕ И ПСИХОЛОГИИ*, (SI-3).
6. Serajiddinovna, S. S. (2020). Linguocultural Features of the Completion of Verbal Communication and the Use of Slangs in Communication. *International Journal of Multicultural and Multireligious Understanding*, 7(10), 554-558.
7. Zhichao, L. (2020). ANALYSIS OF THE DICTION AND SENTENCE STRUCTURE OF PROVERBS. *Современное педагогическое образование*, (12), 245-247.
8. Sodikovna, K. G., Muminovna, U. N., Shukurovna, M. M., & Hakimovna, S. R. (2021). Problems of Universality and Nationality of Phraseological Units With Onomastic components in French and Uzbek Languages. *Annals of the Romanian Society for Cell Biology*, 13485-13490.
9. Wiltshire, S. (2009). *Language and Sarcasm: A Pragma-Stylistic Perspective*. Palgrave Macmillan.
10. Begmatov Ulugbek Ibodullayevich. (2023). THE IMPACT OF IDIOMS, SLANG, AND SARCASM ON EVERYDAY COMMUNICATION IN ENGLISH. *Journal of Academic Research and Trends in Educational Sciences*, 9–13.

THE USE OF THE PRINCIPLES AND METHODS OF MATHEMATICAL MODELING IN SOLVING PHYSICAL PROBLEMS IN TECHNICAL UNIVERSITIES

Umarova Gulchehra Abitovna¹

Andijan Machine Building Institute

KEYWORDS

modeling, object, model,
criteria, model building, stages,
quality analysis

ABSTRACT

This article discusses the issues of studying the principles and methods of mathematical modeling in teaching physics in technical universities. The problems and methods for the implementation of professionally oriented training in physics for students of technical specialties using mathematical modeling are outlined.

2181-2675/© 2023 in XALQARO TADQIQOT LLC.

DOI: 10.5281/zenodo.7600155

This is an open access article under the Attribution 4.0 International(CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

¹ Associate Professor, Andijan Machine Building Institute, Uzbekistan (gulchehra.u@mail.ru)

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ПРИНЦИПОВ И МЕТОДОВ МАТЕМАТИЧЕСКОГО МОДЕЛИРОВАНИЯ ПРИ РЕШЕНИИ ФИЗИЧЕСКИХ ЗАДАЧ В ТЕХНИЧЕСКИХ ВУЗАХ

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА:

моделирование, объект,
модель, критерии,
построение модели,
этапы, анализ качества

АННОТАЦИЯ

В данной статье рассматриваются вопросы изучения принципов и методов математического моделирования при обучении физики в технических вузах. Изложены проблемы и методы для осуществления профессионально-направленной подготовки по физике студентов технических специальностей с использованием математического моделирования.

Введение. Развитие науки и техники, а также совершенствование технологических процессов и развитие научно-исследовательской работ стали требовать создания новых инновационных проектов, повышения их продуктивности и эффективности не только в области науки, но и в других отраслях. В связи с тем, первые шаги по направлению в области естествознания должны быть связаны с информацией и информационными технологиями, точнее моделированием. Как известно, что при подготовке будущих инженеров при обучении курса физики, считаем целесообразным, применение методов математического моделирования при решении некоторых физических задач [2,3].

Различные формы и элементы математического моделирования использовались с момента зарождения точных наук. Эти факторы стали появляться в работах таких ученых- физиков, как Ньютон и Эйлер. Кроме того, общеизвестно, что глубинный смысл слова «алгоритм» берет своё начало от имени нашего соотечественника Аль-Харезми, прославившегося в средние века. Хотя методология моделирования не получила резкого развития на протяжении нескольких столетий, с середины XX века спрос и потребность в этом методе возросли.

Методы исследования. Существующие технические, экономические, медицинские, экологические и другие виды систем подлежат изучению современными науками и исследованиям с использованием простых теоретических методов. Проведение экспериментов непосредственно в естественных условиях требует не только длительного времени, больших денежных средств, но и в большинстве случаев может представлять опасность для жизни сотрудников и исследователей. Тот факт, что некоторые исследовательские образцы дублируются, также увеличивает риск их потери. Тот факт, что цена каждой ошибки или неточности в расчетах может привести к беспрецедентным последствиям, показывает, насколько важен переход к математическому моделированию. Исходя из этих соображений, можно говорить о том, что математическое моделирование

является основой процесса научно-технического развития [1-3].

Наряду с методологией, особое внимание уделялось математическому моделированию точных наук, включая физику, химию, астрономию и биологию. Он оказался конкурентоспособным в некоторых областях. Но не каждый специалист может грамотно использовать его в каждой области науки. Тем не менее, применение математического моделирования во всех сферах творчества в практической деятельности нужно и необходимо. При этом, хотя рядовой математик и умеет работать с формулами и числами, цель не может быть достигнута, если он не понимает физических, химических или биологических свойств изучаемого объекта. При математическом моделировании должны выполняться следующие требования. Основные понятия и идеи выражены четко, они основаны на профессиональном опыте, используемые модели приближены к реальности, гарантируется точность расчетных алгоритмов и т.д [4].

Такие навыки, к сожалению, сегодня не у всех специалистов находятся на удовлетворительном уровне. Поэтому было признано целесообразным показать и пояснить в результатах исследования, которые изложены в работах [6, 8] представленные, в качестве методики подготовки будущих инженеров к применению методов математического моделирования, а также по разработке методов оптимального обучения моделированию виртуальных лабораторных работ по физике.

В большинстве случаев под понятием «модель» воображается какой-либо материальный или воображаемый объект, который заменяет исходный, то есть реальный объект в процессе познания и обучения. Этот реальный объект должен будет сохранить основные черты воображаемого объекта. Каждый изучаемый процесс может быть выражен в разных моделях. Однако следует отметить, что ни одна модель не может полностью и всесторонне представить деятельность реального объекта. Тем не менее, использование упрощенных моделей, отражающих специфические характеристики исследуемого объекта, дает возможность наглядно увидеть взаимосвязи причин, следствий и результатов, входов и выходов, быстрее сделать необходимые выводы, основания для принятия правильных решений.

Важность использования моделей в исследованиях. Нет возможности работать непосредственно с существующими реальными объектами при выполнении научно-исследовательских, проектных и строительных работ. Это связано с тем, что, прежде всего, основной целью научной работы является создание объектов-устройств, более эффективных, усовершенствованных и технически и экономически экономичных по сравнению с устройством, эксплуатацией и стоимостью существующих объектов. Такая конструкция существует только в воображении нового изобретателя, и в результате реального объекта нет. Во-вторых, запрещается проводить эксперименты над экономическим положением страны или здоровьем населения [5-7].

Поэтому, приступая к выполнению работ по моделированию, правильно поставить перед исследователем следующие цели:

а) понимать, как устроен исследуемый объект, знать его строение, внутренние и внешние связи, основные черты, законы развития;

б) обучение управлению проверяемым объектом или процессом, определение наилучших методов управления в соответствии с установленными целями и критериями;

в) прогнозирование прямых и косвенных последствий применения заданных форм и методов воздействия на объект. Исходя из вышеперечисленных целей и задач, разные модели могут быть разработаны исследователем с использованием разных методов. Чем больше эти модели отражают особенности, активность и форму предполагаемого объекта, тем менее вероятны ошибки в параметрах объекта, планируемого к реальному созданию. Одним словом, «модель» в самом широком смысле отражает важнейшие черты объекта.

Одним из важнейших аспектов работы над моделями является то, что в большинстве случаев это можно сделать с помощью математических формул без каких-либо финансовых затрат. Второе преимущество заключается в том, что в период перехода на цифровые технологии можно проводить теоретические исследования на нескольких типах моделей и получать результаты за считанные секунды с помощью электронных калькуляторов и компьютерных программ. Следующее необходимое значение моделирования заключается в том, что оно имеет возможность проводить исправления, исправления и обновления без потерь. Но в реальных моделях такие возможности ограничены. Поэтому математическое моделирование всех процессов в курсе физики получает широкое распространение.

Критерии создания моделей. При выполнении математического моделирования необходимо соблюдать определенные правила и условия. Соблюдение такого порядка обеспечивает соответствие выполняемой работы реальным условиям и повышает качество работы.

Итак, математическая модель должна обладать следующими свойствами.

1. Адекватность.
2. Многоцелевой обмен.
3. Экономическая эффективность.
4. Простота.
5. Предсказуемость.
6. Точность результатов.
7. Тенденция к совершенствованию.
8. Простота.

Выполняя работу по моделированию, можно получить информацию о поведении проектируемого устройства во время использования. Ведь моделирование тоже основывается на экспериментальных данных. Еще одним

преимуществом моделирования является то, что оно также действует как катализатор экспериментальных исследований и проектирования объектов для производства. Поэтому в последнее время для поиска решений широко используется компьютерное моделирование, а также широко порицается масштаб проблемы. Вначале по результатам моделирования (особенно когда оно выполнялось на компьютере), основное внимание уделялось количественной регистрации процесса в материале. В настоящее время, большое внимание уделяется созданию новых перспективных материалов, веществ, чтобы иметь возможность предсказывать их свойства или иметь информацию об этих свойствах [8-12].

При анализе простого вида общего способа понимания мира, окружающей среды его можно разделить на две различные формы. Первый – это реальный мир, а второй – ментальный мир. В условиях реального мира можно наблюдать различные явления и процессы, происходящие в природе и техногенной среде. А в ментальном мире — это представления о реальном мире, созданные в сознании людей с помощью наблюдений, предсказаний и моделирования [13-16].

Если рассматривать моделирование упомянутых выше косвенных процессов, то можно понять, что используются три типа моделей:

Модель 1-го типа показывает движение объектов или результаты наблюдений после того, как события выражены;

В модели 2-го типа определяются причины этого действия и находятся возможности получения такого результата;

В модели 3-го типа можно заранее определить будущее поведение и его результат.

Рис. 1. Общая структура знаний и понимания.

Моделирование – это один из методов познания и понимания, которым занимается особая область знания и науки – методология.

Результаты исследования. По результатам исследования, хотелось бы отметить, что вообще создание математических моделей — один из самых сложных процессов. Это требует большого количества финансовых или материальных затрат, времени и требует наличия высококвалифицированного специалиста, хорошо разбирающегося в некоторых предметах, таких как физика, прикладная механика, численные методы, программирование, современные компьютерные системы и т.д.

Дело в том, что студенты технических вузов не смогут сразу вникать во все области точных наук, а также их уровень знаний в области математического моделирования не слишком велик. Однако необходимо не только иметь

сознательное и грамотное общение с современными техническими средствами, но и совершенствовать их в инженерной деятельности, разрабатывать и проектировать новые конструкции. Выполнение этих расчетов вручную не отвечает требованиям современной эпохи. По этой причине очень важно подготовить студентов технических вузов, чтобы они обладали отличным потенциалом. Желательно постепенно готовить и обучать студентов навыкам математического моделирования.

Процесс создания моделей включает следующие этапы:

1. Изучение моделируемого объекта и формирование технического осмотра на разработку модели.

Построение модели начинается с выражения содержания и сущности предмета или события словами. Информация на этом этапе включает описание характера объекта, сведения о целях его исследования и некоторые гипотезы. Поэтому этот этап можно назвать предварительным просмотром модели. Целью этапа является разработка содержания моделирующего вопроса, то есть комплекса вопросов об объекте моделирования, записанных в словесной форме.

2. Концептуальная и математическая постановка задачи. На этом этапе завершается идеализация объекта, удаляются несуществующие факторы и события. Цель концептуальной постановки задачи состоит в том, чтобы сформулировать основные вопросы и собрать гипотезы о поведении и свойствах моделируемого объекта в терминологии специальных наук. В результате гипотезы записываются в математической форме, чтобы оценить их количественно. На этапе формирования математического выражения сначала выделяются основные события или элементы в объекте, а затем определяются отношения между ними. Затем для каждого изолированного события или элемента записываются уравнения, описывающие их активность. Кроме того, построенное математическое выражение также отражает отношения взаимодействий между различными обособленными явлениями. В зависимости от процесса математические выражения представляют в виде системы алгебраических или дифференциальных уравнений.

Процесс получения набора математических уравнений, однозначно представляющих моделируемый объект, называется приведением задачи моделирования к математической форме.

3. Проверка модели и анализ качества. Для того чтобы контролировать правильность полученных математических соотношений, необходимо провести несколько очень важных проверок. Они состоят из:

- контроль размера;
- контроль заказов;
- контроль описаний зависимостей;
- контроль экстремальных ситуаций;
- контроль граничных условий;

- контроль физического смысла;
- контроль математической связности;

Понятие «правильная (точная) модель» очень важно и особенно необходимо в прикладной математике. Потому что численные методы нельзя применять к задачам, которые не сформулированы четко и правильно. Правильно определить математическую задачу — сложная задача. Для этого должны быть выполнены все контрольные работы. Затем завершается этап создания математической модели, после чего проводится «расчетный эксперимент».

4. Выбор и обоснование метода решения проблемы. После того, как модель готова, ее проверяют всеми возможными способами, а также перепроверяют.

Заключение. Применение методов математического моделирования при решении физических задач, сознательный интерес повышения знаний при изучении курса физики является положительным фактором в его реализации. Это дает понять, что математический аппарат является не только средством расчета, но и важнейшим инструментом решения задач, проведения научных исследований, выявления объектов, систем, свойств, выбора направлений дальнейших исследований. Изучение его покажет, что он является глубоко знающим специалистом в своей дальнейшей профессиональной карьере. Проводить экспериментальную работу на компьютере экономически выгоднее, чем проводить экспериментальную работу с лабораторным оборудованием. Кроме того, эта деятельность безопасна и может выполняться в тех случаях, когда нет возможности проводить эксперименты в естественных условиях. В результате проведенного исследования, нами предложена и разработана методика обучения физике студентов технических вузов к применению математического моделирования в профессиональной деятельности, которая способствует повышению уровня подготовки студентов по физике за счет использования математического моделирования при решении физических задач.

Литература:

1. А. В. Захарова-Соловьева Министерство образования и науки Российской Федерации, Оренбургский государственный университет Физические модели в естествознании учебное пособие для вузов Оренбург 2014
2. Арюкова О.А. Математическое моделирование вариативного компонента курса физики в техническом вузе//Интеграция образования, №1 2011 ст. 47-53
3. Kasimakhunova A.M., Umarova G. A. The role of broad implementation of modeling on the subject of semiconductor in the higher education institutions / CURRENT RESEARCH JOURNAL OF PEDAGOGICS (ISSN –2767-3278) VOLUME 03 ISSUE 12 (2022), Pages: 1-8. <https://masterjournals.com/index.php/crjp/article/view/1108>
4. Масленникова Л.В., Арюкова О.А., Родиошкин Ю.Г. Методика подготовки будущих инженеров к применению математического моделирования в профессиональной деятельности при обучении физике в вузе// Вестник

Нижегородского университета им. Н.И. Лобачевского. Серия: Социальные науки, 2016, №2(42), с 188-194

5. Арюкова О.А Реализация математического моделирования в курсе физики высших технических школ //Вестник Башкирского университета. 2009. Т. 14. №3 с 994-997

6. Умарова Г.А. Разработка методов оптимального обучения моделированию виртуальных лабораторных работ по физике / SCIENCE AND EDUCATION SCIENTIFIC JOURNAL VOLUME 3 ISSUE 4, 2022, -1554 с.

7. Umarova G. A. Improving the method of effective teaching for modelling and performing virtual laboratory works in physics / CURRENT RESEARCH JOURNAL OF PEDAGOGICS, Vol.3 No.11(2022), pp.06–18, <https://masterjournals.com/index.php/crjp/article/view/1065>

8. Kasimakhunova A.M., Umarova G. A. Development of methods for effective learning in modeling the properties of semiconductors for research works // Scientific Bulletin of NamSU 2022 № 7 pp 320-327 (13.00.00.30)

9. Kasimakhunova A.M., Atajonova S.B. Method of teaching students to study the electrophysics properties of semiconductors and mathematical formula// Eurasian Journal of Engineering and Technology, 2022.07 pp 81-87 (01.00.00.13).

10. Kasimakhunova A.M., Atajonova S.B., The development of professional training of students as a result of the improvement of new pedagogical technologies and teaching methods// Scientific Bulletin of NamSU 2022 № 7 (13.00.00.30)

11. Atajonova S.B., Turgunova N., Reforming and modernizing the education system based on innovative ideas and digital technologies// Indonezia 16.02.2021(01.00.00.13)

12. Abdullaeva M.A, "Improvement of training of semiconductor relay protection devices by new interactive methods." CURRENT RESEARCH JOURNAL OF PEDAGOGICS 3.10 (2022): 28-33. <https://inlibrary.uz/index.php/crjp/article/view/14053>

13. Atajonova S. B. [Control of multidimensional discrete objects by a terminal management](https://inlibrary.uz/index.php/crjp/article/view/14053)/https:// Journal of Academic Research and Trends in Educational Sciences 2 (1), 56-61

14. Atajonov M.O Methods and models for diagnosing technological objects// Scientific and technical journal machine building. Issue 5, Vol. I, 2022

15. Sidikov I.H, Atajonov M.O, Atajonova S.B., Fuzzy-Situational Diagnostics of Technological Safety of Petrochemical Plants// J. EAST, 2019 № 4 pp 182-186

16. Sidikov I.H, Atajonova S.B., Imitation model of the chemical reactor control system// Chemical Technology, Control and Management 2018 (1), 108-112

USE OF PHRASES AND PROVERBS IN ARTISTIC WORKS

Jonbutayeva Zumradxon Abdujabborovna¹

Ziyokor educational center of Namangan city

KEYWORDS

proverbs, phrase, works of art,
native language, phonetic tools

ABSTRACT

Today, proverbs, as one of the active and important sources of presentation of national culture, are becoming the most necessary subjects in the process of linguistic-cultural research in linguistics. And they have been the main object of many studies. This article provides information on the use of expressions and proverbs in works of art.

2181-2675/© 2023 in XALQARO TADQIQOT LLC.

DOI: 10.5281/zenodo.7605022

This is an open access article under the Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

¹ Zyokor educational center of Namangan city, Uzbekistan

BADIIY ASARLARDA IBORA VA MAQOLLAR QO'LLANISHI

KALIT SO'ZLAR:

maqolalar, ibora, badiiy asarlar, ona tili, fonetik vositalar

ANNOTATSIYA

Bugungi kunda maqollar xalq madaniyatini taqdim etishning faol va muhim manbalaridan biri sifatida tilshunoslikdagi lingvomadaniy tadqiqotlar jarayonida eng zarur mavzularga aylanib bormoqda. Va ular ko'plab tadqiqotlarning asosiy ob'ekti bo'lgan. Ushbu maqolada badiiy asarlarda ibora va maqollar qo'llanishi haqida ma'lumot berilgan.

Kishilar har qanday sharoitda va faoliyatning barcha sohalarida aloqa qilish jarayonida tildagi leksik, frazeologik, grammatik va fonetik vositalarni tanlash va ishlatilishda bir-birlaridan ma'lum darajada farq qiladilar. Ha, umumxalq tili doirasida til vositalarining bunday tanlab olinishi nutqning xilma-xil ko'rinishlarining paydo bo'lishiga olib keladi. Nutqning bu xilma-xil ko'rinishlari esa nutq stillari deb yuritiladi.

Ona tili darslarida xususan iboralarni o'tish va ularni nutq jarayonida qo'llash uzviylashtirilgan ta'lim dasturida ham o'z ifodasini topgan ya'ni dars tuzulishi mavzularni detallashtirilgan holda o'quvchilarga yetkazish o'z ifodasini topgan.

Yuqorida ta'kidlaganidek iboralar xalqning barqarorligi o'ziga xos, turmush tarziga egalik belgisi hisoblanadi.

Xuddi shuningdek tasviriy vositalar ham xalq yaratgan ifodalardir. Ular (iboralar va tasviriy ifodalar) ni o'quvchilar ongiga yatkazdirish, singdirish o'z nutqlarida qo'llay olish darajasiga yetkazdirish, ona tili, darslari va o'qituvchilarining zimmasidagi buyuk vazifa sanaladi. Ayni paytda bu mavzuning dolzarbligi hamdir.

Maqol – og'zaki xalq og'zaki ijodining janri. Bu hikmatli hikmatli hikmatli hikmatli hikmatli hikmatli hikmatli hikmatli hikmatli hikmatli hikmatli hikmatli, majoziy va grammatik jihatdan to'liq, chuqur ma'noli ibora. Aniq, barqaror va keng qo'llaniladigan ritmik formulaga ega bo'lgan maqollar xalqning ko'p asrlik tajribasi asosida vujudga kelgan. Maqollarda odamlarning hayotga oid mushohadalari, jamiyatga munosabati, tarixi, ma'naviy holati, axloqiy-estetik tuyg'ulari, ijobiy fazilatlari o'z aksini topgan. Asrlar davomida xalq tomonidan saqlanib kelinib, ular ixcham va sodda she'riy shaklga ega bo'ldi.

Maqol og'zaki va yozma nutqda to'g'ridan-to'g'ri yoki ko'chma ma'noda ishlatilishi mumkin. Ayrim maqollar faqat ko'chma ma'noda ("Qarg'a qarg'aning ko'zini cho'qimaydi", "Qurq qoshiq og'iz yirtar") yoki to'g'ridan-to'g'ri ma'noda qo'llaniladi. ("Ona yurting omon bo'lsa, rangi-ro'ying somon bo'lmas").

Maqollar qo'llanilgan mavzular jihatidan boy va rang-barangdir. Vatan, mehnat, bilim, mahorat, do'stlik, birlik, donolik, hushyorlik, til va nutq madaniyati, muhabbat, yomon sifatlar kabi mavzularga bag'ishlangan maqollar mavjud. Maqollarga xos xususiyatlar:

mazmunning dialektik birligi va shakli; ba'zan ular olmoshlarga boy bo'ladi; ba'zan ular juda ko'p ma'nolarga ega; ular metaforadir.

Maqolda antiteza (masalan, "Kattaga hurmatda bo'l, kichikka izzatda" kabi hodisani ko'p uchratish mumkin). Maqollar nasriy va nazm shaklida ham bo'lishi mumkin. "Mehnat, mehnatning tagi rohat" kabi maqollar nasrda uchrasa-da, ularda she'riy motivlarni his qilish mumkin. Shuningdek, she'rlarda bo'lgani kabi "Elga bersang goshingni, Erlar silar boshingni. Itga bersang oshingni, Itlar g'ajir boshig'ini" ("Ruzingni elga ber, boshingni silaydi. Ber") kabi maqollarda ham ichki motiv, olmoshlar bor. ovqatingni itlarga ber, ular boshingni kemiradi").

Turkiy xalqlar maqollaridan namunalar ilk bor Mahmud al-Qoshg'ariyning "Divonu l-lug'at at-turk" asarida keltirilgan. Turli xil variantlarga ega bo'lgan bu maqollarning ko'pchiligi o'zbek xalqi orasida hamon qo'llanib kelinmoqda. Masalan, Mahmud al-Qoshg'ariy tomonidan keltirilgan "Kishi olasi ichtin, qilqi olasi tashtin" ("Odamning fitnasi ichda, hayvonda – tashqarida") maqolida hozirgi kunda "Odam olasi ichida, mol olasi toshida". O'zbek tilida maqol (maqol)ni ifodalash uchun ba'zan boshqa so'zlar ham qo'llaniladi. Bular: "masal", "zarbulmasal", "naql", "hikmat", "hikmatli so'z", "tanbeh", "mashoyixlar so'zi", "hikmatli maqol", "donishmandlar so'zi", "otalar so'zi" va boshqalar. Umuman, maqollarning ijtimoiy-siyosiy va tarbiyaviy ahamiyati katta.

Matal – xalq og'zaki ijodida qo'llaniladigan atama. U xalq orasida keng tarqalgan, ma'lum bir hayot bilan bog'liq voqelikka emotsional-ekspressiv rang beradigan ifodadir. Og'zaki xalq og'zaki ijodining janrlaridan biridir. Maqolda buyumning tavsifi beriladi, uning xususiyatlari ko'rsatiladi. Bundan farqli ravishda, maqolda to'liq fikr va xulosa ifodalanadi. Maqollar majoziy tafakkurning go'zal namunalari bo'lib, nutqimizni bezatadi. Ular nisbatan sekin paydo bo'lishiga qaramay, ular bir necha yillar davomida qo'llaniladi. Maqollarda xalq maqollariga o'xshashlik bor. Shu bilan birga ular ikkinchisidan o'ziga xos xususiyatlari bilan ajralib turadi. Bular quyidagilardir: maqollar nutqda yakka to'liq xulosa sifatida qo'llanilsa, matallar faqat shu xulosaning bo'laklari vazifasini bajaradi; maqollar mavzu doirasi keng bo'lsa, matallarda aniq mavzular va ularning aniq funksional maqsadlari bor; maqollarda o'z shakl tuzilmalari mavjud bo'lsa, matallarda bunday shakl tuzilmalari mavjud emas; maqollar goh ko'chma ma'noda (yoki ba'zan to'g'ridan-to'g'ri ma'noda) qo'llanilsa, gaplar faqat ko'chma ma'noda qo'llanadi.

Xalq og'zaki ijodida matallarning paydo bo'lishi majmuiy obrazli iboralarining paydo bo'lishi bilan bog'liq. Maqollar gapning turg'un so'z birikmalaridan farqli o'laroq, ko'p ma'nolilikka tayanganligi sababli, ular ifodada o'xshatish va qiyoslashni kuchaytiradi. Shuning uchun solishtirilgan elementlar orasidagi farq ularda yaxshi saqlanadi. Qolaversa, gaplar mazmunidan qat'i nazar, grammatika nuqtai nazaridan har doim gapning bir qismini ifodalaydi.

Xalq orasida "Semizlinki qo'y kotaradi", "Tuyaga yantoq kerak bo'lsa, bo'ynini cho'zar" degan iboralar keng tarqalgan. "Bekorga mushuk oftobga chiqmaydi".

Ushbu maqolada biz tabiat maqollarining odamlar hayotidagi o'rni haqida gapiramiz.

Dehqonlarda tabiat hodisalariga qarab nafaqat dehqonlar, balki dengizchilar, baliqchilar ham harakat qilishgan. Shuning uchun ham ularning turmush tarzida alohida ogohlantirish, tanqid va nasihatga oid maqollar asosiy o'rin tutgan. Chunki bu maqollarda yilning qanday kelishi yoki jannat qanday bo'lishi, qachon sug'orilishi yoki ekin ekishi, dehqonchilikka nima foydali bo'lishi ko'rsatilgan.

Bunday maqollar turli maqsadlarda xizmat qilishi mumkin. Bu xilma-xil maqollarning maqsadiga misol sifatida biz ogohlantirish maqollarini ko'rishimiz mumkin: O'zbek tilida "Saratonda suv quy asadda tek qo'y".

"Saraton sara ekish qo'laversa tariq ekish", "Yoz yomg'iri yondan o'tar, qish yomg'iri jondan", bu gaplar ob-havoni ogohlantirish nazarda tutadi. Frazzeologik birlik - nutqda erkin yasali bo'lmaydigan, lekin tayyor birlik sifatida ko'paytiriladigan turtki bo'lmagan so'z turkumidir. Reproduktivlik - nutqda frazeologik birliklarning yagona o'zgarmas birikmalar sifatida muntazam ishlatilishi. Idiomatiklik - frazeologik birlikning sifati bo'lib, bo'laklarning ma'nolari yig'indisidan butunning ma'nosini ajratib bo'lmaydi. Frazzeologik birlikning barqarorligi uning tayyor lingvistik birlik sifatida mavjudligini bildiradi, bu uning grammatik tarkibidagi leksik tarkibiy qismlarining o'zgaruvchanligiga yo'l qo'ymaydi.

Shuningdek, maqollar nafaqat ohangdor va hazil, ritm va tasvirga ega ekanligi; maqollarda ham "fikr qoliplari" aks etadi. Maqollar umumbashariy bo'lgani uchun turli xalqlarda o'xshash maqollar mavjud bo'lib, ular o'zaro bog'liq madaniy naqshlarga ega. Shuning uchun maqollar o'quvchilarning madaniy g'oyalarni muhokama qilishlarida turli tillardagi maqol ekvivalentlarini solishtirishda foydali bo'ladi. Ammo tajriba shuni ko'rsatadiki, chet tili darslarida maqollarning kiritilishi kam uchraydi. Maqollar kiritilganda, ular ko'pincha vaqt to'ldiruvchisi sifatida ishlatiladi va kontekstga birlashtirilmaydi. Qo'llaniladigan maqollar ko'pincha lug'atlardan tasodifiy tanlanadi, ular ko'pincha arxaik maqollarni o'z ichiga oladi va shuning uchun yangi maqollarni o'tkazib yuborish mumkin. Maqollarning o'qitishda mos kelishi ularning shakliga bog'liq; ular ixcham va o'rganish oson, ular ko'pincha qofiyalanadi va alliteratsiya va assonans kabi takroriy figuralarni o'z ichiga oladi. Ba'zi olimlar til o'rgatishning turli sohalarida: grammatika va sintaksis, fonetika, so'z boyligini rivojlantirish, madaniyat, o'qish, nutq va yozishda maqollardan foydalanishni taklif qilishadi. Ularning ta'kidlashicha, maqollar madaniyatning muhim bo'lagi bo'lishi bilan birga, samarali muloqot qilish, turli og'zaki va yozma nutqlarni tushunish uchun ham muhim vositadir. Maqollarni qo'llash malakasini egallamagan odam suhbatda cheklangan bo'ladi, turli xil bosma nashrlar, radio, televidenie, qo'shiqlar va hokazolarni tushunishda qiynaladi va maqol bilan tanishishni nazarda tutuvchi maqol parodiyalarini tushunmaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Olqarova, Z. (2022). Maqol va matallarning o'zaro farqli jihatlari, badiiy asarlarda qo'llanishi Abdulla Qahhor asarlari misolida. Science and Education, 3(12), 1114-1120.

2. Solidjonov, D. (1990). Types of reading and writing skills on teaching. *Signal Processing*, 4, 543-564.
3. Abdullayeva, N. A., & Mirzayeva, D. I. (2022). ABDULLA QAHNOR HIKOYALARIDA MAQOL VA MATALLARNING QO'LLANISHI. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 2(11), 64-69.
4. Махмудова, Д. А., & Қарахонова СА, Х. К. (2015). Неврозларда фобия ва қўрқув. *Психиатрия журналы*, (1-Б), 82.
5. Karakhonova, S. A., & Ishanhodjaeva, G. T. (2016). Cognitive disorders in Parkinsonism. *Parkinsonism & Related Disorders*, 22, e59.
6. Karakhonova, S. A. (2022). The Significance of the Application of Psycho-Correction Methods in the Treatment of Psycho-Emotional Disorder. *EUROPEAN JOURNAL OF MODERN MEDICINE AND PRACTICE*, 2(12), 59-64.
7. Алишеровна, Қ. С., Сейткаримова, Г. С., & Юнусходжаева, Х. С. (2022). ЭФФЕКТИВНАЯ ПСИХОКОРРЕКЦИЯ ПРИ НЕВРОТИЧЕСКОМ РАССТРОЙСТВЕ. *ЖУРНАЛ НЕВРОЛОГИИ И НЕЙРОХИРУРГИЧЕСКИХ ИССЛЕДОВАНИЙ*, 3(1).
8. Ибодуллаев, З. (2022). EFFECTIVE PSYCHOCORRECTION IN NEUROTIC DISORDER.
9. Ибодуллаев, З. Р., Карахонова, С. А., & Сейткаримова, Г. С. (2021). Значение использования методов психокоррекции при лечении тревожно-фобического синдрома. *ЖУРНАЛ НЕВРОЛОГИИ И НЕЙРОХИРУРГИЧЕСКИХ ИССЛЕДОВАНИЙ*, (SPECIAL 1).
10. Karakhonova, S. (2019). Psychocorrection and optimal pharmacotherapy in anxiety-phobic syndrome. *Psychosomatic Medicine and General Practice*, 4(1), e0401175-e0401175.
11. Jumayeva, F. (2021). ERKIN VOHIDOV SHE'RIYATIDA BARQAROR BIRIKMALARNING QO'LLANILISHI. *FILOLOGIYA UFQLARI JURNALI*, 4(4).
12. Solidjonov, D. Z. O. (2021). The impact of the development of internet technologies on education at pandemic time in Uzbekistan. In *СТУДЕНТ ГОДА 2021* (pp. 108-110).

WAYS TO DEVELOP QUICKNESS AND AGILITY PHYSICAL QUALITIES OF STUDENTS IN HANDBALL SPORTS AGED 14-18

Tojiboyev Aziz¹

Jizzakh State Pedagogical University

KEYWORDS

handball, students, quickness,
agility

ABSTRACT

Organization and holding of sports clubs and competitions for
the training of young handball players in secondary schools.

2181-2675/© 2023 in XALQARO TADQIQOT LLC.

DOI: 10.5281/zenodo.7605059

This is an open access article under the Attribution 4.0 International(CC
BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

¹ Master, Jizzakh State Pedagogical University, Uzbekistan

14-18 YOSHDAGI QO'L TO'PI SPORTIDA O'QUVCHI YOSHLARNING TEZKORLIK VA CHAQQONLIK JISMONIY SIFATLARINI RIVOJLANTIRISH YO'LLARI

KALIT SO'ZLAR:

qo'l to'pi, o'quvchilar,
tezkorlik, chaqqonlik

ANNOTATSIYA

Umumta'lim maktablarida yosh qo'l to'pi bilan shug'ullanuvchilarni tayyorlashda sport to'garaklari va musobaqalarini tashkil qilish va o'tkazish.

Sog'lom turmush tarzini shakllantirish, aholining, ayniqsa, yosh avlodning jismoniy tarbiya va ommaviy sport bilan muntazam shug'ullanishi uchun zamon talablariga mos shart-sharoitlar yaratish, sport musobaqalari orqali yoshlarda o'z irodasi, kuchi va imkoniyatlariga bo'lgan ishonchni mustahkamlash, mardlik va vatanparvarlik, ona Vatanga sadoqat tuyg'ularini kamol toptirish, shuningdek, yoshlar orasidan iqtidorli sportchilarni saralab olish ishlarini tizimli tashkillashtirish hamda jismoniy tarbiya va ommaviy sportni yanada rivojlantirishga yo'naltirilgan keng ko'lamli ishlar amalga oshirilmoqda.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoev 2022 — 2026 yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida shuningdek, 2017 yil 3 iyundagi "Jismoniy tarbiya va ommaviy sportni rivojlantirish to'g'risidagi", PQ-3031-sonli Qarori hamda, 2018-yil 5-martdagi "Jismoniy tarbiya va sport sohasida davlat boshqaruvi tizimini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PF-5368-sonli Farmoni va boshqa shu kabi konseptual hujjatlar talablari doirasida shakllanib bormoqda.

Jismoniy tarbiya va sportning rivojlanishini ilmiy asosda ta'minlash masalalariga juda katta e'tibor berilmoqda. Ayniqsa, bu borada umumtalim maktablari jismoniy tarbiyasini rivojlantirish sport va jismoniy tarbiya tadbirlarini ilmiy asosda tashkil etish, ilmiy infrastrukturani rivojlantirish hamda ushbu jarayonlarda ilm-fan yutuqlari va sport sohasidagi ilg'or jahon tajribasiga tayanish muhim ahamiyat kasb etadi.

Xalqaro sport maydonlarida o'z o'rnini saqlab qolish va yanada yaxshilash uchun murabbiy va sportchi amaliyotda sportchilar tayyorlash tizimiga taalluqli bo'lgan biomexanika, fiziologiya va boshqa fanlarda erishilgan so'nggi ilmiy ishlanmalar natijalaridan foydalanishlari, dunyoning eng kuchli qo'l to'pi jamoalari tajribasini umumlashtirish asosida takomillashtirib borish zarur.

Umumta'lim maktablarida yosh qo'l to'pi bilan shug'ullanuvchilarni tayyorlashda sport to'garaklari va musobaqalarini tashkil qilish va o'tkazish masalalari dolzarb hisoblanadi.

Sog'lom turmush tarzini shakllantirish, milliy genafondni yanada sog'lomlashtirish, xar tomonlama etuk barkamol avlodni tarbiyalash davlat siyosatining ustuvor

yo`nalishlaridan biri deb belgilangan. Qisqa muddatda bu sohada olib borilgan keng ko`lamli amaliy harakatlar o`z samarasini bera boshlagan.

Ayniqsa bolalar va o`smirlar sportining ommaviy turlarini keng targ`ib qilishga alohida e`tibor qaratilmoqda.

Mamlakatimiz hayotining barcha sohalarida tub o`zgarishlar amalga oshirilayotgan bir paytda jismoniy tarbiya va sportni samarali boshqarish va uni jamiyatimiz manfaatlari yo`lida foydalanish borasidagi ishlarni yanada kuchaytirish taqozo etilmoqda. Bu boradagi faollik milliy ma`naviyatimiz va madaniyatimiz, jumladan, jismoniy tarbiya hamda sport sohasidagi ishlarimizni yuksak darajaga ko`tarishga xizmat qiladi.

O`sib kelayotgan yosh avlodning, jismoniy va ma`naviy salomatligini shakllantirishini, sog`lom turmush tarziga intilish va sportga mehr-muhabbatni singdirishning g`oyat muhim sharti sifatida sportchi yoshlar ommaviy sportini rivojlantirishni ta`minlash maqsadini ko`zlaydi. Bu borada mamlakatimizda yosh qo`l to`pichilarni tayyorlashda ta`lim va mashg`ulotning asosiy prinsiplarini amalga oshirish borasida mutaxassislarimiz tomonidan bir qancha ishlar olib borilmoqda.

Zamonaviy gandbolda o`yinchilarning universallasuvi tobora ortib borayotgan bir sharoitda aniq ixtisoslashuv asosiy talab bo`lib qolmoqda. Bu shunchaki birinchi va ikkinchi chiziq o`yinchilari va darvozabonga bo`linish emas. Sportchilarni oqilona joylashtirish bilan qo`llab-quvvatlanadigan jamoadagi kuchlarning eng maqbul kombinatsiyasi.

Ilmiy-metodik adabiyotlarda yuqori malakali o`yinchilarning jamoada bajaradigan vazifasini hisobga olgan holda tayyorgarligi haqida ma'lumotlar mavjud. Mashg`ulot guruhlariga jalb qilingan 14-18 yoshdagi o`yinchilarning tezkorlik va chaqqonlik jismoniy rivojlanishi va jismoniy tayyorgarligi haqida ma'lumotlar bizda mavjud bo`lgan ilmiy va uslubiy adabiyotlarda kam o`rganilgan ekan. Shuning uchun tadqiqot uchun biz tanlagan mavzu "14-18 yoshdagi qo`l to`pichi o`quvchi yoshlarning tezkorlik va chaqqonlik jismoniy sifatlarini rivojlantirish yo`llari" juda dolzarbdir.

Bugungi kunda maktab o`quvchilari o`rtasida qo`lto`pini eng rivojlangan sport turilaridan biriga aylantirish dolzarb hisoblanadi. Ammo kuzatuvlar shundan dalolat beradiki, hali aksariyat ta`lim muassasalarida qo`lto`pi to`garagi mashg`ulotlarini tashkil qilish, musobaqalar o`tkazish muntazamlilik, mutanosiblik va boshqa didaktik prinsiplarga javob bermaydi. Mashg`ulotlarga bunday yondashish o`gatish samaradorligini ta`minlamaydi. Vaholanki, bugungi kunda barcha sport turlari, shujumladan, qo`l to`pi mashg`ulotlari ham faqatgina ilmiy asoslangan bo`lsagina va muntazamlilik tamoyiliga javob bersagina o`zining natijasini ko`rsatadi.

Umumta`lim maktabining 14-18 yosh o`quvchilari qo`l to`pi tezkorlik va chaqqonlik jismoniy sifatlarini oshirish mashg`ulotlari tayyorgarlik jarayonini o`rganish va uni yanada takomillashtirish bo`yicha ilmiy, amaliy asoslangan tavsiyalar berish.

Mavzuga oid bo`lgan ilmiy, nazariy va uslubiy adabiyotlarni va internet ma'lumotlarini o`rganish, tahlil qilish va muammoni dolzarbligini ilmiy jihatdan asoslash;

14-18 yosh o`quvchilarini qo`l to`pi bo`yicha tezkorlik va chaqqonlikni tarbiyalovchi

mashg'ulotlari jarayonini o'rganish;

1. Pedagogik kuzatish;

2. Tajriba mashg'ulotlarini tashkil qilish va o'tkazish;

3. Yosh qo'l to'pi o'quvchilari tezkorlik va chaqqonlik jismoniy sifatlarini rivojlanish va jismoniy tayyorgarligini aniqlash;

4. 14-18 yosh qo'l to'pi o'quvchilari tezkorlik va chaqqonlik jismoniy sifatlarini oshirish bo'yicha amaliy tavsiyalar berish.

o'quvchilarni tezkorlik va chaqqonlik jismoniy sifatlarini mashg'ulotlar orqali yanada takomillashtirishda:

- jismoniy yuklamalarni to'g'ri va samarali tarzda olib borish;

- jismoniy va texnik tayyorgarligi rivojlantirish;

- mashg'ulot jarayonida turli pedagogik metodlarni qo'llash;

Qo'l to'pi bilan shug'ullanuvchi o'quvchilariga xos texnik harakatlanish tezligi va chaqqonligini to'p uzatish aniqligini birgalikda shakllantiruvchi maxsus vaziyatli mashqlar majmuasini ishlab chiqilsa va uni tizimli ravishda olib borilsa ijobiy natija beradi.

Yosh gandbolchilarning tezkorlik va chaqqonlik jismoniy sifatlarini rivojlanish dinamikasini rejalashtirish va nazorat qilishga yordam beradi. Bundan tashqari, o'yinda turli funktsiyalarni bajaradigan yosh o'yinchilarning tayyorgarligidagi farqlar va o'xshashliklarni bilish ularning takomillashtirishni o'ziga xos yo'nalishga yo'naltirish imkonini beradi. Qolaversa, murabbiy gandbolchilarning tayyorgarligidagi xususiyatlari qaysi yoshda aniqlanganligini, yosh qol to'pichilarning tezlik chaqqonlik jismoniy holatining o'sishini qaysi mezonlarga ko'ra nazorat qilishini bilishi kerak. Ushbu ma'lumotni ular bizning magistrlik ishimiz natijalaridan olishlari mumkin.

O'zbekistonda qo'l to'pini rivojlanishida F. Abdurahmonov, M. Jukov, B. Pikin, V. Ogirenko, M. Sirotenko, M. Magdullin, A. Oleynikov, N. Rahmatov, A. Pantasenko, A. Sodiqov, V. Kaplinskiy, Ye. Golovchenko, V. Konaplev, V. Izaak va boshqa ustoz murabbiylarni mexnatlari juda yuqoridir.

Bugungi kunda qol topi bilan shug'ullanuvchi o'quvchilarni har tomonlama, jumladan, jismoniy, texnik-taktik, psixologik hamda jismoniy tarbiyalash bo'yicha ham ularni mashg'ulot jarayonida harakat uyg'unligini ham yuksaltirish va aynan o'zi shug'ullanayotgan qo'l to'pi sport turidan amaliy ham nazariy bilimlarga ega bo'lishlari muhim ahamiyat kasb etmoqda. Shu bois ushbu masala va muammo yuzasidan nafaqat o'zbek mutaxassislari balki chet el mutaxassislari ham ko'plab ilmiy izlanish va ilmiy maqolalari aynan ushbu masalalarga bag'ishlangan.

Jizzax shahar 14-sonli umumta'lim maktabida qol to'pi bilan shug'ullanuvchi o'quvchi-sportchilar bilan olib borilgan suhbatlar mashqlar va treninglar ijobiy natija berilganligi aniqlandi. Olib borilgan ilmiy ishlar natijasidan shu narsa ayon bo'ldiki, qo'l to'pi bilan shug'ullanuvchi bilan to'garak mashg'ulotlarini tashkillashda, musobaqalar o'tkazishda, o'quv trenirovka jarayonlarida umumta'lim maktablari o'quvchilarini tezkorlik va chaqqonlikka oid o'quv adabiyotlarning yangi avlodini yaratishda, umumta'lim maktab

dasturini takomillashtirishda foydalanish mumkin.

Tadqiqotning ilmiy yangiligi quydagilardan iborat;

1. 14-18 yosh gandbolchilarning tezkorlik jismoniy sifatlarini rivojlantirish;
2. 14-18 yosh gandbolchilarning chaqqonlik jismoniy sifatlarini rivojlanish;
3. Yosh gandbolchilarga tezkorlikni texnik elementarini o'rgatishni asoslash;
4. Yosh gandbolchilarning chaqqonlikni taktik elementarini o'rgatishni asoslash;
5. Ishlab chiqilgan mashqlar majmuyi asosida yosh gandbolchilarning tezkorlik va chaqqonlik jismoniy sifatlarini rivojlantirish;

Bevosita olingan natijalarni tahlil qilish asosida uning amaliyotga tadbqiq etilishida o'z ifodasini topdi. Olingan natijalarga ko'ra 14-18 yosh gandbolchilarni tarbiyalashda harakat uyg'unligini tezkorlik va chaqqonlik jismoniy sifatlarini oshirishda ularning jismoniy va taktik tayyorgarligi bilan birgalikda rivojlantirish muhim ahamiyat kasb etadi. Bundan tashqari pedagog va murabbiylardan o'z kasbini yetuk mutaxassisi bo'lishdan tashqari psixologik va pedagogik bilim va tajribaga ega bo'lishi kerak.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni. –T.: "O'zbekiston", 2020.
2. Sh.Mirziyoev 2022—2026 yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi.
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoev tomonidan 2017 yil 3 iyundagi "Jismoniy tarbiya va ommaviy sportni rivojlantirish to'g'risidagi", PQ-3031-sonli Qarori.
4. Абдурахманов Ф.А., Павлов Ш.К. Гандбол. Т., УзГИФК, 2005.
5. Абдурахманов Ф.А., Ливицкий А.Н., Павлов Ш.К. Подготовка гандболистов. Учебное пособие. Т., УзГИФК, 1992.
6. Азизхўжаев Н.Н. Педагогик технология ва педагогик маҳорат. Т.,ТДПУ, 2003.
7. Азимов И., Собитов Ш. Физиология. Ўқув қўлланма. Т., 1995.
8. Азимов И., Собитов Ш. Спорт физиологияси. Т., 1993
9. Алматов К.Т., Матчонов А.Т., Клемешева И.С. Улғайиш физиологияси. Т., 2004.
10. Акрамов Ж.А. Гандбол. Учебное пособие. Т., 2008.
11. Зямухамедов Б.Г., Абдуллаева Ш. Илғор педагогик технология. Т., Абу Али ибн Сино, 2001.

IMPORTANT ASPECTS OF TOURISM MARKET DEVELOPMENT

Ruxsora Raimbayeva¹

Urganch State University

KEYWORDS

region, tourism, tourism
market, hotel, tourism system,
tourism infrastructure

ABSTRACT

This article highlights the important aspects of tourism market development.

2181-2675/© 2023 in XALQARO TADQIQOT LLC.

DOI: 10.5281/zenodo.7625092

This is an open access article under the Attribution 4.0 International(CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

¹ Master, Urganch State University, Uzbekistan

TURIZM BOZORINI RIVOJLANTIRISHNING MUHIM JIHATLARI

KALIT SO‘ZLAR:

Mintaqa, turizm, turizm bozori, mehmonxona, turizm tizimi, turizm infratuzilmasi

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada turizm bozorini rivojlantirishning muhim jihatlari yoritib berilgan.

Iqtisodiyotni modernizatsiya qilish va iqtisodiy islohotlarni chuqurlashtirish sharoitida xizmat ko'rsatish, servis va turizm sohasini rivojlantirish, ishsizlikni bartaraf etish, aholi daromadlari, yashash sharoitlarini oshirish, mamlakat eksportida xizmatlar rolini oshirishda muhim yo'nalishlardan biri sifatida qaralmoqda. Ayniqsa, turizm sohasining taraqqiyotidagi hozirgi holat, uning istiqbolini belgilovchi ko'rsatkichlar tahlili turizm industriyasi faoliyatini shakllantirishning iqtisodiy, tashkiliy omillarini o'rganish, turizm xizmati sifatini ko'tarish, turistik korxonalar, firmalarning raqobatbardoshligini ta'minlash hamda turizm mahsulotiga xorij talabini o'stirishga asos yaratadigan mukammal ilmiy tadqiqotlarga ehtiyoj mavjudligini ko'rsatadi. Bu esa turizmda turizm bozorini tashkil etish va rivojlantirish yo'llarini izlab topishni taqozo etadi.

Turizm sohasida turizm bozori o'ziga xos o'rin tutadi. Chunki, turizm bugungi kunda global tarmoq sifatida eng yaxshi rivojlanayotgan sohalardan biri sifatida xalqaro miqyosda shaxslararo, madaniy, ijtimoiy va siyosiy munosabatlar rivojlanishiga ijobiy ta'sir qiladi. Shu bois, turizmda bozorni o'rganish (marketing) shakllantiriladi va to'la amalga oshiriladi.

Darhaqiqat, marketing alohida saralab olingan faoliyat sohasi bo'lib, bu orqali turistik faoliyat natijasi bo'lgan turistik mahsulot turistik bozorda sotilib, oxirgi iste'molchi(turist)ga yetkaziladi. Bunda asosan, davlat sektori, turistik firmalar va mehmonxonalarning barchasi faol ishtirok etadilar. Shuningdek, turizm bozoriga xos bo'lgan turizm marketingi turistik firma iste'molchiga taqdim etishi mumkin bo'lgan turistik xizmatlarga mavjud yoki yashirin talabni aniqlash, identifikatsiyalash va baholash hamda mavjud kuch salohiyatini maqbul daromad olish maqsadlarida ushbu xizmatlarni ishlab chiqish, ishlab chiqarish, targ'ib qilish va sotishga qaratish sanaladi.

Turizm xizmatlari bozorini shakllantirish va rivojlantirishning iqtisodiy asoslarini hozirgi zamonda kechayotgan moliyaviy o'zgarishlar kesimida tashkil qilish umumiqtisodiy taraqqiyotning muhim omillaridan ekanligi soha mutaxassislari va olimlar tomonidan e'tirof etiladi.

Turistik bozor turistik mahsulot sotuvchilari va xaridorlari o'rtasida iqtisodiy munosabatlar yuzaga keladigan va turistik mahsulot sotilishi yuz beradigan soha bo'lib, u turistik mahsulot sotuvchilari va xaridorlari o'rtasidagi iqtisodiy munosabatlarning xususiyati, shu bilan birga, turistik mahsulotning har bir sotuvchisi va xaridori o'z

manfaatlariga ega bo'ladi hamda bu manfaatlar o'zaro mos tushgandagi turistik mahsulotning sotuvi amalga oshiriladi.

Shu sababli, turistik bozor turistik mahsulot ishlab chiqaruvchilari va sotuvchilari manfaatlarining o'zaro moslashtiruv vositasi bo'lib, bunda xo'jalik yurituvchi turistik subyekt uchun turistik bozor ushbu subyekt mahsulotini xarid etishdan manfaatdor bo'lgan hamda bugun yoki ertaga uni xarid etish uchun yetarli pul mablag'lariga ega bo'lgan iste'molchilar yig'indisi tushuniladi.

Darhaqiqat, turistik bozorning mohiyati uning funksiyalarida aks etadi. Bunda iqtisodiy kategoriyaning funksiyasi ma'lum munosabatlar tizimida uning xususiyatlarining namoyon bo'lishi sanaladi. Bu esa turistik bozor funksiyalari jamiyatda turistik faoliyatning namoyon bo'lish shakli va mohiyatini aks ettiradi. Shunga asosan, turistik bozor quyidagi keltirilgan vazifalarga ega bo'ladi:²

-1-vazifa: Turistik mahsulotda aks ettirilgan qiymat va iste'mol qiymatining sotilishini ta'minlash.

-2-vazifa: Turistik mahsulotning iste'molchi tomonidan iste'mol etilishini ta'minlash yoki iste'molchini turistik mahsulotgacha yetkazib kelish.

-3-vazifa: Mehnatga bo'lgan moddiy rag'batlantirishlarni iqtisodiy ta'minlash yoki mehnatni iqtisodiy rag'batlantirish.

Turistik bozor o'z sig'imi va o'z subyektlariga ega bo'ladi. Turistik bozor sig'imi uning qancha miqdorda turistik mahsulotni "yuta olish (sig'dirish)" qobiliyati bo'lib, bu miqdor to'lov qobiliyatiga ega bo'lgan aholi soni hamda turistik taklif hajmiga bog'liq bo'ladi.

Shu bilan birga, turizm dunyo mamlakatlari o'rtasida notekis rivojlanib, bu ularning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish darajasi bilan belgilanadi. Xususan, xalqaro turizmning eng rivojlangan joyi G'arbiy Yevropa mamlakatlari hisoblanib, bu mintaqaning hissasiga xalqaro turizm bozorining 75 foizdan ortig'i va 60 foizga yaqin valyuta tushumlari to'g'ri keladi. Bu taxminan 20 foizga yaqini Amerika, 10 foizdan kamrog'i Osiyo, Afrika va Avstraliyaga to'g'ri keladi.³

Turistik bozorni rivojlantirishga qaratilgan turizm sohasini G'arbiy Yevropa mamlakatlarida rivojlanishining asosiy sabablaridan biri shundaki, ikkinchi jahon urushidan keyingi yillarda bu yerlarda xalqaro turizmni yo'lga qo'yish orqali iqtisodiyotni tiklash asosiy yo'nalish hisoblangan. Buni o'z vaqtida tushungan biznesmenlar, tadbirkorlar oz pul sarflab, ko'proq foyda olishni aynan shu xalqaro turizm sohasida ko'rganlar.

Bugungi kunda G'arbiy Yevropa mamlakatlarida xalqaro turizm sohasidan olinadigan daromad ularning jami daromadlarida salmoqli o'rinni egallaydi. Turizm bozori geografik nuqtai-nazardan ikki qismga ichki va xalqaro turizm bozoriga ajratiladi.⁴ Shunga asosan,

² Камилова Ф.К., Рўзиев С.С. Туризм маркетинги. Ўқув қўлланма – Т.: ТДИУ, 2007. – 12 б.

³ "Минтақаларда ишбилармонлик муҳитини янада яхшилаш, кичик бизнес ва хусусий тadbirkorликни ривожлантириш асосида мамлакатда барқарор иқтисодий ўсишни таъминлашнинг устувор йўналишлари" мавзусидаги илмий-амалий анжуман материаллари тўплами. – Урганч: УрДУ Ноширлик бўлими, 2013. - 152 б.

⁴ Усмонов М.Р., Ҳайитбоев Р. Миллий туризмнинг махсус турларини ишлаб чиқиш. Ўқув-услубий мажмуа. – Самарқанд: СамИСИ, 2011. - 74 б.

bozordagi iste'molchilar "turist" deb nomlanadi.

Umuman olganda, turizm bozorida mahsulotga qaraganda xizmatning bozorlanishi asosiy hisoblanadi hamda turizmda ishlab chiqarilgan xizmatlar turli xil xizmatlarning yig'indisidan tashkil topadi. Turizm sohasining barqaror taraqqiyotida turizm bozorining tutgan o'rni belgilanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Kamilova F.K., Ro'ziyev S.S. Turizm marketingi. O'quv qo'llanma – T.: TDIU, 2007. – 12 b.
2. Usmonov M.R., Hayitboyev R. Milliy turizmning maxsus turlarini ishlab chiqish. O'quv-uslubiy majmua. – Samarqand: SamISI, 2011. - 74 b.
3. "Mintaqalarda ishbilarmonlik muhitini yanada yaxshilash, kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirish asosida mamlakatda barqaror iqtisodiy o'sishni ta'minlashning ustuvor yo'nalishlari" mavzusidagi ilmiy-amaliy anjuman materiallari to'plami. – Urganch: UrDU Noshirlik bo'limi, 2013. - 152 b.

ROLE OF AMNIOCENTESIS IN THE PREVENTION OF CHROMOSOMAL GENE DISEASES

N.T. Yodgorova¹

B.A. Ibodov²

A.Kh. Tashpolatov³

J.E. Uzokov⁴

R.N. Abdunabiyev⁵

Tashkent Medical Academy

KEYWORDS

amniocentesis method,
chromosomal diseases, FISH
diagnostic method, perinatal
biochemical screening

ABSTRACT

The purpose of the study: to determine the most effective type of tests used to identify a fetus with chromosomal abnormalities in the womb. Materials and methods of research: the results of examination of 45 patients who passed amniocentesis to the private clinical laboratory "Genotechnology" in Tashkent were studied. Information about the method (FISH) was collected from the multidisciplinary clinic of the Tashkent Medical Academy. Analysis and discussion of the results: 10 out of 45 mothers (16-21 weeks of pregnancy, mean age 35.3 years) gave birth to a child with Edwards syndrome, although 10 mothers (22,0%) had a negative blood test. 20 mothers (45,0%) who tested blood 3 times were not provided with complete information each time. The remaining 15 mothers (33,0%) had an incorrect abortion, that is, an abortion was performed, although the fetus was healthy, or positive information was given about child's health, but he was born with Down syndrome. Later, these pregnancies resorted to the method of amniocentesis. According to the results of amniocentesis, 3 pregnant women were diagnosed with Down syndrome, 2 pregnant women with Edwards syndrome, and 1 pregnant woman with Shershevsky-Turner syndrome. The life of the child (87,0%) was left to the discretion of the family to have a medical abortion or not. Conclusion: Amniocentesis is fundamentally different from the maternal blood test with the efficiency of 99.0%. Erroneous medical abortion is not allowed.

2181-2675/© 2023 in XALQARO TADQIQOT LLC.

DOI: 10.5281/zenodo.7636894

This is an open access article under the Attribution 4.0 International(CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

¹ Associate Professor of the Department of Microbiology, Virology and Immunology, Tashkent Medical Academy, Uzbekistan (yodgorova1977@bk.ru)

² Assistant Professor of neurology and medical psychology, Tashkent Medical Academy, Uzbekistan (doctorbek.707@mail.ru)

³ Teacher of the Department of medical biology and genetics, Tashkent Medical Academy, Uzbekistan

⁴ Student of the Faculty of treatment, Tashkent Medical Academy, Uzbekistan (rmi086237@gmail.com)

⁵ Student of the Faculty of treatment, Tashkent Medical Academy, Uzbekistan (rabdunabiyev22@gmail.ru)

XROMOSOMA GEN KASALLIKLARINI OLDINI OLISHDA AMNIYOSENTEZNING ROLI

KALIT SO‘ZLAR:

Amniyosentez usuli,
xromosoma kasalliklari,
FISH diagnostic usuli,
perinatal biokimyoviy
skrining testi

ANNOTATSIYA

Tadqiqot maqsadi: Xromosoma kasalliklariga chalingan homilani ona qornida aniqlashda ishlatiladigan testlarning samaradorligi yuqori bo'lgan turini aniqlash. Tadqiqot material va metodlari: Toshkent shahridagi "Genotexnologiya" xususiy klinik laboratoriyaga amniyosentez testini topshirgan 45 nafar bemorning test natijalari o'rganildi. Toshkent Tibbiyot Akademiyasi ko'p tarmoqli klinikasidan (FISH) usuli haqida ma'lumot to'plandi. Natijalar tahlili va muhokamasi: 45 nafar onadan (16-21 haftalik homilador, o'rtacha yoshi 35,3) 10 nafari ona (22,0%) qoni orqali test topshirib sog'lom natija olgan bo'lsada, Edvards sindromi bilan kasallangan farzand tug'ilgan. 20 nafar onada (45,0%) esa, 3 marta qon topshirgan har safar to'liq ma'lumot berilmagan. Qolgan 15 nafar onada (33,0%) esa noto'g'ri abort qilingan, ya'ni homila sog'lom bo'lsada abort qilingan yoki sog'lomligi to'g'risida ma'lumot berilgan, lekin Daun sindromi bilan dunyoga kelgan. Keyinchalik bu homilador onalar amniyosentez usuliga murojaat qilishgan. Shu 45 nafar homilador onalarning 3 nafarida Daun sindromi, 2 nafarida Edvards sindromi, 1 nafarida Shershevskiy – Turner sindromi aniqlandi va tibbiy abort qildirish yoki bolaning hayotini saqlab qolish oila ixtiyoriga topshirildi (87,0 %). Xulosa: Ona qoni orqali topshirilgan testdan amniyosentez tubdan farq qilib samaradorlik 99,0%, noto'g'ri tibbiy abortga yo'l qo'yilmaydi.

Dolzarbligi: Xromosoma kasalliklariga chalingan bolalarni ona qornida aniqlashda bir qancha usullardan foydalaniladi ularning samaradorligi har xil bo'lib ba'zan yuqori aniqlikda tekshirmaslik natijasida xromosoma kasalliklari bilan tug'ilish kuzatilmoqda (1). Bunday kutilmagan muammoli vaziyatni oldini olish maqsadida yuqor xavf guruhidagilarni invaziv tekshiruv ya'ni amniosentez qo'llash maqsadga muvofiqdir (2,3).

Hozirgi kunda xromosomaning soni va strukturasi o'zgarishi natijasida sodir bo'ladigan irsiy kasalliklardan 2000ga yaqini ma'lum. Xromosoma irsiy kasalliklari autosomalarning va jinsiy xromosomalarning soni va strukturasi o'zgarishi bilan yuzaga chiqishi mumkin va xromosoma kasalliklarini shifosi yo'q. Xromosoma kasalliklari - tug'ma irsiy kasalliklarning katta guruhi bo'lib, ular klinik jihatdan bir nechta nuqsonlarning mavjudligi bilan tavsiflanadi va etiologik asos sifatida ular xromosomalarning son yoki strukturaviy anomaliyalariga ega. Xromosoma kasalliklariga quyidagilar kiradi: Klaynfelter sindromi (XXY), Shereshevskiy-Tyorner sindromi (XO), Daun sindromi (21+1), Patau sindromi (13+1), Edvards sindromi (18+1) va boshqalar (7,8,9). 1866 yilda ingliz pediatri Daun bolalardagi aqliy zaiflikning o'ziga xos turini tasvirlab berdi, keyinchalik u Daun

sindromi deb nomlandi. 20-asrning birinchi yarmida Shereshevskiy-Tyorner va Klaynfelter sindromlari aniqlandi. Xromosoma kasalliklarini o'rganish 1959-yilda, Daun sindromi bo'lgan bemorlarning kariotipida qo'shimcha 21+1 xromosoma mavjudligi faol aniqlana boshlandi. Shershevskiy-Terner sindromi ayollarda uchraydi. Ulardagi genotip odatdagi "XX" xromosoma o'rniga "XO" bo'ladi. Ushbu sindromli ayollarda diploid holat ($2n$) 46 ta emas balki, 45 taga tushib qoladi. Bunday ayollarning bo'yi juda past, bo'yni qisqa va qanotsimon teri burmalarini bo'lishi, boldirning X-simon qiyshayishi, tirnoqlar anomaliyasi va yurak- tomirlar, siydik tanosil sistemasi rivojlanishida nuqsonlar kuzatiladi. Ularda jinsiy organ (tuxumdon) rivojlanmagan, ikkilamchi jinsiy belgilar ham sust namoyon bo'ladi. Shershevskiy Terner sinromli qizlarning tug'ilish ehtimoli 1:5000 ga to'g'ri keladi. Bugungi kunga qadar odamlarda 2000 ga yaqin turli xil xromosoma anomaliyalari tavsiflangan. Klinik diagnostika uchun 100 ga yaqin sindrom mavjud. Xromosoma kasalliklarining tarqalishi barcha milliy va etnik guruhlarda bir xil bo'lib, har 1000 yangi tug'ilgan chaqaloqqa o'rtacha 7-8 bemorni tashkil qiladi. Xromosoma sindromlari odatda sporadik, ya'ni. oilada faqat bitta bunday bemor ro'yxatga olingan. Buning sababi shundaki, ko'pchilik xromosoma o'zgarishlari tasodifiy mutatsiya natijasida sodir bo'ladi. Bunday mutatsiyalar spermatogenezga qaraganda ovogenez davrida tez-tez uchraydi. Ayolning yoshi bilan bog'liq bo'ladi, ayniqsa, 35 yoshdan oshgan bo'lsa, jinsiy hujayralardagi genetik mutatsiyalar xavfi sezilarli darajada oshadi (2,4,6).

Amniyosentez usulidan foydalangan holda xromosoma kasalliklarini aniqlash mumkin. Jumladan AQSH tadqiqoti 2012 yil yanvaridan 2017 yil iyunigacha amniyosentezdan o'tgan barcha bemorlarni qamrab oldi. Onaning yoshi, amniyosentez ko'rsatkichlari, amniyosentez paytida homiladorlik davri, kariotiplash natijalari, protsedura paytida va undan keyingi asoratlar va homila natijalari ko'rib chiqildi va tahlil qilindi. Natijalar 114 nafar bemorning tibbiy yozuvlari ko'rib chiqildi va bemorlarning aksariyati (50,9%) 30 yoshdan 39 yoshgacha bo'lgan, onaning keksa yoshi (9,6%), o'rtacha yoshi 34,29 yoshni tashkil qildi. Onaning keksa yoshlarida polihidramnion (7,9%), Daun sindromi xavfi (31,6%), Patau sindromi xavfi (6,1%), Edvard sindromi xavfining ortishi (4,4%) edi. Ona yoshi normal bo'lgan bemorlarning (86,0%) asoratlar kuzatilmagan (6).

Amniyosentez jarayoni bo'yicha ushbu 5 yillik retrospektiv tadqiqot amniyosentezning aksariyati xavfsiz ekanligini ko'rsatdi, chunki bemorlarning 86,0% har qanday asoratlardan holi edi. Uning asoratini oldindan bilish juda muhim, chunki bu umuman xavfsiz protsedura bo'lsa ham, har doim xavf mavjud. Amniyosentez usuli klinikalarda keng qo'llanilish boshlansa, nogiron farzandlar tug'ilishi keskin kamayadi (10).

Statistik ma'lumotlarga ko'ra, dunyoda nogironlar soni, ularning dunyo aholisidagi ulushi 1 milliarddan ortiq bo'lib, bu 15 foizni tashkil etadi. O'zbekistonda nogironlar soni 760 ming nafarga yaqin. Ularning 120 mingga yaqini 18 va undan kichik yoshdagi nogiron bolalardir (5).

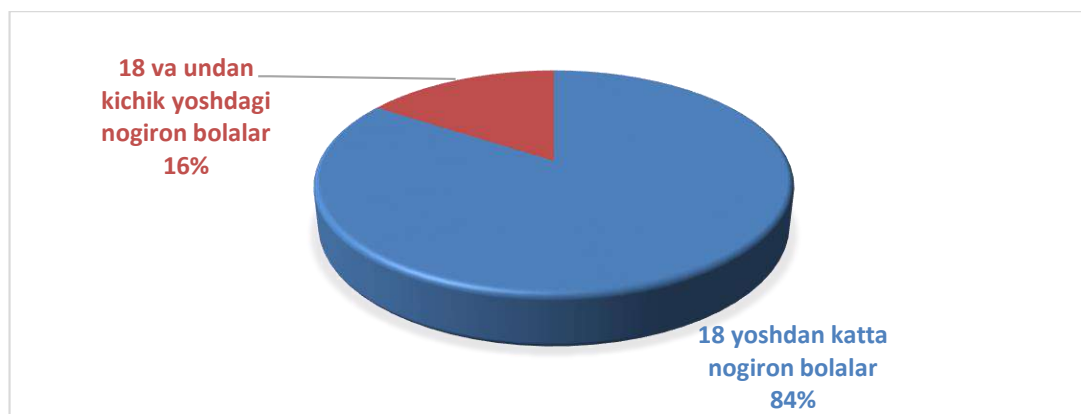

Diagramma 1. O'zbekiston Respublikasidagi nogironlarning yosh bo'yicha taqsimlanishi

Tadqiqot maqsadi: Xromosoma kasalliklariga chalingan homilani ona qornida aniqlashda ishlatiladigan testlarning samaradorligi yuqori bo'lgan turini aniqlash.

Tekshirish material va usullari: Toshkent shahridagi "Genotexnologiya" xususiy klinik laboratoriyaga amniyosentez testini topshirgan 45 nafar bemorning test natijalari o'rganildi. Toshkent Tibbiyot Akademiyasi ko'p tarmoqli klinikasidan (FISH) usuli haqida ma'lumot to'plandi. Amniyosentez 16-20-haftalar oralig'ida amnion suyuqligidan maxsus usul yordamida amniotik suyuqlikdan taxminan 20 ml suyuqlik olish (xavfsiz) jarayonidir. Jarayon ultratovush tekshiruv nazorati ostida mahalliy og'riqsizlantirish yo'li orqali amalga oshirildi. Tekshiruvdan keyin amnion suyuqligidagi amniosit hujayralardan homilaga taaluqli hujayralarning xromosomalar to'plami son va sifat jihatdan tekshirildi. Agar xromosoma anomaliyasi aniqlansa, vaziyat oilaga batafsil tushuntiriladi. Bolani dunyoga keltirish yoki abort qilish to'g'risida qaror oilaning ixtiyorida. Amniosentez eng zamonaviy sitogenetik tekshirish usuli FISH diagnostik usulda 99% va undan yuqori aniqlikda tekshirildi.

Amniyosentezga ko'rsatma (qachon qo'llaniladi): Perinatal biokimyoviy skrining natijalarida xromosoma kasalliklariga (Daun sindromi, Patau Shershevskiy terner Klayfelter sindromi) xavfi yuqori chiqqanda. 35 va undan katta yoshdagi homilador ayollarda. Oldingi farzandlaridan birida xromosoma kasalliklari bo'lganda. Takroriy abortlarda. Avlodida irsiy yoki tug'ma kasallik mavjud yoki shubhasi kabi holatlarda. Ultratovush tekshiruvda burun suyagi meyoridan kichikligi yoki bo'yin burmasi meyoridan yuqori bo'lishi va boshqa anomaliyalar. Homila suvining meyoridan ko'pligi.

Amniyosentezga qarshi ko'rsatmalar (qachon qo'llanilmaydi): O'tkir yallig'lanish jarayonining mavjudligi. Surunkali kasalliklarning kuchayishi. Bachadonning kuchli gipertonusi. Serviksdan qon ketish. Rezus nomutanosiblik (ba'zi hollarda). (1-jad.)

1-Jadval

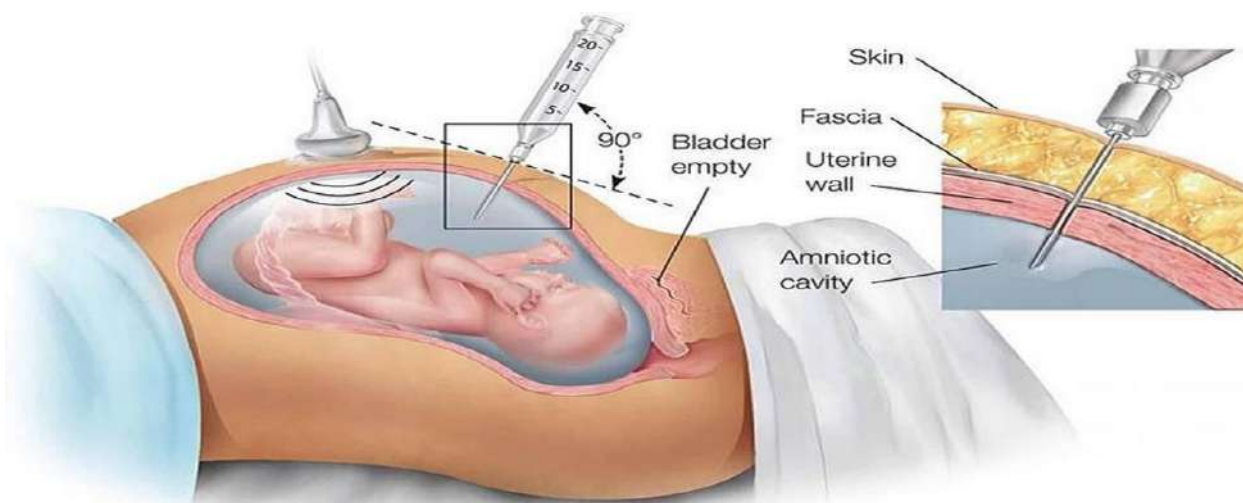
Amniyosentezga tayyorgarlik ko'rish

BUYURILADI	TA'QIQLANADI
Passport va tibbiy karta homiladorlikni ro'yxatga olinganligi to'g'risida	Tekshiruvdan 4-5 kun oldin qon suyultiruvchi preparatlar ichish

Kartada VG, RW, HIV, qon guruhi va rezus faktor bo'lishi kerak amniyosntez tekshiruvdan 1-2 kun oldin tabletka magniy

Tekshiruvdan keyin 72 soat 3 kun og'ir jismoniy harakat mumkin emas.

Natijalar haqida xabar berish qancha vaqt oladi? Sinov natijasi tezkor FISH (fluorescence in situ hybridization) tekshirish usuli yordamida 4-5 kun ichida natijalar yuqori aniqlikda bilish mumkin. Xromosomalardagi sifat va miqdoriy o'zgarishlarni (shu jumladan tr000anslokatsiyalar va mikrodeletsiyalarni) aniqlashga imkon beruvchi zamonaviy sitogenetik tekshirish usuli va xromosoma kasalliklarini diagnostikasi uchun qo'llaniladi. **Amniyosentez natijalari qanchalik ishonchli?** Amniosentezning 99% aniqlikda bo'lib, agar xromosoma tekshiruvi natijasi "normal" bo'lsa, tekshiruvning noto'g'ri bo'lish ehtimoli juda past.

Rasm 1. Amniosentez qilish tartibi

Natijalar tahlili va muhokamasi: : Natijalar tahlilida 45 nafar onalardan (16-21 haftalik homilador, o'rtacha yoshi 35,3) olingan amniyosentez testi tahlil qilindi.

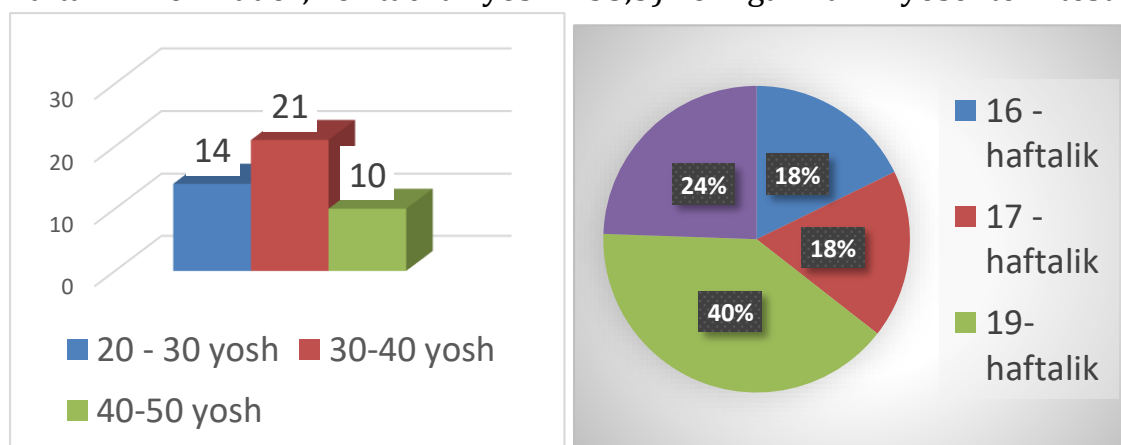

Diagramma 2. Homiladorlarning yosh va homiladorlik haftalari bo'yicha taqsimoti

Ulardan 10 nafari ona qoni orqali test topshirib sog'lom natija olgan bo'lsada Edwards

sindromi bilan kasallangan farzand tug'ilgan. 20 nafar ona esa 3 marta qon topshirgan har safar to'liq ma'lumot berilmagan. Qolgan 15 nafar onalarda esa noto'g'ri abort uchragan ya'ni homila sog'lom bo'lsada abort qilingan yoki sog'lomligi to'g'risida ma'lumot berilgan lekin Daun sindromi bilan dunyoga.

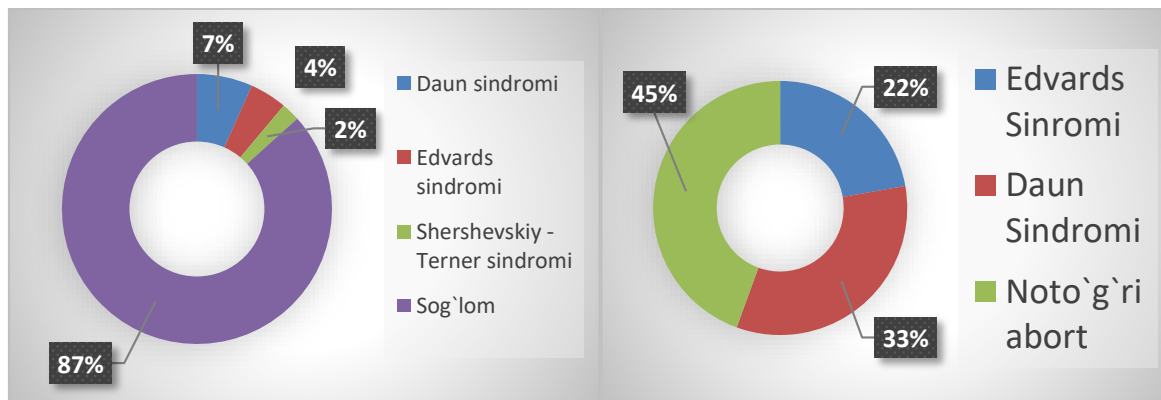

Diagramma 3. Amniyosentez test va qon orqali topshirilgan test natijalari tahlili

Keyinchalik bu homilador onalar amniyosentez usuliga murojaat qilishgan. Amniyosentez usuli boshqa testlardan farqli ravishda o'ta aniqlik bilan tashxis qo'ydi. Shu 45 nafar homilador onalarning 3 nafarida Daun sindromi, 2 nafarida Edwards sindromi, 1 nafar Shershevskiy – Turner kuzatildi va tibbiy abort qildirish yoki bolaning hayotini saqlab qolish oila ixtiyoriga topshirildi. Qolgan bemorlarda homila anomaliyalar uchramadi. Bizning tadqiqotlarimizda 45 nafar bemordan ham nisbatan ko'p sindrom chiqqanligining sababi biz faqat anomaliya ko'p uchragan bemorlarni o'rgandik. Bizning asosiy maqsad amniyosentez usulining boshqa perinatal skrining testlar bilan samaradorligini qiyoshlash.

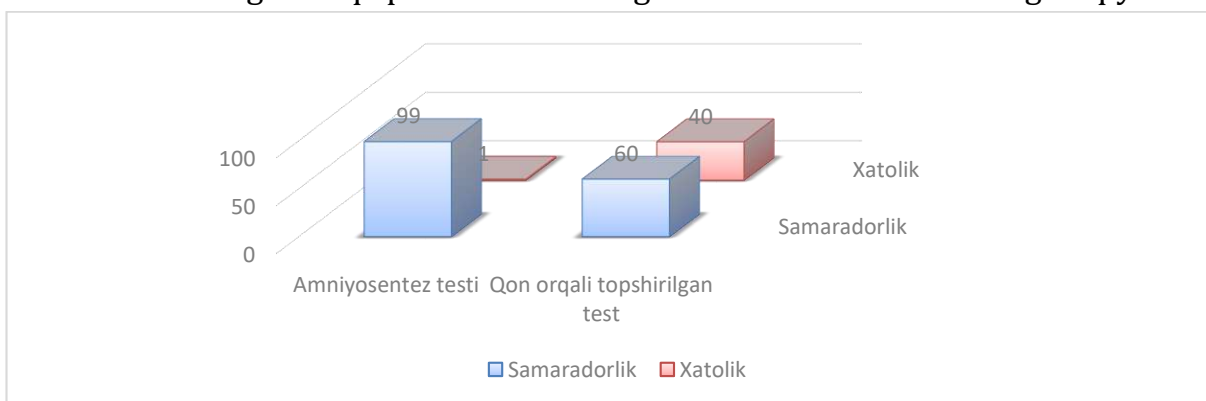

Diagramma 4. Amniyosentez va ona qoni orqali topshirilgan test samaradorligidagi farq

Xulosa: Amniyosentezga test topshirgan bemorlarning aksariyati 30 yoshdan yuqori edi (o'rtacha yoshi 35,3). Homilador ayollar 16 – 21 haftalik orasida amniyosentez topshirishdi. Test natijalari shuni ko'rsatdiki amniyosentez ona qoni orqali topshirilgan barcha xulosalarni rad etgan holda, aniq tashxis qo'ydi. Ona qoni orqali topshirilgan testdan amniyosentez tubdan farq qilib samaradorlik 99%, noto'g'ri tibbiy abortga yo'l qo'yilmaydi,

dastlabki tahlildayoq to'g'ri tashxis. Tadqiqotlar so'nggida biz quyidagilarni xulosa va tavsiya qilmoqchimiz. Genetik maslahat markazlarini va perinatal skrining markazlar sonini ko'paytirish. Amniyosentez (hozirgi narxi 3,5 million) narxini kamaytirish va bosqichma bosqich oilaviy poliklinikalarda bepul yo'lga qo'yish. Amniyosentez usulining barcha turlarini chet el andozalari asosida o'rganish va uni o'z tibbiyotimizda qo'llash. Amniyosentezning barcha turlari haqida to'liq va aniq ma'lumotlarni homilador ayollarga tushuntirish va amniyosentezga yo'naltirish. Buning natijasida xromosoma kasalligi bilan tug'ilajak farzandlarni oldini olish mumkin. Aniqlilik darajasi past bo'lgan testlar natijasida noto'g'ri tibbiy abortga uchrayotgan sog'lom bolalarni saqlab qolish kerak. Shu sababli ham yuqoridagi mavzu bo'yicha izlanishlar olib borish dolzarbligicha qolmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Барашнев Ю.И., Бахарев Б.А., Новиков П.В. Учебник//Диагностика и лечение врожденных и наследственных заболеваний у детей.522 с.
- 2.Журнал //Синдром Дауна 21 – век//, № 1 (18)Janice Evans “Amniocentesis: what is it and how is this diagnostic test performed?” 2021 2nd july, p.78-86
- 3.Bosimov M.Sh., Eshonqulov O.E., Nishonboev K.N., Darslik//Tibbiyot genetikasi/2011 yil, 294 bet.
- 4.Daminov A.O., Qurbonov A.Q., Tarinova M.V., Xolikov P.X., Darslik// Tibbiy biologiya va genetika/2019 yil, 568 bet.
- 5.Inson huquqlari bo'yicha O'zbekiston Respublikasi Milliy markazi rasmiy veb-saytining «Dunyoda 1 milliarddan ortiq nogironligi bo'lgan shaxslar yashaydi» nomli maqolasi 24.09.2021
- 6.Cristina Masseria, Susie Steward, Walter W.// Holland “Policy Basics”
7. Olimxo'jayeva P.R., Rahimov J.R., Toshxo'jayev P.i., Xoliqov P.X., Sharofiddinxo'jayev N.Sh. Darslik //Biologiya/2005 yil,583 bet.
8. Yodgorova N.T., Ibodov B.A., Toshpo'latov A.X., Uzoqov J.E., Abdunabiyev R.N. “ Amniyosentez usulida xromosoma kasalliklarini tashxislash va uning samaradorligi “ Jurnal “ Образование и наука в XXI веке “ 549 – bet .
- 9.Yodgorova N.T., Ibodov B.A., Tashpolatov A.Kh., Uzokov J.E., Abdunabiyev R.N. //The significance of amniocentesis in the prevention of chromosome – related gene diseases//ACADEMIC RESEARCH IN MODERN SCIENCE International scientific – online conference, 2 (5), P.8-12.
10. Yodgorova N.T., Ibodov B.A., Toshpo'latov A.X., Uzoqov J.E., Abdunabiyev R.N. Xromosomaga bog'liq gen kasalliklarini oldini olishda amniyosentezning ahamiyati “ Zamonaviy Dunyoda Innovatsion Tadqiqotlar : Nazariya va Amaliy 2 (6), 44- 476.

THE SIGNIFICANCE OF MICROORGANISMS IN ONCOLOGICAL DISEASES OF THE ORAL CAVITY AND SENSITIVITY TO ANTIBIOTICS

N.T. Yodgorova¹

Z.Sh. Bektemirova²

B.R. Ibrohimov³

Tashkent Medical Academy

KEYWORDS

oncological diseases,
microbiota, bacteriological,
pathogenic bacteria,
hyperproliferation, light
therapy

ABSTRACT

Purpose of the study: Assessment of oral microbiota in oncological diseases of the oral cavity. Materials and methods: 20 patients with cancer in the oral cavity were selected from the surgical department No. 6 of the Republican Oncology Center: reconstructive, plastic surgery, head and neck tumors and onco-ophthalmology department. Their saliva was examined in the Bacteriological Laboratory of the TTA multidisciplinary clinic, and blood agar, VSA, endo, and Saburo media were used in the examination of patients. Antibiotic sensitivity was checked by disk diffusion method. Analysis and discussion of results. 75% of patients are men, 25% are women. In 15 patients, 10 men and 5 women, bacteria close to the normal microflora of the oral cavity, and pathogenic bacteria in 5 men were detected. Conclusion: Oral microbiota composition and functionality are now considered to be associated with mutational changes in oral cancer. During the examination of patients with oncological diseases in the oral cavity, the bacteria detected in them are similar to normal bacteria, but they cannot be called completely normal (*Staf. aureus* 25%). The reason for this is explained by the fact that patients receive light therapy and take various powerful drugs. Such factors affect the normal microflora.

2181-2675/© 2023 in XALQARO TADQIQOT LLC.

DOI: 10.5281/zenodo.7636921

This is an open access article under the Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

¹ PhD., Associate Professor of the Department of Microbiology, Virology and Immunology, Tashkent Medical Academy, Uzbekistan (yodgorova1977@bk.ru)

² Student of the Faculty of treatment, Tashkent Medical Academy, Uzbekistan (bektemirovazarnigor15@gmail.com)

³ Student of the Faculty of treatment, Tashkent Medical Academy, Uzbekistan (ibahodir101@gmail.com)

OG'IZ BO'SHLIG'I ONKOLOGIK KASALLIKLARIDA MIKROORGANIZMLARNING ROLI VA ANTIBIOTIKLARGA SEGIRLIGI

KALIT SO'ZLAR:

onkologik kasalliklar,
mikrobiota, bakteriologik,
patogen bakteriyalar,
giperproliferatsiya, nur
terapiyasi

ANNOTATSIYA

Tadqiqot maqsadi: Og'iz bo'shlig'i onkologik kasalliklarida og'iz mikrobiotasiga baho berish. Material va usullari: Respublika onkologiya markazi 6-son jarroxlik bo'limi: rekonstruktiv, plastik jarrohlik, bosh-bo'yin o'smalari va onko oftalmologiya bo'limidan 20 nafar og'iz bo'shlig'ida saratoni bo'lgan bemorlar tanlab olindi. Ularning so'lagi TTA ko'p tarmoqli klinikasi Bakteriologik laboratoriyada tekshirildi va bemorlarni tekshirishda Qonli agar, VSA, Endo, TSTA, Saburo muhitlari ishlatildi. Antibiotikga sezgirliги disk-diffuzion usulda tekshirildi. Natijalar tahlili va muhokamasi. Bemorlarning 75% erkaklar, 25% ayollar tashkil qildi. Bemorlarning 15 nafaridan 10 nafarida og'iz bo'shlig'i normal mikroflorasiga yaqin bo'lgan bakteriyalar, 5 nafarida esa patogen bakteriyalar aniqlandi. Xulosa: Hozirgi vaqtda og'iz bo'shlig'i mikrobiotasi tarkibi va funksional jihatdan og'iz bo'shlig'i saratonidagi mutatsion o'zgarishlar bilan bog'liq deb hisoblanadi. Og'iz bo'shlig'ida onkologik kasalliklari bo'lgan bemorlarni tekshirish davomida ularda aniqlangan bakteriyalar normal bakteriyalarga o'xshash, lekin ularni butunlay normal deb bo'lmaydi (Staf. aureus 25%). Buning sababi bemorlar nur terapiyalarini olishi, turli xil kuchli dori mahsulotlarini qa'bul qilishi bilan izohlanadi. Bunday omillar normal mikrofloraga o'z ta'sirini ko'rsatadi.

Dolzarbligi. Inson og'iz bo'shlig'i inson salomatligi va kasalliklarida muhim ro'l o'ynaydigan doimiy mikroflorani tashkil etuvchi turli xil mikroorganizmlar uchun noyob ekologik tizimdir (1). Og'iz bo'shlig'i saratoni bosh va bo'yin saratonining bir turi bo'lib, og'iz bo'shlig'ida joylashgan har qanday saraton to'qimalarining o'sishidir. Bosh va bo'yin saratoni dunyo bo'yicha saratonning oltinchi eng keng tarqalgan shaklidir va har yili og'iz bo'shlig'i va orofaringeal saratonning 500 000 ga yaqin yangi holatlari tashxislanadi (2,3). Bu shilliq qavatning shikastlanishi, epiteliy hujayralarining giperproliferatsiyasi va yallig'lanish natijasida yuzaga keladi. Og'iz bo'shlig'i mikrobiotasi 700 dan ortiq turdagi bakteriyalarning vakillarini o'z ichiga oladi. Bosh va bo'yin saratonning 40% og'iz bo'shlig'i saratoni tashkil qiladi. Og'iz bo'shlig'i saratonining 90% skuamoz hujayrali karsinoma bilan tavsiflanadi. Qo'shma Shtatlarda og'iz bo'shlig'i skuamoz hujayrali karsinomasi har yili taxminan 34 000 kishiga ta'sir qiladi. Og'iz bo'shlig'i saratoni bilan og'rigan bemorlarning o'rtacha 5 yillik omon qolishi 50% ni tashkil qiladi. Saratonning taxminan 95% 40 yoshdan odamlarda uchraydi. Tashxis vaqtida o'rtacha yosh 60 yoshni tashkil qiladi (4,9). Og'iz bo'shlig'i saratoni 90% hollarda tamaki va spirtli ichimliklar ichish natijasida kelib chiqadi.

Dunyo bo'yicha 800 million erkak va 200 million ayol tamaki iste'mol qiladi. Har yili 281 000 dan ortiq erkak, 198 000 dan ayol va afsuski 150 000 dan oshiq bolalar og'iz bo'shlig'i saratoni bilan hayotdan ko'z yumadi(5,8,15). Og'iz bo'shlig'i saratoni bilan kasallangan erkaklarning 95%i tamaki chekadi va spitli ichimliklar iste'mol qiladi. Ham chekuvchi va ham ichuvchi insonlarda, ichmaydigan insonlarga nisbatan ikki barovar, chekmaydigan insonlarga nisbatan 5 barobar, chekmaydigan va ichmaydigan insonlarga nisbatan esa 35 barobar kasallik og'ir kechadi (6,13). Ayollarning 62%idan ziyodi esa tamaki chekuvchi va spirtli ichimlik is'temol qiluvchi otaning farzandi yoki turmush o'rtog'i hisoblanadi. Og'iz bo'shlig'ida saraton uchrayotgan bolalarning ham ko'p miqdori chekuvchi va ichuvchi otaning farzandi hisoblanadi (7,14). Bu saratonni davolashda birlamchi profilaktika maqsadida tamaki va spirtli ichimliklarning o'rniga meva va sabzavotlarni ko'paytirish tavsiya etiladi. Meva va sabzavotlar iste'moli og'iz bo'shlig'i saratonini 35% oldini olishga yordam beradi (10,11,12).

Tadqiqot maqsadi: Og'iz bo'shlig'i onkologik kasalliklarida og'iz mikrobiotasiga baho berish.

Tekshirish material va usullari: Respublika onkologiya markazi 6-son jarroxlik bo'limi: rekonstruktiv, plastik jarrohlik, bosh-bo'yin o'smalari va onkooftalmologiya bo'limidan 20 nafar og'iz bo'shlig'ida saratoni bo'lgan bemorlar tanlab olindi. Ularning so'lagi TTA ko'p tarmoqli klinikasi Bakteriologik laboratoriyada tekshirildi va bemorlarning namunalari Qonli agar, VSA, Endo, Saburo muhitlari ekildi va ularning agar muhitlarda sutkalik mikrob koloniyalarini ko'rdik, o'sgan koloniya bakteriyalarini sof kulturasini aniqlash uchun kultural, tinktorial, morfologik xususiyatlariga ko'ra baholadik. Ajratilgan koloniyalarni antibiotik sezuvchanligini aniqlash uchun neytral agarga ekib disk-diffuzion usuldan foydalanildi.

Natijalar tahlili va muhokamasi. 2023- yil yanvar oyida Respublika onkologiya markazi 6-son jarroxlik bo'limi: rekonstruktiv, plastic jarrohlik, bosh-bo'yin o'smalari va onkooftalmologiyaga murojaat qilgan 20 nafar bemorlarning namunalari bakteriologik tekshiruvdan o'tkazilganda quyidagi natijalar olindi (1-jadval).

1-jadval

Og'iz bo'shlig'ida onkologik kasalligi bor bemorlarning jins bo'yicha taqsimlanishi

Umumiy soni	Erkak		Ayol	
	abs	%	Abs	%
20	15	75	5	25

Umumiy bemorlar soni 20 nafar. Ularning 75% ini erkaklar, 25% ini ayollar tashkil qiladi. Ularning o'rtacha yoshi 63 yosh. emorlarimizga Respublika onkologiya markazida qo'yilgan taxshxislar (diag-1).

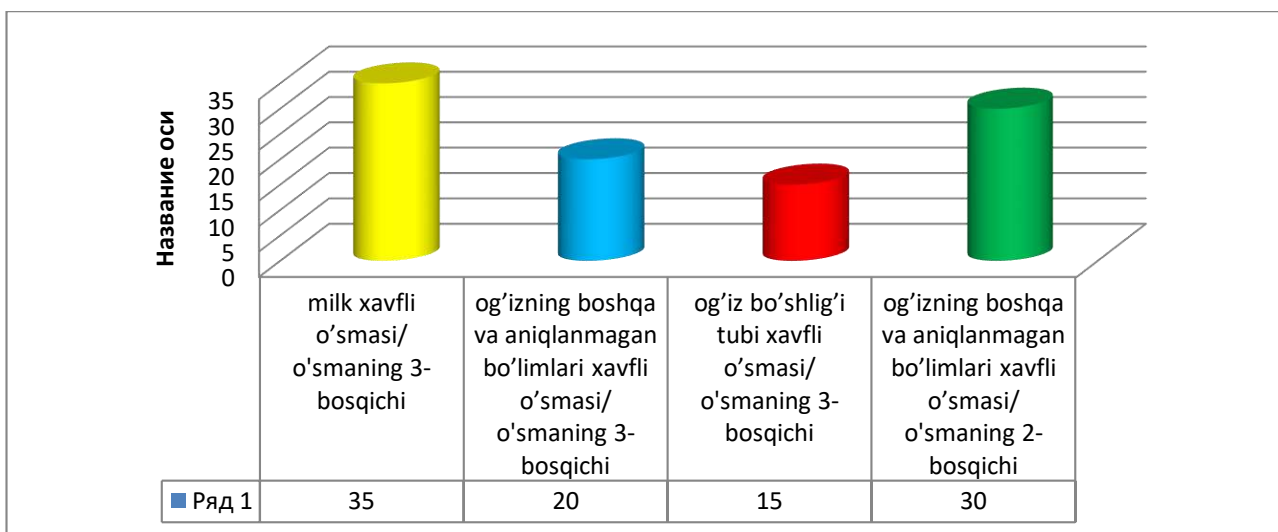
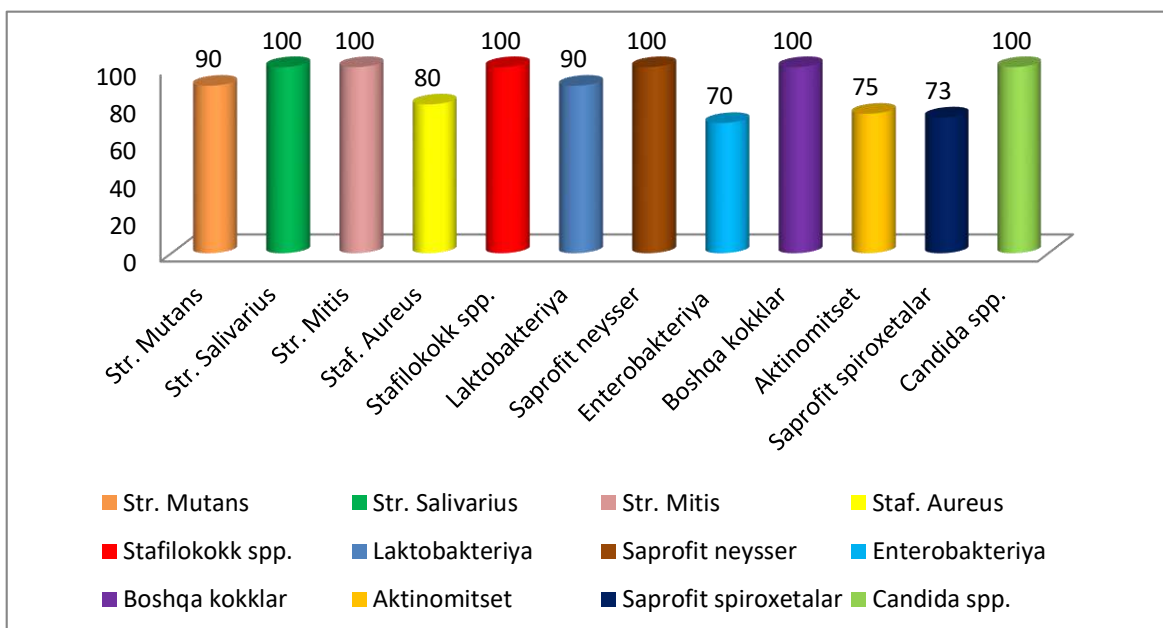

Diagramma-1. Bemorlarning tashxisi bo'yicha taqsilanishi.

Bemorlarning 75% da ya'ni 15 nafar (10 nafar erkak va 5 nafar ayol) ida normadan pasaygan, patogen bakteriyalar aniqlanmadi. 25% ya'ni 5 nafar erkak bemorlarda patogen bakteriya aniqlandi(diag. 1). Bemorlardan olingan natijalar shuni ko'rsatdiki ularning namunalarida topilgan bakteriyalarning ko'p soni og'iz bo'shlig'i normal mikroflorasi bakteriyalariga o'xshash lekin, bu bakteriyalarni to'liq holda normal deyolmaymiz. Buning sababi saraton bilankasallangan bemorlarning kuchli antibiotiklar qa'bul qilishi, nur terapiyasidan foydalanishi va boshqa omillar ta'sirida ushbu mikroorganizmlarda antibiotiklarga nisbatan sezgirlik pasayib ketgan. Demak bemorlardan olingan bakteriyalar bilan tanishamiz (2-jadval).

2-Jadval

Bemorlarning so'lagida aniqlangan bakteriyalar

Ushbu bakteriyalarning sof kulturasi ajratib olingandan so'ng ularning antibiotiklarga nisbatan sezgirliqi aniqlandi. Bemorlardan olingan namunalardan olingan sof kulturalarning quyidagi antibiotiklarga nisbatan sezgirligini aniqladik (diag.3).

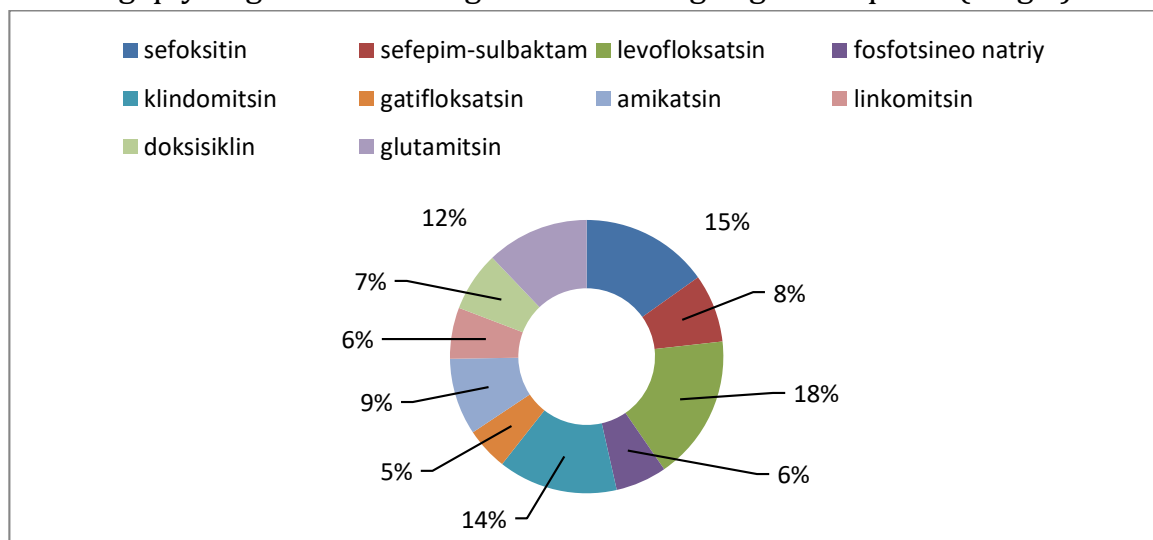

Diagramma-3. Bemorlardan olingan namunalardagi bakteriyalarning antibiotiklarga sezgirliqi.

Bemorlarda aniqlanga Staf.aureus ga nisbatan quidagi antibiotiklarga sezgirliqi aniqlandi. Diagramma-3 da ko'rinib turibdiki levoflaksatsin, sefoksitin, klindomitsin ga yuqori darajada sezuvchan , glutamitsin, amikatsin, sefepim-sulbaktam, doksisiklin o'rtacha va past darajada sezuvchan.

XULOSA

1. Og'iz bo'shlig'ida saraton ko'p hollarda zararli odatlar tamaki chakish, spirtli ichimliklar iste'mol qilish kabi holatlar natijasida erkaklar orasida ko'proq 75% kelib chiqdi. O'sma hujayralari esa shu zararli oqibatlar natijasida giperproliferatsiyaga uchraydi.

2. Yuqoridagi fikrlarni inobatga olgan holda og'iz bo'shlig'i onkologik kasalliklarida normal mikroflora ko'p holatlarda o'zgarmaydi. Aniqlangan Staf.aureus Levoflaksatsin 18%, Sefoksitin 15%, Klindomitsin 14% larga juda sezuvchan bo'ldi. Ularning o'zgarishiga qa'bul qilingan kuchli antibiotiklar, nur terapiyalari va boshqa omillar ta'sir qiladi. Shu sababli og'iz bo'shlig'i onkologik kasallilarida kam hollarda og'iz bo'shlig'ida patogen bakteriyalar aniqlandi. Staf. aureus 80%

ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Боровский Е.В. Терапевтическая стоматология. – М.: Медицина, 1989. – 554 с.
2. Зеленова Е. Г. Заславская М. И. Салина Е. В. Рассанов СП. Микрофлора полости рта; норма и патология: Учебное пособие. Нижний Новгород: Издательство НГМА. 2004-158с.

3. Ёдгорова, Н. Т., Халилов, З. С., & Жумамуродов, С. Т. (2019). СОВРЕМЕННЫЕ МЕТОДЫ ДИАГНОСТИКИ И ЛЕЧЕНИЯ РОТАВИРУСНЫХ КИШЕЧНЫХ ЗАБОЛЕВАНИЙ. *Innova*, (2 (15)), 6-13.
4. Жумамуродов, С. Т., & Ёдгорова, Н. Т. (2018). Оценка качества пцр исследований с использованием метода «сухая пробирка» (Doctoral dissertation, Ташкентская медицинская академия).
5. Жумамуродов, С. Т., & Ёдгорова, Н. Т. (2018). ОЦЕНКА РЕЗИСТЕНТНОСТИ ВИЧ ПО МОЛЕКУЛЯРНО-ГЕНЕТИЧЕСКОМУ МЕТОДУ «СУХАЯ КАПЛЯ КРОВИ». Редакционная коллегия, 124.
6. З.А. Нурузова, С.Т. Жумамурадов. Видовая принадлежность бактериальных коинфекций при covid-19. <http://repository.tma.uz/xmlui/handle/1/1631>
7. ЗР Файзуллаева, ФШ Маматмусаева ОНКОГЕН ВИРУСЛАРНИНГ ХУСУСИЯТЛАРИ вестник тма2022, сони 10, 43-46 <http://repository.tma.uz/xmlui/handle/1/5642>
8. Робустов Т.Г. Хирургическая стоматология. – М.: Медицина, 1990. – 571 с.
9. Amagasa T. Yamashiro, and N. Uzawa. 2011. "Oral Premalignant Lesions: From a Clinical Perspective." *International Journal of Clinical Oncology* 16 (1): 5-14.
10. Allen K, Ford PJ, Farah CS. Oral mucosal screening and referral attitudes of Australian oral health therapists and dental hygienists in Queensland. *Int J Dent Hyg* 2015; 13; 206-212.
11. Z.R.Fayzullayeva, N.T.Yodgorova, F.Sh.Mamatmusaeva CANDIDA turi zamburug'larining antifungal preparatlarga sezgirligi va umumiy tavsifi инфекция, иммунитет ва фармакология2022, 2 сон, 150-154 бет <http://repository.tma.uz/xmlui/handle/1/2307>
12. IMPORTANT MICROORGANISMS IN UPPER RESPIRATORY TRACT INFECTIONS IN COVID-19 PATIENTS Safarov Sh.B., Yodgorova N.T., Jumamurodov S.T. В сборнике: Фундаментальные и прикладные научные исследования: актуальные вопросы, достижения инновации. сборник статей LII Международной научно-практической конференции : в 2 ч.. Пенза, 2022. С. 219-221. <https://elibrary.ru/item.asp?id=47563277>
13. Olson CM, Burda BU, Beil T, et al. Screening for Oral Cancer; A Targeted Evidence Update for the U.S. Preventive Services Task Force. Rockville (MD): Agency for Healthcare Research and Quality (US), <http://www.ncbi.nlm.gov/books/NBK132472/> (2013, accessed 23 March 2018).
14. Oral complications and cancer treatment - what the oral health team can do. The National Institute of Dental and Craniofacial Research (NIDCR). Campaign materials available from The National Oral Health Information Clearing House and Information Dissemination Service of NIDCR. 1999 (4372).

15. Karpiński T. M . Role of Oral Microbiota in Cancer Development// Microorganisms.— 2019.— 7 (1): 20. Doi: 10.3390 /microorganisms7010020.

THE EDUCATIONAL VALUE OF IMAM MOTURIDI'S TEACHINGS FOR THE YOUNG GENERATION

Muxammadsodiq Lapasov¹

International Islamic Academy of Uzbekistan

KEYWORDS

Hanafi madhhab,
jurisprudence, kalam, faqih,
muhamdis, hadith, prophet,
sahoba, aqeedah, civilization

ABSTRACT

Moturidi was considered the most mature scholar in the field of Islamic sciences of his time, recognized by the scholars of the Muslim world, and is still mentioned with respect in various religious works.

2181-2675/© 2023 in XALQARO TADQIQOT LLC.

DOI: 10.5281/zenodo.7636927

This is an open access article under the Attribution 4.0 International(CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

¹ Student of Islamic studies, International Islamic Academy of Uzbekistan

IMOM MOTURIDIY TA'LIMOTINING YOSH AVLOD UCHUN TARBIYAVIY AHAMIYATI

KALIT SO'ZLAR:

hanafiy mazhabi, fiqh,
kalom, faqih, muhamdis,
hadis, payg'ambar, sahoba,
aqida, sivilizatsiya

ANNOTATSIYA

Moturidiy o'z davrining islomiy ilmlari sohasida eng yetuk bilim sohibi hisoblanib, musulmon dunyosi olimlari tomonidan tan olingan va hozirda ham turli dininy asarlarda ehtirom bilan tilgan olinadi.

O'zbekiston azaldan jahon sivilizatsiyasiga bebaho hissa qo'shgan allomalarni yetishtirib bergan ilm-fan va madaniyat o'choqlaridan biri bo'lib kelgan. Ushbu zamindan chiqqan buyuk mutafakkir ajdodlarimiz tomonidan yozilgan ilmiy asarlar, yaratilgan ixtiro va kashfiyotlar zamonaviy fan sohalarining yuzaga kelishiga asos bo'lib xizmat qilgan. Allomalarimiz asarlarining Sharq va G'arbning yetakchi ta'lim dargohlarida darslik sifatida o'qitilishi ularning yuksak ilmiy salohiyati xalqaro hamjamiyat tomonidan e'tirof etilganini ko'rsatadi.

Tarixga nazar tashlaydigan bo'lsak, Movarounnahr hududida IX-XII va XIV-XV asrlarda sodir bo'lgan ikki Sharq uyg'onish davri-renessansning yuzaga kelishida mintaqada dunyoviy va diniy ilmlarning yuksak taraqqiy etgani muhim omil bo'lganini ko'rish mumkin. Yuqorida zikr etilgan ikkala tarixiy davrda ilm-fan, xususan, ilm ahli mahalliy hukmdorlarning doimiy e'tibori va g'amxo'rliqi ostida bo'lgan. Natijada Buxoro, Samarqand, Urganch, Shosh, Kesh, Nasaf kabi shaharlar butun dunyodan tolibi ilmlar kelib, tahsil oladigan ilmiy markazlarga aylangan.

Bugungi dunyo ilmiy jamoatchiligi jahon ilm-fan va islom sivilizatsiyasi rivojiga o'z hissasini qo'shgan movarounnahrlik olimlarning ulkan xizmatlarini e'tirof etmoqda. Bu borada bag'rikenglik tamoyillarini o'zida aks ettirgan moturidiylik ta'limot asoschisi Abu Mansur Moturidiyning "Ta'vilotu ahli-s-sunna", "Kitobu-t-tavhid" asarlari o'ziga xos ahamiyat kasb etadi. Ma'lumki, kalom ilmida mutakallimlar mavqeini belgilashda ularning ijtimoiy-siyosiy masalalardagi qarashlari muhim o'rin tutgan. Hakimlar davlat bilan hamkorlikni rad etmay, uning vakillari bilan birga faoliyat ko'rsatgan. Masalan, Abulqosim Hakim Samarqandiyning "Kitob as-savod al-a'zam" asari somoniylar taklifi asosida yozilgan va bu kitobdan o'sha davrda Movarounnahrda asosiy qo'llanma sifatida foydalanilgan. Moturidiy fiqh va kalom masalalari bilan qiziqib, hanafiy mazhabi olimlaridan dars olib o'z bilimini oshiradi. Shu vaqt davomida ko'plab mashhur faqihlar va muhaddislar bilan muloqotda bo'lgan va munozaralar qilgan.

Kalom ilmi o'rta asrlarda falsafiy-diniy fikrlar va dinning nazariy asoslarini o'rganish, islom aqidalariga e'tiqod etish haqidagi bilimlarni ifodalagan. Biron-bir dinga mansub

shaxs uchun majburiy hisoblangan, har qanday sharoitda muhokama qilmasdan e'tiqod qilinishi lozim bo'lgan diniy talablar majmuiga nisbatan aqliy mulohaza yuritish jarayonida u maxsus bilimlar tizimi sifatida vujudga keldi. Kalom – keng ma'noda o'rta asrlar musulmon adabiyotida diniy-falsafiy mavzulardan, jumladan, nasroniylik va yahudiylikda ham erkin fikr yuritishga nisbatan qo'llangan, tor ma'noda esa aqidaparastlik, ya'ni dinda obro'-e'tiborli hisoblangan shaxslar – payg'ambar, sahobalarga taqlid yo'li bilan emas, balki Qur'on va sunniy ta'limotni aql-idrokka mos talqin etish, tafakkurga suyanib ish yuritishga nisbatan ishlatilgan. Hadis ilmi payg'ambarimiz tomonidan rivoyat qilingan gap va ishlarni, fiqh ilmi shariat qonunchiligini, kalom ilmi esa islom dinida e'tiqod qanday bo'lishini o'rgatadi.

Moturidiya aqidasi Qur'on, hadis va aql-idrok, mantiq va haqiqatga yaqin ekani bilan boshqa ta'limotlardan ajralib turadi. Abu Mansur Moturidiy o'z ta'limoti bilan bog'liq aksariyat fikrlarini "Kitob tavihid" asarida bayon etgan. Xususan, o'zga toifadagi firqalarga qarshi shunday so'zlarni aytadi: "Ular tafakkur va tadqiq bilan qarasalar edi, Alloh taolo ham bandalarini tafakkur va tadqiqot, ibrat va tajriba bilan ish qilishga buyurganini tushunar edilar, ibrat va tafakkur esa ilm manbalaridan biridir".

Bu ta'limot mu'taziliylar kabi faqat aqlga suyanish emas, balki naqldan ham qo'shib foydalanishni zarur deb biladi. Aqida borasida qo'shgan yana bir hissasi shuki, o'sha davrlarda juda ko'plab firqalar e'tiqod borasida o'z fikrlari bilan musulmon ahlini turli yo'llarga boshlagan. Moturidiy shunga chek qo'yadi va bu o'lkada yagona aqida tizimini ya'ni hanafiya mazhab asosida o'rnatadi. U barcha aqidalar orasidagi bahsli mavzularni har bir firqaga dalillar asosida isbotlab beradi. Natijada turli xildagi mayda oqimlar ko'payishining oldi olinadi.

Abu Mansur Moturidiy umri davomida faqihlar, muhaddislar bilan muloqotda bo'lgan va munozaralar olib borgan. U islom dinining hanafiy mazhabini Movarounnahrda tarqatish va o'zidan keyingi avlodlarga qusursiz yetkazish ishiga muhim hissa qo'shdi.

Imom Moturidiy olimlar tomonidan buyuk mutakallim, qomusiy alloma va ulug' mutafakkir sifatida e'tirof etiladi. U asos solgan moturidiylik ta'limoti paydo bo'lgan davridan hozirgi kunga qadar muhim amaliy ahamiyatga ega bo'lib kelgan. Ma'lumki, islom dinida adashgan toifalar, buzg'unchi oqimlar bugun paydo bo'lib qolmagan. Ular kelib chiqishining tarixiy-g'oyaviy ildizi ilk islom davriga borib taqaladi. O'z davrida islom ulamolari tomonidan bu kabi buzg'unchi aqidalarga ilmiy asoslantirilgan raddiyalar berilgan, ularga qarshi kurashning ma'rifiy asoslari shakllantirilgan. Imom Moturidiy ham mana shunday olimlardan biri sifatida "Musahhih e'tiqod ahli sunna" – "Ahli sunna e'tiqodining to'g'rilovchisi" kabi sharaflı nomga sazovor bo'lgan. Bu bejizga emas albatta. Zero, ushbu ta'limot vakillari IX asrdan buyon ixtilofli aqidaviy masalalarga javob berish, mo'tadil ta'limotni keng tarqatish yuzasidan ulkan ishlarni amalga oshirib kelmoqdalar.

Buyuk mutafakkir bobomizning asarlarida ilgari surilgan dinlararo sabr-toqat, o'zaro hurmat va hamkorlik ruhidagi aloqalarni shakllantirish, mustahkamlash ob'ektiv zaruriyat

deb baholandi. Bunday chuqur ilmiy va nazariy mulohazalarga asoslangan qoidalar va mezonlar ma'rifiy islomni tushunish va o'rganishning muhim shartidir.

Dunyoda diniy-e'tiqodiy ixtiloflar murakkablashib, yakdil e'tiqod sifatida shakllangan ahli sunna va-l-jamoa ta'limotiga yot mutaassib oqimlarning faoliyati kuchayib borgan. Bunday o'ziga xos mafkuraviy kurash jarayonida sof aqida va kalom ilmlari xulosalariga tayanish hamda globallashuv sharoitida buzg'unchi g'oyalar ta'sirida murakkablashib, asl mazmun-mohiyatini yo'qotayotgan tushunchalarini mutafakkir ilm sohiblari asarlari orqali yoritilib borilishi o'ziga xos ahamiyatga ega. Hozirgi kunda musulmon olamida muhim o'ringa ega moturidiylik ta'limotini chuqur tahliliy o'rganish, ilmiy-ommabop risolalar nashr qilish, sohaga doir zamonaviy muammolarni qamrab olgan tadqiqotlarni yaratish, bugungi kunning birlamchi vazifalaridan biri hisoblanadi.

Bugun qadar ham ana shu ezgu ishlar davom etmoqda. Shu munosabat bilan yurtimizda "Imom Moturidiy xalqaro ilmiy-tadqiqot markazi" tashkil etildi. Unda aqida va kalom ilmi rivojiga o'zining beqiyos hissa qo'shgan Imom Moturidiy va uning izdoshlari bo'lgan allomalarning ulkan ilmiy, diniy-ma'naviy merosini chuqur o'rganish va ular kelajak avlodga yetgazish borasida qizg'in ishlar markaz tomonidan amalga oshirilmoqda. Jumladan, xalqimiz va jahon jamoatchiligi o'rtasida keng targ'ib qilish, islom dinining ilm-ma'rifiy va ma'naviy pok din ekanligini yanada targ'ib qilgan holda taraqqiyot va bunyodkorlikka chaqiruvchi g'oyalarini xalqimiz, ayniqsa, yoshlarga yetkazish asosiy o'rin kasb etadi.

Abu Mansur Moturidiy yashagan davrda buzg'unchi oqim va firqalar kabi o'ndan ziyod oqimlar yoshlarga va diniy savodi yetarli bo'lmagan kishilarga takfir, toqatsizlik, murosasizlik g'oyalarini singdirib, jamiyatni yomon illatlar bilan buzishga sababchi bo'layotgan edilar. Abu Mansur Moturidiy tomonidan takomillashtirilgan hanafiylik ta'limoti o'zining ba'grikengligi, yot g'oyalarni xalq orasidan siqib chiqarishga zamin yaratib, moturidiylik ta'limoti sifatida olimlar e'tirofiga sazovar bo'ldi.

Movarounnahrlik mutakallimlarning aqoid ilmiga oid asarlarini ilmiy asosda tahlil va tadqiq etish orqali jamoatchilikka sof islom ta'limotini ochib berish talab qilinmoqda. Bunda asosida yoshlarni buzg'unchi g'oyalar ta'siriga tushib qolishining oldini olish maqsadida moturidiylik ta'limotidagi asosiy matnlarni o'zbek tiliga tarjima qilish, hamda ularning elektron dasturlarini yaratish muhim ahamiyat kasb etadi. Moturidiylik ta'limotiga oid aqidaviy matnlar, ularning sharhlari va zamonaviy tadqiqotlarni o'z ichiga olgan elektron kutubxona yaratish destruktiv oqim g'oyalariga qarshi raddiyalar berishda mafkuraviy qurol bo'lib xizmat qiladi.

Abu Mansur Moturidiyning ko'p asarlari bizgacha yetib kelmagan, yetib kelganlari ham xorijdagi kutubxona va qo'lyozma fondlarida saqlanadi. Islom olamida mashhur bo'lgan "Kitob ut-tavhid" asari 1970 yilda Fathulloh Xulayf tomonidan Bayrutda, keyinchalik esa Turkiyada bir necha bor nashr etiladi. So'nggisi Bekir Tuplu o'g'li va Muhammad Aruchi kabi olimlar tomonidan 2003 yil Anqarada chop etilgan.

Xulosa o'rnida shuni aytish kerakki, ul zot asos solgan diniy ta'limot – moturidiya maktabi Sharq mamlakatlarida katta shuhrat topishiga sabab shuki, unda ilgari surilgan g'oyalar islom dinining mohiyatini to'g'rilik, ezgulik, insoniylik deb biladigan jamiki mo'min-musulmonlarning qarashlari va intilishlari bilan hamohang edi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Shayx Muhammad Sodiq Muhammad Yusuf "Sunnii aqidalar" – Toshkent. "Hilol – Nashr". 2018.
2. Shayx Muhammadsodiq Muhammad Yusuf "Aqoid ilmi" – Toshkent. "Hilol-Nashr".
3. Sh. Ziyodov – Al- Moturidiy hayoti va merosi. Toshkent – A. Qodiriy. 2000.

MANAGEMENT OF PREGNANCY AND CHILDBIRTH IN WOMEN WITH UTERINE MYOMA

Fotima Atakhodjaeva Abduraimovna¹

Gulnoza Soxibova Komilovna²

Ulugbek Ergashev Yusufjanovich³

Tashkent Medical Academy

KEYWORDS

Childbirth, myomectomy,
pregnancy, uterine myoma

ABSTRACT

Myoma is a benign tumor of muscle tissue, which is one of the most common tumors of the female genital area. This disease is diagnosed in 20-27% of women of fertile age. In recent decades, uterine fibroids by the time of the realization of the reproductive function are noted in an increasing number of cases, since, due to social motives, women postpone the birth of children to a later period of reproductive age. In this regard, it is quite logical that they increasingly often have questions about the possibility of becoming pregnant in the presence of uterine fibroids or after its removal, about its effect on the course of pregnancy and childbirth.

2181-2675/© 2023 in XALQARO TADQIQOT LLC.

DOI: 10.5281/zenodo.7649280

This is an open access article under the Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

¹ PhD, Professor Assistant, Department of Obstetrics and Gynecology №2, Tashkent Medical Academy, Uzbekistan

² Independent researcher

³ Dsc., Professor, Head of Department of General Surgery №2, Tashkent Medical Academy, Uzbekistan

Introduction. The state of the tumor directly depends on the level of hormones and the gestational age. At small stages of pregnancy, there is an increase in momentous nodes (their size increases). This phenomenon is associated with the rapid growth of progesterone, a hormone that is responsible for the ability to carry a child. The maximum growth is up to 8 weeks. It is during this period that a miscarriage can occur as a result of a growing fibroid. After 8 weeks, the cell hyperplasia is blocked and the fibroid temporarily stops growing. However, it can increase due to tissue edema or hemodynamic disturbances. The next jump is observed at 12-24 weeks, when the placenta is formed. At the same time, the development of node necrosis with the appearance of the corresponding symptoms of an "acute" abdomen is not excluded. At the onset of the 3rd trimester, fibroids stabilize in size due to a decrease in progesterone levels and its stabilization. Often, for a period of 36-38 weeks, fibroids are not visible even on ultrasound. The tumor did not go away, it only decreased in size, which is why it is not visible during ultrasound diagnostics.

Purpose of research to study. The course of pregnancy and childbirth in pregnant women with uterine fibroids who were hospitalized at the TMA.

Materials and methods. A retrospective analysis of the course of pregnancy, childbirth and the postpartum period was carried out in 30 patients with uterine momma. At the time of delivery, the age of women varied from 23 to 46 years, averaging 34.5 ± 2.3 years. All pregnancies were with single fetus and occurred spontaneous. We have assessed the development of the fetus, exclude intrauterine growth retardation and malnutrition in the momentous nodes, assessed blood circulation in the placenta, uterus and fetus. At the last examination, the localization of the fibroids and placenta, the position and presentation of the fetus are specified in order to decide on the method of delivery.

Results. When analyzing the gynecological history, the following results were obtained: infertility of various origins was noted in 4 (13.3%) women, in 6 (20%) - chronic adenitis. A history of induced abortions was noted in 11 (36.7%) patients, with 5 (16.7%) patients having two or more abortions; spontaneous miscarriages - in 8 (26.7%), of which 1 patient - recurrent miscarriage. Uterine fibroids were detected in 12 (40%) patients before pregnancy, and the duration of the disease ranged from one to 4 years. Treatment of uterine fibroids before pregnancy was carried out in 13 (43.3%) patients: conservative (medication) - in 3 patients, surgical (removal of myomatous nodes) - in 10 patients. Pregnancy proceeded with complications in 24 (80%) patients: threatened termination 21 (87.5%), preeclampsia 3 (12.5%), anemia 22 (91.6%), Placental disorders 13 (54.2%), Low placentation 4 (16.7%). Of 30 pregnant patients with uterine fibroids, 18 (60%) were hospitalized in the pregnancy pathology department for preoperative preparation, which included functional examination: ultrasound of the uterus and myomatous nodes, assessment of the intrauterine state of the fetus. A clinical examination was carried out, including a study of the parameters of hemostasis, vaginal microflora. Some of the pregnant

women were diagnosed with colpitis, about which treatment was carried out before delivery (antiseptics, intravaginal antibiotics). Delivery of the patients, if possible, was carried out closer to the term (39–40 weeks) of pregnancy. Premature birth (at 27–37 weeks) - in 3 women. Delivery time (weeks): less than 28 weeks 1 (5.6%), 29–37 weeks 2 (11.1%). More than 37 weeks 15 (83.3%) When choosing the tactics of childbirth, a number of factors were taken into account: the number of nodes, the location and structure of the myoma node (according to ultrasound), the patient's age, the presence of extragenital pathology, obstetric history, the course and complications of this pregnancy. Vaginal births occurred in 12 cases, accounting for 40%. The following complications were identified in 6 (50%) patients during vaginal delivery: Manual separation and separation of the placenta 3 (25%) Premature effusion of water 4 (30%) Weakness of labor 2 (16.7%).

Conclusion. Early diagnosis of uterine fibroids, an individual approach allows not only to endure pregnancy, often before full-term, but also in the presence of small uterine fibroids, independent vaginal delivery is possible. Prolongation of pregnancy when large and giant uterine fibroids are detected is possible. Delivery in the presence of giant myomatous nodes should be carried out only by cesarean section followed by myomectomy. Delivery of pregnant women with uterine fibroids of large and giant sizes should be carried out in highly qualified institutions, where it is possible to carry out organ-preserving operations, and, if necessary, hysterectomy.

References:

1. Cobellis, L. Hemostatic technique for myomectomy during cesarean section / L. Cobellis, E. Pecori, G. Cobellis // Int. J. Gynaecol Obstet. – 2002. – 79. – P. 261– 262.
2. Ergashev, U. Y., Mustafakulov, G. I., Kuryazov, A. M., & Yakubov, D. R. (2020). Treatment of idiopathic thrombocytopenic purpura: prevention of hormonal complications in the stomach and duodenum. Central Asian Journal of Medicine, 2020(2), 5-28.
3. Mustafakulov, G. I., Ergashev, U. Y., Muminov, A. T., & Yakubov, D. R. (2021). Splenectomy for hairy cell leukemia. Central Asian Journal of Medicine, 2021(4), 160-167.
4. Эргашев, У. Ю., Якубов, Д. Р., & Моминов, А. Т. (2022). ЎТКИР ПЕЛВИОРЕКТАЛ ПАРАПРОКТИТ БЎЛГАН БЕМОРНИ КОМПЛЕКС ДАВОЛАШ (КЛИНИК ХОЛАТ). Development of pedagogical technologies in modern sciences, 1(2), 63-64.
5. Каримов, Ш. И., Ахмедов, Р. М., & Эргашев, У. Ю. (1992). Поглочительно выделительная функция печени у больных с механической желтухой до и после эндобилиарных вмешательств. Вестник хирургии, 148(1), 138.
6. Yusufjanovich, E. U., Rafiqovich, Z. A., & Irsalievich, E. K. (2023). Assessment of the Process of Epithelialization After Complex Treatment of Diabetic Foot Syndrome. Texas Journal of Medical Science, 16, 19-23.
7. Ergashev, U. Y., Mustafakulov, G. I., Mominov, A. T., Yakubov, D. R., Zohirov, A. R., & Ernazarov, X. I. (2022). Effective of Simultaneous Surgeries in Chronic Immune Thrombocytopenia. Jundishapur Journal of Microbiology, 15(2), 638-644.

8. Ergashev, U. Y. (2022). Ernazarov Kh. I., Zohirov AR, Alzabni ID 2022. Complex Treatment of Experimental Model of Diabetic Foot Syndrome. American Journal of Medicine and Medical Sciences, 12(5), 471-480.
9. Mustafakulov, G., & Ulug'bek Ergashev, A. K. (2020). The Approach to Managing the Patients with Idiopathic Thrombocytopenic Purpura: A Case-Control Study. Indian Journal of Forensic Medicine & Toxicology, 14(4), 7968-7972.
10. Ergashev, U. Y., Minavarkhujayev, R. R., Gafurov, B. T., Malikov, N. M., Ortiqboyev, F. D., & Abdusalomov, B. A. (2022). Efficiency of Percutaneous Minimally Invasive Technologies in the Treatment of Patients with Obstructive Jaundice. Jundishapur Journal of Microbiology, 15(2), 645-655.
11. Ergashev, U. Y., Zokhirov, A. R., & Ernazarov, K. I. (2022). THE STUDY OF DIAGNOSTICS AND PREVENTION OF PATHOPHYSIOLOGICAL PARAMETERS AFTER MODERN TREATMENT OF PURULENT-NECROTIC PROCESSES IN DIABETIC.
12. Ergashev, U. Y., Zokhirov, A. R., & Ernazarov, K. I. (2022). THE STUDY OF PATHOMORPHOLOGICAL DIAGNOSIS OF VITAL ORGANS AFTER MODERN TREATMENT OF DIABETIC FOOT SYNDROME.
13. Ergashev, U. Y., Zokhirov, A. R., & Minavarkhujayev, R. R. (2023). The study of pathological physiology of indicators of endogenous intoxication in purulent-necrotic lesions of the lower extremities.
14. Арипова, Д. Ш., Мухамедов, Б. З., Минавархужаев, Р. Р., Зупаров, К. Ф., Файзуллаев, О. А., & Узокова, С. Г. ЭНТЕРОСОРБЦИОННЫЕ ПРЕПАРАТЫ—НОВЫЙ ЭТАП В КОМПЛЕКСНОМ ЛЕЧЕНИИ ХРОНИЧЕСКОЙ ПОЧЕЧНОЙ НЕДОСТАТОЧНОСТИ И УРЕМИЧЕСКОГО СИНДРОМА. 2017 год, 76.
15. Эргашев, У. Ю., Моминов, А. Т., Маликов, Н. М., & Якубов, Д. Р. (2022). НАРУШЕНИЕ ЦЕЛОСТНОСТИ СТОПЫ У ПАЦИЕНТОВ С САХРНЫМ ДИАБЕТОМ (ОБЗОР ЛИТЕРАТУРЫ). Journal of new century innovations, 17(1), 7-18.
16. Sun Joo Choi, Yoon Ha Kim, Jong Woon Kim, Hye Yon Cho, Tae-Bok Song, Intramural leiomyoma during pregnancy becoming delivered postpartally, Journal of Women's Medicine, 10.5468/jwm.2011.4.2.51, 4, 2, (51), (2011).
17. Yusufjanovich, E. U., & Rafiqovich, Z. A. (2023). Evaluation of the lipid peroxidase index in diabetic complications. Conferencea, 68-73.
18. Yusufjanovich, E. U., & Rafiqovich, Z. A. (2023). Treatment of purulent-necrotic lesions of the lower extremities with modern drugs. Conferencea, 88-94.
19. Эрнazarov, X., Зохиrow, A., Эргашев, У. Ю., & Исраилов, Р. (2022). ПАТОМОРФОЛОГИЧЕСКАЯ КАРТИНА ЖИЗНЕННО ВАЖНЫХ ОРГАНОВ ПРИ ЭКСПЕРИМЕНТАЛЬНОЙ МОДЕЛИ ДИАБЕТИЧЕСКОЙ СТОПЫ.
20. Ergashev, U. Y., Zokhirov, A. R., & Ernazarov, K. I. (2022). THE STUDY OF DIAGNOSTICS AND PREVENTION OF PATHOPHYSIOLOGICAL PARAMETERS AFTER MODERN TREATMENT OF PURULENT-NECROTIC PROCESSES IN DIABETIC.

21. Ergashev, U. Y., Zokhirov, A. R., & Ernazarov, K. I. (2022). THE STUDY OF PATHOMORPHOLOGICAL DIAGNOSIS OF VITAL ORGANS AFTER MODERN TREATMENT OF DIABETIC FOOT SYNDROME.
22. Zokhirov, A. R. Ernazarov Kh. I. THE STUDY OF PATHOPHYSIOLOGICAL CHANGES IN PURULENT-NECROTIC PROCESSES OF THE DIABETIC FOOT SYNDROME." International scientific forum-2022". June 2022. p597-605.
23. Ergashev, U. Y., Zokhirov, A. R., & Minavarkhujaev, R. R. (2023). The study of pathological physiology of indicators of endogenous intoxication in purulent-necrotic lesions of the lower extremities.
24. Ergashev, U. Y., Zokhirov, A. R., Minavarkhojayev, R. R., & Mominov, A. T. (2023). IMPROVING METHODS FOR DIAGNOSING AND MONITORING ENDOTOXICOSIS IN EXPERIMENTAL DIAETIC FOOT SYNDROME. World Bulletin of Public Health, 19, 84-95.
25. Эргашев, У. Ю., & Зохилов, А. Р. (2023). ИЗУЧЕНИЕ ПАТОМОРФОЛОГИИ ПЕЧЕНИ ПРИ ЭКСПЕРИМЕНТАЛЬНОМ СИНДРОМЕ ДИАБЕТИЧЕСКОЙ СТОПЫ. European Journal of Interdisciplinary Research and Development, 12, 27-31.
26. Эргашев, У. Ю., Зохилов, А. Р., Мустафакулов, Г. И., & Моминов, А. Т. (2023). ОЦЕНКА ПРИМЕНЕНИЯ И ЭФФЕКТИВНОСТИ СОВРЕМЕННЫХ ОПЕРАТИВНЫХ ВМЕШАТЕЛЬСТВ НА ПАТОЛОГИЧЕСКИХ ПРОСТРАНСТВАХ ПЕЧЕНИ. European Journal of Interdisciplinary Research and Development, 12, 17-26.
27. Эргашев, У. Ю., & Зохилов, А. Р. (2023). ОЦЕНКА ЭФФЕКТИВНОСТИ МАЛОИНВАЗИВНЫХ ОПЕРАЦИЙ ПРИ МЕХАНИЧЕСКОЙ ЖЕЛТУХЕ И ПРИМЕНЕНИЕ АЛГОРИТМА. European Journal of Interdisciplinary Research and Development, 12, 6-16.
28. Yusufjanovich, E. U., & Rafiqovich, Z. A. (2023). The Use of Endovascular Laser Coagulation in the Recurrence of Varicose Veins of the Lower Extremities. International Journal of Scientific Trends, 2(2), 24-31.
29. Yusufjanovich, E. U., Rafiqovich, Z. A., Tashkarganovich, M. A., & Tohirovich, G. B. (2023). ASSESMENT THE EFFECTIVENESS OF MINIMALLY INVASIVE SURGICAL METHODS IN ACUTE CHOLECYSTITIS. International Journal of Scientific Trends, 2(2), 14-23.
30. Yusufjanovich, E. U., Irisbaevich, M. G., Rafiqovich, Z. A., & Irsaliyevich, E. K. (2023). EVALUATION OF EFFECTIVENESS OF SPLENECTOMY IN CHRONIC LEUKEMIAS. World Bulletin of Public Health, 19, 79-83.
31. Rafiqovich, Z. A. (2023). CONTROL OF INDICATORS OF ENDOTOXICOSIS IN DIABETIC FOOT SYNDROME. Conferencea, 83-90.
32. Rafiqovich, Z. A. (2023). STUDY OF THE EFFECT OF LIPID PEROXIDASE ANALYSIS ON THE BODY IN DIABETIC FOOT SYNDROME. Conferencea, 76-82.
33. Rafiqovich, Z. A. (2023). MONITORING OF THE REGENERATION PROCESS IN PURULENT-NECROTIC PROCESSES OF THE LOWER EXTREMITIES. Conferencea, 189-194.
34. Rafiqovich, Z. A. (2023). OBSERVATION OF BIOCHEMICAL RESULTS IN EXPERIMENTAL DIABETIC FOOT SYNDROME. Conferencea, 181-188.

35. Зохилов, А. Р. (2023). ОБОСНОВАНИЕ ПРОЦЕССОВ ЭПИТЕЛИЗАЦИИ И РЕГЕНЕРАЦИИ ПРИ ГНОЙНО-НЕКРОТИЧЕСКИХ ПРОЦЕССАХ НИЖНИХ КОНЕЧНОСТЕЙ ПРИ САХАРНОМ ДИАБЕТЕ. Conferencea, 174-180.
36. Ergashev, U. Y., Zokhirov, A. R., & Minavarkhujaev, R. R. (2023). Study and treatment of changes in biochemical processes in complications of diabetes mellitus.
37. Зохилов, А. Р., & Набиева, А. Ш. (2023). ИЗУЧЕНИЕ ПАТОМОРФОЛОГИЧЕСКИХ ОСОБЕННОСТЕЙ СОВРЕМЕННОГО ЛЕЧЕНИЯ ГНОЙНО-НЕКРОТИЧЕСКИХ ПРОЦЕССОВ ПРИ САХАРНОМ ДИАБЕТЕ. Interpretation and researches, 1(2), 25-36.
38. Ergashev, U. Y., Zokhirov, A. R., & Minavarkhujaev, R. R. (2022). Determination of changes in the lipid peroxidase index in purulent-necrotic lesions of the lower extremities.
39. Эрназаров, Х. И., Эргашев, У. Ю., Зохилов, А. Р., & Каримов, Х. Я. (2022). ЭФФЕКТИВНОСТЬ ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ПРЕПАРАТА РЕОМАННИСОЛ В ЛЕЧЕНИИ ЭКСПЕРИМЕНТАЛЬНОЙ МОДЕЛИ ДИАБЕТИЧЕСКОЙ СТОПЫ.
40. Зохилов, А. Р., Эрназаров, Х. И., & Эргашев, У. Ю. (2022, January). ПАТОМОРФОЛОГИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ЗАЖИВЛЕНИЯ РАН ПРИ ЭКСПЕРИМЕНТАЛЬНОЙ МОДЕЛИ ДИАБЕТИЧЕСКОЙ СТОПЫ. 64-ОЙ НАУЧНО-ПРАКТИЧЕСКОЙ КОНФЕРЕНЦИИ ОБУЧАЮЩИХСЯ «НАУКА И ЗДОРОВЬЕ» ПОСВЯЩЕННАЯ ДНЮ НАУКИ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН С МЕЖДУНАРОДНЫМ УЧАСТИЕМ.
41. Ravshanovna, S. D. (2022). SCIENTIFIC ASSESSMENT OF THE MORPHOFUNCTIONAL CHARACTERISTICS OF THE LUNGS IN DIABETES. British Medical Journal, 2(4).
42. Karakhonova, S. (2019). Psychocorrection and optimal pharmacotherapy in anxiety-phobic syndrome. Psychosomatic Medicine and General Practice, 4(1), e0401175-e0401175.
43. Ибодуллаев, З. Р., Карахонова, С. А., & Сейткаримова, Г. С. (2021). Значение использования методов психокоррекции при лечении тревожно-фобического синдрома. ЖУРНАЛ НЕВРОЛОГИИ И НЕЙРОХИРУРГИЧЕСКИХ ИССЛЕДОВАНИЙ, (SPECIAL 1).
44. Ибодуллаев, З. (2022). EFFECTIVE PSYCHOCORRECTION IN NEUROTIC DISORDER.
45. Алишеровна, Қ. С., Сейткаримова, Г. С., & Юнусходжаева, Х. С. (2022). ЭФФЕКТИВНАЯ ПСИХОКОРРЕКЦИЯ ПРИ НЕВРОТИЧЕСКОМ РАССТРОЙСТВЕ. ЖУРНАЛ НЕВРОЛОГИИ И НЕЙРОХИРУРГИЧЕСКИХ ИССЛЕДОВАНИЙ, 3(1).
46. Алишеровна, Қ. С., Сейткаримова, Г. С., & Юнусходжаева, Х. С. (2022). ЭФФЕКТИВНАЯ ПСИХОКОРРЕКЦИЯ ПРИ НЕВРОТИЧЕСКОМ РАССТРОЙСТВЕ. ЖУРНАЛ НЕВРОЛОГИИ И НЕЙРОХИРУРГИЧЕСКИХ ИССЛЕДОВАНИЙ, 3(1).

47. Karakhonova, S. A. (2022). The Significance of the Application of Psycho-Correction Methods in the Treatment of Psycho-Emotional Disorder. EUROPEAN JOURNAL OF MODERN MEDICINE AND PRACTICE, 2(12), 59-64.
48. Махмудова, Д. А., & Қарахонова СА, Х. К. (2015). Неврозларда фобия ва қўрқув. Психиатрия журнали, (1-Б), 82.
49. Karakhonova, S. A., & Ishanhodjaeva, G. T. (2016). Cognitive disorders in Parkinsonism. Parkinsonism & Related Disorders, 22, e59.
50. Разикова, И. С., Аликулова, Д. Я., & Уразалиева, И. Р. (2015). Особенности иммунного статуса подростков с атопической бронхиальной астмой. Молодой ученый, (19), 297-299.
51. Аликулова, Д. Я., Разикова, И. С., Уразалиева, И. Р., Мирпайзиева, М. А., & Джураева, Н. К. (2015). Организация работы «Астма школы» в Республике Узбекистан. Современная медицина: актуальные вопросы, (10-11 (43)), 88-92.
52. Разикова, И. С., & Аликулова, Д. Я. (2016). ИММУНОЛОГИЧЕСКИЕ ИЗМЕНЕНИЯ ПРИ РАЗЛИЧНЫХ КЛИНИЧЕСКИХ ВАРИАНТАХ АТОПИЧЕСКОЙ БРОНХИАЛЬНОЙ АСТМЫ У ПОДРОСТКОВ. In Материалы VII международной (XIV итоговой) научно-практической конференции молодых ученых (pp. 67-70).
53. РАЗИКОВА, И., АЙДАРОВА, Н., БАЙБЕКОВА, В., & ДУСТБАБАЕВА, Н. (2022). Сывороточноподобный Синдром Как Осложнение Вакцинации. Central Asian Journal of Medical and Natural Science, 3(2), 176-183.
54. Разикова, И. С., Айдарова, Н. П., Байбекова, В. Ф., Дустбабаева, Н. Д., Ишмухамедова, Ш. Б., & Шорустамова, С. С. (2023). Сенсibilизация К Грибковым Аллергенам У Пациентов С Респираторной Аллергией. Central Asian Journal of Medical and Natural Science, 4(1), 31-37.

RESULTS OF MONITORING OF POLLUTION OF WATER BODIES

G.F. Sherkozieva¹

Z.Z. Egamberdieva²

M.N. Bakhriddinova³

Tashkent Medical Academy

KEYWORDS

water bodies, pollution,
nitrogen ammonia, hygienic
requirements, biochemical
oxygen demand, organoleptic
indicators

ABSTRACT

The article deals with the issues of sanitary control of water quality of reservoirs in dynamics and scientific justification of measures to protect water bodies from pollution.

2181-2675/© 2023 in XALQARO TADQIQOT LLC.

DOI: 10.5281/zenodo.7652603

This is an open access article under the Attribution 4.0 International(CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

¹ Tashkent Medical Academy, Uzbekistan

² Tashkent Medical Academy, Uzbekistan

³ Tashkent Medical Academy, Uzbekistan

СУВ ҲАВЗАЛАРИНИНГ ИФЛОСЛАНИШНИ МОНИТОРИНГ НАТИЖАЛАРИ

KALIT SO'ZLAR:

Сув ҳавзалари,
ифлосланиш, азот аммиак,
гигиеник талаблар,
кислородга бўлган
биокимёвий эҳтиёж,
оргонолептик
кўрсаткичлар

ANNOTATSIYA

Мақолада аҳоли яшаш жойлардаги очиқ сув ҳавзаларининг ифлосланиш даражасини йиллар динамикасидаги олинган натижалари ва ифлосланишни камайтиришга қаратилган профилактик чора тадбирларни илмий асослаш ҳисобланади.

Мавзунинг долзарблиги: Республикамизда табиий ресурслардан оқилона фойдаланиш ва аҳоли саломатлигини муҳофаза қилишга қаратилган ҳамда тегишли халқаро меъёрларга мос ҳудудий база яратилган. Мамлакатимиз БМТнинг атроф-муҳитни муҳофаза қилиш ва беқарор тараққиёт соҳасида энг муҳим конвекциялари ҳамда бошқа халқаро ҳужжатларни ратификация қилиб, зиммасига олган барча мажбуриятларни бажариб келмоқда. Очиқ сув ҳавзаларининг энг кўп интенсив ифлослантирувчилари металлургия, кимё, целлюлоза, қоғоз, нефтни қайта ишлаш корхоналари ҳисобланади. Охириги йиллардаги кузатиш натижалари шуни кўрсатадики, МДХ давлатларида 80% очиқ сув ҳавзалари нефт маҳсулотлари, 60% феноллар ва 40% ҳолатда металл билан ифлосланмоқда [4].

Ўзбекистон Республикасида очиқ сув ҳавзаларига ташланаётган чиқинди сувлар миқдори 150 млн/м³ дан ошиб кетмоқда, бунда бир қанча саноат корхоналарининг аҳамияти каттадир, ушбу саноат корхоналари Сирдарё, Зарафшон ва Чирчиқ дарёларининг сувларини оғир металллар, нитратлар, фтор бирикмалари билан ифлослантирмоқдалар. Айрим муаллифларнинг берган маълумотларига кўра Орол бўйида экологик мувозонатининг бузилиши, ирмоқлардаги катта майдонларнинг чўлга айланиши жараёнининг давом этиши, Амударё ва Сирдарёдан келадиган сувнинг ифлосланиши ортиб бориши натижасида аҳоли ичишга ярайдиган чучук ва тоза сув манбаларидан айрилди. Тошкентдаги водопровод сувнинг ҳар бир литрида 0,3 грамм туз бўлса, Амударё этагида 3 грамм туз бор.

Дунёнинг турли минтақаларида чучук сув масаласида тақчиллик сезилаётгани бугун ҳеч биримизга сир эмас. Аҳоли жон бошига нисбатан ичимлик суви охириги 150 йил мобайнида 4 мартага камайиб кетгани, айни пайтда ҳар олти кишидан бири чучук сувга муҳтожликда яшаётгани ҳам бизни оби ҳаётга оқилона муносабатда бўлишга ундайди. Маълумки, ичимлик суви танқислиги катта иқтисодий қийинчиликлар билан бирга аҳоли саломатлигига ҳам салбий таъсир кўрсатиб, бир қатор ижтимоий муаммоларни келтириб чиқаради. Сувнинг ифлосланиши туфайли турли касалликлар-ошқозон-ичак, буйрак, жигар, қонда турли аллергия хасталиклар пайдо бўлади. Ҳар йили жаҳон океанларига 10 миллион

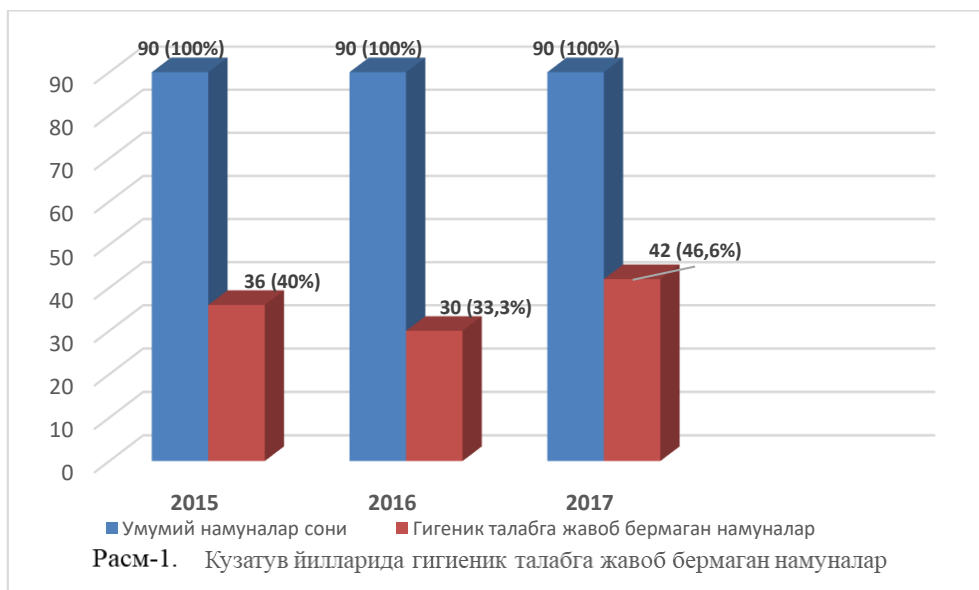
тонна нефть тушади. Ҳар бир тонна нефть сув сатҳини юпқа плёнка сингари қоплайди. Бугунги кунда жаҳонда 1,5 миллиард аҳоли тоза ичимлик сувига муҳтожликда кун кечирмоқда. Яна бир неча ўн йилликдан сўнг эса шаҳар аҳолисининг ҳар учтасидан биттаси тоза ичимлик сувига муҳтож бўлади. БМТ маълумотларига кўра, бугунги кунда 2 миллиард 700 миллион киши санитария талабларига жавоб бермайдиган муҳитда истиқомат қилмоқда [3]. Мустақил Ўзбекистон республикасида экологик вазиятни яхшилашга, шу жумладан, сув объектларини муҳофаза қилиш, табиий ресурслардан оқилона фойдаланиш, шунингдек, турли антропоген ифлосланишлардан олдини олишга алоҳида эътибор қаратилмоқда. Шу билан бирга, қонунчиликда юзага келган вазиятнинг салбий оқибатларини бартараф этиш бўйича кечиктириб бўлмайдиган чора-тадбирларни кўриш, шунингдек, мазкур соҳада ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш мақсадида. Ўзбекистон Республикасида кучли қонунчилик яратилган, хусусан Ўзбекистон Республикасининг Қонуни “Сув ва сувдан фойдаланиш тўғриси” да ушбу қонуннинг асосий вазифалари аҳоли ва иқтисодиёт тармоқлари эҳтиёжлари учун сувлардан оқилона фойдаланишни таъминлаш, сувларни булғаниш, ифлосланиш ва камайиб кетишдан сақлаш, сувларнинг зарарли таъсирининг олдини олиш ҳамда уларни бартараф этиш, сув объектларининг ҳолатини яхшилашдан, шунингдек сувга доир муносабатлар соҳасида корхоналар, муассасалар, ташкилотлар, фермер, деҳқон хўжаликлари ҳамда фуқароларнинг ҳуқуқлари ва қонуний манфаатларини ҳимоя қилишдан иборатдир. Шу билан бирга Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Сув объектларини муҳофаза қилиш тизимини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги Қарори, ҳамда СанҚ ваМ “Ўзбекистон Республикасида сув ҳавзалари сувини муҳофазалаш бўйича гигиеник ва эпидемияга қарши талаблар” қабул қилинган [1.2]. Ушбу меъёрий ҳужжатда очиқ сув ҳавзаларини сув таркиби ва хусусиятларига гигиеник талаблар, ҳамда уларни асосий ифлослантирувчи манбалар ҳисобланган чиқинди сувларни ташлаш шарт шaroитлари белгилаб қўйилган.

Текшириш материаллари ва усуллари: Очиқ сув ҳавзалари сувини кузатув йилларда санитар кимёвий мониторинги учун олинган намуналар ва уларнинг лаборатория текшириш натижалари.

Олинган натижалар: Очиқ сув ҳавзаларининг ифлосланиш ҳолати мониторингда қуйидагилар аниқланди: Қичқуруқ очиқ сув ҳавзасида азот аммиак-15 та (16,6%), КБКЭ -4та (4,4%) ,оргонолептик кўрсаткичлари бўйича эса- 2 та (2,2%) намуна, Калковус очиқ сув ҳавзасида эса азот аммиакка -10 та (11,1%), КБКЭ -7та (7,7%) ,КББЭ-1 та (1,1%) намуна гигиеник талабларга жавоб бермаган. Ушбу кузатув йилида очиқ сув ҳавзалари сувининг сифат кўрсаткичлар энг кўп азот аммиак бўйича Қичқуруқ ва Калковус очиқ сув ҳавзаларида бошқа кўрсаткичларга нисбатан гигиеник талабларга жавоб бермаган.

2016 йил Қичқуруқ очиқ сув ҳавзасидан азот аммиак- 10 та (11,1%), Калковус

сув объектида эса азот аммиакка -4 та(4,4%), Қора қамиш очик сув ҳавзасидан эса азот аммиакка -14 та (15,5%), КБКЭ -7та (7,7%) , КББЭ-5 та (5,5%) намуналар гигиеник талабларга жавоб бермаган.

2017 йил Қичқуруқ очик сув ҳавзасидан азот аммиак- 11 та (12,2%), Калковус сув объектида эса азот аммиакка -15 та (16,6%), Қора қамиш очик сув ҳавзасидан эса азот аммиакка олинган барча намуналар гигиеник талабларга жавоб бермаган(1-расм). 2016-2017 йилларда ҳам азот аммиак бошқа кўрсаткичларга нисбатан санитария меъёрларга мос келмаган хусусан 2016 йилда 15,5% ,2017 йилда эса 16.6% ни ташкил этди.

Хулоса: Юқорида олинган натижалардан шуни хулоса қилиш мумкин, сувдан фойдаланиш жойларидаги сувнинг санитар кимёвий тахлил натижалари бўйича кўпгина намуналар гигиеник талабларга жавоб бермаган,айниқса азот аммиак кўрсаткичи бўйича, бу эса очик сув ҳавзаларни санитария муҳофазалашда илмий асосланган чора тадбирлани қўллаш ва очик сув ҳавзаларига боғлиқ аҳоли ўртасидаги касалликларнинг олдини олишда муҳим аҳамиятга эга.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Ўзбекистон Республикаси Қонуни "Сув ва сувдан фойдаланиш тўғрисида".Т.2011й
2. Сан Қ ва М №0318-15"Ўзбекистон Республикасида сув ҳавзалари сувини муҳофазалаш бўйича гигиеник ва эпидемияга қарши талаблар"
3. Шеркузиева Г.Ф.,Данев Б.Д. и др .//Гигиеническая оценка санитарного состояния реки «Сурхон». Международный научный журнал «Молодой ученый» спец выпуск.-Российская Федерация .-2016г.№1(86) –С.35-38

4. Шеркўзиева Г. Ф Эколого- гигиеническая оценка состояния открытых трансграничных водоемов Узбекистана Международный научный журнал «Молодой ученый», 2016г., № 7 (294-297 стр.).

MONOCHORIAL MULTIPLE PREGNANCY WITH ANTENATAL DEATH OF ONE FETUS (REVIEW ARTICLE)

Aziza Erkhanova¹

Rustam Yusupbayev²

Republican Specialized Scientific and Practical Medical Center of Obstetrics and Gynecology

KEYWORDS

multiple monochorial pregnancy, antenatal death of one fetus, feto-fetal transfusion syndrome, syndrome of selective fetal growth retardation

ABSTRACT

Over the past decades, due to the widespread use of assisted reproductive technologies, the frequency of multiple pregnancies in the population has doubled, reaching an average of 2%.

According to the literature, in multiple pregnancies, the incidence of selective fetal growth retardation syndrome and impaired fetal-placental hemodynamics is significantly higher than in singleton pregnancy. Thus, the frequency of birth of fetuses weighing less than 2,500 grams is 6.52% and 92% for singleton, double and three-proton pregnancies, respectively.

An integrated approach within one institution to the diagnosis, perinatal observation, accompaniment and delivery of patients whose multiple pregnancies have been complicated by the antenatal death of one fetus can improve the perinatal outcomes of the surviving fetus.

2181-2675/© 2023 in XALQARO TADQIQOT LLC.

DOI: 10.5281/zenodo.7671270

This is an open access article under the Attribution 4.0 International(CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

¹ Doctorate, Republican Specialized Scientific and Practical Medical Center of Obstetrics and Gynecology, Tashkent, Mirzo-Ulugbek district, Mirzo-Ulugbuka street, 132a, 100124 (aziza.erkhanova@mail.ru)

² Doctor of Science, Head of the Department of Fetal Medicine, Republican Specialized Scientific and Practical Medical Center of Obstetrics and Gynecology, Tashkent, Mirzo-Ulugbek district, Mirzo-Ulugbuka street, 132a, 100124

The probability of death of one fetus among all twins varies from 3.7 to 6.8% [21]. The death of one fetus with multiple births can occur at any stage of pregnancy, which in turn is combined with an increase in morbidity and mortality among surviving fetuses.

One of the leading factors that determines the outcomes of multiple pregnancies is the type of pregnancy that is chorial and amnional. The establishment of these parameters in the early stages of the development of multiple pregnancies is a fundamental factor determining the tactics of pregnancy management, in particular with developmental anomalies, critical conditions and the death of one of the fetuses [6].

The literature shows that the probability of antenatal death of the surviving fetus in the case of intrauterine death of another fetus is 12% with monochorial type of placentation and 4% with dichoral. At the same time, the risk of developing neurological disorders in a surviving fetus from a monochorial pair reaches 18% compared with 1% in the case of antenatal death of one fetus from a dichorial twin [15].

The causes of antenatal death of one fetus may be nonspecific for multiple births, similar to those in singleton pregnancies, or may be specific, characteristic only of multiple pregnancies [2]. Genetic or anatomical abnormalities in fetuses, partial and non-progressive placental abruption, placental insufficiency and fetal growth retardation syndrome, true umbilical cord node are non-specific causes. Specific causes of death of one fetus in multiple pregnancies include collision of umbilical cord loops in monochorial monoamniotic twins and fetofetal transfusion syndrome or selective syndrome of slowing the growth of one of the fetuses in monochorial diamniotic multiple births [5, 10].

Monochorial multiple birth is an extremely high-risk pregnancy for adverse perinatal outcomes compared to the dichoral placental type group and the singleton pregnancy group. On average, 60% of cases of antenatal death of one fetus with multiple births occur with a monochorial type of placentation, while the probability of death of the second fetus and the development of neurological complications in a newborn is 3 times higher compared to that in the dichoral type of multiple births [22].

The vascular network of the monochorial placenta has several types of anastomoses that combine the hemocirculation systems of two fetuses: superficial - arterial and venovenous, as well as deep - arteriovenous. Due to the angioarchitectonics of a single placenta for two fetuses, the development of specific complications that are characteristic only of the monochorial type of placentation is possible.

The most common cause of antenatal death of one fetus from a monochorial pair is the development of fetofetal transfusion syndrome, which occurs in 10-15% of monochorial diamniotic twins. The predominance of deep unidirectional arteriovenous anastomoses over multidirectional arterio-arterial anastomoses causes an imbalance of blood flow through the small vessels of the placenta from the donor fetus to the recipient fetus, which leads to the development of fetofetal transfusion syndrome. Arterio-arterial

and veno-venous messages, in turn, have a protective effect, compensating for arteriovenous discharge by bypassing blood between the donor and the recipient [1].

With the development of feto-fetal transfusion syndrome, the primary violation of the development of the donor part of the placenta leads to an increase in peripheral resistance to the placental circulation, which causes the redistribution of blood in the direction of the recipient and the development of hypovolemia, a decrease in urination and anhydrous in the donor fetus. The recipient fetus, compensating for the state of hypervolemia, increases urination, and since blood proteins with a high molecular weight remain in its bloodstream, the oncotic pressure in it rises, which causes an additional flow of fluid through the placental barrier from the maternal bloodstream. In severe forms of feto-fetal transfusion syndrome, these changes can lead to the development of ascites or generalized edema of the recipient fetus [17].

Currently, the application of the Quintero classification of feto-fetal transfusion syndrome is generally recognized [16]:

- Stage I: recipient polyhydramnios in combination with donor oligohydramnion;
- stage II: the donor's bladder is not visualized; Doppler indicators are normal;
- Stage III: critical hemodynamic disturbances in Dopplerometry (absence or reverse diastolic blood flow in the umbilical cord artery, reverse blood flow in the venous duct or pulsating in the umbilical cord vein) in any fetus;
- Stage IV: fetal edema;
- Stage V: Death of one or both fetuses.

In order to correct the feto-fetal transfusion syndrome, it is possible to use fetoscopic laser coagulation of placental anastomoses, amnioreduction or selective reduction of one fetus from twins. With expectant conservative tactics, perinatal mortality in feto-fetal transfusion syndrome reaches 95%, and the risk of neurological complications in a surviving fetus can reach 18-26% [12]. Thus, feto-fetal transfusion syndrome is considered the most significant risk factor for the development of antenatal death of one fetus in monochorial multiple births. It is generally recognized that fetoscopic laser coagulation is a pathophysiologically based method for correcting feto-fetal transfusion syndrome, in which the survival of fetuses within 24 hours from the time of the operation is a favorable prognostic sign for their further development. However, at present, data on the effect of fetoscopic laser coagulation on perinatal outcomes in relation to the surviving fetus with antenatal death of one fetus from monochorial diamniotic twins are not presented in the literature.

The syndrome of selective slowing of the growth of one of the fetuses complicates about 10-15% of monochorial multiple pregnancies and significantly increases the likelihood of antenatal death of one of the fetuses, severe neurological complications in newborns, worsening perinatal outcomes [25]. The main diagnostic criteria for selective syndrome of fetal retardation are: the difference in fruit weight is more than 25% and impaired fetal hemodynamics. Dissociation of fruit size determines the ratio of the

difference in the mass of a larger and smaller fruit to the mass of a larger one [26].

The current classification is based on dopplerometric spectra of umbilical artery blood flow, which can be evaluated by ultrasound examination of the fetus, starting from the second trimester of multiple monochorial pregnancy [4]:

Type I: Normal blood flow in the umbilical cord artery (presence of diastolic blood flow).

Type II: Permanently zero/reverse blood flow in the umbilical cord artery.

Type III: Periodically zero/reverse terminal diastolic blood flow in the umbilical cord artery or cyclic.

It is type III selective fetal retardation syndrome that is associated with the highest incidence of antenatal death of one fetus from monochorial twins and the development of neurological complications in relation to the surviving fetus, which is probably associated with acute episodes of feto-fetal discharges of blood through superficial arterial arterial anastomosis [20].

To explain the causes of the development of complications in a surviving fetus from monochorial diamniotic twins, the hypothesis of hemodynamic shunting became the most widespread. In their studies, Vajoria et al. showed that in the absence of clinical manifestations of feto-fetal transfusion syndrome, perinatal mortality is higher among pregnant women in whose placenta there were large superficial arterial and veno-venous vascular anastomoses, compared with a group of pregnant women whose placentas were dominated by deep arteriovenous anastomoses [5]. With antenatal death of one fetus with a monochorial type of placentation from the hemocirculation system of the surviving fetus through low-resistant arteriosimal and veno-venous anastomoses of the vessels of the placenta, acute transfusion of blood into the posthumously expanded vascular network of the deceased fetus occurs. Such transfusion can lead to the development of severe anemia, secondary hypotension and hypoperfusion of the brain tissue of the surviving fetus [28]. The validity of this hypothesis is confirmed in the results of a study of fetal blood samples obtained during diagnostic cordocentesis in patients with monochorial diamniotic twins. So, Nicolini et al. performed a study of hematological parameters in fetuses from monochorial diamniotic twins complicated by feto-fetal transfusion syndrome shortly before and within 24 hours from the moment of intrauterine death of one of the fetuses. Surgical correction was not carried out in this study. In a blood test of all four surviving fetuses, the hematocrit was significantly reduced compared to its values, which were established before the death of the first fetus, and averaged 21% (17-29%) [13]. This fact was later confirmed by data from Okamuro et al., who also found that after the antenatal death of one fetus, surviving fetuses from monochorial diamniotic twins develop anemia [14].

Modern prenatal diagnosis of the severity of hemolytic fetal disease is based on a non-invasive Dopplerometric assessment of the maximum systolic blood flow rate in the middle cerebral artery of the fetus, the value of which in the second and third trimesters of

pregnancy has a pronounced correlation with the value of hemoglobin and hematocrit in the blood of the fetus obtained during diagnostic cordocentesis. This method has been used in assessing the development and determining the severity of anemia in a surviving fetus from monochorial twins with antenatal death of one fetus [7].

It should be noted that the probability of death of the second fetus in the case of antenatal death of one fetus with monochorial diamniotic twins is 5 times higher compared to that of the dichorial type of multiple births and is 15% [23]. A study by Hillman et al. showed that after the death of one fetus with a monochorial type of placentation, the probability of neurological complications in a surviving newborn is 26%, which is 13 times higher than in dichorial a type of placenta that is only 2% [15].

Currently, the negative impact of antenatal death of one fetus from monochorial twins in early pregnancy in relation to the subsequent development of the second fetus has not been established. A possible explanation is the lack of data on the formation and functional activity of vascular anastomoses in the monochorial placenta between the hemocirculation systems of embryos in the early stages of pregnancy, which in later pregnancy provide pathological transfusion of blood into the vascular bed of the dead fetus at the time of its death [3]. Such transfusion is caused by functionally active superficial low-resistant vascular anastomoses between fetal hemocirculation systems, which can lead to antenatal death of the second fetus or damage to central systems and organs. Sonographic examination is the main method of instrumental diagnostics, which allows you to identify and determine damage to the structures of the developing brain and the main organs of the second surviving fetus. It is important that with antenatal death of one fetus, the performance of neurosonography allows you to exclude or suspect hypoplasia of the optic nerve, multicystic leukoencephalomalacia, microcephaly, porencephaly, hydrocephalus, and with ultrasound examination of other organs of the fetus - bilateral necrosis of the cortical layer of the kidneys, microsomia and skin aplasia [18]. In foreign literature sources, there is little evidence that neurosonography allows you to identify early signs of structural changes in the brain of a surviving fetus no earlier than 7 days from the moment of manifestation of antenatal death of one fetus [27].

Antenatal death of one fetus in monochorial diamniotic twins after the fetus has reached a period of viability causes the greatest difficulty in determining the further management of this pregnancy, since there is a potential dilemma between urgent delivery and the birth of a deeply premature surviving fetus and prolongation of pregnancy with a possible increase in subsequent risks of morbidity, as well as mortality for the surviving fetus in the neonatal period, that is associated with the peculiarities of the monochorial type of placentation.

Currently, according to most perinatologists, in the absence of objective data on the violation of the condition of the surviving fetus, further conservative tactics of pregnancy management in combination with constant monitoring of its condition are considered the most preferable [10].

In case of detection of signs of severe anemia in a surviving fetus with dopplerometry of blood flow in the middle cerebral artery, in order to correct it and prolong pregnancy, intrauterine transfusion to the fetus of washed red blood cells of the donor is possible by analogy with the method of correction of severe anemia in hemolytic fetal disease. However, it is believed that this operation is effective only when it is carried out in the next few days after the antenatal death of one fetus.

Thus, intrauterine transfusion of washed donor erythrocytes to a surviving fetus from monochorial diamniotic twins is a possible method of correcting the detected anemia in the fetus. However, the effectiveness of correction of fetal anemia in relation to the subsequent neurological development of the newborn is not confirmed and probably depends on the time elapsed from the moment of antenatal death of one fetus to the performance of intrauterine transfusion. In order to confirm the effectiveness of this invasive correction method, additional research is required.

Antenatal death of one fetus is a possible factor that increases the risk of preterm birth, so A. Fichera et al. showed that the average delivery time for this complication of monochorial diamniotic twins averaged 36 (28.4-40.2) weeks of pregnancy [19], and most patients were allowed to deliver within three weeks of the death of one of the fetuses [11]. The probability of childbirth at a gestational age of less than 34 weeks in the case of antenatal death of one of the fetuses reaches 70% [8]. Given the rather high probability of early delivery in this group of pregnant women, it is fundamentally important to conduct a course of antenatal prevention of respiratory distress syndrome of the fetus. On the contrary, in the case of detection of antenatal death of one fetus at full term of pregnancy, regardless of the type of placentation, urgent delivery is indicated in view of the high risks of complications in relation to the second fetus. The method of delivery should be discussed in each case individually, while childbirth through the natural birth canal is not contraindicated, provided that it is possible to carry out constant monitoring of the condition of the fetus. If the dead fetus is the first, then the birth process may be associated with higher intranatal risks in relation to the second surviving fetus. In this case, it is advisable to discuss the issue of prompt delivery by cesarean section.

An integrated approach within one institution to the diagnosis, perinatal observation, accompaniment and delivery of patients whose multiple pregnancies have been complicated by the antenatal death of one fetus can improve the perinatal outcomes of the surviving fetus.

References.

1. Logutova, L.S. Modern aspects of diagnostics and correction of feto-fetal transfusion syndrome in multiple monochorial pregnancy / L.S. Logutova, P.S. Shilkina // Russian Bulletin of obstetrics-gynecologist. – 2020. – Vol. 20, No. 3. – S. 11-17.
2. Mikhailov, A. The death of one of the fruits in many fruits / A. Mikhailov, A. Romanovsky, A. Kuznetsov // Fruit and newborn as patients. – St. Petersburg: Petropolis, 2015. – S. 931-935.

3. ISUOG practical recommendations: the role of ultrasound in the management of twin pregnancies / A. Khalil, M. Rodgers, A. Baschat [etc.] // *Ultrasound and functional diagnostics*. – 2017. – № 2. – S. 70-103.
4. Remizova I.I. Evaluation of vascular-endothelial factors in women with selective fetal growth retardation in monochorial pregnancy / I.I. Remizova, G.N. Chistyakova, A.E. Aitov // *Russian Immunological Journal*. – 2020. – Vol. 22, No. 2-1. – S. 489-491.
5. Romanovsky, A.N. The main complications of the operation of fetoscopic laser coagulation of placental anastomoses in feto-fetal transfusion syndrome / A.N. Romanovsky, A.V. Mikhailov // *Tavricheskii medico-biologicheskii vestnik*. – 2018. – Vol. 21, No. 2. – S. 189-194.
6. Specific complications of monochorial multiple births - feto-fetal transfusion syndrome and anemia syndrome / A.V. Mikhailov, A.N. Romanovsky, A.V. Shlykova, A.A. Kuznetsov // *Obstetrics and Gynecology of St. Petersburg*. – 2019. – № 2. – S. 18-23.
7. A case of monochorionic twin pregnancy complicated with intrauterine single fetal death with successful treatment of intrauterine blood transfusion in the surviving fetus / M. Nakata, M. Sumie, S. Murata [et al.] // *Fetal Diagn. Ther.* – 2006. – Vol. 22, № 1. – P. 7-9. – doi: 10.1159/000095834.
8. Arinkan, S.A. Assessment of pregnancy outcomes among twin pregnancies with single fetal demise regarding chorionicity and fetal death time / S.A. Arinkan, R. Arısoy, M. Api // *J. Turkish Ger. Gynecol. Assoc.* – 2019. – Vol. 20, № 3. – P. 147-153. – doi: 10.4274/jtgga.galenos.2018.2018.0053.
9. Births: final data for 2018 / J.A. Martin, B.E. Hamilton, M.J.K. Osterman [et al.] // *NVSS*. – 2019. – Vol. 68, № 13. – 47 p.
10. Blickstein, I. Single fetal death in twin gestations / I. Blickstein, S. Perlman // *J. Perinat. Med.* – 2013. – Vol. 41, № 1. – P. 65-69. – doi: 10.1515/jpm-2012-0019.
11. D'alton, M.E. Intrauterine fetal demise in multiple gestation / M.E. D'alton, E.R. Newton, C.L. Cetrulo // *Acta. Genet Med. Gemellol. Twin Res.* – 1984. – Vol. 33, № 1. – P. 43-49. – doi: 10.1017/s0001566000007480.
12. Evolution of stage 1 twin-to-twin transfusion syndrome (TTTS): systematic review and meta-analysis / A. Khalil, E. Cooper, R. Townsend, B. Thilaganathan // *Twin Res. Hum. Genet.* – 2016. – Vol. 19, № 3. – P. 207-216. – doi: 10.1017/thg.2016.33.
13. Fetal blood sampling immediately before and within 24 hours of death in monochorionic twin pregnancies complicated by single intrauterine death / U. Nicolini, M.P. Pisoni, E. Cela, A. Roberts // *Am. J. Obstet. Gynecol.* – 1998. – Vol. 179, № 3. – P. 800-803. – doi: 10.1016/s0002-9378(98)70086-9.
14. Funipuncture for evaluation of hematologic and coagulation indices in the surviving twin following co-twin's death / K. Okamura, J. Murotsuki, S. Tanigawara [et al.] // *Obstet. Gynecol.* – 1994. – Vol. 83, № 6. – P. 975-978. – doi: 10.1097/00006250-199406000-00016.

15. Hillman, S.C. Co-twin prognosis after single fetal death: A systematic review and meta-analysis / S.C. Hillman, R.K. Morris, M.D. Kilby // *Obstet. Gynecol.* – 2011. – Vol. 118, № 4. – P. 928-940. – doi: 10.1097/AOG.0b013e31822f129d.
16. Interventions for twin-twin transfusion syndrome: a Cochrane review / D. Roberts, S. Gates, M. Kilby, J.P. Neilson // *Ultrasound Obstet. Gynecol.* – 2008. – Vol. 31, № 6. – P. 701-711. – doi: 10.1002/uog.5328.
17. Kontopoulos, E. Twin-to-twin transfusion syndrome: definition, staging, and ultrasound assessment / E. Kontopoulos, R.H. Chmait, R.A. Quintero // *Twin Res. Hum. Genet.* – 2016. – Vol. 19, № 3. – P. 175-183. – doi: 10.1017/thg.2016.34.
18. Murphy, K.W. Intrauterine death in a twin: implications for the survivor / K.W. Murphy // *Mult pregnancy* / R.H. Ward, M. Whittle (eds). – London: RCOG Press, 1995. – P. 218-230.
19. Perinatal outcome and neurological follow up of the cotwins in twin pregnancies complicated by single intrauterine death / A. Fichera, C. Zambolo, P. Accorsi [et al.] // *Eur. J. Obstet. Gynecol. Reprod. Biol.* – 2009. – Vol. 147, № 1. – P. 37-40. – doi: 10.1016/j.ejogrb.2009.07.002.
20. Placental characteristics in growth-discordant monochorionic twins: a matched case-control study / E. Lopriore, S.A. Pasman, F.J. Klumper [et al.] // *Placenta.* – 2012. – Vol. 33, № 3. – P. 171-174. – doi: 10.1016/j.placenta.2011.12.004.
21. Prognosis of the co-twin following spontaneous single intrauterine fetal death in twin pregnancies: a systematic review and meta-analysis / F.L. Mackie, A. Rigby, R.K. Morris, M.D. Kilby // *BJOG.* – 2019. – Vol. 126, № 5. – P. 569-578. – doi: 10.1111/1471-0528.15530.
22. Santema, J.G. Expectant management of twin pregnancy with single fetal death / J.G. Santema, A.M. Swaak, H.C.S. Wallenburg // *Br. J. Obstet. Gynaecol.* – 1995. – Vol. 102, № 1. – P. 26-30. – doi: 10.1111/j.1471-0528.1995.tb09021.x.
23. Shek, N.W.M. Single-twin demise: Pregnancy outcome / N.W.M. Shek, S.C. Hillman, M.D. Kilby // *Best Pract. Res. Clin. Obstet. Gynaecol.* – 2014. – Vol. 28, № 2. – P. 249-263. – doi: 10.1016/j.bpobgyn.2013.11.003.
24. The incidence, maternal, fetal and neonatal consequences of single intrauterine fetal death in monochorionic twins: A prospective observational UKOSS study / R.K. Morris, F. Mackie, A.T. Garces [et al.] // *PLoS One.* – 2020. – Vol. 15, № 9. – P. e0239477. – doi: 10.1371/journal.pone.0239477.
25. The pregnancy and long-term neurodevelopmental outcome of monochorionic diamniotic twin gestations: a multicenter prospective cohort study from the first trimester onward / E. Ortibus, E. Lopriore, J. Deprest [et al.] // *Am. J. Obstet. Gynecol.* – 2009. – Vol. 200, № 5. – P. 494.e1-8. – doi: 10.1016/j.ajog.2009.01.048.
26. Townsend, R. Fetal growth restriction in twins / R. Townsend, A. Khalil // *Best Pract. Res. Clin. Obstet. Gynaecol.* – 2018. – Vol. 49. – P. 79-88. – doi: 10.1016/j.bpobgyn.2018.02.004.

27. Twin embolization syndrome: prenatal sonographic detection and significance / R.M. Patten, L.A. Mack, D.A. Nyberg, R.A. Filly // Radiology. – 1989. – Vol. 173, № 3. – P. 685-689. – doi: 10.1148/radiology.173.3.2682772.

28. Woo, H.H. Single fetal death in twin pregnancies: review of the maternal and neonatal outcomes and management / H.H. Woo, S.Y. Sin, L.C. Tang // Hong Kong Med J. – 2000. – Vol. 6, № 3. – P. 293-300.

CULTURAL AND HUMANITARIAN RELATIONS BETWEEN UZBEKISTAN AND FRANCE: A NEW STAGE OF CENTURY-OLD UZBEK-FRENCH COOPERATION

Dilmurod Dilmurodov¹

Javokhir Imamov²

University of World Economy and Diplomacy

KEYWORDS

Independence, Constitution,
Temurids, development, peace,
people's diplomacy, diplomatic
relations

ABSTRACT

France, being one of the main actors in the international arena, has a significant impact on the solution of many pressing problems in the world. France can rightfully be considered the center and main driving force of the European Union. France for many centuries continues to be at the epicenter of world culture, art, philosophy and science.

2181-2675/© 2023 in XALQARO TADQIQOT LLC.

DOI: 10.5281/zenodo.7677360

This is an open access article under the Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

¹ Student, University of World Economy and Diplomacy, Tashkent, Uzbekistan (dilmurodov3033@gmail.com)

² Student, University of World Economy and Diplomacy, Tashkent, Uzbekistan (imamovjavoxir@gmail.com)

In the 1990s, a truly new milestone opened up in the development of relations between countries. The French Republic recognized Uzbekistan on January 3, 1992, and on March 1 of the same year, according to the Protocol on the establishment of diplomatic relations between Uzbekistan and France, an era of multifaceted cooperation began. Already in June 1992, the French Embassy was opened in Tashkent, and since March 1995, the Embassy of Uzbekistan in Paris. Speaking about cultural and humanitarian ties between countries, it should be noted that they began as early as the end of the 14th - beginning of the 15th century. Then France and the state of the great commander Amir Temur established friendly and trusting relations. This was facilitated by the correspondence between Charles V and Amir Temur. Orientalists of that time translated into French the works of Alisher Navoi, Zahiriddin Muhammad Babur. The French historian Louis Mathieu Langlais translated Temur's Code into French, which became one of the significant events of the 19th century in the history of Temur studies. French historians are truly highly interested in the figure of Amir Temur, and the argument can be that the Association for the Study of the History and Arts of the Temurids (1988) has been operating in France for more than a quarter of a century. Lucien Keren, the founder and the First President of this Association, devoted more than 35 years of his life to studying the contribution of Amir Temur to the modern world order. It should be noted that the magazine *La Timuride*, founded by L. Keren, is published in Paris. For a significant contribution to the study of the history of Uzbekistan in 1996, Lucien Keren was awarded the Shuhrat medal. In addition, since 2018, the secondary school No. 43 of the city of Samarkand, specializing in in-depth study of the French language, has been named after Lucien Keren.

Of particular interest to French scientists is the archaeological monuments of Uzbekistan. For the first time, the date of the emergence of the city of Samarkand was established by the French archaeologist Franz Gröne, noting with the words: "Uzbekistan was the first among the countries of Central Asia to allow France to conduct archaeological excavations. In 1998, we were engaged in archaeological research in your country, in particular, excavations in Afrosiab. I know Uzbekistan as a country with the largest number of cultural monuments and I am sure that the development of tourism in this direction will bring huge profits to the country's economy". During the visit of the President of Uzbekistan Sh. Mirziyoyev to France in 2018, Franz Gröne and a number of other specialists (Frederic Beaupertuis-Bressan, Amin Maalouf) in the field of history, archeology and culture were awarded the title of "Honorary Citizen of Samarkand".

The Public Foundation named after Ibn Sino has been established and is successfully operating in Uzbekistan, which actively cooperates with the Avicenna-France Association. This association was established in 2003 to popularize and promote scientific ideas and works, to preserve the cultural heritage of the great thinker Abu Ali ibn Sina or, as they say in Europe, Avicenna. The Association regularly organizes large conferences, symposiums, seminars and trips to popularize the ideas of Ibn Sina in Europe, in particular in France. In 2007, France handed over to Uzbekistan the Avicenna Museum in Afshon (Bukhara region)

facsimile copies of the “Canon of Medicine”, made in Arabic in 1447-1448 and the manuscript of the translation of the Canon into Latin, made in the second half of the 14th century, previously stored in the National Library France in Paris. Another important achievement in cultural and humanitarian cooperation should be noted that in France in 2016 the International Avicenna Prize was established. It is awarded to the best popularizers of the scientist's work. French scientists are actively collaborating with the Bukhara State Medical Institute named after Ibn Sino, and this partnership is yielding significant results. In particular, Avicenna readings have been held in Bukhara for the 10th year. Scientists from other countries of the European Union also take part in the conference.

“The establishment of the Avicenna International Prize is a very important event,” said French senator, former Prime Minister Jean-Pierre Raffarin in an interview with the Jahon News Agency. - It will promote even more active scientific and cultural exchange between the countries of Europe, the Mediterranean and Central Asia, as well as between Muslim, Christian and other civilizations. The award has very big tasks, including the promotion of interreligious and intercivilizational dialogue”.

In April 2019, a monument to Abu Ali ibn Sina was unveiled in the city of Rueil-Malmaison (14 km from Paris).

France is famous all over the world for its high quality international education. Every year it hosts millions of young people who want to study in the educational institutions of this country. The share of foreign students in French universities is about 10%. In this regard, Uzbekistan and France are developing cultural and humanitarian cooperation in the field of education. As part of the visit of the President of Uzbekistan to France in 2018, the Cooperation Program between the Academy of Paris and the Ministry of Higher and Secondary Specialized Education for 2019-2021 was signed. It is expected to open branches of French universities in Uzbekistan, including the University of Strasbourg. Also, due to the growing popularity of learning French in 1260 schools, colleges, lyceums and 8 higher educational institutions of the country, in particular at the University of World Economy and Diplomacy, active learning has been established as the main or second foreign language. Also, since 2015, the French Alliance has been operating in the city of Tashkent. The main mission of which is the spread of the French language and culture, expanding the circle of lovers of the French and Uzbek languages. The French Alliance organizes French language courses for more than 1,000 students. On the eve of the visit of Sh. Mirziyoyev to France in 2018, the Center for French Language and Culture was established in Tashkent under the Ministry of Culture of the Republic of Uzbekistan. The French cultural center was created in the form of a state institution and a property complex with the adjacent territory was donated to it at the address: Tashkent, Mirzo-Ulugbek district, st. Istiklol, house 47. On the occasion of the visit of the President of Uzbekistan, the Louvre Museum signed a memorandum of understanding with the Foundation for the Development of Culture and Art under the Ministry of Culture. According to this document, the exhibition “Civilizations and Cultures on the Great Silk Road” is expected to be organized in the Louvre Museum in

2021.

Speaking about cultural cooperation, poems by Uzbek poets Abdulla Aripov and Erkin Vakhidov were translated into French by talented students of the two countries. Poems published under the editorship of specialists from France. Moreover, an agreement was reached with the major French publishing houses Gallimard and Fallois on the translation of selected French works into Uzbek. It should be noted that the society “Uzbekistan – France” operates in Uzbekistan. The Society, in cooperation with the French Alliance of Tashkent, once a month holds a competition “Connoisseur of the Works of French Writers”. Thanks to this competition, a favorable creative atmosphere is created for the continuation of cultural and literary cooperation and the translation into Uzbek of the best examples of French fiction. Activists of the Friendship Society “Uzbekistan – France” regularly take part in the festival “Language and Culture”, which is traditionally held in the city of Tours. This plays a big role in strengthening friendly ties between our countries and developing people’s diplomacy.

In 2016, the book of the President of the French Republic Emmanuel Macron “Revolution” was published. This book tells the views, ideas and positions, as well as the vision of the future of France, as he notes, “in an era of great transformations”. Macron’s book in a short period of time managed to become a bestseller and was published in 20 countries around the world. At the initiative of Shavkat Mirziyoyev, this book was translated and published in Uzbekistan in 2018.

Uzbekistan has published the Constitution of the French Republic in Uzbek. This is a very significant event, timed to coincide with the 60th anniversary of the current French Constitution. As you know, this European country is called the laboratory of “Constitutional creativity”. In this regard, the French experience was carefully studied in the development of the Basic Law of our country.

During the historic visit of the President of Uzbekistan to France, the development of cultural and humanitarian ties was noted. On October 4, 2018, the Decree of the President “On the establishment of a visa-free regime in Uzbekistan for citizens of France” is in force. Shavkat Mirziyoyev noted that France was the first European country to introduce this visa-free regime for tourists visiting Uzbekistan. According to the State Statistics Committee of Uzbekistan, about 13,000 French tourists visited Uzbekistan in 2019.

On October 3, 2018, the Scientific and Cultural Forum “Cultural heritage as a bridge between Uzbekistan and France” was held. From the Uzbek side, it was attended by Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary of the Republic of Uzbekistan to the French Republic Sardor Rustambaev, First Deputy Chairman of the Senate of the Oliy Majlis of the Republic of Uzbekistan Sodyq Safoev, academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan, chairman of the Uzbekistan-France friendship group in the Parliament of Uzbekistan Akmal Saidov, permanent representative of the Republic of Uzbekistan to UNESCO Umid Chodiev, and the author and head of the project “Cultural heritage of Uzbekistan in the collections of the world” Firdavs Abdukhalikov. During the Forum, the participants discussed topical

issues and aspects of cultural interaction between the two countries, got acquainted with the rich cultural heritage of Uzbekistan and France. On the same day, the World Scientific Society for the Study, Preservation and Popularization of the Cultural Heritage of Uzbekistan was presented to the participants of the Days of Uzbekistan in France. There was a ceremony of signing documents in the cultural and humanitarian sphere with French cultural institutions - the Louvre Museum, the Guimet Museum, the National Library of France, as well as the solemn presentation of certificates from the World Scientific Society for the study, preservation and promotion of the cultural heritage of Uzbekistan. During the visit in 2018, the President of Uzbekistan expressed confidence in the further continuation of joint activities aimed at deepening Uzbek-French relations and strengthening their foundations on the principles of mutual respect, equality and trust.

In recent years, the Uzbek national martial art, kurash, has become increasingly popular in France. More than four years ago, the French National Committee for Kurash was formed in the country. International tournaments in this type of wrestling "Grand Prix of the President of the Republic of Uzbekistan" were held in the cities of Hendaye, Bordeaux and Rueil-Malmaison, in which representatives from more than 20 countries of the world took part.

In conclusion, partnership relations between Uzbekistan and France have been tested by time. Huge development potential lies in the cultural, economic, socio-political spheres of cooperation, and in the coming years this will undoubtedly serve the benefit of the peoples of both countries. It is expected that within the framework of the visit of the President of Uzbekistan on November 20-21 this year, unique exhibitions of the richest cultural and historical heritage of our country will open in Paris in the world-famous Louvre Museum and the Institute of the Arab World. Uzbekistan and France, although geographically far from each other, are close in spirit, have common goals in the name of peace and development.

REFERENCES:

1. Uzbekistan - France: Cooperation at a new stage of development. / Book-album. - Tashkent / Publisher: "O'zbekiston", 2018.
2. Uzbekistan and France: on the path of centuries-old cooperation. Source: <https://uza.uz/ru/posts/uzbekistan-frantsiya-po-puti-vekovogo-sotrudnichestva-08-10-2018>
3. Uzbekistan and France: history and modern relations. Source: <http://uzbekistan-geneva.ch/uzbekistan-i-franciya-istoriya-i-sovremennye-otnosheniya.html>
4. 4. Uzbekistan and France: most favored nation partnership. Source: <https://uzreport.news/economy/uzbekistan-i-frantsiya-partnerstvo-v-rezhime-naibolshego-blagopriyatstvovaniya>

ALGERIAN LITERATURE IN THE SECOND HALF OF THE 20TH CENTURY AND THE ROLE OF TAHIR WATTOR IN IT

Shaxzoda Sabriddinova¹

D. Muxiddinova²

Tashkent State University of Oriental Studies

KEYWORDS

novelism, Arabization, Algeria,
national liberation struggle,
literary traditions

ABSTRACT

This article analyzes the uniqueness of the work of the writer Tahir Vattor, who made a great contribution to the development of novelism in Algerian literature in the second half of the 20th century.

2181-2675/© 2023 in XALQARO TADQIQOT LLC.

DOI: 10.5281/zenodo.7710641

This is an open access article under the Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

¹ Master, Tashkent State University of Oriental Studies, Tashkent, Uzbekistan

² Ph.D., Assoc. Prof., Tashkent State University of Oriental Studies, Tashkent, Uzbekistan

XX ASRNING IKKINCHI YARMIDA JAZOIR ADABIYOTI VA UNDA TOHIR VATTORNING O'RNI

KALIT SO'ZLAR:

romannavislik,
arablashtirish, Jazoir, milliy-
ozodlik kurashi, adabiy
an'analari

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada XX asrning ikkinchi yarmida Jazoir adabiyotida romannavislikning rivojiga o'zining ulkan hissasini qo'shgan adib Tohir Vattor ijodining o'ziga xosligi tahlil qilinadi.

Kirish qismi

Jazoir adabiyoti bugungi kunda Afrika qit'asidagi arab va fransuz tillarida yozilgan eng rivojlangan adabiyotlardan biridir. Ta'kidlash joizki, bu mamlakatlarning arab tilidagi adabiy an'analari musulmon davlati – Xalifalik davrining birinchi asrlariga (VIII-XI) borib taqalsa, fransuz tilidagi adabiyot XX asrda paydo bo'lgan. Biroq Jazoir adabiyoti mustamlakachilikdan qutulish uchun kurash olib borgan vaqtdan (1950-yillarning ikkinchi yarmidan 1960-yilgacha) jadal rivojlandi. Ular bilan bir qatorda Jazoirning boy folklori ham asrlar davomida rivojlanib kelmoqda. Jazoir adabiyotining tushkunlik va mustamlakachilik davrida ham milliy so'z san'ati an'analari davom etib kelgan. Xalq og'zaki ijodi bu mamlakatda arab tilining jazoir va berber shevalarida yaratilgan. Shu yo'llar bilan arab tilidagi adabiyotning dastlabki namunalari avloddan-avlodga adabiy meros bo'lib qolgan. Og'zaki tarzda avlodlarga yetkazilgan ajoyib asarlar yaratilgan bo'lsa-da, ular haligacha yozib olinmagan.

Asosiy qism

Jazoirida "mamlakat mustaqilligi e'lon qilingandan (1962) so'ng bu mamlakatda rasmiy ravishda "arablashtirish" siyosati, ya'ni ona tilidagi madaniy merosni o'zlashtirish, 130 yillik fransuz hokimiyati davomida quvg'in qilingan arab tilini ijtimoiy, madaniy hayotning barcha sohalariga joriy qilish siyosati amalga oshirila boshlandi". Shunga qaramay ozodlikni qo'lga kiritgan ko'pchilik Afrika davlatlarida bo'lganidek, Jazoirida ham madaniy hayot, xususan, til masalasida anchagina muammolar mavjud. Madaniyat sohasida, qolaversa, ijtimoiy hayotning boshqa sohalarida ham, mustamlakachilik asoratlarini yengib o'tish oson kechmadi. Ma'lum bir muddat davomida Jazoir adabiyotida, shubhasiz, ikki tillilik saqlanib qoladi. Arab, berber millatiga mansub mualliflar tomonidan yaratilayotgan fransuz tilidagi adabiyot milliy birlik g'oyalarini targ'ib etib, etnik guruhlarini birlashtirishda, milliy taraqqiyotga erishishda muhim rol o'ynayotgani ham buning misolidir. Xalqaro miqyosda keng shuhrat qozongan fransuz tilida irod qiladigan adiblar asarlari Jazoir milliy madaniyatining ajralmas tarkibiy qismiga aylangan, u mamlakatdagi ma'naviy hayotga ta'sir ko'rsatib turadi. Bu omil Jazoir ijodkorlarini hozirgi zamon madaniy taraqqiyot bosqichida ham arab, ham fransuz tilidagi adabiy an'analarni rivojlantirishga

undaydi. Jazoirning fransuz tilidagi adabiyoti o'zining XX asr o'rtalaridagi muvaffaqiyatlari nuqtai nazaridan Afrikaning boshqa mamlakatlarida Ikkinchi jahon urushidan keyin Yevropa tillarida tez sur'atlar bilan shakllanib borayotgan adabiyotlar orasida alohida ajralib turadi. Jazoir adiblarining fransuz tilida ijod qilishi mamlakatda yevropacha ta'limning joriy qilinishi, musulmoncha ta'lim tizimining siqib chiqarilishi bilan bog'liq. Mustamlaka davrida xayriya hisobiga oz sonli eski maktablarga yashirin tarzda faoliyat ko'rsatar edi. Ammo bu harakatlardan mustamlakachilar kutgan natija teskari bo'lib chiqdi. Ular bu yo'l bilan yerli aholi ichidan "yevropalashgan" mustamlakachilik rejimi tarafdorlarini yetishtirmoqchi bo'lgan edilar, ammo amalda fransuz tili yosh jazoirlik ziyolilar uchun ilg'or ijtimoiy g'oyalarni, hozirgi zamon jamiyati taraqqiyoti muammolarini o'rganish vositasi bo'ldi, pirovard natijada bu til shimoliy afrikaliklar uchun mustamlaka holatini yaxshiroq anglab, unga nisbatan o'z munosabatlarini ishlab chiqish imkonini yaratdi. Aytish mumkinki, fransuz tili orqali Jazoir adiblari jahon adabiyoti va estetikasining eng yangi yutuqlari bilan tanishdilar, jamiyatning bugungi ehtiyojlariga mos badiiy tasvir vositalarini o'zlashtirdilar.

Fransuz tilli adabiyot XX asrda paydo bo'ldi, lekin bu adabiyot Jazoirni mustamlakachilikka qarshi kurashi davrida avj oldi (XX asr 50-60 yillar). Shu bilan bir qatorda Jazoirda yuz yillardan beri yashab kelayotgan boy xalq og'zaki ijodiyoti rivojlangan edi. Jazoirda mazkur xalq og'zaki ijodi arab tilining Jazoir lahjasida hamda hanuzgacha yozma ko'rinishga ega bo'lmagan barbar lahjasida rivojlanib kelgan. Jazoir 1962-yilda o'z mustaqilligini qo'lga kiritganidan so'ng «arablashtirish» siyosati olib borildi. Jazoirda ham madaniy hayotni, ayniqsa, til muammosini o'zgartirish juda murakkab edi. Barbar va arablardan kelib chiqqan fransuz tilli adabiyot vakillari milliy birlik g'oyasini shakllanishida, etnik guruhlarining va milliy rivojlanishning birlashuvida katta ahamiyat kasb etdilar.

"Jazoir arabiyzabon adabiyotida arab romanining dunyoga kelishi Ahmad Rido Xuxu nomi bilan bog'liq. Uning «Makkalik qiz» romani arab ma'rifatparvarlik adabiyoti qayg'uradigan – ayol ozodligi mavzusiga bag'ishlangan. Ikkinchi jahon urushidan keyin Jazoir arabiyzabon nasrchiligida Ahmad Rido Xuxu (1911-1956) ning o'rni beqiyosdir."

Jazoirda arab tilidagi hikoyanavislikning taraqqiyoti Tohir Vattor nomi bilan uzviy bog'liqdir. Vattor asarlaridagi mavzularni siyosat, inqilob va mafkura bilan bog'lab samarali ijod qiladi, ammo hech qanday diplomga ega bo'lmaydi. Vattor o'zining ta'lim hayotidagi bu holatni hazil-mutoyiba ifodasi bilan tilga oladi: "O'rta maktabning to'rtinchi sinfini tamomlagan bo'lsam-da, hayotimda shaxsni tasdiqlovchi hujjat va haydovchilik guvohnomasidan boshqa hujjat olmaganman. Jazoir inqilobida qatnashgan birinchi kundan boshlab, ba'zi do'stlarim o'qishni davom ettirdilar. Hozir ular Jazoir universiteti doktorlari. O'qishimni tugatmay qoldirganimdan afsuslanmayman, agar tarix takrorlansa, men buni yana takrorlayman".

Adabiyotdagi debyutini "Yuragim tutuni" (1962) hikoyalar to'plami bilan boshlagan. "Achchiq zarbalar" (1976), "Qahramonlar bu hafta qaytib keladi" (1980), "Tuz" (1974), "Zilzila" (1974), "Muammoli paytlarda sevgi va o'lim" (1980) qisqa hikoyalar to'plamlari

mavjud, ularda muallif realizmning doimiy tarafdori bo'lgan. Milliy ozodlik kurashi va mustaqil Jazoir tashkil topishining birinchi yillari voqealariga bag'ishlangan hikoyalari ham ketma-ket chop etilgan. Kelajakda Tohir Vattor realistik uslubdan voz kechib, "Xachirning to'yi" (1978) risolasini, "Baliqchi va saroy" (1974) masal romanini, "Muhabbat sinovi" (1989) eksperimental romanini yaratadi. Tohir Vattor zamonaviy Jazoirdagi islomiy terror muammolariga bag'ishlangan so'nggi asarlarida haqiqiy real hikoya qilish uslubidan foydalanadi. Xususan, "Sham va labirintlar" romani, 1995; "Avliyo Tohir o'zining beg'ubor maqbarasiga qaytadi", 1999; "Avliyo Tohir taklif qiladi", "Namoz", 2005. Uning o'nta romanidan ba'zilari o'n tilga tarjima qilingan. Uning "Sohilning narigi tarafida" nomli pyesasi 1958-yilda nashr etilgan. Keyinroq esa to'rt qismdan iborat "Qochqin" nomli spektakli dastlab 1961-yilda Tunisda, keyin esa 1969-yilda Jazoirning "Al-Fikr" jurnalida chop etilgan. Tavfiq va Sofiya asardagi ikki muhim obrazdir. Bu ikki do'st radikal tarafni inqilobga qo'shilishga chaqirib, mustamlakachilik va zulmga qarshi kurashishadi.

U 1974-yilda o'zining "Al-Laz" nomli birinchi romanini nashr etdi. Asarda Jazoirning mustamlakachilarga qarshi kurashayotgan qatlamida birdamlik yetishmayotgani aks ettirilgan bo'lib, kommunistik qahramonlar bilan boyitilgan. Xuddi shu yili asar Uilyam Granara tomonidan ingliz tiliga tarjima qilingan. Shu bilan birgalikda adib 2000-yilda Saqi Books tomonidan "Al-Zalazil" (Zilzila) kitobini nashr etdi. Unda milliylashtirish va qishloq xo'jaligini isloh qilish loyihalariga to'sqinlik qilishga intilayotgan Jazoir burjuaziyasi tasvirlangan va ekstremizm kuchayishi bashorat qilingan. Vattor o'zining keyingi asarlarida mustaqillikdan keyingi elitaning korrupsiyasini tinimsiz tasvirlab berdi. Vattar fransuzabon jazoirlik yozuvchilarni tanqid qildi va ularni xalq tili va uning madaniyatiga hurmatsizlikda aybladi.

Tohir Vattor Jazoir xalqining 1954-1962-yillar inqilobiy harakati, milliy-ozodlik kurashi mashaqqatlarini boshdan kechirgan yozuvchilar avlodiga mansub ijodkordir. Bu yillar Jazoir xalqining hayotida muhim burilish davri bo'ldi. Milliy-ozodlik uchun olib borilgan inqilobiy kurashning olovli yillari Jazoir madaniyati, xususan, adabiyotining bosh mavzusi, asosiy yo'nalishi bo'lib qoldi. 40- yillar oxiri 50-yillar boshida kolonial tuzumga qarshi kurash davrida shakllana boshlagan bu adabiyot g'oyat tezkorlik va qat'iyat bilan hozirgi zamon osiyo-afrika adabiyotlari orasida yetakchi o'rinlardan birini ishg'ol qila oldi. Tohir Vattor Jazoir adabiyotiga milliy-ozodlik kurashining suronli yillarida kirib keldi. Xalq jasorati va qahramonligi, vatanparvarligi va fidoyiligi adib uchun favqulodda ilhom manbai bo'ldi. Ana shu kurash mavzusi Tohir Vattor hikoyalarida asosiy o'rinni egalladi. Bu hikoyalar "Yuragimdan ko'tarilgan dud", «Chaqib oluvchi zarblar», «Qurbonlar shu haftada qaytadilar» deb nomlangan to'plamlarida nashr etildi. Adib ijodida Vatan, uning oldida turgan hayot muammolari, chunonchi, yangi turmush tarzi bilan eskilik qoldiklari, ilg'or, lekin ba'zi hollarda juda murakkab yoxud ziddiyatli bo'lib tuyulgan yangiliklar bilan chirkin an'analar to'qnashuvi butun chigalliklari bilan qalamga olingan. Tohir Vattorning hikoyalarida Jazoirdagi ijtimoiy tengsizliklar, hayotdagi qarama-qarshiliklar va shular bilan bog'liq dramatik kolliziya va keskin konfliktlar keng miqyosda qamrab olingan. Adib

ijodining butun pafosi ana shu o'tmishning qoloq jihatlarini bartaraf etishga, yangi hayotni bunyod qilishdagi turli va jiddiy qiyinchiliklarni yengishga qaratilgandir. Yozuvchining mana shunday namunali ijodi Jazoirida, hozirgi zamon xalqaro adabiy jarayonida o'ziga xos adabiyotni siyosiylashtirish harakatining tarqalishida muhim rol o'ynaydi. Bu holni 70-yillar Jazoir adabiyotining yosh vakillari X. Jilomiy, M. Mnura, As-Soih, O. Bilqosim, M. Bektosh va boshqalar ijodida ham kuzatish mumkin. Ular bu janrni yangi mazmun va original bo'yoqlar bilan boyitib, Jazoir hikoyanavisligi ravnaqiga sezilarli hissa qo'shdilar, ayniqsa, o'quvchilar ongiga inqilob ruhini singdirishda muhim rol o'ynadilar.

Tohir Vattorning 1962-1975-yillar oralig'ida nashrdan chiqqan 3 ta: «Yuragimdagi tutun», «Tarqoq zarba» va «Jangchi mana shu xaftada qaytmoqda» hikoyalar to'plami mavjud. Har bir hikoyanavis o'zining ijodiy manerasiga (uslubiga) ega: A. R. Xuxu ma'rifatparvalik yo'nalishida ijod qilgan bo'lsa; A. Benxaduga psixologizmga chuqur berilgan bo'lib, u avvalo insonning ruhiy dunyosini tadqiq etadi. Tohir Vattorning hikoyalarida siyosiy xarakter aks etib, hikoya uning uchun «urush quroli» bo'lgan. Tohir Vattorning hikoyalarini shartli ravishda ikki guruhga bo'lish mumkin: 1) milliy-ozodlik urushi voqelariga bag'ishlangan; va 2) urushdan keyingi davr voqea-hodisalarini, yangi hayot qurilishini aks ettiruvchi hikoyalar.

Yozuvchi 1955-yilda boshlagan «Yuragim tutuni» hikoyalar to'plamini 1961-yilda yakunlashga muvaffaq bo'ldi. To'plam 1962-yilda Jazoirida nashr qilindi. To'plamdagi bir necha hikoyalar 1972-yilda kino holidagi ekran yuzini ko'rdi. 1960-1969-yillarda yozilgan va 11 ta hikoyani o'z ichiga oluvchi hikoyalar to'plami 1969- va 1970-yillarda «Jarohatlar» nomi ostida nashr qilingan. «Qahramonlar bu hafta qaytib keladi» deb nomlangan va 7 ta hikoyani o'z ichiga oluvchi hikoyalar to'plami esa 1974-yil Iroqda va 1984- va 2005-yillarda Jazoirida chop etilgan.

Xulosa qismi

Umuman olganda, Tohir Vattor hayoti davomida o'n bitta roman yozgan. Yozuvchi o'zining dastlabki olti romanini sotsialistik realizm tamoyillari asosida yozgan va keyingi romanlarini tanqidiy realizm uslubida taqdim etishni afzal ko'rgan. Uning romanlari o'sha davr Jazoiridagi holatga oydinlik kiritib, insonlarning turmush tarzi, yoshlarni qiynayotgan mavzular, ularga yechim topishda xalqning faolligini yoritib bergan. Asosiysi, romanchilik sohasida hali yetarli darajaga chiqmagan Jazoir adabiyotida ushbu asarlarning yaratilishi muhim bosqichdir.

Adabiyotlar:

1. Прожогина С.В. Современная литература Алжира. - М.: Высшая школа, 1987.
2. Akbarova M.X. Yangi davr arab adabiyoti (XIX - XX asrlar). Darslik. – T.: ToshDSHI. 2006.
3. Abubakirov, Javohir and Dilafruz Muxiddinova. «Abe Tomojining 人口庭園 “Yolg'ondakam bog” asarining badiiy til xususiyatlari.» (2021).
4. Turdiev Zohidjon Nasirovich, & Muxiddinova Dilafruz. (2022). METAFORA VA

UNING XUSUSIYATLARI . PEDAGOGS Jurnal, 4(1), 311–316. Retrieved from <https://pedagoglar.uz/index.php/ped/article/view/263>

5. Saidbekova Rayhona Rustambekovna. (2022). ANALYSIS OF PERIPHRASES IN CONTEXT. Journal of Academic Research and Trends in Educational Sciences, 1(6), 171–174. Retrieved from <http://ijournal.uz/index.php/jartes/article/view/110>

6. Rakhmanberdiyeva, Karima Saydanovna (2022). ANALYSIS OF INDEPENDENT LEARNING TECHNOLOGY IN FOREIGN LANGUAGE TEACHING TO STUDENTS. Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences, 2 (3), 35-39.

7. Akhmedova, Shakhlo Irgashbaevna THE ISSUE OF WOMEN'S PLACE IN THE FAMILY AND SOCIETY IN THE CREATION OF GULF ARAB COUNTRIES' LITERATURE // ORIENSS. 2022. №12. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/the-issue-of-womens-place-in-the-family-and-society-in-the-creation-of-gulf-arab-countries-literature>

8. Akhmedova, Shakhlo Irgashbaevna CHARACTERISTICS AND STYLES OF MAGIC REALISM IN THE WORKS OF CHINESE AND GULF ARAB COUNTRY WRITERS // ORIENSS. 2022. №Special Issue 26. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/characteristics-and-styles-of-magic-realism-in-the-works-of-chinese-and-gulf-arab-country-writers>

9. Низамханова Хонзода Акмал кизи, Муталова Гулнора Сатторовна. Национально-культурная специфика некоторых русских и арабских фразеологизмов. 2022/6/16. Journal of new century innovations. pp.75-80. <http://www.wsrjournal.com/index.php/new/article/view/658>

10. Кадырова Д. М., Муталова Г. С. МОДАЛЬНОСТЬ ГАЗЕТНОГО ДИСКУРСА // E Conference Zone. – 2022. – С. 120-122.

11. Maratova Dilbar Shakasimovna. (2022). ANALYSIS OF LEXICAL WORDS AND PHRASES. Journal of Academic Research and Trends in Educational Sciences, 1(5), 137–140. Retrieved from <http://ijournal.uz/index.php/jartes/article/view/71>

12. Hamidov Khayrulla Khudoyorovich. Regarding the transference of metaphors in uzbek novels in Turkish translations. ASIAN JOURNAL OF MULTIDIMENSIONAL RESEARCH Year : 2021, Volume : 10, Issue : 4 First page : (200) Last page : (205) Online ISSN : 2278-4853. Article DOI : 10.5958/2278-4853.2021.00221.4

13. Khayrulla Khudoyorovich Hamidov. (2020). Translation Of Common Words And Phrases In The Novel “Days Gone By” By Abdulla Kadiri. CURRENT RESEARCH JOURNAL OF PHILOLOGICAL SCIENCES, 1(01), 12–18. Retrieved from <https://www.masterjournals.com/index.php/crjps/article/view/12>

EVALUATION OF THE EFFICACY OF SCLEROTHERAPY IN VENOUS PATHOLOGY

Adhamjon Zohirov¹

Muhammadayubxon Anvarjonov²

Sarvar Abdukarimov³

Shohabbos Rahmonov⁴

Tashkent Medical Academy

KEYWORDS

high radio frequency, pulse, varicose veins, sclerotherapy, diabetes mellitus, flebectomy, ethoxisclerol

ABSTRACT

To improve the quality of life of patients with dilated veins, suspected varicose veins and patients with comorbidities who do not have indications for a high level of invasiveness, to study the degree of change in working capacity and provide information about it.

2181-2675/© 2023 in XALQARO TADQIQOT LLC.

DOI: 10.5281/zenodo.7710673

This is an open access article under the Attribution 4.0 International(CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

¹ Tashkent Medical Academy, Tashkent, Uzbekistan

² Tashkent Medical Academy, Tashkent, Uzbekistan

³ Tashkent Medical Academy, Tashkent, Uzbekistan

⁴ Tashkent Medical Academy, Tashkent, Uzbekistan

VENA QON TOMIRLAR PATOLOGIYASIDA SKLEROTERAPIYANING SAMARADORLIGINI BAHOLASH

KALIT SO'ZLAR:

yuqori radio-chastota,
impuls, kengaygan vena,
skleroterapiya, qandli
diabet, semizlik,
flebektomiya, etoksisklerol

ANNOTATSIYA

Vena qon tomirlari kengaygan, varikoz kasalligiga shubha bo'lgan va yondosh kasalliklari tufayli bemorlarda yuqori darajadagi invazivlik amaliyotini olib borishga ko'rsatmalar bo'lmaganda hozirgi kunda invazivlik xususiyati juda kam bo'lgan yangi texnologik amaliyotni qo'llash orqali bemorlarning hayot sifati va mehnat qilish qobiliyati qay darajada o'zgarganligini o'rganish va shu haqida ma'lumot berish.

Kirish. Bugungi kunga kelib, skleroterapiya eng mashhur kaminvaziv jarrohlik usulib o'lgan usullardan biri bo'lib, bu nafaqat varikoz tomirlarini yo'q qilish, balki varikoz tomirlarida buzilgan gemodinamikani tuzatishga imkon beradi (patologik qon oqimini yo'q qilish - reflyukslar). Skleroterapiyaning mashhurligi uning arzonligi, texnik soddaligi va mavjudligi, deyarli mukammal estetik va funksional natijalari bilan bog'liq. Texnikaning asosiy kamchiliklari radikalizmning etarli emasligi - jarrohlik yo'li bilan olib tashlanmagan tomir rekanalizatsiya natijasida yana qon aylanishiga qo'shilishi mumkin yoki kasallikning rivojlanishi tufayli oldingi tomirlarning o'rnida yangi varikoz tomirlari paydo bo'lishi mumkin. Shu bilan birga, ko'pikli preparatlardan foydalangan holda skleroterapiyaning zamonaviy usullari, ultratovush tekshiruvi, reflyuks joylariga bir nechta maqsadli in'yeksiyalar, jarrohlik va endovazal termal obliteratedsiya (EVT0) davolash bilan taqqoslanadigan natijalarga erishishga imkon beradi. Skleroterapiya uchun ko'rsatmalarning to'g'ri ta'rifi va uni yuqori malakali mutaxassis tomonidan amalga oshirilishi varikoz tomirlarini ishonchli yo'q qilishga imkon beradi, ayniqsa varikoz tomirlarining erta bosqichlarida.

Maqsad: Endovazal termal obliteratedsiya va sklerozlovchi preparatlarni tomir ichiga in'yeksiya qilish usullari orqali oyoqlardagi varikoz kengaygan venalarni davolash, bunday kam invaziv jarrohlik usullari orqali bemorlarning mehnat qilish qobiliyati va hayot sifatini saqlab qolish.

Material va tekshiruv usullari: Tekshiruvlar Toshkent tibbiyot akademiyasi qon-tomir jarrohligi bo'limida vena qon tomirlari kengaygan va kengayishga shubha tug'ilgan, yondosh kasalliklari mavjud 25 ta bemorda kuzatish va amaliyot bajarish usulida olib borildi. Tekshiruvlar 2021-yil fevral oyidan 2023-yil fevral oyigacha olib borildi. Bunda bemorlarning 0, I, II darajadagi vena qon tomirlarining kengayishi kuzatilgan va kuzatilish xavfi bo'lgan, yondosh kasalliklari mavjud bemorlar, ayniqsa qandli diabet semizlik, yurak va qon-tomir kasalliklariga chalingan bemorlarda ochiq operatsiya usulda va zamonaviy yuqori radio-chastotali generator (YRCHG) orqali bajarilgan amaliyotlar bemorlarning hayot sifatini qay darajada o'zgartirganligi o'rganildi.

Natijalar: Tekshiruvlar yuza vena qon tomirlari 0, I, II, III darajadagi kengayishlar kuzatilgan. Kuzatish xavfi bo'lgan va yondosh kasalliklari mavjud 25 ta bemorda o'rganildi. Shundan 24% (16/25) bemorda 0 darajadagi kengayish, 20% (5/25) bemorda I darajadagi kengayish, 16% (4/25) bemorda II darajadagi kengayish, 8% (2/25) bemorda III darajadagi yuza joylashgan vena qon tomirlarining kengayishi aniqlandi. Jami o'rganilgan 25 ta bemordan 32% (8/25) bemorda yondosh kasallik aniqlandi. Shundan 62,5% [5/8] bemor semizlik va arterial gipertenziya bilan, 25% (2/8) bemor qandli diabet bilan, 12,5% (1/8) bemor yurak va qon-tomir kasalligi bilan, jumladan o'tkir bosh miya qon aylanish yetishmovchiligini o'tkazgan (2010-yil) va vazni og'ir darajada ekanligi aniqlandi va qayd etildi. 0 darajadagi 4 ta bemorga, I darajadagi 3 ta bemorda, II darajadagi 2 ta bemorda, yurak va qon-tomir kasalligiga uchragan 1 ta bemorda, tana vazni og'ir bo'lgan 1 ta bemorda, qandli diabet bilan kasallangan 1 ta bemorda, ya'ni 48% (12/25) bemorlarda zamonaviy kam invaziv yuqori radio-chastotali generator bilan sklerozlash, III darajadagi 2 ta bemorda, tana vazni og'ir 3 ta bemorda, II darajadagi 2 ta bemorda ya'ni 28% (7/25) bemorlarda ochiq usulda flebektomiya amaliyoti bajarildi. Qolgan 24% (6/25) bemorlarda sklerozlovchi skleroterapiya amaliyoti bajarildi. 0 va I darajadagi 58,3% (7/12) bemorlar 3 kun ichida, II darajadagi va yurak va qon-tomir kasalligiga uchragan 25% (3/12) bemorlar 7 kun ichida, tana vazni og'ir va qandli diabetga uchragan 16,7% (2/12) bemorlar 20 kun ichida to'liq hayot sifati va mehnat qilish qobiliyati tiklandi. Ochiq usulda flebektomiya bajarilgan bemorlar esa 15 kun ichida hayot sifati va mehnatga layoqatligi tiklandi. Zamonaviy kam invaziv yuqori radio-chastotali generator bilan bajarilgan sklerozlash amaliyotida asorat 8,3% (1/12) bemorda kuzatildi.

Xulosa: Zamonaviy kam invaziv yuqori radio-chastotali generator bilan bajarilgan sklerozlash amaliyotining sifati kasallikning darajasiga va bemorlarning yondosh kasalliklar bilan qay darajada kasallanganligiga bog'liqligi aniqlandi. Jumladan, bu usul bemorlar uchun kosmetik defekt yo'qligi va mehnat qilish qobiliyati tez tiklanganligi avval bo'lib, kamchiliklari ba'zi hollarda bu apparatni ish sifatini beruvchi mikroto'lqinli energiya tufayli qandli qandli diabet bilan kasallangan bemorlarda yaralar keltirib chiqarishi mumkinligi aniqlandi. Bundan tashqari hozirgi vaqtda mualliflar tomonidan yaratilgan va takomillashtirilib borilayotgan apparat orqali qon tomirlarda hosil bo'ladigan tebranishlarni impulslarga aylantirib berib qon tomirning qay darajada ishlayotganligini bilish mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Каримов, Ш. И., Ирназаров, А. А., Асраров, У. А., Авлоназаров, Х. А., Бобоев, Б. М., Зохилов, А. Р., ... & Агзамов, Р. В. (2019). Построение математических моделей оценки степени тяжести и прогноза эффективности лечения критической ишемии нижних конечностей при мультифокальном атеросклерозе.

2. Yusufjanovich, E. U., Rafiqovich, Z. A., & Tohirovich, G. B. (2023). PRINCIPLES OF STUDYING LIVER MORPHOLOGY IN EXPERIMENTAL DIABETIC FOOT SYNDROME. World Bulletin of Public Health, 19, 63-65.

3. Abduraimovna, A. F., Komilovna, S. G., Yusufjanovich, E. U., & Rafiqovich, Z. A. (2023, February). EVALUATION OF THE EFFECTIVENESS OF PHYSICAL ACTIVITY IN PELVIC ORGAN PROLAPSE. In E Conference Zone (pp. 42-48).
4. Атаходжаева, Ф. А., Сохибова, Г. К., Эргашев, У. Ю., & Зохилов, А. Р. (2023, February). ВЛИЯНИЯ ВИТАМИНА Д НА ТАКТИКУ ВЕДЕНИЯ ЖЕНЩИН С МИОМОЙ МАТКОЙ. In E Conference Zone (pp. 35-41).
5. Yusufjanovich, E. U., Irisbaevich, M. G., Rafiqovich, Z. A., Abduraimovna, A. F., & Komilovna, S. G. (2023, February). IDIOPATHIC THROMBOCYTOPENIC PURPURA IN PREGNANCY. In E Conference Zone (pp. 13-20).
6. Rafiqovich, Z. A. (2023, February). IMPROVING THE DETECTION OF MORPHOLOGICAL CHANGES IN PURULENT WOUNDS. In E Conference Zone (pp. 51-57).
7. Zokhirov, A. R. Ernazarov Kh. I. THE STUDY OF PATHOPHYSIOLOGICAL CHANGES IN PURULENT-NECROTIC PROCESSES OF THE DIABETIC FOOT SYNDROME." International scientific forum-2022". June 2022. p597-605.
8. Эрназаров, Х., Зохилов, А., Эргашев, У. Ю., & Исраилов, Р. (2022). ПАТОМОРФОЛОГИЧЕСКАЯ КАРТИНА ЖИЗНЕННО ВАЖНЫХ ОРГАНОВ ПРИ ЭКСПЕРИМЕНТАЛЬНОЙ МОДЕЛИ ДИАБЕТИЧЕСКОЙ СТОПЫ.
9. Зохилов, А. Р., & Эрназаров, Х. И. Патоморфологическая картина жизненно важных органов при экспериментальной модели диабетической стопы. International scientific forum-2022". June 2022. p146-153.
10. Зохилов, А. Р., Эрназаров, Х. И., & Эргашев, У. Ю. (2022, January). ПАТОМОРФОЛОГИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ЗАЖИВЛЕНИЯ РАН ПРИ ЭКСПЕРИМЕНТАЛЬНОЙ МОДЕЛИ ДИАБЕТИЧЕСКОЙ СТОПЫ. 64-ОЙ НАУЧНО-ПРАКТИЧЕСКОЙ КОНФЕРЕНЦИИ ОБУЧАЮЩИХСЯ «НАУКА И ЗДОРОВЬЕ» ПОСВЯЩЕННАЯ ДНЮ НАУКИ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН С МЕЖДУНАРОДНЫМ УЧАСТИЕМ.
11. Ergashev, U. Y., Zokhirov, A. R., & Minavarkhujaev, R. R. (2023). Study and treatment of changes in biochemical processes in complications of diabetes mellitus.
12. Эрназаров, Х. И., Эргашев, У. Ю., Зохилов, А. Р., & Каримов, Х. Я. (2022). ЭФФЕКТИВНОСТЬ ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ПРЕПАРАТА РЕОМАННИСОЛ В ЛЕЧЕНИИ ЭКСПЕРИМЕНТАЛЬНОЙ МОДЕЛИ ДИАБЕТИЧЕСКОЙ СТОПЫ.
13. Ergashev, U. Y., Zokhirov, A. R., & Minavarkhujaev, R. R. (2022). Determination of changes in the lipid peroxidase index in purulent-necrotic lesions of the lower extremities.
14. Зохилов, А. Р., & Набиева, А. Ш. (2023). ИЗУЧЕНИЕ ПАТОМОРФОЛОГИЧЕСКИХ ОСОБЕННОСТЕЙ СОВРЕМЕННОГО ЛЕЧЕНИЯ ГНОЙНО-НЕКРОТИЧЕСКИХ ПРОЦЕССОВ ПРИ САХАРНОМ ДИАБЕТЕ. Interpretation and researches, 1(2), 25-36.
15. Зохилов, А. Р. (2023). ОБОСНОВАНИЕ ПРОЦЕССОВ ЭПИТЕЛИЗАЦИИ И РЕГЕНЕРАЦИИ ПРИ ГНОЙНО-НЕКРОТИЧЕСКИХ ПРОЦЕССАХ НИЖНИХ КОНЕЧНОСТЕЙ ПРИ САХАРНОМ ДИАБЕТЕ. Conferencea, 174-180.
16. Rafiqovich, Z. A. (2023). OBSERVATION OF BIOCHEMICAL RESULTS IN

EXPERIMENTAL DIABETIC FOOT SYNDROME. Conferencea, 181-188.

17. Rafiqovich, Z. A. (2023). MONITORING OF THE REGENERATION PROCESS IN PURULENT-NECROTIC PROCESSES OF THE LOWER EXTREMITIES. Conferencea, 189-194.

18. Rafiqovich, Z. A. (2023). STUDY OF THE EFFECT OF LIPID PEROXIDASE ANALYSIS ON THE BODY IN DIABETIC FOOT SYNDROME. Conferencea, 76-82.

19. Rafiqovich, Z. A. (2023). CONTROL OF INDICATORS OF ENDOTOXICOSIS IN DIABETIC FOOT SYNDROME. Conferencea, 83-90.

20. Yusufjanovich, E. U., Irisbaevich, M. G., Rafiqovich, Z. A., & Irsaliyevich, E. K. (2023). EVALUATION OF EFFECTIVENESS OF SPLENECTOMY IN CHRONIC LEUKEMIAS. World Bulletin of Public Health, 19, 79-83.

21. Yusufjanovich, E. U., Rafiqovich, Z. A., Tashkarganovich, M. A., & Tohirovich, G. B. (2023). ASSESMENT THE EFFECTIVENESS OF MINIMALLY INVASIVE SURGICAL METHODS IN ACUTE CHOLECYSTITIS. International Journal of Scientific Trends, 2(2), 14-23.

22. Yusufjanovich, E. U., & Rafiqovich, Z. A. (2023). The Use of Endovascular Laser Coagulation in the Recurrence of Varicose Veins of the Lower Extremities. International Journal of Scientific Trends, 2(2), 24-31.

23. Эргашев, У. Ю., & Зохилов, А. Р. (2023). ОЦЕНКА ЭФФЕКТИВНОСТИ МАЛОИНВАЗИВНЫХ ОПЕРАЦИЙ ПРИ МЕХАНИЧЕСКОЙ ЖЕЛТУХЕ И ПРИМЕНЕНИЕ АЛГОРИТМА. European Journal of Interdisciplinary Research and Development, 12, 6-16.

24. Эргашев, У. Ю., Зохилов, А. Р., Мустафакулов, Г. И., & Моминов, А. Т. (2023). ОЦЕНКА ПРИМЕНЕНИЯ И ЭФФЕКТИВНОСТИ СОВРЕМЕННЫХ ОПЕРАТИВНЫХ ВМЕШАТЕЛЬСТВ НА ПАТОЛОГИЧЕСКИХ ПРОСТРАНСТВАХ ПЕЧЕНИ. European Journal of Interdisciplinary Research and Development, 12, 17-26.

25. Эргашев, У. Ю., & Зохилов, А. Р. (2023). ИЗУЧЕНИЕ ПАТОМОРФОЛОГИИ ПЕЧЕНИ ПРИ ЭКСПЕРИМЕНТАЛЬНОМ СИНДРОМЕ ДИАБЕТИЧЕСКОЙ СТОПЫ. European Journal of Interdisciplinary Research and Development, 12, 27-31.

26. Ergashev, U. Y., Zohirov, A. R., Minavarkhojaye, R. R., & Mominov, A. T. (2023). IMPROVING METHODS FOR DIAGNOSING AND MONITORING ENDOTOXICOSIS IN EXPERIMENTAL DIAETIC FOOT SYNDROME. World Bulletin of Public Health, 19, 84-95.

27. Zohirov, A. R., Ergashev, U. Y., & Ernazarov, H. I. Qandli diabetda oyoqning yiringlinekrotik shikastlanishlarining patomorfologik jihatlarini kompleks davolashni o'rganish. International scientific forum-2022". June 2022. p132-136.

28. Ergashev, U. Y., Zokhirov, A. R., & Minavarkhujaev, R. R. (2023). The study of pathological physiology of indicators of endogenous intoxication in purulent-necrotic lesions of the lower extremities.

29. Ergashev, U. Y., Zokhirov, A. R., & Ernazarov, K. I. (2022). THE STUDY OF PATHOMORPHOLOGICAL DIAGNOSIS OF VITAL ORGANS AFTER MODERN TREATMENT OF DIABETIC FOOT SYNDROME.

30. Ergashev, U. Y., Zokhirov, A. R., & Ernazarov, K. I. (2022). THE STUDY OF DIAGNOSTICS AND PREVENTION OF PATHOPHYSIOLOGICAL PARAMETERS AFTER

MODERN TREATMENT OF PURULENT-NECROTIC PROCESSES IN DIABETIC.

31. Каримов, Ш. И., Ирназаров, А. А., Асраров, У. А., Авлоназаров, Х. А., Бобоев, Б. М., Матмуратов, Ж. К., & Агзамов, Р. В. (2019). ПРИМЕНЕНИЕ ГИБРИДНЫХ ХИРУРГИЧЕСКИХ ВМЕШАТЕЛЬСТВ У БОЛЬНЫХ С КРИТИЧЕСКОЙ ИШЕМИЕЙ НИЖНИХ КОНЕЧНОСТЕЙ ПРИ МУЛЬТИФОКАЛЬНОМ АТЕРОСКЛЕРОЗЕ. Тиббиет янги куни, 3, 27.

32. Yusufjanovich, E. U., & Rafiqovich, Z. A. (2023). Evaluation of the lipid peroxidase index in diabetic complications. Conferencea, 68-73.

33. Yusufjanovich, E. U., & Rafiqovich, Z. A. (2023). Treatment of purulent-necrotic lesions of the lower extremities with modern drugs. Conferencea, 88-94.

34. Ergashev, U. Y., Mustafakulov, G. I., Mominov, A. T., Yakubov, D. R., Zohirov, A. R., & Ernazarov, X. I. (2022). Effective of Simultaneous Surgeries in Chronic Immune Thrombocytopenia. Jundishapur Journal of Microbiology, 15(2), 638-644.

35. Ergashev, U. Y. (2022). Ernazarov Kh. I., Zohirov AR, Alzabni ID 2022. Complex Treatment of Experimental Model of Diabetic Foot Syndrome. American Journal of Medicine and Medical Sciences, 12(5), 471-480.

36. Yusufjanovich, E. U., Rafiqovich, Z. A., & Irsalievich, E. K. (2023). Assessment of the Process of Epithelialization After Complex Treatment of Diabetic Foot Syndrome. Texas Journal of Medical Science, 16, 19-23.

37. Rafiqovich, Z. A., Sobirjonovich, S. S., Faxriddinovich, F. F., & Ubaydullaxonovich, O. S. (2023). THE ROLE OF MODERN SCLEROTHERAPY IN VASCULAR SURGERY. American Journal of Interdisciplinary Research and Development, 14, 1-6.

THE ROLE OF THE COACHING APPROACH IN TEACHING A FOREIGN LANGUAGE

Nigora Djampulatova¹

Uzbek National Institute of Musical Art named after Yunus Rajabi

KEYWORDS

coaching process, quality result, psychology, management, philosophy, logic and life experience, coaching attitude

ABSTRACT

The article provides information about the origin of the coaching phenomenon and the methodology of its work. It also talks about why and who needs coaching, how it helps the student and his result. The article briefly discusses the effective and efficient role of coaching in teaching foreign languages.

2181-2675/© 2023 in XALQARO TADQIQOT LLC.

DOI: 10.5281/zenodo.7712850

This is an open access article under the Attribution 4.0 International(CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

¹ Uzbek National Institute of Musical Art named after Yunus Rajabi, Tashkent, Uzbekistan

CHET TILINI O'QITISHDA KOUCHING YONDASHUVNING O'RNI

KALIT SO'ZLAR:

kouching jarayoni, sifatli natijaga, psixologiya, menejment, falsafa, mantiq va hayotiy tajriba, kouchinglik munosabati

ANNOTATSIYA

Maqola kouching fenomenining kelib chiqishi va uning ishlash metodikasi haqida ma'lumot beriladi. Shuningdek kouching nima uchun va kim uchun kerak, uning talabaga beradigan yordami qanday va uning natijasi haqida ham so'z boradi. Maqolada chet tillarni o'qitishda kouchingning samarali va unumli o'rni haqida qisqacha to'htalib o'tilgan.

“Kouching” so'zi nisbatan yaqinlarda paydo bo'ldi, lekin tushuncha sifatida ming yillardan buyon mavjud. Kouching g'oyasini qadimiy yunon faylasufi Sokrat “Men hech kimni hech narsaga o'rgata olmayman, men faqat o'ylashga majbur qila olaman” degan fikrlar bilan aytib ketgan, uning fikrlari faylasuflarning e'tiboridan chetda qolgan edi.

Bu so'zni osongina tavsiflash uchun, o'zingizni trenajor zalidagi sport mashqida deb tasavvur qiling. Sizga qanday qilib to'g'ri bajarishni ko'rsatadi, harakatingizni qae'rini to'g'rilashni aytadi va mashq boshlashdan oldin erishishni hohlashga sifatli natijagacha to'ldiradi.

Bu analogiya kouching jarayonida – yangilikka yoki maqsadga erishishga o'rgatishda odamda qanday hodisa bo'layotganligini juda chiroyli tavsiflaydi.

Kouching (ingl. coaching – ko'rsatma berish, murabbiylik, mashq qilish, repititor bilan mashg'ulot) – maslahat berish va trening uslubining an'anaviy trening va an'anaviy maslahat berishdan kouch maslahat qattiq tavsiyalar bermasligi, mijoz bilan birgalikda yechim izlashi bilan farq qiladi. Shuningdek, kouchingning boshqa barcha maslahatlardan farqi – unda mijoz o'zining salohiyatini joriy etishiga umid qilishidir.

Kouching psixologiya, menejment, falsafa, mantiq va hayotiy tajriba birligidan paydo bo'lgan. Bu jarayon hayotning turli sohalari va faoliyatida maqsadlarga erishishga qaratilgan. Kouching g'oyasini ifodalaydigan ekvivalentlardan biri “birgalikda erishish” yoki “rivojlantiruvchi maslahat berish”dir.

Chet tillarini o'qitish sohasidagi yangilanish jarayonlarida o'qituvchilarga fanni o'qitish uchun modellarni mustaqil tanlash, fanni o'qitish uchun kurslarni yaratish uchun huquq va imkoniyat beriladi. Bunday holatlarda aynan pedagog yangi va o'qitish uchun qulay bo'lgan uslublarni tanlashi kerak bo'ladi. Biroq, ko'pgina turli xil til o'rganish uslublari orasidan aynan samarador uslubni tanlash qiyinchilik tug'diradi. Shu bilan birga til o'rganish uchun qulay va samarador usulni tanlaganda, faqatgina ma'lum bir chegara doirasida emas, balki ijodkorlikga ham ahamiyat berish zarurligini unutmaslik kerak. O'rganishning strategik maqsadi- o'rganilayotgan tilning kommunikativ qobiliyatini rivojlantirish va ogzaki kompetentsiyani rivojlantirishga qaratilgan.

Yuqorida aytilganlarga asoslanib, bugungi o'qituvchining vazifasi chet tilini o'rgatish

uchun qulay muhit yaratish, chet tilini o'qitish tizimini o'zgartirish va unga o'z-o'zidan moslashishdir.

Hozirgi vaziyat shundayki, o'qituvchi, barcha talabalarga bilimlarni taqdim etishning o'ziga xos tizim bilan ishlaydi va an'anaviy tamoyilga muvofiq yo'l tutadi: "Huddi mendek qil!". "Men aytganimni qil" yondashuvi tartibi kamdan-kam hollarda javobgarlikni qabul qilishga yordam beradi va faoliyat natijasi ijodiy qobiliyatlarni rivojlantirishga imkon bermaydi.

Bizning fikrimizcha, agar siz tushunchalarni tushunsangiz, hamma narsa juda mantiqiy. Yangi boshlanuvchilar, "yosh" va tajribasiz (bakalavr talabalar) bilan asosan mentorlar va murabbiylar ishlaydi, "championlar" - yuqori darajadagi mutaxassislar (katta talabalar) bilan esa kouchlar, shu o'rinda, ustozning, kouch qo'llagan uslubda ishlashi majburiy emasligini hisobga olish kerak.

Tabiiyki, ko'plab o'qituvchilar uchun etakchilikdan voz kechish qiyin. Ta'lim jarayonidagi roli, pozitsiyalarini, qarashlarini targ'ib qilish, "Mening haqiqatim dunyodagi eng yaxshi haqiqatdir", "Men bu borada mutaxassisman va sohani bilaman", "Men qilgandek qil!" deyish mumkin, ammo talaba faqat shunday qiladi degani emas, chunki u butunlay boshqacha bo'lishi mumkin, muammoni boshqacha ko'rishi, ba'zan yanada ijodiy va samarali yondashishi mumkin.

Ko'rsatmalarni ko'pchilik talabalar yomon qabul qiladi yoki odatga kura ko'proq o'quvchilar o'qituvchi ulardan nimani xohlayotganini tushunmaydilar yoki muammoning yechimiga ongli ravishda qarshi chiqadilar. Kouchlar allaqachon mavjud bilimlarni targ'ib qilishga tayanadi, talabalar esa bilimlarni nazariyadan amaliyotga o'tkazish zarurati qolmaydi, talabalar uchun bu yo'l juda osson va ko'pchiligimiz aynan shu usulda tahsil olganmiz.

Kouchinglik munosabatlarning boshqa bir ko'rinishidir. 1.1-bandda aytilganidek kouch eng avvalo hamkorlikdir. Va agar kouch murabbiy sifatida ishlay boshlasa, maslahat bersa, o'z nuqtai nazarini yuklasa - u endi sherik emas. Ideal holda "Kouchinglik-bu individuallikni kashf qilish, fanga bo'lgan katta qiziqishning yangicha ko'rinishini ochib berishidir. [17, b. 182].

Kouch talabaning yangi qirralarini ochib berish bilan birga, u bilan hamkorlikda ishlaydi, va unib o'sish uchun urug' vazifasini bajaradi. Talabalar muammoni hal qilishning optimal va o'zlari uchun qulay yo'llarini qidirishadi.

Qoidaga ko'ra, biz biror narsani xohlasak, ko'pincha kuchimizni, energiya, vaqtimizni, behuda sarflaymiz, lekin natijada hech narsa o'zgarmaydi, biz o'rnimizda qolamiz. Maqsad biz uchun muhim bo'lsa, biz nimadir qilamiz va kouch shogirdga yordam beradi, hozir va shu yerda harakatni boshlash kerakligiga undaydi, seni qo'lingdan keladi, sen uddalaysan deb, motivatsiya beradi. Kouchning vazifasi, talaba maqsadiga erishmagunga qadar unung yonida bo'lish va qo'llab quvvatlash.

O'qituvchi murabbiy va kouch tushunchasini taqqoslaganda ta'lim jarayonida ishlatiladigan bu ikki tushuncha orasidagi chegarani kuzatishimiz mumkin.

- Murabbiy so'zi takabbur ma'nosiga ega, so'ssiz bajarilishi kerak bo'lgan prinsip, "shunday qilinishi kerak" va ta'lim jarayonida muvofiq rivojlanadigan ob'ektiv munosabatga asoslanadi.

Mentorlik - bu e'tirozlarga, maslahatlarga toqat qilmaydigan dono maslahatchining avtoritar ko'rsatma turi.

- Kouchingda ko'rsatma mavjud emas, nima ustida ishlashni talabani o'zi hal qiladi. Kouch talabalarga ular nimani istashayotganini tusunishga va to'g'ri maqsad qo'yishga yordam beradi va shu tariqa talaba kelajak ishi uchun raja tuzadi.

- Murabbiy-ustozlar tajriba almashish orqali muammolarni hal qilishga yordam beradi. Shunday qilib, "tayyor" yechimlar vujudga keladi bu esa kamdan-kam hollarda rivojlanishga va yangi tashabbuslarga hissa qo'shadi

- Kouchlar talabalarda mas'uliyat va mustaqillikni rivojlantirish orqali muammolarni hal qilishga yordam beradi.

Xulosa.

Xulosa qilib, ko'plab ishlarning natijalarini umumlashtirgan holda "kouching" haqidagi muammoni, biz I.Ribkinning fikriga tayangan holda kouchingda asosiy maqsadi bu talabalarning dunyoqarashini maksimal o'zgartirishga qaratilgan shaxsiy va professional muvaffaqiyatga qaratilgan ish deya olamiz. "Bu shunchaki chiroyli ibora emas. Bu total kouchinglikning mohiyatidir. shaxsning uzluksiz rivojlanishi va takomillashuvi jarayoni"

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yhati.

1. <https://www.cal.org/siop/pdfs/digests/coaching-language-teachers.pdf>
2. E.G. Azimov, A.N.Shukin. Uslubiy atamalar va tushunchalarning yangi lug'ati IKAR nashriyoti. — 2009
3. Online etymology dictionary.2015
4. Passmore, Jonathan, ed. (2016) [2006]. Excellence in Coaching: The Industry Guide (3rd ed.). London; Philadelphia: Kogan Page. ISBN 9780749474461. OCLC 927192333
5. DJAMPULATOVA NIGORA MAXMUDOVNA. COMMUNICATIVE DIFFICULTIES IN ENGLISH AND WAYS TO OVERCOME THEM. Тип: статья в журнале - научная статья Язык: английский.. Год: 2021. Страницы: 10-11
6. Yuldasheva, Nasiba Kamolovna, Djampulatova, Nigora Makhmudovna TALABALALARNING KOMMUNIKATIV RIVOJLANISHI KONTEKSTIDA KOUCHINGLIK MODELI // ORIENSS. 2022. №11. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/talabalalarning-kommunikativ-rivojlanishi-kontekstida-kouchinglik-modeli>.
7. Abbasovna S.M. The importance of listening and understanding in basic foreign language in higher education institutions. International Journal of Psychosocial Rehabilitation. eISSN: 1475-7192
8. Mansurovna, Bahrombekova Munisa. "Modern methods of teaching foreign language." ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal (2022): n. pag.

9. Abidova Zilola, Tursunova Umirahon, Khusomiddinova Malika The role of media technologies in Developing intercultural competence of Student's // Бюллетень науки и практики. 2019. №4. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/the-role-of-media-technologies-in-developing-intercultural-competence-of-student-s>
10. Akramxodjayeva Dilfuza Abduganiyevna. Talabalarida leksik kompetensiyalarni rivojlantirish. Ta'lim fidoyilari-Respublika ilmiy metodik jurnal ISSN 2180_2160. 2022/1/28. Pages 363-369
11. Karima Saydanovna Rakhmanberdiyeva. FORMATION OF INDEPENDENT EDUCATION IN STUDENTS. BARQARORLIK VA YETAKCHI TADQIQOTLAR ONLAYN ILMIY JURNAL. 2022/3/4. pages 328-330
12. <https://mentoringgroup.com/what-is-coaching.html>
13. <https://en.wikipedia.org/wiki/Coaching>
14. <https://www.youtube.com/watch?v=DTYXuHoFa8Q>
15. <https://www.pushfar.com/article/mentoring-vs-coaching-the-key-differences-and-benefits/>
16. MARHABO RAXMONKULOVA ABDULLAYEVA. DUNYO TILSHUNOSLIGIDA "O'QUV LUG'ATI" TERMININING PAYDO BO'LISHI TAXLILI. "Language teaching: new approaches and innovations" mavzusida ilmiy-amaliy online konferensiya. TDSHU. 2022/5. Pages 50-53

THE USE OF INNOVATIVE METHODS IN THE DEVELOPMENT OF WOMEN'S WRESTLING

Azamat Primbetov¹

Nukus branch of the State University of Physical Educations and Sports of Uzbekistan

KEYWORDS

sport, wrestling, innovation,
method, women's sport,
scientific approach, education,
system, integration,
cooperation, development

ABSTRACT

This article analyzes the work carried out on the development of women's sports and develops scientifically sound proposals and recommendations for the use of innovative methods.

2181-2675/© 2023 in XALQARO TADQIQOT LLC.

DOI: 10.5281/zenodo.7723337

This is an open access article under the Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

¹ Nukus branch of the State University of Physical Educations and Sports of Uzbekistan, Nukus, Uzbekistan
(azamat.1383@mail.ru)

АЁЛЛАР КУРАШИНИ РИВОЖЛАНТИРИШДА ИННОВАЦИОН УСЛУБЛАРДАН ФОЙДАЛАНИШ

KALIT SO‘ZLAR:

спорт, кураш, инновация, метод, хотин-қизлар спорти, илмий ёндашув, таълим, тизим, интеграция, ҳамкорлик, ривожланиш

ANNOTATSIYA

Мазкур мақолада аёллар спортини ривожлантириш бўйича олиб борилаётган ишлар таҳлил қилинган ҳамда инновацион услублардан фойдаланиш бўйича илмий асосланган таклиф ва тавсиялар ишлаб чиқилган.

Ҳар бир спорт турини ривожлантиришда комплекс ёндашувнинг аҳамияти каттадир. Спорт турини ривожлантиришда ҳар бир омилни инобатга олиб, барчасидан фойдаланишга ҳаракат қилиш, яъни комплекс ёндашув асосида ишларни ташкил қилиш бугунги кунда инновацион услублар сифатида қаралмоқда. Спортни ривожлантириш ишларига бундай ёндашув спорт билан боғлиқ бўлган бошқа омилларни ҳам ҳисобга олган ҳолда олиб борилаётган ишларни тизимли ташкил қилишни зарур қилиб қўйяди. Шундай услуб асосида спорт турларини ривожлантиришда аёллар спортга алоҳида эътибор қаратиш лозим бўлади. Чунки хотин-қизлар спортини ривожлантириш орқали ёшларни спортга бўлган қизиқишини шакллантириш самарали услублардан ҳисобланади.

Бизга маълумки бугунги кунда жамиятимиздаги барча соҳаларига тубдан ўзгаришлар амалга оширилмоқда. Жумладан таълим соҳасини янада мавжуд бўлган айрим камчилик ва муаммоларни бартараф этиш айниқса мактабгача таълим, умумий ўрта таълим тизимларига бўлган эътиборни янада кучайтириш ва фаолиятини янада ривожлантириш учун керакли қарор ва фармонлар ишлаб чиқилди. Давлатимиз раҳбари Шавкат Мирзиёев ёш авлод тарбиясида биринчи ва муҳим ҳисобланган мактабгача таълим ва умумий ўрта таълим тизимининг аҳамияти жуда катта эканлигини таъкидлаб ўтди. Мазкур жараёнда жисмоний тарбия ва спорт ишларини ривожлантириш зарур бўлиб, бу борада мамлакатимизда мустақиллик йилларидан бошлаб қўплаб ишлар амалга оширилиб келинмоқда. Ёш спортчиларни тайёрлаш спорт машғулотларининг энг муҳим таркибий қисмларидан ҳисобланиб, организмни ҳар томонлама ривожлантириш, соғлиқни мустаҳкамлаш, жисмоний қобилиятларни такомиллаштириш ва тайёргарликнинг бошқа турлари учун мустаҳкам функционал база яратишга йўналтирилган жараён сифатида тушунилади.

Юртимизда жисмоний тарбия ва спортни оомалаштириш ишларини янада ривожлантиришни тақозо этмоқда. Бу эса ўз навбатида, умумий саломатликни янада мустаҳкамлаш, аҳолининг ўртача умр кўриш даражасини янада ошириш, жисмоний тарбия ва спорт билан шуғулланувчилар сонининг ошиши ва спортда юқори

натижаларга эришишнинг омили бўлиб хизмат қилади. Сир эмаски, мамлакатимизда жисмоний тарбия ва спорт соҳасининг янада ривожланиши ҳамда самарали фаолиятини кўп жиҳатдан мазкур соҳадаги етук кадрларсиз тасаввур этиб бўлмайди.

Жойларда, биринчи навбатда, қишлоқларда қизларни спорт билан шуғулланишига жалб қилиш масаласи синчковлик билан ўрганиб чиқилиши зарур. Чунки, бу уларни жисмоний ва маънавий тарбиялаш йўналишларидан биридир. Қишлоқларда хотин-қизларнинг спорт курашлари замонавий спорт турларини янада ривожлантириш зарур. Бунда кам таъминланган оилалар қизларнинг спорт билан шуғулланиши учун керакли спорт кийими ва жиҳозлари билан таъминлашга алоҳида эътибор қаратилиши муҳимдир. Бундан ташқари, вазирлик на идораларда меҳнат қилаётган ўқувчи қизлар орасида аёллар кураши, миллий спорт турлари бўйича мусобақалар режалаштирилган ҳода ташкил қилиб бориш керак бўлади.

Инсон фаолияти қандай мақсад ва мазмун ёки қайси йўналишда ижро этилмасин унинг пировард унумдорлиги ва ҳаракат самарадорлиги, ўз навбатида мувофиқ жисмоний сифатлар, ҳаракат малакалари, кўникмалари ва албатта организмнинг функционал имкониятларига асосланади.

Аёлларнинг организми эркакларникидан бир қатор морфологик ва функционал хусусиятлар билан ажралиб туради. Бу хусусиятлар биринчи навбатда энг муҳим биологик вазифа оналик билан боғлиқ бўлади.

Кундалик ҳаракат ҳажми ва шиддати инсон саломатлиги, унинг жисмоний ва функционал шаклланишида муҳим аҳамиятга эгадир. Лекин барча ҳаракат турлари, жумладан спорт тўғаракларида ижро этиладиган жисмоний ва техник-тактик машқлар ҳажми ҳамда шиддати шуғулланувчининг функционал имкониятларига мос келиши ёки қисмангина юқори бўлиши лозим. Чунки биология фанида азалдан ўз исботини топган қонуниятларга кўра, онтогенетик тараққиётнинг муайян босқичларида бажариладиган кундалик жисмоний юкламанинг ялпи таъсир “кучи” организмнинг функционал имкониятларидан доимо юқори бўлса, шу организмда (органлар, мушаклар, томирлар, хужайралар, тўқималар, юрак, ўпка, талоқ, жигар ва ҳ.к) зўриқиш ёки тез толиқиш аломатлари пайдо бўлади. Бундай салбий “излар” одамнинг айниқса ёш қизларнинг одатий функционал фаолиятини издан чиқаради, кайфиятини туширади, уйқусини бузади, провард иш қобилиятини сусайтиради ва унинг тўлиқ тикланишига тўсқинлик қилади. Агар шундай юкламалар хотин-қизлар фаолиятида сурункали қайтарилиб турса, организмнинг нормал ўсишига таъсир этибгина қолмай, балки турли функционал “объект”ларга локол ёки глобал потологик асоратларнинг юзага келишига сабабчи бўлиши эҳтимолдан холи эмас. Аксинча кундалик ёки ялпи машғулоти юкламалари ҳажми ва шиддати функционал имкониятдан паст бўлса жисмоний сифатларнинг шаклланиши сусаяди, иш қобилияти кучаймайди. Бинобарин, кундалик ёки ялпи юкламалар, шу жумладан, жисмоний тарбия дарслари ва тренировка машғулотида оид юкламаларни шуғулланувчиларнинг ёши, жисмоний ва функционал имкониятларига қараб

“тўлқинсимон” принцида ошира бориш даркор. Демак хотин-қизлар спортга оид машғулотларни ташкил қилишда педагогик ва тиббий назоратга асосланиш соғлом баркамол авлод тарбиялаш жараёнининг ажралмас қисмидир. Шундай экан жисмоний тарбия ва спорт бўйича ўтказиладиган машғулотлар (жисмоний тарбия дарслари, машғулотлар, спорт мусобақалари) мазмунини мақсадли ривожлантириш ва бошқариш ҳар бир мутахассис (ўқитувчи, мураббий, ташкилотчи, услубчи, йўриқчи) ва раҳбар шахсларга катта маъсулият юклаши, улар жисмоний маданият, жисмоний тарбия, жисмоний ривожланиш, жисмоний тайёргарлик ва спорт мосламаларига оид билимларни ўзлаштиришлари, мувофиқ касбий-педагогик малака ва кўникмаларни пухта эгаллашлари зарур бўлади.

Алоҳида эътибор қаратиш муҳимки, хотин-қизлар спортини самарали ташкил қилиш, кўп йиллик спорт машғулоти жараёнида шуғулланувчилар соғлиги ва уларнинг спорт маҳоратини шакллантира бориш устивор жиҳатдан жисмоний тайёргарлик кўрсаткичларига боғлиқдир.

Спорт амалиётида жисмоний тайёргарлик, одатда, икки бир-бирига чамбарчас боғлиқ бўлган умумий ва махсус жисмоний тайёргарлик турларига бўлинади. Ҳаёт давомида инсон соғлиги, унинг ақлий ва жисмоний фаоллиги, кўп йиллик спорт машғулоти давомида спорт маҳоратининг шакллани бориши устивор жиҳатдан шу икки тайёргарлик турлари мазмуни ва даражаси билан боғлиқ. Жисмоний тарбия ва спорт машғулотлари олдига қўйиладиган асосий мақсад соғлиқни мустаҳкамлаш ҳамда юқори спорт натижаларига эришиш. Малакали спортчиларни тайёрлашда мақсадга мувофиқ режалаштирилган жисмоний, тайёргарлик техник тактик маҳоратни шакллантиришда ва мусобақа давомида юксак натижага эришишда ниҳоятда муҳим омиллардан биридир. Режалаштирилган жисмоний машқларнинг мувофиқ ҳаракат сифатларини ривожлантиришда кутилган натижаларни бермаслик ҳолатлари тез-тез учраб турмаслиги учун ўқув тренировка машғулотлари жараёнида қўлланилаётган жисмоний юкламаларнинг шуғулланувчилар организми функционал имкониятларига мувофиқлигини эътиборга олиш, шу юкламани мақсадга мувофиқ режалаштириш зарурдир.

Хулоса. Бизга маълумки ҳар бир спорт турининг ўзига хос хусусиятлари мавжуд бўлади. Жамиятда ҳар бир спорт турини ривожлантиришдан ҳам мақсад инсонларнинг турли қизиқишлари, мақсадлари ва имкониятларининг мавжудлиги ҳисобланади. Инсонлардаги мазкур хусусиятлар спорт турларини келтириб чиқаради. Бу эса спорт турларини шакллантириш ҳамда оммлаштириб бориш заруриятини белгилаб беради. Бунда спорт турини ривожлантириш учун зарур бўлган спорт майдонлари, спорт жиҳозлари ҳамда малакали мутахассисларнинг мавжудлиги ҳамда улар фаолиятини доимий такомиллаштириб боришга хизмат қилувчи ишлаб чиқариш корхоналари, таълим муассасаларининг мавжудлиги муҳим аҳамият касб этади. Айниқса, мураббийларнинг замонавий илм-фан ютуқларидан фойдалани билиш малака ва кўникмасига эгаллиги спорт турини оммлаштиришда

ҳамда юқори малакали спортчиларни тайёрлашда бирламчи хусусият бўлиб, спорт турининг келажагини ҳам белгилаб беради. Бундай ёндашувни хотин-қизлар спортига ҳам татбиқ этиш янада ўз самарасини беради.

Умуман олганда, юқоридаги фикрлар ҳамда тадқиқот натижалари асосида қуйидаги хулосаларни илгари суриш мумкин:

- Биринчидан, жисмоний тарбия ва спорт соҳаси мутахассисларини тайёрлаш жараёнларини ўрганиш, тадқиқ қилиш соҳада малакали мутахассислар тайёрлаш жараёнларини янада такомиллаштириш имкониятини беради. Буборада аёллар курашига алоҳида ёндашиш керак бўлади;

- Иккинчидан, жисмоний тарбия ва спорт соҳасида меҳнат қилиб келаётган мутахассисларнинг ҳар томонлама билимларининг шаклланиши, ёшларни жисмоний тарбия ва спортга бўлган қизиқишини оширишда ҳамда улар орасидан малакали спортчиларни саралаб олишида муҳим ҳисобланади. Хусусан, биргина аёллар курашида мураббийларнинг ўз соҳасидаги муаммоларни кўра билиши шу спорт турини янада ривожланишида муҳим аҳамият касб этади;

- Учинчидан, мамлакатимизда аёллар курашини янада оммалаштириш учун ушбу спорт турининг ёшлар саломатлигидаги аҳамияти ҳақида ота-оналарда тўлиқ маълумотлар берувчи қўлланмалар тайёрлаш, инновацион усуллар асосида машғулотларни ташкил қилиш учун барча шароитларни яратиш ҳамда малакали мураббийларни тайёрлашда аёллар курашининг янада оммалаштириш бўйича билим ва малакаларга эга бўлишига аҳамият бериш лозим.

Аёллар курашининг хотин-қизлар орасида оммалаштириши уларни саломатлигини мустаҳкамлаш билан бирга улар орасидан бўлажак иқтидорли спортчиларни саралаб олиш имкониятини янада оширади.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2021-йил 5-ноябрдаги "2024-йил Париж шаҳрида (Франция) бўлиб ўтадиган XXXIII ёзги Олимпия ва XVII Паралимпия ўйинларига спортчиларимизни комплекс тайёрлаш тўғрисида"ги ПҚ- 5281-сонли қарори.

2. Bayram, E., & Auesbaevich, P. A. (2020). Methodology For Improving The Efficiency Of Competition Activities Based On Improving The Quality Of Explosive Forces Of Freestyle Wrestlers. *European Journal of Molecular & Clinical Medicine*, 7(3), 3621-3624.

3. Auesbaevich, P. A. (2020, August). IMPROVING THE PROCESS OF TRAINING FOR ACTIVITY ACCORDING TO THE CHARACTERISTICS OF KURASH. In *The 8 th International scientific and practical conference—Eurasian scientific congress*|(August 9-11, 2020) Barca Academy Publishing, Barcelona, Spain. 2020. 370 p. (p. 178).

4. Tursynbaevich, A. B., Kizi, U. A. S., & Kizi, A. G. B. (2022). Wind Mill and Solar Energy. *Texas Journal of Engineering and Technology*, 15, 178-180.

5. Аметов, Б. Т. (2021). Возникновение И Распространение Ударной Волны В Твердом Теле. *IJTIMOIIY FANLARDA INNOVASIYA ONLAYN ILMIY JURNALI*, 1(6), 42-44.

6. Аметов, Б. Т., Султанбаев, А. П., & Жангабаев, А. К. (2021). ВОЗМОЖНОСТИ И ПРОБЛЕМЫ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ВОЗОБНОВЛЯЕМЫХ ИСТОЧНИКОВ ЭНЕРГИИ. In КОНКУРС МОЛОДЫХ УЧЁНЫХ (pp. 72-74).

7. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2022 йил 29 июлдаги “Спорт курашларининг олимпия турларини янада ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисида” ПҚ-336 сонли қарори.

8. Абдиев А.Н. Яккакураш спорт турларида ихтисослашувчи талабаларда мураббийнинг касбий кўникмаларини шакллантиришнинг илмий-педагогик асослари. Пед. фан. док. ... дис. –Т.:ЎзДЖТИ нашриёти, 2004. – 210 б.

9. Подливаев Б.А. Греко-римская борьба: примерная программа спортивной подготовки для детско-юношеских спортивных школ, специализированных детско-юношеских школ олимпийского резерва/ Б.А. Подливаев, Г.М. Грузных. – М. : Советский спорт, 2004. – 272 с.

10. Радзиевский А.Р. Женщина в современном спорте высших достижений/ А.Р. Радзиевский// Теория и практика физической культуры. – 2004. – №10. – С. 58-63.

11. Соболева, Т.С. О проблемах женского спорта/Т.С. Соболева// Теория и практика физической культуры. – 1999. – №6. – С. 56–63.

12. Тараканов Б.И. Перспективы совершенствования системы подготовки женщин, занимающихся спортивной борьбой/ Б.И. Тараканов// Совершенствование системы подготовки высококвалифицированных борцов в государственных образовательных учреждениях физической культуры: материалы Всероссийской научной конференции. – М., 2004. – С. 79–84.

13. Филин В.П. Воспитательная работа с юными спортсменами //Система подготовки спортивного резерва. - М.: ВНИИФК, 1994, С. 57-90.

14. Волков Л.В. Теория и методика детского и юношеского спорта. Киев Олимпийская литература. 2002, 290 с.

15. Akhmedovich, M. A., & Fazliddin, A. (2020). Current State Of Wind Power Industry. The American Journal of Engineering and Technology, 2(09), 32-36.

ENHANCING CHARACTERISTICS OF A CERAMIC PRODUCT FROM LOCAL RAW MATERIALS PRODUCED ON THE BASIS OF A LARGE SOLAR DEVICE IN A NON-CONVENTIONAL MODE

A.I. Mustafoev¹

M.O. Mustafoeva²

B.G. Kodirov³

F.Rakhmanova⁴

Jizzakh branch of the National University of Uzbekistan, Samarkand State Medical University

KEYWORDS

Serpentine, rare metal, ceramic plate, large sunflower

ABSTRACT

This article provides information on the properties of a ceramic plate made from local raw materials processed in a solar device. It is noted that it is possible to optimize the production process of imported ceramics based on local raw materials. It has been shown that by partially modifying the composition of naturally occurring serpentine, it is possible to obtain high temperature resistant materials that can be used instead of imported silicon carbide. Technical and economic indicators of the organization of production of products based on serpentine melted in a large solar furnace are based.

2181-2675/© 2023 in XALQARO TADQIQOT LLC.

DOI: 10.5281/zenodo.7736503

This is an open access article under the Attribution 4.0 International(CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

¹ Jizzakh branch of the National University of Uzbekistan, Jizzakh, Uzbekistan (mustafoevakmal@gmail.com)

² Jizzakh branch of the National University of Uzbekistan, Jizzakh, Uzbekistan

³ Samarkand State Medical University, Samarkand, Uzbekistan

⁴ Samarkand State Medical University, Samarkand, Uzbekistan

АНЪАНАВИЙ БЎЛМАГАН РЕЖИМДА КАТТА ҚУЁШ ҚУРИЛМАСИ АСОСИДА ТАЙЁРЛАНАДИГАН МАҲАЛЛИЙ ХОМ- АШЁЛАРДАН ОЛИНГАН КЕРАМИК МАҲСУЛОТНИ КУЧАЙТИРИШ ХУСУСИЯТЛАРИ

KALIT SO'ZLAR:

Серпентин, нодир металл,
керамик плита, катта
қуёш печи

ANNOTATSIYA

Ушбу мақолада Қуёш қурилмасида қайта ишланган маҳаллий хом-ашёлар асосида тайёрланган керамик плитанинг хоссалари тўғрисида маълумотлар келтирилган. Маҳаллий хом-ашё асосида импорт ўрнини босадиган керамикаларни ишлаб чиқариш жараёнини оптималлаштириш мумкинлиги қайд этилган. Табиий ҳолатда учрайдиган серпентин таркибини қисман ўзгартириш орқали импорт қилинадиган карбид кремний ўрнига ишлатиш мумкин бўлган юқори ҳароратга чидамли материаллар олиш мумкинлиги кўрсатилган. Катта қуёш печида эритилган серпентин асосида маҳсулот ишлаб чиқаришни ташкил этишнинг техник-иқтисодий кўрсаткичлари асосланган.

Тайёрланган материаллар юқори ҳароратга чидамли оловбардош ўзида иссиқлик сақлаб қолиш имкониятига эга. Серпентиннинг эриш температураси 650°C унинг кимёвий таркиби MgO , SiO_2 ва H_2O лардан иборат. Катта қуёш печида эритилган серпентинга $60\% \text{Al}_2\text{O}_3$ қўшилса ҳосил бўлган аралашманинг эриш температураси 2000°C ни ташкил қилади. Бундай аралашмали керамик материалдан фойдаланиб, юқори ҳароратга чидамли оловбардош керамик ғиштлар тайёрланади. Тайёрланган юқори ҳароратга чидамли оловбардош ғиштлар чинни буюм тайёрлаш плитасини олишга мўлжалланган 1700°C ҳароратда ишлайдиган термостатланган электр печида қўлланилади.

Юқори ҳароратга чидамли оловбардош чинни буюм тайёрлаш плитаси асосан карбид кремний материалидан тайёрланади. Лекин, серпентин материалидан ушбу чинни тайёрлаш плитаси тайёрланганда бир қанча қулайликларга олиб келди 1-жадвал.

Карбид кремний ва серпентин материалларини характерловчи ҳолатлар.

№	Материалнинг номи	Материалнинг таркиби	Материалнинг эриш температураси °C	Материалнинг термал айланишлар сони №	Материалнинг 1кг таннархи (сўм)	Плитани тайёрлашдаги энергия сарфи (кВт)
1	2	3	4	5	6	7
1.	Карбид кремний	SiC	2730	250	4547	12
2.	Серпентин	3MgO 2SiO ₂ ·2H ₂ O	650		1000	2,5
3.	Серпентин +60% Al ₂ O ₃	60%(3MgO 2SiO ₂ ·2H ₂ O) +{40%(3MgO 2SiO ₂ ·2H ₂ O) +60%(Al ₂ O ₃)}	2000	400	1500	3

Серпентин керамик маҳсулоти ва унга қўшилган керамик материалларнинг химиявий таркиби {60% (3MgO·2SiO₂·2H₂O-40% , Al₂O₃-60%) + 40% серпентин}, {1800°C да 144 соат давомида синтез қилинган}.

Серпентин керамик маҳсулоти ва унга қўшилган керамик материаллардан тайёрланган керамик плитани яъни, чинни буюм тайёрлаш плитасини синтез қилиниш жадвали 2-жадвалда келтирилган.

Тайёрланган керамик плитани мустақкамлигини ошириш учун термал айлантириш 3-жадвалда келтирилган. Бунда чинни буюмларни синтез қилишда, чинни буюм тайёрлаш плитасини термал айланишлари сони яъни, юқори ҳароратли печда чинни буюмларни тайёрлаш жараёнида бир неча юз бор термал айланишларга дуч келади, бундай термал айланишларга бардош беришлиги учун ушбу кўрсатилган тажрибадан ўтишлиги лозим.

Серпентин ва унга қўшилган аралашмалардан тайёрланган плитани синтез қилиниши.

№	Температура °C	Вақти (соат)
1	300	2
2	400	1
3	600	1
4	800	1
5	1000	0,5
6	1100	0,5
7	1200	0,5
8	1250	0,5
9	1300	1

Термал айлантиришлардан кейин ғишт тайёр ҳолатга келади. Тайёр серпентин асосидаги юқори ҳароратга чидамли оловбардош керамик ғишдан чинни буюм тайёрлаш плитасини тайёрлашга мўлжалланган юқори ҳароратли 1700 °C ҳароратли термостатланган электр печи тайёрланади.

3-жадвал

Плитани мустаҳкамлигини ошириш учун термал айланишлар вақти

№	Температура °C	Печда туриш вақти (минут)	Термал айланишлар сони	Хона температурасида туриш вақти (минут)
1	1350	10	50	10
2	1450	10	50	10
3	1550	10	50	10

Юқори ҳароратга чидамли оловбардош керамик плиталарни маҳаллий хом-ашёлардан бўлган Кумушкон серпентинидан катта қуёш печида тайёрлаш бир қанча самарали ютуқларга эришишга олиб келади. Қуйидаги 4-жадвалда серпентин ва ундан тайёрланган юқори ҳароратга чидамли оловбардош керамик плитанинг таркибидаги материалларни характерловчи ҳолатлар келтирилиб ўтилган.

4-жадвал.

Серпентин ва унинг таркибидаги материалларни характерловчи ҳолатлар.

№	Материалнинг номи	Материалнинг таркиби	Материалнинг эриш температураси °C	Материалнинг термал айланишлар сони №	Материалнинг таннарихи 1кг (сўм)	Материални тайёрлашда энергия сарфи (кВт*соат)
1	2	3	4	5	6	7
1	Серпентин	3MgO 2SiO ₂ ·2H ₂ O	650	350	1000	2,5
2	Серпентин +60% Al ₂ O ₃	60%(3MgO 2SiO ₂ ·2H ₂ O) +{40%(3MgO 2SiO ₂ ·2H ₂ O) +60%(Al ₂ O ₃)}	2000	400	1500	3

Табиий серпентин ва унга қўшилган материаллардан тайёрланган плиталарнинг микроскопик ва металлографик тадқиқотлари келтирилган. Бунда Quanta 200 микроскопида сканер қилувчи электрон микроскопия (SEM) тадқиқоти, EDAX рентген микроспектрал анализатори ёрдамида маҳаллий кимёвий микроанализ ўтказилди. Намуналарнинг тузилишини таҳлил қилиш учун намунанинг кесишган қисми ёки унинг майдони 1 см² гача бўлган қисми устида абразив қисмлар қилинган. Сараланган участкаларни абразив материали сифатида, олмос абразив материаллар ишлатилган. Намуналарни металлографик тадқиқоти

MEJI -7200 оптик микроскопда ёритилган, 1000* тагача нурли нурда ўтказилган. Доналарнинг ўртача ҳажми Thixomet дастуридан фойдаланиб аниқланган.

Материалнинг зичлиги ва ғоваклилигини аниқлаш. Сиртланган керамик материалларнинг зичлиги ва ғоваклилиги гидростатик тортиш орқали қуйидаги ифода бўйича аниқланди:

$$\rho = m_n \rho_{\text{суб.}} / (m_n - m_{\text{суб.}}), \quad (1)$$

бу ерда ρ – намуна зичлиги, кг/м³; m_n – намуна оғирлиги, кг; $\rho_{\text{суб.}}$ – суюқлик зичлиги, кг/м³; $m_{\text{суб.}}$ – суюқликдаги намуна массаси, кг.

MgO-SiO₂-Al₂O₃ тизим ҳолатининг диаграммаси: MgO - Al₂O₃ - SiO₂ тизимида (1-расм) кордиерит – табиатда учрайдиган Mg₂Al₄Si₅O₁₈ формула билан уч томонли кристалли бирикма мавжуд. 1435°C да кордиерит ёритилиб, муллит ва магнезияга айланади. Кордиеритнинг назарий таркиби, оғирлиги бўйича %: MgO - 13,7; Al₂O₃ - 34,9; SiO₂-51.4; зичлиги 2,8 г / см³, Моос шкаласи бўйича қаттиқлиги 7-7.5. турли хил кимёвий таркибдаги кордиеритнинг маълум турлари: магний (радио керамика ишлаб чиқаришда ишлатилади) Mg₂[Al₄Si₅O₁₈], темир Fe₂[Al₄Si₅O₁₈], марганец Mn₂[Al₄Si₅O₁₈].

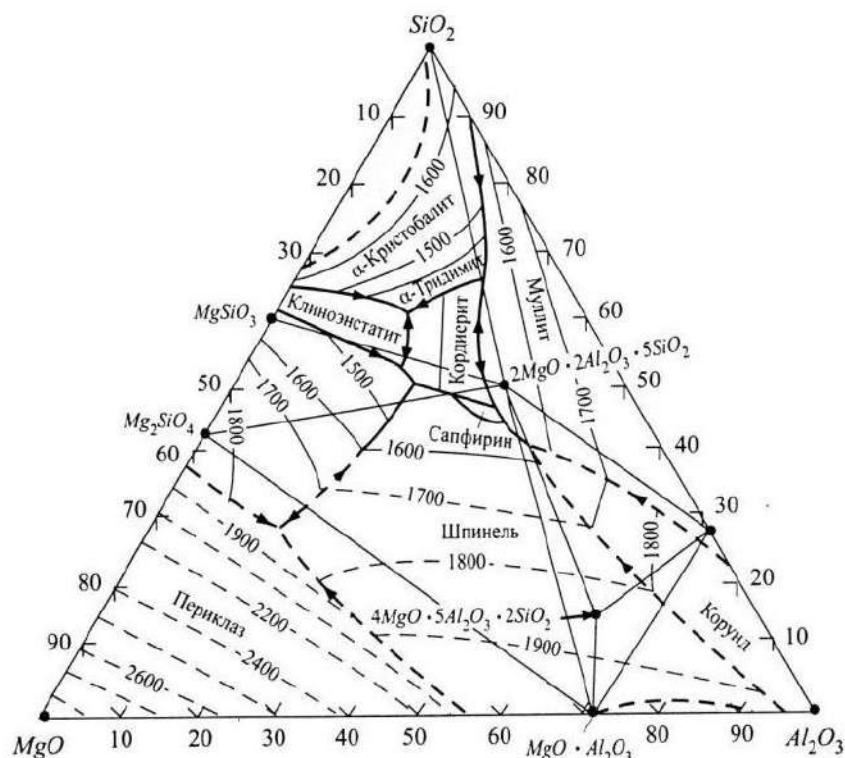
Хона ҳароратидаги кристалларнинг симметрияси ромбик, ромбо – дипирамидал турга киради. Кордиеритнинг тузилиши берилл таркибига ўхшашдир (2-расм). Ундаги бериллом катионларининг позициялари алюминий ионларининг бир қисми кремний катионларини алмаштиради.

Кордиерит тузилиши юқори ҳароратли модификациясининг олти бурчакли симметрияси ва паст ҳароратли модификациясининг ромбик симметрияси ўртасидаги оралиқ ҳосил бўлиш қатори сифатида изоҳланади. $\Delta=1,094(a-b\sqrt{3})$ формуладан фойдаланиб, структуранинг олти бурчакли симметриядан оғиш даражасини баҳолаш таклиф этилади, бу ерда a ва b – кордиеритнинг ромбик симметриясининг панжаравий параметрлари. 5-жадвалда кордиеритнинг фазавий модификацияларининг таркибий параметрлари кўрсатилган.

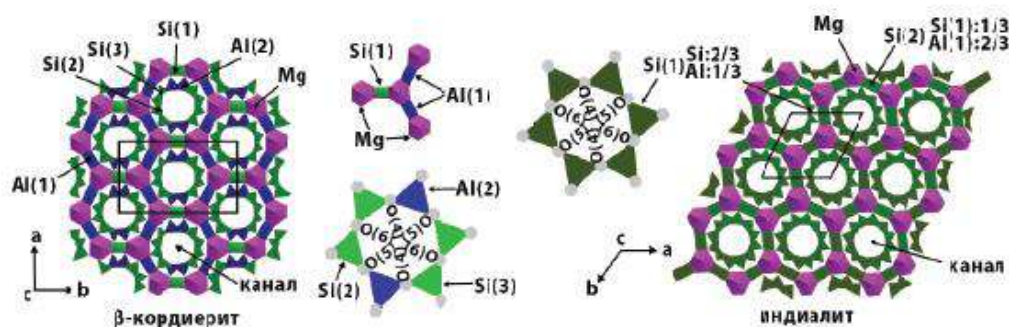
5-жадвал

Кордиеритнинг фазавий модификациясининг структуравий хусусиятлари

Модификация	Симметрия	Бирлик ҳужайра параметрлари, Å		
		a	b	c
α – кордиерит (юқори ҳароратли индиалит)	Олтибурчакли $P6/mcc, Z=2$ тартибсиз, $\Delta=0$	9.78	9.78	9.35
μ - кордиерит	Оралиқ бузуқлик $0.29<\Delta<0$	-	-	-
β - кордиерит	Ромбик $Ccst, Z=4$ буюрди $\Delta=0,29-0,31$	16.8 5	9.73	9.30

1-расм. $MgO-SiO_2-Al_2O_3$ тизим ҳолатининг диаграммаси.

2-расм. кордиеритнинг фазавий модификациясининг кристалл панжараси.

Юқори ҳароратгача қиздирилганда кордиерит индиалитга – олти бурчакли полиморфик модификацияга айланади, бундай ўтиш “тартибсиз” тартибига ўтиш сифатида тавсифланади. Ўтиш Si ва Al нинг тетраэдрда жойлашиши билан аниқланган қатор оралиқ ҳолатлар орқали содир бўлади. Уларнинг тасодифий тақсимланиши индиалитнинг олти бурчакли юқори носимметрик тузилишини яратишга олиб келади, шу билан бирга тартибланган тақсимот кучли бузилганкордиеритнинг пастки симметриясини (мос равишда юқори ва паст ҳароратли индиалитни) ҳосил қилади.

Қуруқ шароитда, таркибига қараб, кордиерит-индиалит фазали ўтиш $T > 1000$ °C да, гидротермал шароитда эса 650–700°C да содир бўлади. Бунинг сабаби сув кордиеритнинг таркибий каналларини тўлдириши.

Кордиеритнинг тузилиши шундайки, H_2O , CO_2 ва ишқорли металл катионлари Si – Al тетраэдрал гуруҳларининг олти аъзоли ҳалқаларидан ҳосил бўлган бўшлиқларда (диаметри $\sim 5 \text{ \AA}$) кириши мумкин.

Бундай ҳолда, сув унинг тузилишини кучли бузилишига олиб келади. Сувнинг босими қанча юқори бўлса, у шунчалик кўп молекула бўшлиқларга молекуляр шаклда киради. Буни биринчи марта 1964 йилда В. Шрейером ва Х. Йодером исботладилар.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати.

1. Каримов А. А., Мустафоев А. И. Технология керамики для материалов электронной промышленности: монография //Ташкент: Типография ТИИИМСХ.– 2020. – 2020.
2. Mustafoyev A. Технология керамики для материалов электронной промышленности //Scienceweb academic papers collection. – 2020.
3. Мустафоев А. И. и др. Влияние нагрева на фазовые превращения в геомодификаторе трения на основе слоистого серпентина //AGRO ILM» журналы. – Т. 4. – С. 97-99.
4. Каманов Б. М., Маматкосимов М. А., Мустафоев А. И. Юқори хароратга чидамли оловбардош плитани ишлаб чиқариш //Irrigatsiya va melioratsiya" jumali. – 2019. – Т. 4. – С. 18.
5. Suvanova L. et al. Study of the technological possibilities of the large sole furnace in localization of imported electric heaters //AIP Conference Proceedings. – AIP Publishing LLC, 2022. – Т. 2432. – №. 1. – С. 020017.
6. Sapaev J. et al. Development of automated water detection device //AIP Conference Proceedings. – AIP Publishing LLC, 2022. – Т. 2432. – №. 1. – С. 020018.
7. Мустафоев А. Маҳаллий хом-ашёларга асосланган юқори иссиқликка чидамли керамик плиталар //Современные инновационные исследования актуальные проблемы и развитие тенденции: решения и перспективы. – 2022. – Т. 1. – №. 1. – С. 378-380.
8. Мустафоев А. Юқори иссиқликка чидамли керамик плиталар учун оловбардош материаллар //Современные инновационные исследования актуальные проблемы и развитие тенденции: решения и перспективы. – 2022. – Т. 1. – №. 1. – С. 380-382.
9. Isaqulovich M. A. RAQAMLI IQTISODIYOT SHAROITIDA 17000C HARORATDA ISHLAYDIGAN TERMOSTATLANGAN ELEKTR PECHINI ISHLAB CHIQRISH //International Journal of Contemporary Scientific and Technical Research. – 2022. – С. 389-391.
10. ISHLANGAN I. M. A. Q. Q. Q. MAHALLIY XOM-ASHYOLAR ASOSIDA TAYYORLANGAN KERAMIK PLITANING TEXNIK-IQTISODIY KO 'RSATKICHLARI //International Journal of Contemporary Scientific and Technical Research. – 2022. – С. 404-406.

11. Isaqulovich M. A. QUYOSH QURILMASIDA QAYTA ISHLANGAN MAHALLIY XOM-ASHYOLAR ASOSIDA TAYYORLANGAN KERAMIK PLITANING TEXNIK-IQTISODIY KO'RSATKICHLARI //International Journal of Contemporary Scientific and Technical Research. – 2022. – С. 404-406.
12. Akmal B. M. et al. MANUFACTURE OF HIGH-TEMPERATURE ELECTRIC HEATERS BASED ON THE SOLAR ENERGY //Журнал иностранных языков и лингвистики. – 2022. – Т. 6. – №. 6. – С. 269-286.
13. Мустафоев А. И. и др. ИЗГОТОВЛЕНИЕ ЭЛЕКТРОНАГРЕВАТЕЛЕЙ С ИСПОЛЬЗОВАНИЕМ БОЛЬШОЙ СОЛНЕЧНОЙ ПЕЧИ //SCHOLAR. – 2023. – Т. 1. – №. 2. – С. 167-171.
14. Мустафоев А. И. и др. КУМУШКОН СЕРПЕНТИНИНИНГ КАТТА ҚУЁШ ПЕЧИГА АСОСЛАНГАН ТАДҚИҚОТЛАРИ //SCHOLAR. – 2023. – Т. 1. – №. 3. – С. 98-103.
15. Мустафоев А. И. и др. ҚУЁШ ҚУРИЛМАСИДА ҚАЙТА ИШЛАНГАН МАҲАЛЛИЙ ХОМ-АШЁЛАР АСОСИДА ТАЙЁРЛАНГАН КЕРАМИК ПЛИТАНИНГ ХОССАЛАРИ //SCHOLAR. – 2023. – Т. 1. – №. 4. – С. 56-61.
16. Mustafoyev A. I. et al. QUYOSH QURILMASIDA TAYYORLANGAN KERAMIK PLITANING TEXNIK-IQTISODIY KO'RSATKICHLARI //SCHOLAR. – 2023. – Т. 1. – №. 4. – С. 51-55.
17. Мустафоев А. И. и др. ПОДГОТОВКА МАТЕРИАЛА С ИСПОЛЬЗОВАНИЕМ СЕРПЕНТИНА НА ОСНОВЕ БОЛЬШОЙ СОЛНЕЧНОЙ ПЕЧИ //Innovative Development in Educational Activities. – 2023. – Т. 2. – №. 4. – С. 67-73.
18. Мустафоев А. Informatika fanini o'qitishda masofaviy ta'lim tizimidan foydalanishning qulayliklari //Современные инновационные исследования актуальные проблемы и развитие тенденции: решения и перспективы. – 2022. – Т. 1. – №. 1. – С. 191-193.
19. Abduganiyev A., Mustafoyeva M. Educational resources based on virtual reality //Academic research in educational sciences. – 2021. – Т. 2. – №. 4. – С. 2035-2042.
20. Мустафоева М. Talabalarni induvidual ta'lim trayektoriyasi orqali oqitishning samaradorligi //Современные инновационные исследования актуальные проблемы и развитие тенденции: решения и перспективы. – 2022. – Т. 1. – №. 1. – С. 88-90.
21. Мустафоева М. Induvidual ta'lim trayektoriyasi-talabaning ta'lim sohasidagi shaxsiy imkoniyatlarini amalga oshirishning individual yonalishi //Современные инновационные исследования актуальные проблемы и развитие тенденции: решения и перспективы. – 2022. – Т. 1. – №. 1. – С. 87-88.
22. Oltinbekovna M. M. PSYCHOLOGICAL APPROACH TO TEACHING A FUTURE PHYSICS TEACHER //Journal of Academic Research and Trends in Educational Sciences. – 2022. – Т. 1. – №. 5. – С. 86-92.
23. Oltinbekovna M. M. KOMPETENSIYAGA ASOSLANGAN TA'LIM: NAZARIYA VA AMALIYOT MUAMMOLARI //International Journal of Contemporary Scientific and Technical Research. – 2022. – С. 622-625.

24. Suvanova L. S. et al. Studying the technological possibilities of the large sun face in the localization of imported jewelry stones //AIP Conference Proceedings. – AIP Publishing LLC, 2022. – Т. 2432. – №. 1. – С. 020016.

25. Муратов И. М. и др. СУПЕРОКСИДНЫЙ КАТАЛИЗ МЕТАЛЛОКОМПЛЕКСАМИ ПОРФИРИНОВ И ФТАЛОЦИАНИНОВ //Universum: химия и биология. – 2022. – №. 6-2 (96). – С. 41-44.

26. Мукумов И. У. и др. Распространение рода Шренкия во флоре Узбекистана //Вестник современных исследований. – 2019. – №. 5.2. – С. 25-27.

27. Рахманова Ф. Э., Холмуродова Д. К. ПРИМЕНЕНИЕ ОКСИДА АЗОТА ДЛЯ АНТИМИКРОБНЫХ, РАНОЗАЖИВЛЯЮЩИХ КОЖНЫХ ЛЕЧЕБНЫХ МАЗЕЙ //INTERNATIONAL SCIENTIFIC REVIEW OF THE PROBLEMS OF NATURAL SCIENCES AND MEDICINE. – 2022. – С. 8-20.

28. Холмуродова Д. К., Рахманова Ф. Э. ОКСИД АЗОТА В КАЧЕСТВЕ РАНОЗАЖИВЛЯЮЩИХ КОЖНЫХ ЛЕЧЕБНЫХ ПРЕПАРАТОВ //Биотехнология и биомедицинская инженерия. – 2022. – С. 164-168.

29. Mamadiyarova H., Yusupova S., Raxmanova F. ABOUT STUDY OF THE PROCESS OF PRODUCING DEFOLIANT BASED ON SODIUM CHLORATE AND AMINOGUANIDINE PHOSPHATE //InterConf. – 2021. – С. 430-436.

STUDYING THE EFFICACY OF MODERN SCLEROTHERAPY IN VASCULAR SURGERY

Ulugbek Ergashev¹

Adhamjon Zohirov²

Tashkent Medical Academy

KEYWORDS

high radiofrequency, pulse, vein expansion, sclerotherapy, diabetes mellitus, phlebectomy, ethoxysclerol, endonasal thermal obliteration

ABSTRACT

To improve the quality of life of patients with dilated veins, suspected varicose veins and patients with comorbidities who do not have indications for a high level of invasiveness, study the degree of change in performance and provide information about it.

2181-2675/© 2023 in XALQARO TADQIQOT LLC.

DOI: 10.5281/zenodo.7741022

This is an open access article under the Attribution 4.0 International(CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

¹ Head of the Department of General Surgery No. 2, Tashkent Medical Academy, Tashkent, Uzbekistan

² Assistant of the Department of General Surgery No. 2, Tashkent Medical Academy, Tashkent, Uzbekistan

ИЗУЧЕНИЕ ЭФФЕКТИВНОСТИ СОВРЕМЕННОЙ СКЛЕРОТЕРАПИИ В СОСУДИСТОЙ ХИРУРГИИ

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА:

высокая радиочастота, пульс, расширения вена, склеротерапия, сахарный диабет, флебэктомия, этоксисклерол, эндовазальная термооблитерация

АННОТАЦИЯ

Для улучшения качества жизни больных с расширенными венами, подозрением на варикозную болезнь и больных с сопутствующей патологией, не имеющих показаний к высокому уровню инвазивности, изучить степень изменения работоспособности и предоставить информацию об этом.

Введение. На сегодняшний день склеротерапия является одним из самых популярных малоинвазивных хирургических методов, который позволяет не только разрушить варикозное-расширенные вены, но и скорректировать нарушенную гемодинамику в варикозные расширенных венах (устранение патологического кровотока - рефлюкса). Популярность склеротерапии обусловлена ее дешевизной, технической простотой и доступностью, практически идеальными эстетическими и функциональными результатами. Основным недостатком методики является недостаточная радикальность - вена, которая не была удалена хирургическим путем, может вновь присоединиться к кровообращению в результате реканализации, или на месте прежних вен могут появиться новые варикозно-расширенные вены вследствие развития заболевания.

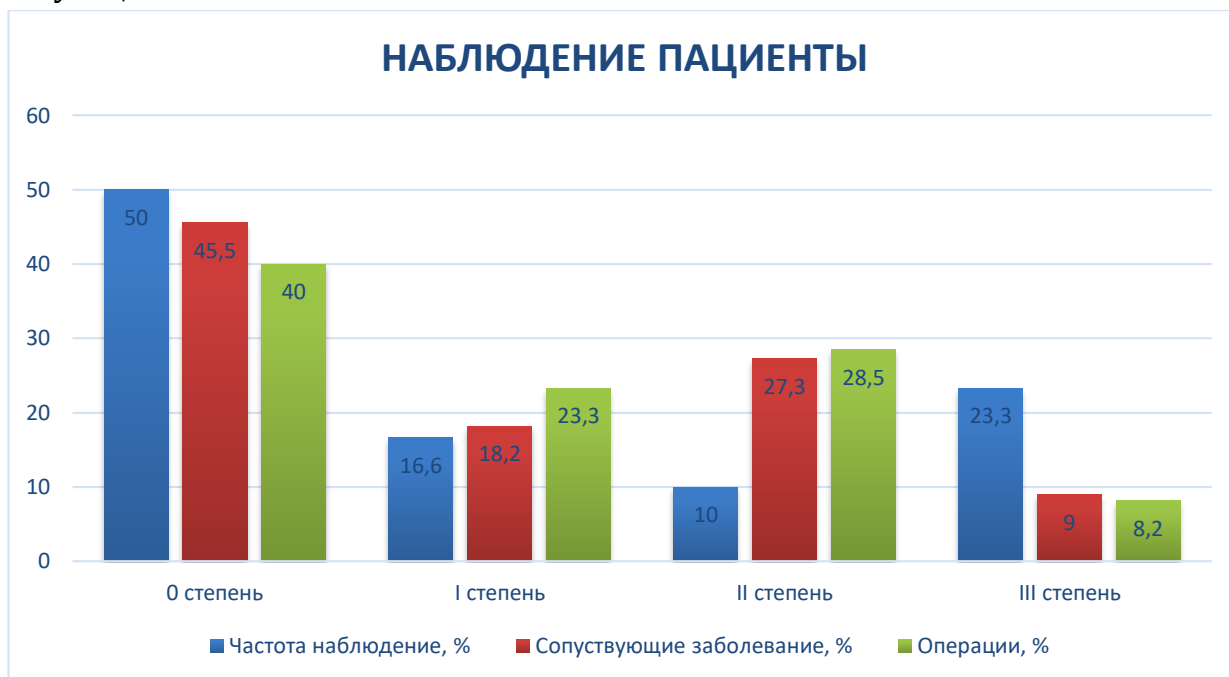
В то же время современные методы склеротерапии с использованием пенных препаратов, ультразвуковое исследование, несколько точечных инъекций в места рефлюкса, операции и эндовазальная термооблитерация (ЭВТО) позволяют добиться сопоставимых результатов. Правильное определение показаний к склеротерапии и ее проведение высококвалифицированным специалистом позволяет надежно устранить варикозную болезнь, особенно на ранних стадиях варикозной болезни.

Цель. Лечение варикозной болезни вен ног методами эндовазальной термической облитерации и внутривенного введения склерозирующих препаратов с сохранением трудоспособности и качества жизни пациентов такими малоинвазивными хирургическими методами.

Материалы и методы исследования. На кафедре сосудистой хирургии Ташкентской медицинской академии проведено обследование 30 больных с расширением вен и подозрением на расширение, с сопутствующими заболеваниями. Проверки проводились с февраля 2021 по февраль 2023 года. При этом наблюдались пациенты с 0, I, II степенями венозной дилатации и есть риск наблюдения, пациенты с сопутствующими заболеваниями, особенно сахарным диабетом, ожирением, заболеваниями сердца и сосудов, открытые операции и современный

высокочастотный генератор (ВЧГ) изучали, в какой степени выполненные процедуры изменили качество жизни пациентов.

Результаты. Отмечалось расширение поверхностных вен 0, I, II, III уровней. Изучено у 30 больных с риском диспансерного наблюдения и сопутствующими заболеваниями. Из них 50% (15/30) пациентов имели дилатацию 0 степени, 16,6% (5/30) пациентов имели дилатацию I степени, 10% (3/30) пациентов имели дилатацию II степени и 23,3% (7/30) больных имели поверхностную вену III степени, выявляли расширение сосудов. 36,6% (11/30) из 25 исследованных пациентов имели сопутствующие заболевания.

Из них 54,5% [6/11] больных имели ожирение и артериальную гипертензию, 18,2% (2/11) больных - сахарный диабет, 27,3% (3/11) больных - заболевания сердца и сосудов, в том числе онкологические (2010 г.) и, как выяснилось, имел избыточный вес. 4 пациента с уровнем 0, 3 пациента с уровнем I, 2 пациента с уровнем II, 1 пациент с сердечно-сосудистыми заболеваниями, 1 пациент с большой массой тела, 1 пациент с сахарным диабетом или 40% (12/30) пациентов с современным малоинвазивным высоким склероз радиочастотного генератора, у 2 больных III степени, у 3 больных с большой массой тела, у 2 больных II степени, т.е. у 23,3% (7/30) больных выполнена открытая флебэктомия.

Остальным 23,3% (7/30) пациентов была проведена склеротерапия. 28,5% (2/7) больных с 0 и I степенью в течение 3 дней, 42,8% (3/7) больных со II степенью и сердечно-сосудистыми заболеваниями в течение 7 дней, тяжелой массой тела и сахарным диабетом 28,5% (2/7) пациенты восстановили полноценное качество жизни и трудоспособность в течение 20 дней. Пациенты, перенесшие открытую флебэктомию, восстановили качество жизни и трудоспособность в течение 15 дней. Осложнения при проведении склерозирующей процедуры на современном

малоинвазивном высокочастотном генераторе наблюдались у 14,3% (1/7) больных.

Заключение. Установлено, что качество склерозирующей процедуры, проводимой с использованием современного малоинвазивного высокочастотного генератора, зависит от уровня заболевания и наличия у пациентов сопутствующих заболеваний. В частности, этот метод имеет преимущество в том, что не имеет косметических дефектов у больных и быстро восстанавливает трудоспособность, а недостатки в том, что он может вызывать язвы у больных сахарным диабетом за счет энергии СВЧ, что придает качество работы устройству в некоторых случаях. Кроме того, узнать, в какой степени работают кровеносные сосуды, можно путем преобразования колебаний, возникающих в кровеносных сосудах, в импульсы с помощью созданного и совершенствуемого авторами аппарата.

Список использованной литературы

1. Rafiqovich, Z. A., Sobirjonovich, S. S., Faxriddinovich, F. F., & Ubaydullaxonovich, O. S. (2023). Experimental Treatment of Purulent-Necrotic Lesions of The Lower Extremities with New Generation Drugs. *Texas Journal of Medical Science*, 18, 30-38.
2. Zohirov, A., Anvarjonov, M., Abdukarimov, S., & Rahmonov, S. (2023). EVALUATION OF THE EFFICACY OF SCLEROTHERAPY IN VENOUS PATHOLOGY. *Journal of Academic Research and Trends in Educational Sciences*, 2(1), 185-190.
3. Rafiqovich, Z. A., Sobirjonovich, S. S., Faxriddinovich, F. F., & Ubaydullaxonovich, O. S. (2023). THE ROLE OF MODERN SCLEROTHERAPY IN VASCULAR SURGERY. *American Journal of Interdisciplinary Research and Development*, 14, 1-6.
4. Yusufjanovich, E. U., Rafiqovich, Z. A., & Tohirovich, G. B. (2023). PRINCIPLES OF STUDYING LIVER MORPHOLOGY IN EXPERIMENTAL DIABETIC FOOT SYNDROME. *World Bulletin of Public Health*, 19, 63-65.
5. Abduraimovna, A. F., Komilovna, S. G., Yusufjanovich, E. U., & Rafiqovich, Z. A. (2023, February). EVALUATION OF THE EFFECTIVENESS OF PHYSICAL ACTIVITY IN PELVIC ORGAN PROLAPSE. In *E Conference Zone* (pp. 42-48).
6. Атаходжаева, Ф. А., Сохибова, Г. К., Эргашев, У. Ю., & Зохиоров, А. Р. (2023, February). ВЛИЯНИЯ ВИТАМИНА Д НА ТАКТИКУ ВЕДЕНИЯ ЖЕНЩИН С МИОМОЙ МАТКОЙ. In *E Conference Zone* (pp. 35-41).
7. Yusufjanovich, E. U., Irisbaevich, M. G., Rafiqovich, Z. A., Abduraimovna, A. F., & Komilovna, S. G. (2023, February). IDIOPATHIC THROMBOCYTOPENIC PURPURA IN PREGNANCY. In *E Conference Zone* (pp. 13-20).
8. Rafiqovich, Z. A. (2023, February). IMPROVING THE DETECTION OF MORPHOLOGICAL CHANGES IN PURULENT WOUNDS. In *E Conference Zone* (pp. 51-57).
9. Zokhirov, A. R. Ernazarov Kh. I. THE STUDY OF PATHOPHYSIOLOGICAL CHANGES IN PURULENT-NECROTIC PROCESSES OF THE DIABETIC FOOT SYNDROME." *International scientific forum-2022*". June 2022. p597-605.
10. Зохиоров, А. Р., & Эрнazarov, Х. И. (2022, June). Патоморфологическая картина жизненноважных органов при экспериментальной модели диабетической стопы.

In International scientific forum-2022 (pp. p146-153).

11. Эрназаров, Х., Зохилов, А., Эргашев, У. Ю., & Исраилов, Р. (2022). ПАТОМОРФОЛОГИЧЕСКАЯ КАРТИНА ЖИЗНЕННО ВАЖНЫХ ОРГАНОВ ПРИ ЭКСПЕРИМЕНТАЛЬНОЙ МОДЕЛИ ДИАБЕТИЧЕСКОЙ СТОПЫ.

12. Зохилов, А. Р., Эрназаров, Х. И., & Эргашев, У. Ю. (2022, January). ПАТОМОРФОЛОГИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ЗАЖИВЛЕНИЯ РАН ПРИ ЭКСПЕРИМЕНТАЛЬНОЙ МОДЕЛИ ДИАБЕТИЧЕСКОЙ СТОПЫ. 64-ОЙ НАУЧНО-ПРАКТИЧЕСКОЙ КОНФЕРЕНЦИИ ОБУЧАЮЩИХСЯ «НАУКА И ЗДОРОВЬЕ» ПОСВЯЩЕННАЯ ДНЮ НАУКИ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН С МЕЖДУНАРОДНЫМ УЧАСТИЕМ.

13. Ergashev, U. Y., Zokhirov, A. R., & Minavarkhujaev, R. R. (2023). Study and treatment of changes in biochemical processes in complications of diabetes mellitus.

14. Эргашев, У. Ю., Зохилов, А. Р., Мустафакулов, Г. И., & Моминов, А. Т. (2023). ОЦЕНКА ПРИМЕНЕНИЯ И ЭФФЕКТИВНОСТИ СОВРЕМЕННЫХ ОПЕРАТИВНЫХ ВМЕШАТЕЛЬСТВ НА ПАТОЛОГИЧЕСКИХ ПРОСТРАНСТВАХ ПЕЧЕНИ. European Journal of Interdisciplinary Research and Development, 12, 17-26.

15. Zohirov, A. R., Ergashev, U. Y., & Ernazarov, H. I. (2022, June). Qandli diabetda oyoqning yiringlinekrotik shikastlanishlarining patomorfologik jihatlarini kompleks davolashni o'rganish. In International scientific forum-2022 (pp. p132-136).

16. Эрназаров, Х. И., Эргашев, У. Ю., Зохилов, А. Р., & Каримов, Х. Я. (2022). ЭФФЕКТИВНОСТЬ ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ПРЕПАРАТА РЕОМАННИСОЛ В ЛЕЧЕНИИ ЭКСПЕРИМЕНТАЛЬНОЙ МОДЕЛИ ДИАБЕТИЧЕСКОЙ СТОПЫ.

17. Ergashev, U. Y., Zokhirov, A. R., & Minavarkhujaev, R. R. (2022). Determination of changes in the lipid peroxidase index in purulent-necrotic lesions of the lower extremities.

18. Зохилов, А. Р., & Набиева, А. Ш. (2023). ИЗУЧЕНИЕ ПАТОМОРФОЛОГИЧЕСКИХ ОСОБЕННОСТЕЙ СОВРЕМЕННОГО ЛЕЧЕНИЯ ГНОЙНО-НЕКРОТИЧЕСКИХ ПРОЦЕССОВ ПРИ САХАРНОМ ДИАБЕТЕ. Interpretation and researches, 1(2), 25-36.

19. Ergashev, U. Y., Zokhirov, A. R., & Minavarkhujaev, R. R. (2023). The study of pathological physiology of indicators of endogenous intoxication in purulent-necrotic lesions of the lower extremities.

20. Зохилов, А. Р. (2023). ОБОСНОВАНИЕ ПРОЦЕССОВ ЭПИТЕЛИЗАЦИИ И РЕГЕНЕРАЦИИ ПРИ ГНОЙНО-НЕКРОТИЧЕСКИХ ПРОЦЕССАХ НИЖНИХ КОНЕЧНОСТЕЙ ПРИ САХАРНОМ ДИАБЕТЕ. Conferencea, 174-180.

21. Rafiqovich, Z. A. (2023). OBSERVATION OF BIOCHEMICAL RESULTS IN EXPERIMENTAL DIABETIC FOOT SYNDROME. Conferencea, 181-188.

22. Rafiqovich, Z. A. (2023). MONITORING OF THE REGENERATION PROCESS IN PURULENT-NECROTIC PROCESSES OF THE LOWER EXTREMITIES. Conferencea, 189-194.

23. Rafiqovich, Z. A. (2023). STUDY OF THE EFFECT OF LIPID PEROXIDASE ANALYSIS ON THE BODY IN DIABETIC FOOT SYNDROME. Conferencea, 76-82.

24. Rafiqovich, Z. A. (2023). CONTROL OF INDICATORS OF ENDOTOXICOSIS IN

DIABETIC FOOT SYNDROME. Conferencea, 83-90.

25. Yusufjanovich, E. U., Irisbaevich, M. G., Rafiqovich, Z. A., & Irsaliyevich, E. K. (2023). EVALUATION OF EFFECTIVENESS OF SPLENECTOMY IN CHRONIC LEUKEMIAS. World Bulletin of Public Health, 19, 79-83.

26. Yusufjanovich, E. U., Rafiqovich, Z. A., Tashkarganovich, M. A., & Tohirovich, G. B. (2023). ASSESMENT THE EFFECTIVENESS OF MINIMALLY INVASIVE SURGICAL METHODS IN ACUTE CHOLECYSTITIS. International Journal of Scientific Trends, 2(2), 14-23.

27. Yusufjanovich, E. U., & Rafiqovich, Z. A. (2023). The Use of Endovascular Laser Coagulation in the Recurrence of Varicose Veins of the Lower Extremities. International Journal of Scientific Trends, 2(2), 24-31.

28. Эргашев, У. Ю., & Зохилов, А. Р. (2023). ОЦЕНКА ЭФФЕКТИВНОСТИ МАЛОИНВАЗИВНЫХ ОПЕРАЦИЙ ПРИ МЕХАНИЧЕСКОЙ ЖЕЛТУХЕ И ПРИМЕНЕНИЕ АЛГОРИТМА. European Journal of Interdisciplinary Research and Development, 12, 6-16.

29. Эргашев, У. Ю., & Зохилов, А. Р. (2023). ИЗУЧЕНИЕ ПАТОМОРФОЛОГИИ ПЕЧЕНИ ПРИ ЭКСПЕРИМЕНТАЛЬНОМ СИНДРОМЕ ДИАБЕТИЧЕСКОЙ СТОПЫ. European Journal of Interdisciplinary Research and Development, 12, 27-31.

30. Ergashev, U. Y., Zohirov, A. R., Minavarkhojayev, R. R., & Mominov, A. T. (2023). IMPROVING METHODS FOR DIAGNOSING AND MONITORING ENDOTOXICOSIS IN EXPERIMENTAL DIAETIC FOOT SYNDROME. World Bulletin of Public Health, 19, 84-95.

31. Ergashev, U. Y., Zokhirov, A. R., & Ernazarov, K. I. (2022). THE STUDY OF PATHOMORPHOLOGICAL DIAGNOSIS OF VITAL ORGANS AFTER MODERN TREATMENT OF DIABETIC FOOT SYNDROME.

32. Ergashev, U. Y., Zokhirov, A. R., & Ernazarov, K. I. (2022). THE STUDY OF DIAGNOSTICS AND PREVENTION OF PATHOPHYSIOLOGICAL PARAMETERS AFTER MODERN TREATMENT OF PURULENT-NECROTIC PROCESSES IN DIABETIC.

33. Yusufjanovich, E. U., & Rafiqovich, Z. A. (2023). Evaluation of the lipid peroxidase index in diabetic complications. Conferencea, 68-73.

34. Yusufjanovich, E. U., & Rafiqovich, Z. A. (2023). Treatment of purulent-necrotic lesions of the lower extremities with modern drugs. Conferencea, 88-94.

35. Ergashev, U. Y., Mustafakulov, G. I., Mominov, A. T., Yakubov, D. R., Zohirov, A. R., & Ernazarov, X. I. (2022). Effective of Simultaneous Surgeries in Chronic Immune Thrombocytopenia. Jundishapur Journal of Microbiology, 15(2), 638-644.

36. Ergashev, U. Y. (2022). Ernazarov Kh. I., Zohirov AR, Alzabni ID 2022. Complex Treatment of Experimental Model of Diabetic Foot Syndrome. American Journal of Medicine and Medical Sciences, 12(5), 471-480.

37. Yusufjanovich, E. U., Rafiqovich, Z. A., & Irsaliyevich, E. K. (2023). Assessment of the Process of Epithelialization After Complex Treatment of Diabetic Foot Syndrome. Texas Journal of Medical Science, 16, 19-23.

38. Мустафакулов, Г. И., Атаходжаева, Ф. А., & Эргашев, У. Ю. (2020). Идиопатическая тромбоцитопеническая пурпура при беременности.

39. Atakhodjaeva, F., Soxibova, G., & Ergashev, U. (2023). MANAGEMENT OF PREGNANCY AND CHILDBIRTH IN WOMEN WITH UTERINE MYOMA. *Journal of Academic Research and Trends in Educational Sciences*, 2(1), 153-159.
40. Yusufjanovich, E. U., Tashgarkanovich, M. A., & Muzaffarovich, M. N. (2023). Evaluation of biochemical changes in endogenous intoxication in diabetic complications. *Conferencea*, 109-114.
41. Эргашев, У. Ю., Моминов, А. Т., Маликов, Н. М., & Якубов, Д. Р. (2022). НАРУШЕНИЕ ЦЕЛОСТНОСТИ СТОПЫ У ПАЦИЕНТОВ С САХРНЫМ ДИАБЕТОМ (ОБЗОР ЛИТЕРАТУРЫ). *Journal of new century innovations*, 17(1), 7-18.
42. Mustafakulov, G., & Ulug'bek Ergashev, A. K. (2020). The Approach to Managing the Patients with Idiopathic Thrombocytopenic Purpura: A Case-Control Study. *Indian Journal of Forensic Medicine & Toxicology*, 14(4), 7968-7972.
43. Ergashev, U. Y., Minavarkhujayev, R. R., Gafurov, B. T., Malikov, N. M., Ortiqboyev, F. D., & Abdusalomov, B. A. (2022). Efficiency of Percutaneous Minimally Invasive Technologies in the Treatment of Patients with Obstructive Jaundice. *Jundishapur Journal of Microbiology*, 15(2), 645-655.
44. Каримов, Ш. И., Ахмедов, Р. М., & Эргашев, У. Ю. (1992). Поглочительно выделительная функция печени у больных с механической желтухой до и после эндобилиарных вмешательств. *Вестник хирургии*, 148(1), 138.
45. Эргашев, У. Ю., Якубов, Д. Р., & Моминов, А. Т. (2022). ЎТКИР ПЕЛВИОРЕКТАЛ ПАРАПРОКТИТ БЎЛГАН БЕМОРИНИ КОМПЛЕКС ДАВОЛАШ (КЛИНИК ХОЛАТ). *Development of pedagogical technologies in modern sciences*, 1(2), 63-64.

COURSE AND PRINCIPLES OF TREATMENT OF ACUTE APPENDICITIS IN PREGNANCY

Ulugbek Ergashev¹

Adhamjon Zohirov²

Tashkent Medical Academy

KEYWORDS

laparoscopy, appendicitis, surgery, leukocyte, Verish needle, pneumoperitoneum, pregnancy

ABSTRACT

This article describes the clinical methods of treatment of acute appendicitis during pregnancy. In addition, information about how surgical procedures are performed in different stages of pregnancy is given. The following stages of development of pregnant women and the fetus after surgery were discussed.

2181-2675/© 2023 in XALQARO TADQIQOT LLC.

DOI: 10.5281/zenodo.7741080

This is an open access article under the Attribution 4.0 International(CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

¹ Dsc., Professor, Head of the Department of General Surgery No. 2, Tashkent Medical Academy, Tashkent, Uzbekistan

² Assistant of the Department of General Surgery No. 2, Tashkent Medical Academy, Tashkent, Uzbekistan

HOMILADORLIKDA O'TKIR APPENDITSITNING KECHISHI VA DAVOLASH TAMOYILLARI

KALIT SO'ZLAR:

laporoskopiya, appenditsit, xirurgiya, leykotsit, Verish ignasi, pneumoperitoneum, homiladorlik

ANNOTATSIYA

Ushbu maqola homiladorlikda uchraydigan o'tkir appenditsitni davolashning klinik metodlari haqida bayon etilgan. Bundan tashqari homiladorlikning turli davrlarida ularda o'tkaziladigan jarrohlik muolajalari qay tarzda amalga oshirilishi haqida ma'lumotlar keltirib o'tilgan. Jarrohlik amaliyotidan keyingi davrda homilador ayollarning va homilaning keyingi rivojlanish bosqichlari haqida so'z yuritilgan.

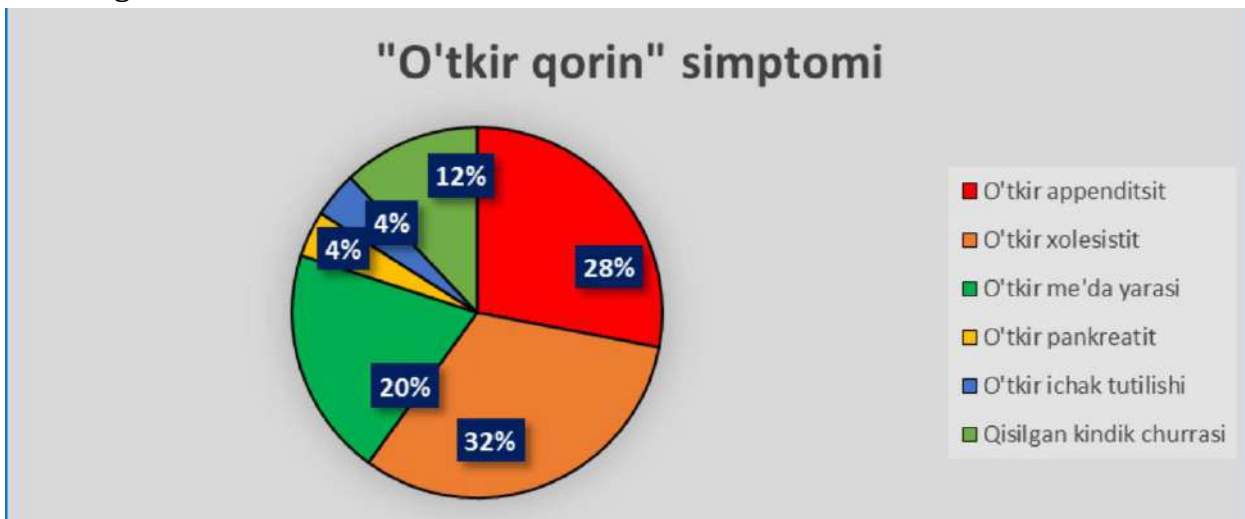
Kirish. O'tkir appenditsit – homiladorlikda shoshilinch xirurgik operatsiya qilishni talab etuvchi juda muhim kasallikdir. Uning uchrash chastotasi dunyo statistikasi bo'yicha 1:700 dan 1:3000 homiladorlarda kuzatiladi. Taxminan, bu kasallikning 50% ga yaqin holatlarida uchrashi homiladorlikning II trimestrida, qolgan 50% esa homiladorlikning I va III trimestrida uchraydi[1]. Bemorni tekshirganda chalqancha yotgan holatda o'ng yonboshdan chap yonboshga joyini o'zgartirganda qorinda og'riqni kuchayishi (Taranenko simptomi) va chap yonboshdan o'ng yonboshga aylanganda ham og'riqning kuchayishi (Alder simptomi) ga e'tibor berish kerak. 60% homiladorlarda leykotsitozning kuchayishi $15 \cdot 10^9/l$ kuzatiladi. O'simta vizualizatsiyasi uchun uni UTT (ultratovushli tekshiruv) qilish kerak. Homilador ayollarda o'tkir appenditsitning kechishi odatdagidan farqli emas, lekin diagnostikasi biroz qiyin bo'ladi. Buni tashxislashda neytrofil-limfotsit ko'effitsiyenti (Kalf-Kalif leykotsitlar intoksikatsion indeksi) va trombosit-limfotsit ko'effitsiyenti muhim rol o'ynaydi. Bundan tashqari homiladorlik davomida o'tkir appenditsitning diagnostikasi uchun kasallikning odatdagi diagnostik indikatorlariga qarab baholandi. Masalan, yosh, homiladorlik yoshi, qon tanachalari, Alvarado ko'rsatgichi, C-reaktiv oqsil, limfotsitlar miqdori. Keng miqyosda, Lachman 518 ta jarrohlik amaliyotini o'tkazgan homilador ayollarni analiz qilganda 45% xolesistoektomiya, o'smalar (34%), appendektomiya (15%)ni tashkil etgan. Verish ignalarini kirishidagi jarohatlar, bachadonning qon bosimini pasayishi, ikkilamchi intraabdominal bosimning ortishi, ona va bolaga CO₂ ning adsorbsiyalanishining xavfi laparoskopik xirurgiyaning texnik qiyinchiliklaridir. Bundan tashqari bachadonda ko'rish sezgirligining yaxshi emasligi, troakar joylashuvidagi shikastlar, qon oqimining bachadonda pasayishi, intraabdominal bosimning ortishidan muddatdan ilgari tug'ruq va homila atsidozining ortishi, noma'lum sabablarga ko'ra pnevmoperitoneumga aloqadordir. Pnevmooperitoneumdan bachadonda qon oqimining pasayishi taxmindir [3]. Pnevmooperitoneum tufayli onada talvasaga tushish, yo'talish, kuchanish davomida tez-tez bosim alteratsiyalarining stimulatsiyalanishi yirik xavf bo'lishi ehtimoldan yiroq, biroq pnevmoperitoneum xolesistoektomiya yoki ochiq appendoektomiya davomidagi bachadon retraksiyasiga ko'ra xavfsizdir [5].

Maqsad. Bu izlanishlarning maqsadi homilador ayollardagi o'tkir appenditsitning

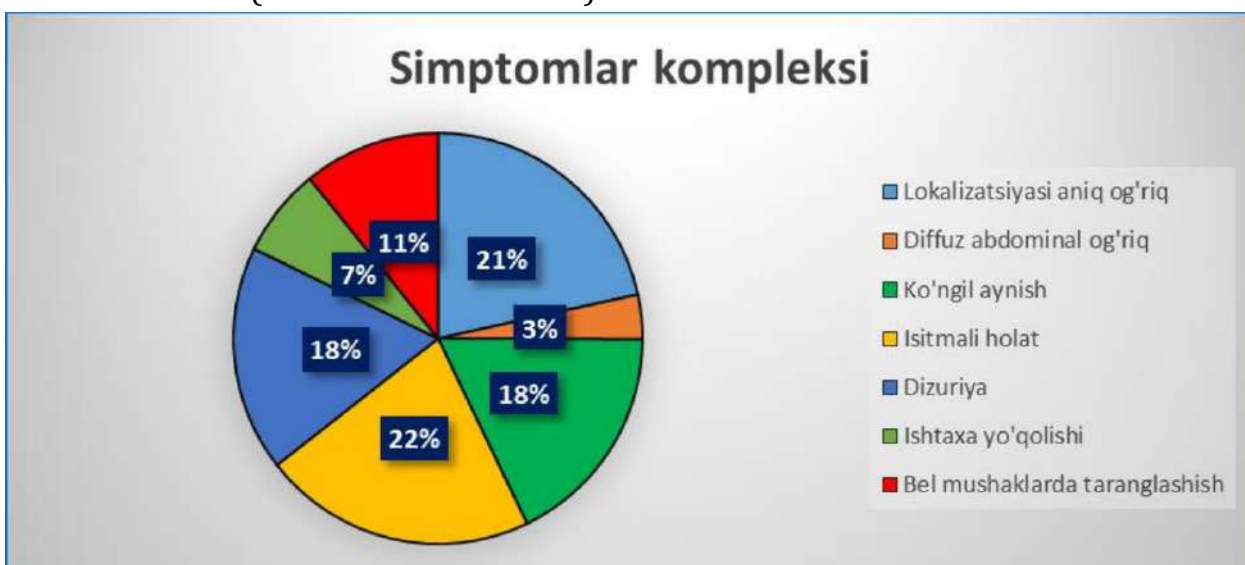
kechishi, o'z vaqtida tashxis qo'yish va ularda o'tkazilgan laparoskopik appendektomiya usuli orqali xulosalar berishdan iborat.

Tekshiruv materiallari va usullari. Tekshiruvlar 2021-yil 1-yanvar oyidan 2022-yil 1-yanvar oyigacha Toshkent shahri Shayxontoxur tumanidagi Ibn Sino nomli shahar 1-son klinik shifoxonasida davolanish uchun 25 ta homilador ayollar keldi.

Natijalar. Shundan 7 tasida (28%) o'tkir appenditsit tashxisi qo'yildi. Quyida boshqa kasalliklarning uchrash chastotasi bilan:

Shundan 1 tasida (14%) perforativ appenditsit, 6 tasida (86%) o'tkir gangrenoz appenditsit holatini hisoblab chiqdik. Barcha o'tkir appenditsit tashxisi qo'yilgan homilador ayollar homiladorlikning II trimestrida bo'lib, yoshi 22 dan 32 yosh oralig'ida. Bemorlarning 6 tasida (86%) o'ng yonbosh sohasida vaqti-vaqti bilan, simillovchi, lokalizatsiyasi aniq og'riq, 1 ta (14%) bemorda diffuz abdominal og'riq; isitmali holat 6 ta (86%) bemorda; ko'ngil aynishi 5 ta (71%) bemorda; dizuriya 5 ta (71%) bemorda; ishtaha yo'qolishi 2 ta (28%) bemorda kuzatildi. Bel mushaklari taranglashishi 3 ta (43%) bemorda musbat. UTT (ultratovush tekshiruv) barcha bemorlarda o'tkazildi.

Aniq diagnoz bilan 4 ta (57%) bemor o'tkir gangrenoz appenditsit va 1 ta (14%)

bemor perforativ appenditsit bilan olib kelindi. Boshqa 2 ta (28%) homiladorda bachadon ortida appendiks ko'rinmaydi. KT (kompyuter tomografiya) tasvirida ushbu 2 ta bemorda destrutiv appendiksni ko'rsatdi. Barcha holatlarda leykotsitoz va anemiyaning yengil formasiga ega. Siydik pufagi kateterizatsiya qilindi. ASA – I status 6 ta (86%) appenditsitli bemorga, ASA – II status yorilgan appenditsiti (14%) bo'lgan bemorga berildi. Anesteziologlar gipekapniya va onaning atsidozini holatini bartaraf etishdi. Homila nazoratda bo'ldi va kompression stok perforatsiyalangan appenditsit bilan kasallangan bemorlarda foydalanildi. Nazogastral aspiratsiya barcha bemorlarda bajarildi, shuningdek vena ichiga H₂-retseptor antagonistlari ham berildi. Profilaktik antibiotiklarning 2 dozasi o'tkir appenditsitga, yorilgan appenditsitli bemorga 6 ta dozasi berildi. Troakar kiritish uchun nuqtalar kattalashgan bachadon ustida joylashtirildi. Pnevmooperitoneum uchun Verish ignalari ishlatildi. Intraabdominal bosim 10 mm.sim.us. ushlab turildi. Birinchi 5 mm li troakarni kindik va xanjarsimon o'simtaning o'rtasiga joylashtirildi. Bu optik troakar kiritish nuqtasi hisoblanadi. Barcha holatlarda 5 mm li 30° li endoskopik okulyarlardan foydalanildi. Ikkinchi 10 mm li troakar kiritish nuqtasi linea medioclavicularis dextra chizig'ida 1-nuqta darajasida joylashtirildi. Bu o'ng qo'l ishlash nuqtasidir. 3-nuqta (5mm li) linea medioclavicularis sinistrada 1-nuqta darajasidan 3 sm pastroqda joylashtiriladi. Bu chap qo'l ishlash nuqtasidir. Appendiksning o'tkir uchi ehtiyotkorlik bilan chap qo'l yulgichi bilan qatlamlarga ajratiladi. O'ng qo'l ishlash nuqtasida garmonik skalpeldan foydalanib mezoappendeks mobilizatsiya qilinadi. Asosiga yetgach 2 tarmoqli xromli ketgut halqasidan foydalanib appendiks qaychilar bilan qirqiladi. 5 mm li tishli yulgich appendiksning oxirini kesish uchun, 10 mm li troakar kiritish uchun nuqtada o'zgaruvchi tarmoq orqali organ olinadi, foydalanilgan ichki ilmoqlar qaytadan tekshiriladi, perforatsiyalangan appenditsit bo'lgan bemorda, ochiq usulda pnevmooperitoneum ishlatiladi, o'ng yonbosh chuqurchasidan yiring so'rib olinadi. So'rib oluvchi uchlikning oxiri oddiy appendektomiyada o'tmas qatlamlarni ajratishda foydalanilgan asbobga o'xshash. Drenajlovchi naycha operatsiyadan so'ng 48 soat saqlanadi.

Munozaralar. Barcha bemorlarda operatsiyadan so'ng muommolar yo'q. Siydik yo'llari kateteri olindi, kundalik dietaga keyingi kunda ruhsat berildi. Operatsiyadan keyingi 3-kunda javob berildi, perforatsiyalangan bemorda esa 4-kunda javob berildi. Bemorlardan ikkitasi (28%) kesarcha kesish operatsiyasiga muhtoj. Bemorlar operatsiyadan so'ng 14 oy davomida kuzatildi, ularda shikoyatlar kuzatilmadi.

Xulosa. Perforatsiyaning oldini olishda tezkor jarrohlik va perioperativ antibiotiklardan foydalanish bularning barchasi ona va homila hayot faoliyati uchun ko'rsatgichlarni yaxshilaydi. Tegishli holatlarda laparoskopik appendektomiya ochiq usuldagi appendektomiyaga qaraganda xavfsizdir. Homiladorlik davomida - o'tkir qorin simptomi holati tor doiradagi mutaxassislar ginekolog, xirurg, anesteziolog, neonatolog tomonidan hal etilishi lozim. Ma'lum bo'lgan tadqiqotlarning natijalariga ko'ra homiladorlik davomida o'tkir qorin simptomini bartaraf etishda laparoskopiya ancha xavfsiz va

samaralidir. Laparoskopik jarrohlikda narkotik vositalardan foydalanishning kamayishi va bunda homila depressiyasining susayishi, intraoperativ vizualizatsiyaning yaxshilanishi, operatsiyadan keyingi og'riqlarning kamayishi, ichak faoliyatining erta tiklanishi, shifoxonada qolish vaqtining kamayishi bularning barchasi ularning foydali tomonlarini o'zida aks ettiradi. Bundan tashqari ochiq usuldagi appendektomiyada jarohat joyining kattaligi infeksiyaning tarqalishiga va keyinchalik churralarning kelib chiqishiga sharoit yaratadi va bunda homilaning tabiiy tug'ruq yo'llari orqali tug'ilishida qiyinchiliklarni yuzaga keltiradi. Bir qancha tajribali xirurglar tomonidan ixtisoslashgan markazlarda bajarilgan amaliyot natijalariga ko'ra laparoskopik jarrohlik xavfsizdir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Rafiqovich, Z. A., Sobirjonovich, S. S., Faxriddinovich, F. F., & Ubaydullaxonovich, O. S. (2023). Experimental Treatment of Purulent-Necrotic Lesions of The Lower Extremities with New Generation Drugs. Texas Journal of Medical Science, 18, 30-38.
2. Zohirov, A., Anvarjonov, M., Abdulkarimov, S., & Rahmonov, S. (2023). EVALUATION OF THE EFFICACY OF SCLEROTHERAPY IN VENOUS PATHOLOGY. Journal of Academic Research and Trends in Educational Sciences, 2(1), 185-190.
3. Rafiqovich, Z. A., Sobirjonovich, S. S., Faxriddinovich, F. F., & Ubaydullaxonovich, O. S. (2023). THE ROLE OF MODERN SCLEROTHERAPY IN VASCULAR SURGERY. American Journal of Interdisciplinary Research and Development, 14, 1-6.
4. Yusufjanovich, E. U., Rafiqovich, Z. A., & Tohirovich, G. B. (2023). PRINCIPLES OF STUDYING LIVER MORPHOLOGY IN EXPERIMENTAL DIABETIC FOOT SYNDROME. World Bulletin of Public Health, 19, 63-65.
5. Abduraimovna, A. F., Komilovna, S. G., Yusufjanovich, E. U., & Rafiqovich, Z. A. (2023, February). EVALUATION OF THE EFFECTIVENESS OF PHYSICAL ACTIVITY IN PELVIC ORGAN PROLAPSE. In E Conference Zone (pp. 42-48).
6. Атаходжаева, Ф. А., Сохибова, Г. К., Эргашев, У. Ю., & Зохилов, А. Р. (2023, February). ВЛИЯНИЯ ВИТАМИНА Д НА ТАКТИКУ ВЕДЕНИЯ ЖЕНЩИН С МИОМОЙ МАТКОЙ. In E Conference Zone (pp. 35-41).
7. Yusufjanovich, E. U., Irisbaevich, M. G., Rafiqovich, Z. A., Abduraimovna, A. F., & Komilovna, S. G. (2023, February). IDIOPATHIC THROMBOCYTOPENIC PURPURA IN PREGNANCY. In E Conference Zone (pp. 13-20).
8. Rafiqovich, Z. A. (2023, February). IMPROVING THE DETECTION OF MORPHOLOGICAL CHANGES IN PURULENT WOUNDS. In E Conference Zone (pp. 51-57).
9. Zokhirov, A. R. Ernazarov Kh. I. THE STUDY OF PATHOPHYSIOLOGICAL CHANGES IN PURULENT-NECROTIC PROCESSES OF THE DIABETIC FOOT SYNDROME." International scientific forum-2022". June 2022. p597-605.
10. Зохилов, А. Р., & Эрнazarov, Х. И. (2022, June). Патоморфологическая картина жизненноважных органов при экспериментальной модели диабетической стопы. In International scientific forum-2022 (pp. p146-153).
11. Эрнazarov, Х., Зохилов, А., Эргашев, У. Ю., & Исраилов, Р. (2022).

ПАТОМОРФОЛОГИЧЕСКАЯ КАРТИНА ЖИЗНЕННО ВАЖНЫХ ОРГАНОВ ПРИ ЭКСПЕРИМЕНТАЛЬНОЙ МОДЕЛИ ДИАБЕТИЧЕСКОЙ СТОПЫ.

12. Зохилов, А. Р., Эрнazarов, Х. И., & Эргашев, У. Ю. (2022, January). ПАТОМОРФОЛОГИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ЗАЖИВЛЕНИЯ РАН ПРИ ЭКСПЕРИМЕНТАЛЬНОЙ МОДЕЛИ ДИАБЕТИЧЕСКОЙ СТОПЫ. 64-ОЙ НАУЧНО-ПРАКТИЧЕСКОЙ КОНФЕРЕНЦИИ ОБУЧАЮЩИХСЯ «НАУКА И ЗДОРОВЬЕ» ПОСВЯЩЕННАЯ ДНЮ НАУКИ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН С МЕЖДУНАРОДНЫМ УЧАСТИЕМ.

13. Ergashev, U. Y., Zokhirov, A. R., & Minavarkhujaev, R. R. (2023). Study and treatment of changes in biochemical processes in complications of diabetes mellitus.

14. Эргашев, У. Ю., Зохилов, А. Р., Мустафакулов, Г. И., & Моминов, А. Т. (2023). ОЦЕНКА ПРИМЕНЕНИЯ И ЭФФЕКТИВНОСТИ СОВРЕМЕННЫХ ОПЕРАТИВНЫХ ВМЕШАТЕЛЬСТВ НА ПАТОЛОГИЧЕСКИХ ПРОСТРАНСТВАХ ПЕЧЕНИ. *European Journal of Interdisciplinary Research and Development*, 12, 17-26.

15. Zohirov, A. R., Ergashev, U. Y., & Ernazarov, H. I. (2022, June). Qandli diabetda oyoqning yiringlinekrotik shikastlanishlarining patomorfologik jihatlarini kompleks davolashni o'rganish. In *International scientific forum-2022* (pp. p132-136).

16. Эрнazarов, Х. И., Эргашев, У. Ю., Зохилов, А. Р., & Каримов, Х. Я. (2022). ЭФФЕКТИВНОСТЬ ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ПРЕПАРАТА РЕОМАННИСОЛ В ЛЕЧЕНИИ ЭКСПЕРИМЕНТАЛЬНОЙ МОДЕЛИ ДИАБЕТИЧЕСКОЙ СТОПЫ.

17. Ergashev, U. Y., Zokhirov, A. R., & Minavarkhujaev, R. R. (2022). Determination of changes in the lipid peroxidase index in purulent-necrotic lesions of the lower extremities.

18. Зохилов, А. Р., & Набиева, А. Ш. (2023). ИЗУЧЕНИЕ ПАТОМОРФОЛОГИЧЕСКИХ ОСОБЕННОСТЕЙ СОВРЕМЕННОГО ЛЕЧЕНИЯ ГНОЙНО-НЕКРОТИЧЕСКИХ ПРОЦЕССОВ ПРИ САХАРНОМ ДИАБЕТЕ. *Interpretation and researches*, 1(2), 25-36.

19. Ergashev, U. Y., Zokhirov, A. R., & Minavarkhujaev, R. R. (2023). The study of pathological physiology of indicators of endogenous intoxication in purulent-necrotic lesions of the lower extremities.

20. Зохилов, А. Р. (2023). ОБОСНОВАНИЕ ПРОЦЕССОВ ЭПИТЕЛИЗАЦИИ И РЕГЕНЕРАЦИИ ПРИ ГНОЙНО-НЕКРОТИЧЕСКИХ ПРОЦЕССАХ НИЖНИХ КОНЕЧНОСТЕЙ ПРИ САХАРНОМ ДИАБЕТЕ. *Conferencea*, 174-180.

21. Rafiqovich, Z. A. (2023). OBSERVATION OF BIOCHEMICAL RESULTS IN EXPERIMENTAL DIABETIC FOOT SYNDROME. *Conferencea*, 181-188.

22. Rafiqovich, Z. A. (2023). MONITORING OF THE REGENERATION PROCESS IN PURULENT-NECROTIC PROCESSES OF THE LOWER EXTREMITIES. *Conferencea*, 189-194.

23. Rafiqovich, Z. A. (2023). STUDY OF THE EFFECT OF LIPID PEROXIDASE ANALYSIS ON THE BODY IN DIABETIC FOOT SYNDROME. *Conferencea*, 76-82.

24. Rafiqovich, Z. A. (2023). CONTROL OF INDICATORS OF ENDOTOXICOSIS IN DIABETIC FOOT SYNDROME. *Conferencea*, 83-90.

25. Yusufjanovich, E. U., Irisbaevich, M. G., Rafiqovich, Z. A., & Irsaliyevich, E. K. (2023).

EVALUATION OF EFFECTIVENESS OF SPLENECTOMY IN CHRONIC LEUKEMIAS. World Bulletin of Public Health, 19, 79-83.

26. Yusufjanovich, E. U., Rafiqovich, Z. A., Tashkarganovich, M. A., & Tohirovich, G. B. (2023). ASSESMENT THE EFFECTIVENESS OF MINIMALLY INVASIVE SURGICAL METHODS IN ACUTE CHOLECYSTITIS. International Journal of Scientific Trends, 2(2), 14-23.

27. Yusufjanovich, E. U., & Rafiqovich, Z. A. (2023). The Use of Endovascular Laser Coagulation in the Recurrence of Varicose Veins of the Lower Extremities. International Journal of Scientific Trends, 2(2), 24-31.

28. Эргашев, У. Ю., & Зохилов, А. Р. (2023). ОЦЕНКА ЭФФЕКТИВНОСТИ МАЛОИНВАЗИВНЫХ ОПЕРАЦИЙ ПРИ МЕХАНИЧЕСКОЙ ЖЕЛТУХЕ И ПРИМЕНЕНИЕ АЛГОРИТМА. European Journal of Interdisciplinary Research and Development, 12, 6-16.

29. Эргашев, У. Ю., & Зохилов, А. Р. (2023). ИЗУЧЕНИЕ ПАТОМОРФОЛОГИИ ПЕЧЕНИ ПРИ ЭКСПЕРИМЕНТАЛЬНОМ СИНДРОМЕ ДИАБЕТИЧЕСКОЙ СТОПЫ. European Journal of Interdisciplinary Research and Development, 12, 27-31.

30. Ergashev, U. Y., Zohirov, A. R., Minavarkhojaye, R. R., & Mominov, A. T. (2023). IMPROVING METHODS FOR DIAGNOSING AND MONITORING ENDOTOXICOSIS IN EXPERIMENTAL DIAETIC FOOT SYNDROME. World Bulletin of Public Health, 19, 84-95.

31. Ergashev, U. Y., Zokhirov, A. R., & Ernazarov, K. I. (2022). THE STUDY OF PATHOMORPHOLOGICAL DIAGNOSIS OF VITAL ORGANS AFTER MODERN TREATMENT OF DIABETIC FOOT SYNDROME.

32. Ergashev, U. Y., Zokhirov, A. R., & Ernazarov, K. I. (2022). THE STUDY OF DIAGNOSTICS AND PREVENTION OF PATHOPHYSIOLOGICAL PARAMETERS AFTER MODERN TREATMENT OF PURULENT-NECROTIC PROCESSES IN DIABETIC.

33. Yusufjanovich, E. U., & Rafiqovich, Z. A. (2023). Evaluation of the lipid peroxidase index in diabetic complications. Conferencea, 68-73.

34. Yusufjanovich, E. U., & Rafiqovich, Z. A. (2023). Treatment of purulent-necrotic lesions of the lower extremities with modern drugs. Conferencea, 88-94.

35. Ergashev, U. Y., Mustafakulov, G. I., Mominov, A. T., Yakubov, D. R., Zohirov, A. R., & Ernazarov, X. I. (2022). Effective of Simultaneous Surgeries in Chronic Immune Thrombocytopenia. Jundishapur Journal of Microbiology, 15(2), 638-644.

36. Ergashev, U. Y. (2022). Ernazarov Kh. I., Zohirov AR, Alzabni ID 2022. Complex Treatment of Experimental Model of Diabetic Foot Syndrome. American Journal of Medicine and Medical Sciences, 12(5), 471-480.

37. Yusufjanovich, E. U., Rafiqovich, Z. A., & Irsalievich, E. K. (2023). Assessment of the Process of Epithelialization After Complex Treatment of Diabetic Foot Syndrome. Texas Journal of Medical Science, 16, 19-23.

38. Мустафакулов, Г. И., Атаходжаева, Ф. А., & Эргашев, У. Ю. (2020). Идиопатическая тромбоцитопеническая пурпура при беременности.

39. Atakhodjaeva, F., Soxibova, G., & Ergashev, U. (2023). MANAGEMENT OF PREGNANCY AND CHILDBIRTH IN WOMEN WITH UTERINE MYOMA. Journal of Academic

Research and Trends in Educational Sciences, 2(1), 153-159.

40. Yusufjanovich, E. U., Tashgarkanovich, M. A., & Muzaffarovich, M. N. (2023). Evaluation of biochemical changes in endogenous intoxication in diabetic complications. Conferencea, 109-114.

41. Эргашев, У. Ю., Моминов, А. Т., Маликов, Н. М., & Якубов, Д. Р. (2022). НАРУШЕНИЕ ЦЕЛОСТНОСТИ СТОПЫ У ПАЦИЕНТОВ С САХРНЫМ ДИАБЕТОМ (ОБЗОР ЛИТЕРАТУРЫ). Journal of new century innovations, 17(1), 7-18.

42. Mustafakulov, G., & Ulug'bek Ergashev, A. K. (2020). The Approach to Managing the Patients with Idiopathic Thrombocytopenic Purpura: A Case-Control Study. Indian Journal of Forensic Medicine & Toxicology, 14(4), 7968-7972.

43. Ergashev, U. Y., Minavarkhujayev, R. R., Gafurov, B. T., Malikov, N. M., Ortiqboyev, F. D., & Abdusalomov, B. A. (2022). Efficiency of Percutaneous Minimally Invasive Technologies in the Treatment of Patients with Obstructive Jaundice. Jundishapur Journal of Microbiology, 15(2), 645-655.

44. Каримов, Ш. И., Ахмедов, Р. М., & Эргашев, У. Ю. (1992). Поглочительно выделительная функция печени у больных с механической желтухой до и после эндобилиарных вмешательств. Вестник хирургии, 148(1), 138.

45. Эргашев, У. Ю., Якубов, Д. Р., & Моминов, А. Т. (2022). ЎТКИР ПЕЛВИОРЕКТАЛ ПАРАПРОКТИТ БЎЛГАН БЕМОРНИ КОМПЛЕКС ДАВОЛАШ (КЛИНИК ХОЛАТ). Development of pedagogical technologies in modern sciences, 1(2), 63-64.

THE METHOD OF IMPROVING THE MORAL AND MORAL EDUCATION OF STUDENTS IN ELEMENTARY SCHOOL ETIQUETTE LESSONS

A.X. Najmiddinov¹

S.S. Hasanova²

Bukhara State Pedagogical Institute

KEYWORDS

Continuing education, method,
descriptive reading, word,
manners, behavior, expressive
reading, didactics

ABSTRACT

This article provides detailed information about the examples given in the hadiths of elementary school students in speaking, dealing with people around them, understanding the role of a friend, and the methodology of using them in elementary school etiquette lessons. importance is focused.

2181-2675/© 2023 in XALQARO TADQIQOT LLC.

DOI: 10.5281/zenodo.7748827

This is an open access article under the Attribution 4.0 International(CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

¹ Master, Bukhara State Pedagogical Institute, Bukhara, Uzbekistan

² Student, Bukhara State Pedagogical Institute, Bukhara, Uzbekistan

BOSHLANG'ICH SINIF ODOBNOMA DARSLARIDA O'QUVCHILARINING MA'NAVIY-AXLOQIY TARBIYASINI YUKSALTIRISH METODIKASI

KALIT SO'ZLAR:

Uzluksiz ta'lim, metod, izohli o'qish, so'z, odob, muomala, ifodali o'qish, didaktika

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada boshlang'ich sinf o'quvchilarining so'z so'zlashda, atrofidagi insonlar bilan muomala qilishda, do'st o'rnini anglashda hadislarda berilgan namunalar haqida batafsil ma'lumot berilib, ulardan boshlang'ich sinf odobnoma darslarida foydalanish metodikasiga ahamiyat qaratilgan.

Boshlang'ich sinflarning o'qish darslari o'z mohiyati, maqsad va vazifalariga ko'ra ta'lim tizimida alohida o'rin tutadi. Negaki, uning zaminida savodxonlik va axloqiy-ta'limiy tarbiya asoslari turadi. Shuning uchun ham boshqa predmetlar ta'limini o'qish ta'limisiz tasavvur qilib bo'lmaydi.

Uzluksiz ta'limning boshqa bosqichlaridan farqli o'laroq, boshlang'ich sinflarning o'qish darslarida o'quvchilarning o'qish malakalarini shakllantirish, asar matni ustida ishlash ta'limning didaktik maqsadi hisoblanadi. U turli mavzudagi matnlar ustida ishlash orqali ma'naviy-axloqiy, adabiy-estetik tarbiya bilan chambarchas bog'lab olib boriladi. Darsliklardagi har bir mavzu uchun tanlangan matnlarning janriy rang-barangligiga, poetik mukammalligiga, o'quvchilarning bilim darajasi va yosh xususiyatlariga mos kelishiga alohida e'tibor qaratiladi. Zero, o'qish darslari oldiga qo'yiladigan didaktik vazifalaridan biri o'quvchilarni kitobdan foydalanishga, undan kerakli bilimlarni olishga o'rgatish, kitobga muhabbat uyg'otish; ularni oddiy kitobxondan chuqur mulohaza yurituvchi, ijodkor kitobxon darajasiga ko'tarish, o'quvchilarni axloqiy, estetik jihatdan etuk va mehnatga muhabbat ruhida tarbiyalashdan iboratdir. O'qish darslarining samaradorligi ko'p jihatdan ta'lim metodlarining to'g'ri tanlanishiga bog'liq. «Metod» atamasi yunon tilidan olingan bo'lib, muayyan maqsadga erishish, borliqni amaliy va nazariy o'zlashtirish usullari majmuidir. Binobarin, fanning o'zi kabi o'qitish metodlari ham doimiy rivojlanishda bo'ladi. Masalan, eski maktablarda o'qish quruq yod olish metodi asosida o'rgatilgan bo'lsa, hozir izohli o'qish asosida olib boriladi. Yod olish metodida matndagi so'zlarga izoh berishga, ma'nosini tushuntirishga, o'qilganni qayta hikoyalashga umuman olganda, o'qishning ongli bo'lishiga mutlaqo e'tibor berilmagani holda, ularda ko'proq to'g'ri talaffuz, qiroat bilan o'qish, ifodali o'qish nazarda tutilgan. Hozirgi kunda maktablarda o'qish izohli o'qish metodi asosida olib borilmoqda. Shu o'rinda Izohli o'qishga ta'rif bersak: Izohli o'qishga XX asrning 60-70-yillarida rus pedagogi K. D. Ushinskiy asos slogan va u o'qishda boshlang'ich sinf o'quvchilarni «ongli, tushunib, o'ylab o'qishga» o'rgatishni alohida ta'kidlab, uni «Izohli o'qish» deb nomlaydi. Izohli o'qish metodiga K. D. Ushinskiy ishining davomchilari yangiliklar kiritdilar. Korf va Vaxterev izohli o'qish o'quvchilarga real bilim berish vositasi

desa, Vodovozov va Bunakov o'quvchilarga o'qish jarayonida bilim badiiy asar tahlili va asarning tarbiyaviy xarakteri bilan bog'liq holda beriladi, degan fikrni ilgari suradilar. Professor Asqar Zunnunov o'qitishning mazmuni va usullari haqida fikr yuritib, o'quvchilarning oldin bilimlarni o'zlashtirishiga, so'ng yod olishlariga e'tibor berilishi ta'lim jarayonida izohli o'qish deb nomlanganini ta'kidlaydi. Demak, izohli o'qish deb o'ylashga, his qilishga, asarni to'liq idrok qilishga, o'qilganning mazmunini o'zlashtirishga olib keladigan o'qishga aytiladi. Izohli o'qish asar mazmunini tushunishni, asardagi muhim fikrni, yozuvchi ilgari surayotgan g'oyani anglashni ta'minlaydi. Jumladan, boshlang'ich sinf o'qish, odobnoma va ona tili darsliklarida berilgan maqol va hikmatli so'zlarni o'qib, ularni tahlil qilish yosh avlodning axloqiy, ma'naviy-ma'rifiy tarbiyasini yuksaltirishga, uning jamiyatda o'z o'rnini topishida yuksak ahamiyat kasb etadi. Jumladan, 2-sinf Odobnoma darsligida berilgan "Tilingni avayla-omondir boshing" deb nomlangan hikmatda Yusuf Xos Hojib tilga e'tiborli bo'lish lozimligini ta'kidlaydi. Chunki, inson aytadigan so'zlariga e'tiborli bo'lmasa, tili o'z boshiga ming-bir balolarni olib kelishi mumkin. Zero, og'ziga kelganni so'zlagan nodondir.

Islomning go'zal axloqlaridan biri bu behuda-bekorchi so'zlardan tilni tiyishdir. Bu haqida hadisi sharifda Sarvari koinot Rasululloh sallallohu alayhi vasallam shunday marhamat qilganlar: "O'ziga keraksiz narsani tark qilish, kishi Islomining go'zalligidandir"

Ya'ni behuda narsalarni, u xoh so'z bo'lsin, xoh u amal bo'lsin musulmon kishi o'sha narsani qilmasligi bu axloqining go'zalligidan dalolat qiladi. Islom dinining haqiqatini anglagan bo'ladi. Musulmon kishi og'zidan ortiqcha bekorchi so'z chiqarmasin. Diniga va dunyosiga foydali gaplarnigina gapirishi, biron fikr aytishdan avval uning oqibatini o'ylashi, foyda-zararini mulohaza qilishi lozim. Agar befoyda bo'lsa, unday so'zdan o'zini tiyishi, agarda foydali bo'lsa ham mabodo shu so'zni aytsa, undan ko'ra foydalirog'i qolib ketmasmikin, deb tafakkur qilishi va u so'zni zoe ketkazmasligi kerak. Dildagi narsani tilning harakatidan bilib olish mumkin, chunki sohibi xohlasa ham, xohlamasa ham, til qalbdagi asrordan xabar beradi. Yahyo ibn Maoz aytadilar: "Qalblar ham qozon kabi ichidagi bor narsa bilan qaynab turadi, tillar esa, uning cho'michidir. Biron kishi gapirayotganida unga nazar solib turgin, chunki uning tili qalbida bor narsani olib chiqadi. Xullas, dilning ta'mini bayon qiladi". Ya'ni, til cho'michi bilan qozondagi taom mazasi bilingani kabi, insonning qalbidagi narsani gapidan bilib olish mumkin. Va yana bir hadisda aytilganidek: "Kim sukut saqlasa, najot topadi", deyilgan.

Darhaqiqat, hayotimizda uchraydigan holat ko'p e'tibor berganmizki, qo'pol odamlarning do'stlari juda kam bo'ladi. ular o'zlarining yomon muomalasi bilan bor do'stlarini ham yo'qotadilar. Oyatga ko'ra shayton insonlarni shirinso'z bo'lishdan uzoqlashtirib, shu yo'l bilan ularning orasiga dushmanlik solishi va shuning natijasida la'in ikki taraf orasini buzish uchun, ularning qalblariga bir-birlariga nisbatan vasvasa soladi. Keyin ular bir-birlarini kamsituvchi, tahqirlovchi so'zlar bilan haqoratlaydilar va oxir oqibat janjal bilan tugab, bir og'iz ham shirinso'z ishlatilmagani uchun oradagi do'stlik barham topadi.

Imom Navaviy aytadilar: “Bilginki, voyaga yetgan har bir inson barcha soʻzlardan tilini tiyishi lozim, faqat foydali gaplarnigina aytish kerak. Mabodo biron soʻz foyda ham, zarar ham keltirmaydigani maʼlum boʻlsa, unday soʻzdan oʻzini saqlamoqlik sunnatdir. Chunki bunday muboh – hech zararsiz soʻzlar ham goho harom yoki makruh ishlarga sababchi boʻlib qoladi. Salafi solihlar hattoki “Kun issiq yoki kun sovuq” kabi soʻzlarni ham avval mulohaza qilib soʻngra aytar edilar”. Shuningdek, mumtoz adabiyotimizning nafisqalb daholarining asarlarida ham shunday jumlar bor:

Abu Hurayra r.a. aytadilar: “Gapning ortiqchasida yaxshilik yoʻq”.

Abu Dardo r.a. aytadilar: “Ikki qulogʻingni ogʻzingdan saqla. Oz gapirib, koʻp eshitish uchun senga bitta ogʻizu ikkita quloq berilgan”.

Tilni tiyish haqida Paygʻambarimiz s.a.v.ning bir necha hadislar bor:

“Kimning gapi koʻpaysa, xatosi ham koʻpayadi. Kimni gunohi koʻpaysa, doʻzaxga tushishi bor. Kim Allohga va oxirat kuniga iymon keltirsa, yaxshi narsalarni gapirsin yoki jim oʻtirsin”.

Hakimlardan biri: “Til yirtqich hayvon kabi. Agar uni qoʻyversam, meni yeb qoʻyadi”. Luqmoni Hakimdan soʻradilar: “Sizni bunchalik hikmatga nima yetkazdi?”, “Bilgan narsamni soʻramayman, keraksiz narsani gapirmayman”, deb javob bergan ekan. Ayrimlarimiz kasod uchrayotganimiz yoki boshimizga balolarning kelishiligi yoki ishimizning yurishmasligining sababi bu tildan qilayotgan gunohlarimizdandir. Negaki, mana shu til bilan noshukrchilik qilinadi, tuhmat, boʻhton qilinadi. Birovni gʻiybat yoki bir doʻstni boshqa birovga chaqishlik va yana juda katta gunohlardan biri bu yolgʻonchilikdir.

Luqmoni Hakim oʻgʻliga aytdi: “Ey oʻgʻilginam, kim yomon kishining suhbatida boʻlsa, salomat boʻlmaydi. Kim yomon joyga kirsas, tuhmatlanadi va kimiki tiliga egalik qilmasa, pushaymon yeydi”.

Hasan Basriydan rivoyat qilindi: “Hakim kishining tili qalbining orqasidadir. Agar gapirmoqchi boʻlsa, qalbiga qaraydi, mabodo u soʻzda yaxshilik boʻlsa, gapiradi. Agar birovning zarariga boʻlsa, gapirmaydi. Ammo nodonning qalbi tilining atrofida, u qalbiga qaramaydi. Tiliga nima kelsa gapiraveradi”.

Luqmon Hakim habashiy bir qul edilar. U kishidan birinchi hikmatning koʻrinishi mana bu holda yuz bergan edi. Bir kuni xoʻjayinlari: “Ey gʻulom, bizga bir qoʻyni soʻyib, eng mazzali ikki joyidan keltirgin”, dedi. U kishi qoʻyni soʻyib, yuragi bilan tilini olib keldi. Keyin: “Qoʻyning eng yomon joyidan keltirgin” deganida, yana bir qoʻy soʻyib, yuragi bilan tilini keltirdilar. Buni koʻrib hayratlangan xoʻjayinlari buni sababini soʻradi. Luqmoni Hakim aytdilar: “Jasadda bu ikki parcha goʻshtdan shirinrogʻi yoʻq, agar ikkovi yaxshi boʻlsa, agar yomon boʻlsa, ikkovidan achchiqroq narsa yoʻq”.

Bu mavzuda nafaqat boshlangʻich sinf oʻquvchilari balki kattayu-kichik Tilga eʼtibor berishlari zarur.

2- sinf Odobnoma darsligida Oʻzbekiston Respublikasining Birinchi Prezidenti Islom Karimovning soʻzlari berilgan boʻlib, unda barcha millat vakillari bir- biri bilan doʻst boʻlib yashashi lozimligi aytiladi. Boshqa millat vakillari bilan tinch totuvlikda doʻst boʻlib

yashashga chorlaydilar. Albatta, tariximizga nazar tashlaydigan bo'lsak, ota-bobolarimiz ham barchaga yaxshi munosabatda bo'lib, og'a-ini kabi yashashgan. Bu bizgacha fazilat sifatida o'tib kelmoqda.

Alloh o'zining komil hikmati bilan insoniyatni bir jon odam alayhissalomdan ko'paytirdi. Odam bolalari bir- biri bilan tanishsinlar, do'st-birodar bo'lsinlar deb, ularning millat va elatlarini turlicha qildi. Islom ta'limotining asoslaridan biri o'zga xalqlar bilan tinch-totuv yashash, ularga bag'rikenglik bilan muomala qilishdir. Alloh taolo Qur'oni karimda aytadi:

Ey insonlar, darhaqiqat, Biz sizlarni bir erkak (Odam) va bir ayol (Havvo)dan yaratdik hamda bir-birlaringiz bilan tanishuvinglar (do'st-birodar bo'lishinglar) uchun sizlarni (turli-tuman) xalqlar va qabila-elatlar qilib qo'ydik. Albatta sizlarning Olloh nazdidagi eng hurmatlirog'ingiz taqvodorrog'ingizdir. Albatta Olloh Bilguvchi va Ogohdir.

Mazkur hadisi sharifdan ma'lum bo'ladiki, odamlar o'rtasida bashariy bir aka ukalik bor va uni o'zaro aloqalarda e'tiborga olish kerak. Ya'ni odamlarning millati, dini, irqi, ijtimoiy holati qanday bo'lmasin ularning hammasi bir ota onadan yaratilgan. Ular bir birlariga shariat ko'rsatmalariga binoan bag'rikenglik bilan yondashishlari kerak. Dinimizda bag'rikenglikning turli ko'rinishlari bordir. Kattani kichikka, rahbarni xodimga, otani farzandlariga, musulmon kishi dindosh birodariga, musulmon kishi boshqa din vakillariga, musulmon kishi butun insoniyatga bag'rikengligi va boshqalarni misol qilish mumkin.

Insonlarga ehtirom ko'rsatish bu – ularning hurmatini aziyatlaru xorlikdan saqlash, ularning zimmasida biz uchun haqlar bo'lgani kabi, bizning ham zimmamizda ularning haqlari borligiga e'tiqod qilishimiz lozim. Shunda bizlarning o'rtamizda yakdillik aloqalari kuchayishi va muhabbat rishtalari ziyoda bo'lib, bir-birlarimizga yordam ko'rsatuvchi saodatmand kishilar bo'lib yashaymiz.

Boshlang'ich sinf 2-sinf Odobnoma darsligida ustoz Rizouddin ibn Faxriddinning sabrli bo'lish haqidagi purma'no so'zlari berilgan. Unda sabrli bo'lish juda joydali, qiyinchiliklarga chidab sabr qilgan inson nafaqat boshqalar bilan munosabatini balki, o'z salomatligini ham asray oladi. Bu hikmatning berilishiga sabab bolalarni sabrli va qiyinchiliklarga chidashga o'rgatishdir.

Payg'ambar Muhammad alayhissalomning hadisi shariflarida ham sabr to'g'risida batafsil tushunchalar berilgan. Sabr insonning nafsiga mashaqqat tug'dirgani bilan, ammo juda chiroyli va yoqimli sifatdir.

Abu Sa'id roziyallohu anhudan rivoyat qilinadi: «Ansoriylardan bir qancha odamlar Rasululloh sollallohu alayhi vasallamdan (mol) so'radilar. Bas, U zot ularga berdilar. So'ngra yana so'radilar. Yana berdilar. So'ngra yana so'radilar. Yana berdilar. Hattoki, huzurlaridagi narsa qolmadi. Shunda U zot: "Huzurimda ne yaxshilik bo'lsa, sizlarga bermay olib qolmasman. Kim iffat talab bo'lsa, Alloh uni iffatli qilur. Kim behojatlik talab qilsa, Alloh uni behojat qilur. Kim sabr talab qilsa, Alloh uni sabrli qilur". Rasululloh sollallohu alayhi vasallam: «Hech kimga sabrdan ko'ra yaxshiroq va kengroq ato berilmagan», dedilar».

Sabr ikki xil bo'ladi:

Birinchisi: Badaniy sabr.

Bunda qiyinchiliklarni jismonan chidaladi. U fe'liy - amaliy bo'lishi mumkin. Misol uchun, og'ir va mashaqqatli ishlarni va ibodatlarni chidam hamda sabot bilan ado etish.

Yana badaniga yetgan og'irlikni ko'tarish bilan ham bo'ladi. Misol uchun aziyatdan yetadigan zarbalarga, og'ir bemorlikka yoki jarohatga chidash. Mazkur turdagi sabr shariatga muvofiq bo'lsa, maqtalgan ish bo'ladi.

Ikkinchisi: Ma'naviy sabr.

Bunda tabiati tortgan va havoyi nafsi ishtaha qilgan narsalarga sabr qilinadi. Mana shu sabr eng kuchlisidir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. K.Qosimova, S.Matjonova, H.Gulomova va boshqalar. "Ona tili o'qitish metodikasi" Toshkent nashriyoti, 2009 yil.
2. Sh.Siddiqova. "Yosh avlod manaviy kamolotida badiiy adabiyotning o'rni" maqolasi.
3. G'oziev E., Ikromov J. Mustaqil fikrlashning komillikka ta'siri //J. Xalq ta'limi. - 2001. -№ 4. -B. 31-38.
4. Sahihi Buxoriy. Hilol nashr. 1991-yil.
5. Qur'oni Karim. Isro 53. Alouddin Mansur tarjimasi.

THE ROLE OF PHRASES IN THE DEVELOPMENT OF THE ENGLISH LANGUAGE

Asila Choriyeveva¹

Uzbekistan State University of World Languages

KEYWORDS

phraseological unit, lexeme, lexicon, phraseme, linguistic unit, semantic unit

ABSTRACT

The purpose of this article is to study the characteristics of phraseological units and their role in the development of the English language. The article describes important processes in the history and development of phraseological units.

2181-2675/© 2023 in XALQARO TADQIQOT LLC.

DOI: 10.5281/zenodo.7766421

This is an open access article under the Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

¹ Student, Uzbekistan State University of World Languages, Tashkent, Uzbekistan (asilachoriyeveva2002@gmail.com)

IBORALARNING INGLIZ TILINI RIVOJLANTIRISHDAGI ROLI

KALIT SO‘ZLAR:

frazeologik birlik, leksema, leksika, frazema, lingvistik birlik, semantik birlik

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolaning maqsadi, frazeologik birliklarning xususiyatlarini, ularning ingliz tilini rivojlantirishdagi rolini o‘rganishdan iborat. Maqolada frazeologik birliklarning yaralish tarixi va rivojlanishidagi ahamiyatli jarayonlar haqida yoritib beriladi.

Frazeologik birliklar deganda, so‘z ma’nolari bilan birga til tizimining elementi bo‘lgan mustaqil semantik birlik tushuniladi. Frazeologik birliklar qat’iy belgilangan so‘z tartibi bilan tavsiflanadi. Shuni ta’kidlash kerakki, frazeologik birliklar o‘z tarkibiy qismlarining grammatik shaklining barqarorligi bilan ajralib turadi: frazeologik birikmaning har bir a’zosi ma’lum bir grammatik shaklda takrorlangani sababli uni o‘zboshimchalik bilan o‘zgartirib bo‘lmaydi.

I.V.Arnold frazeologik birliklarning eng keng tarqalgan belgilarini “lingvistik barqarorlik, semantik yaxlitlik va alohida dizayn” deb hisoblaydi. [1, p. 295.] Frazeologik birlik xilma-xil xarakterlovchi xususiyatlarga ega murakkab hodisa bo‘lganligi sababli, uni turli nuqtai nazardan ko‘rib chiqish mumkinligi aniq. Shu sababli, olimlar tomonidan turli xil printsiplarga asoslanib ishlab chiqilgan bir nechta tasniflar mavjudligi ajablanarli emas. So‘z kabi, frazeologik birliklar nutq jarayonida oddiy til darajasidagi birliklardan yaratilmaydi, balki butun blok sifatida takrorlanadi. Bu xususiyat frazeologik birlikda, xuddi so‘zdagi kabi, yagona leksik ma’no mavjudligini ko‘rsatadi; nutqning har qanday qismi bilan bog‘lanish va butun birikma uchun jumlaning yagona a’zosi sifatida harakat qilish qobiliyati frazeologik birlikda grammatik ma’no mavjudligidan dalolat beradi.

Nutqdagi frazeologik birlik ko‘proq o‘zgarishi mumkin, bu muzlatilgan shakldagi komponentlarda grammatik o‘zgarishlarga imkon beradi. Bu, ayniqsa, frazeologik birlikda og‘zaki komponent bo‘lganida yaqqol namoyon bo‘ladi. Masalan: Tishimni yerga qo‘ydim: tishlarini g‘ijirlatayotgan edi; keyin tishlarini g‘ijirlatib qo‘ysin. Sifat komponentlarida ham o‘zgarishlar bo‘lishi mumkin, garchi ular kamroq tarqalgan bo‘lsa-da va frazeologik birlikka qo‘shimcha ekspressivlik olib keladi. Demak, frazeologik birliklar funksional va semantik jihatdan so‘zga o‘xshash bo‘lsa-da, formal jihatdan iboradir.

Ingliz lingvistik adabiyotida frazeologiya nazariyasiga bag‘ishlangan asarlar juda kam, ammo eng muhim asarlarda ham frazeologik birliklarni aniqlashning ilmiy asoslangan mezonlari, frazeologik birliklar va so‘zlarning nisbati, frazeologiyaning izchilligi kabi fundamental savollar tug‘ilmaydi. Shuningdek, ingliz olimlari frazeologiyaga lingvistik fan sifatida qaramaydilar. Bu ingliz tilida ushbu fan uchun nom yo‘qligini anglatadi. V.Vaynrayxning fikricha, “Idiomatik tillarni o‘rganish, hech bo‘lmaganda G‘arb maktablarida

zamonaviy tilshunoslikning eng kam o'rganilgan jihatlaridan biridir" [3, s. 87].

Ingliz tilidagi frazeologik birliklar inson faoliyatining turli turlari bilan bog'liq, masalan, dengiz bilan bog'liq frazeologik birliklar. Ularning ko'plari metaforik tarzda qayta ko'rib chiqilib, kengroq targ'ib qilindi: to launch into (ish bilan shug'ullanish), to be all at sea (hayron bo'lish, sarosimaga tushish), to touch bottom (chegaraga erishish). Ovchilik bilan bog'liq ko'plab frazeologik iboralar ingliz so'zlashuv tiliga ham kirib kelgan: to run with the hare and hunt with the hounds (qo'sh o'yin o'ynash). Hayvonlardan itlar, cho'chqalar, mushuklar ko'pincha idiomalarda tilga olinadi, masalan: to let sleeping dogs lie (gunohdan uzoqda bo'lish). Ingliz tilida o'rmon bilan bog'langan frazeologik birliklar juda kam. Ob-havo, shamol, quyosh, oy bizga quyidagi frazeologik birliklarni berdi: to be under the weather (get into white), to be under the weather (oq rangga), to bless one's stars (taxdiringizga rahmat). Oziq-ovqat inglizcha idiomalarning manbai hamdir: to eat a humble pie (qaldirg'och), to cut and come again (ishtaha bilan ovqat), to make no bones of (marosimda turmang). Ong, aql-idrokka bog'liq ko'plab frazeologik iboralar mavjud: to bring home to somebody (ongiga keltirmoq), to set one's house in order (ishlaringni tartibga solmoq). Frazeologik birliklarning yana bir manbasi mebeldir: to lay on the shelf (keraksiz deb tashlab ketmoq), to fall between two stools (ikki stul orasiga o'tirmoq), to get up on the wrong side of the bed (chap oyog'ingiz bilan turmoq).

Oshxonada ko'plab rang-barang frazeologik birliklar tug'ilgan: to have a finger in the pie (biznes bilan shug'ullanmoq), to be in a stew (igna ustida bo'lish). Ingliz tilshunosi L.P.Smitning yozishicha, ingliz frazeologik birliklarida hazil ko'p, lekin go'zallik va romantika kam. Ingliz tilidagi so'zlashuv tilida "coucher a la belle etoile" (chiroyli yulduz ostida uxlash - ochiq havoda uxlash) kabi frantsuzcha ibora biroz g'alati tuyuladi. Ingliz iboralari haqida gapirar ekan, u: "...idiomalarimizda Yevropaning mashhur hayotidan ...metafora va birikmalar mavjud bo'lsa-da, shunga qaramay, ularning obrazlari mohiyatan milliy xarakterga ega... Milliy nutq va milliy san'at tuproqdan tug'iladi; bu qishloqlar, dalalar va yaylovlarning vatani va biz vaqti-vaqti bilan ularning kuchini to'ldirish uchun unga qaytishimiz kerak"[6, b. 132].

Shuni ham ta'kidlash kerakki, ko'plab ajoyib yozuvchilar ingliz tilini va xususan, uning frazeologiyasini boyitdilar. Ular orasida, albatta, Uilyam Shekspir, Jefri Choser, Jon Milton, Jonatan Svift, Charlz Dikkens, Valter Skott va boshqalar bor.

Ishimizni yakunlab, shuni ta'kidlashni istardikki, frazeologik birliklar tilning leksik tizimidagi bo'shliqlarni to'ldiradi, ular voqelikning insonga ma'lum bo'lgan tomonlarini nomini to'liq ta'minlay olmaydi va obyektlar, xususiyatlar, jarayonlar, holatlar, vaziyatlar ko'p hollarda yagona belgi bo'ladi. Frazeologiya til xazinasidir. Frazeologik birliklar xalq tarixini, madaniyati va turmush tarzining o'ziga xosligini aks ettiradi. Frazeologizmlar ko'pincha aniq milliy xususiyatga ega. Shuni ta'kidlash kerakki, ingliz frazeologiyasida sof milliy frazeologik birliklar bilan bir qatorda ko'plab xalqaro frazeologik birliklar mavjud. Ingliz frazeologik fondi - bu birinchisi aniq ustunlik qiladigan mahalliy va o'zlashtirilgan frazeologik birliklarning murakkab birikmasidir. Ayrim frazeologik birliklarda arxaik

elementlar – oldingi davr vakillari ham saqlanib qolganligi tadqiqotlarimiz davomida ma'lum bo'ldi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Арнолд И.В. Лексикология современного английского языка. - М.: Высшая школа, 1986. - С. 295.
2. Бабкин А.М. Русская фразеология, ее развитие и источники. - М.: Наука, 2009. - С. 97.
3. Вайнрайх У. О семантической структуре языка. - В кн.: Новое в лингвистике: вып. V. Языковые универсалии. - М., 1970. - С. 87. отношения.
4. Кунин А.В. Фразеология современного английского языка. Издательство: Международные отношения. -М., 1972.-С. 143, 295.
5. Попов Р.Н. Фразеологизмы современного русского языка с архаичными значениями и формами слов. Учебное пособие для пединститутов. - М.: Высшая школа. 3-е изд., 1985. - С. 112.
6. Смит Л.П. Фразеология английского языка. - М.: Учпедгиз, 1959. - С. 132.

SURGICAL TREATMENT OF TRACHEAL STENOSIS WITH SCARS

Adkhamjon Zokhirov¹

Tashkent Medical Academy

KEYWORDS

trachea, scar stenosis of the trachea, circular resection of the trachea, tracheo-laryngeal anastomosis

ABSTRACT

To correctly carry out modern surgical treatment measures of advanced scar stenosis after endotracheal intubation and to give conclusions on the method carried out in them, to prevent various complications arising after the operation method, the specifics of the method to provide information about the advantages and disadvantages, as well as modern laryngotracheal stents that are used today.

2181-2675/© 2023 in XALQARO TADQIQOT LLC.

DOI: 10.5281/zenodo.7766461

This is an open access article under the Attribution 4.0 International(CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

¹ Assistant of Department of General Surgery No. 2, Tashkent Medical Academy, Tashkent, Uzbekistan

TRAXEANING CHANDIQLI STENOZINI XIRURGIK DAVOLASH

KALIT SO'ZLAR:

traxeya, traxeyaning
chandiqli stenoz,
traxeyaning sirkulyar
rezeksiyasi, traxeo-laringeal
anastomoz

ANNOTATSIYA

Endotraxeal intubatsiya amaliyotidan so'ng rivojlangan chandiqli stenozni zamonaviy xirurgik davolash chora-tadbirlarini to'g'ri olib borish va ularda o'tkazilgan usul bo'yicha xulosalar berish, operatsiya usulidan keyin kelib chiqadigan turli xil asoratlarni oldini olish, usulning o'ziga xos avzalliklari va kamchiliklari, shuningdek hozirgi kunda qo'llanayotgan zamonaviy laringotraxeal stentlar haqida ma'lumot berish.

Kirish. So'nggi 10 yil ichida intubatsiyadan keyingi traxeya asoratlari bo'lgan bemorlarning soni sezilarli darajada oshdi. Tolali to'qima bilan traxeya devorining normal tuzilmalari arxitektonikasining yo'qolishi bilan namoyon bo'ladigan surunkali yallig'lanish natijasida nafas yo'llarining funksiyasi va torayishi kuzatiladi. Yurak, miya, qorin bo'shlig'i a'zolari patologiyasi bo'lgan bemorlarda jarrohlik aralashuvlar hajmini kengaytirish intubatsiyalash sonini oshiradi, keyinchalik postintubatsion stenoz paydo bo'lishi oshadi [2, 3, 4, 5, 9]. Stenozli bemorlarning ko'pchiligi torakal klinikalarning jarrohlik shifoxonalariga nafas olish yetishmovchiligi tufayli og'ir holatda yotqiziladi, ular shoshilinch yordamni talab qiladi. Ko'pincha bu o'pkaning yetarli ventilyatsiyasini tiklash uchun shoshilinch ko'rsatmalar bo'yicha bajariladigan endoskopik traxeyani rekanalizatsiya qilish amaliyotidir [2, 3, 4, 6]. Traxeostenozni endoskopik tuzatishning istiqbolli usullaridan biri traxeomalyatsiya va xondroperixondrit asoratlari rivojlanganda traxeya o'tkazuvchanligi tiklangandan so'ng traxeya bo'shlig'iga o'rnatiladigan turli dizayn va konfiguratsiyadagi stentlar bilan endoprotezni almashtirishdir [1, 2, 3, 4, 6, 7, 8]. Endoprotez sifatida lateks yoki silikon naychalar ishlatiladi, ular traxeyaning bo'shlig'iga kiritiladi va bo'shliqning modelini shakllantiradi [1, 2, 3, 4, 6, 7, 8, 10].

Maqsad. Reanimatsiyadan keyingi terapevtik tadbirlar natijalarini yaxshilash, erta aniqlash tufayli traxeyaning traxeostomiyadan keyingi stenozli bemorlarni dispanser kuzatuv davomida mexanik ventilyatsiya va traxeya bo'shlig'ini tiklash jarayonida kriojarrohlik usullarini avzalligini aniqlash.

Material va tekshirish usullari. Tekshiruvlar Toshkent Tibbiyot Akademiyasi Torakoabdominal va Reanimatsiya-Anesteziologiya bo'limlaridagi bemorlarda operatsiya va kuzatuv usulida olib borildi. Bunda 2016-yil mart oyidan 2017-yil mart oyigacha kuzatuv olib borilgan umumiy bemorlar 102 ta bo'lib, ularning yoshi, jinsi, yondosh kasalliklari, operatsiya usuli, operatsiya davomida qanday stentlardan foydalanganlik va eng muhimi operatsiyadan so'ng bemorlarning umumiy ahvoli qay darajada ijobiy tomonga o'zgarganligi, shuningdek to'liq mehnat qilish qobiliyatiga qay darajada qaytganligi o'rganildi.

Natijalar. O'rganilgan 102 ta bemordan 17 tasida shoshilinch ravishda endotraxeal intubatsiya amaliyoti o'tkazilgan 16,7% (17/102). Shundan 14 tasida chandikli stenoz rivojlangan 82,3% (14/17). Chandikli stenozga uchragan bemorlarning 42,8% (6/14) ayollar tashkil etib, qolgan 57,2% (8/14) erkaklar tashkil etdi, ya'ni nisbat 1,5:2. Ayollarning o'rtacha yoshi 50-55 yoshda bo'lib, erkaklarning o'rtacha yoshi 50-60 yoshligi aniqlandi. Yangi operatsion usul - stenozga uchragan segmentni olib tashlab, traxeaning I va II yarim halqa tog'aylari va bifurcatio trachea oralig'ida havo o'tkazuvchi, biologik antigenlik xususiyatga ega bo'lmagan, qizilo'ngach funksiyasiga ta'sir qilmaydigan silikonli naycha qo'yish amaliyoti bajarildi. Amaliyot 85,7% (12/14) bemorda rejali ravishda o'tkazildi. Qolgan 2 ta bemor konservativ davo ta'sirida tuzaldi va ularga reabilitatsiya choralari ko'rilib, Torakoabdominal bo'limga o'tkazildi 14,3% (2/14). Shundan 8,3% (1/12) bemorda o'tkir bosh miya qon aylanish yetishmovchiligi o'tkazganligi (2015-yil) aniqlandi. 2ta bemorda esa qandli diabet II tip kompensatsiya davri ekanligi aniqlandi 16,7% (2/12). Shundan 2 ta qandli diabetga uchragan bemorlarga mukosiliar klirensni saqlovchi stent qo'yildi-16,7% (2/12). 5 ta bemorlarga dorili endotraxeal stentlash amaliyoti bajarildi 41,7% (5/12). Qolgan bemorlarga 41,7% (5/12) granulyatsiyalanuvchi va migratsiyalanish xususiyatiga ega Montgomeri-II endotraxeal stentlardan foydalanildi. Qolgan bemorlar hech qanday boshqa og'ir somatik va nasliy kasallikka chalinmaganligi aniqlandi. Amaliyot barcha bemorlarda muvaffaqiyatli bajarildi va reanimatsiya bo'limiga yotqizildi. Operatsiyadan so'ng bemorlarning barchasida to'liq reabilitatsiya chora-tadbirlari ko'rildi. Kuzatuv davomida amaliyot o'tkazilgan bemorlarning 83,3% (10/12) to'liq mehnat qilish qobiliyati ijobiy tomonga o'zgarganligi qayd etildi. Qandli diabet bilan kasallangan bemor qayta reoperatsiyaga ko'rsatma bo'ldi 8,3% (1/12). Letallik 8,3% (o'tkir bosh miya qon aylanish yetishmovchiligi bilan xastalangan bemorda kuzatildi).

Xulosa. Endotraxeal intubatsiyadan so'ng rivojlanuvchi chandikli stenoz kelib chiqishi bemorlarning o'tkazgan va yondosh kasalliklar bilan kasallanganligiga, intubatsion naychaning qo'yilishiga bog'liq. Chandikli stenozni oldini olishda bemorlarda qo'llangan usul shuni ko'rsatdiki, bu usulni to'liq fanga tadbiq etish va yanada ularni mukammal rivojlantirish ko'nikmalari ustida ish olib borish ko'zda tutildi. Bu operatsion usul, albatta, shifokorning maxorati va stentni to'g'ri tanlay bilishiga, stentning biologik xususiyatiga bog'liqligi aniqlandi. Bu usulning avzalligi bemorlarning to'liq mehnatga layoqatligi saqlanganligi va bemorda yondosh kasalliklar bo'lmaganda hech qanday asoratlarni bermasligi, shuningdek nafas yetishmovchiligiga olin kelmasligi aniqlandi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Rafiqovich, Z. A. (2023). SURGICAL TREATMENT OF ACUTE APPENDICITIS IN PREGNANCY. British Journal of Global Ecology and Sustainable Development, 14, 32-38.
2. Ergashev, U., & Zohirov, A. (2023). COURSE AND PRINCIPLES OF TREATMENT OF ACUTE APPENDICITIS IN PREGNANCY. Journal of Academic Research and Trends in Educational Sciences, 2(1), 218-225.

3. Ergashev, U., & Zohirov, A. (2023). STUDYING THE EFFICACY OF MODERN SCLEROTHERAPY IN VASCULAR SURGERY. *Journal of Academic Research and Trends in Educational Sciences*, 2(1), 211-217.
4. Zohirov, A., Anvarjonov, M., Abdukarimov, S., & Rahmonov, S. (2023). EVALUATION OF THE EFFICACY OF SCLEROTHERAPY IN VENOUS PATHOLOGY. *Journal of Academic Research and Trends in Educational Sciences*, 2(1), 185-190.
5. Rafiqovich, Z. A., Sobirjonovich, S. S., Faxriddinovich, F. F., & Ubaydullaxonovich, O. S. (2023). THE ROLE OF MODERN SCLEROTHERAPY IN VASCULAR SURGERY. *American Journal of Interdisciplinary Research and Development*, 14, 1-6.
6. Каримов, Ш. И., et al. "Построение математических моделей оценки степени тяжести и прогноза эффективности лечения критической ишемии нижних конечностей при мультифокальном атеросклерозе." (2019).
7. Rafiqovich, Z. A., Sobirjonovich, S. S., Faxriddinovich, F. F., & Ubaydullaxonovich, O. S. (2023). Experimental Treatment of Purulent-Necrotic Lesions of The Lower Extremities with New Generation Drugs. *Texas Journal of Medical Science*, 18, 30-38.
8. Зохилов, А. Р., & Эрнazarов, Х. И. (2022, June). Патоморфологическая картина жизненноважных органов при экспериментальной модели диабетической стопы. In *International scientific forum-2022* (pp. p146-153).
9. Zokhirov, A. R. Ernazarov Kh. I. THE STUDY OF PATHOPHYSIOLOGICAL CHANGES IN PURULENT-NECROTIC PROCESSES OF THE DIABETIC FOOT SYNDROME." *International scientific forum-2022*". June 2022. p597-605.
10. Yusufjanovich, E. U., Rafiqovich, Z. A., & Tohirovich, G. B. (2023). PRINCIPLES OF STUDYING LIVER MORPHOLOGY IN EXPERIMENTAL DIABETIC FOOT SYNDROME. *World Bulletin of Public Health*, 19, 63-65.
11. Abduraimovna, A. F., Komilovna, S. G., Yusufjanovich, E. U., & Rafiqovich, Z. A. (2023, February). EVALUATION OF THE EFFECTIVENESS OF PHYSICAL ACTIVITY IN PELVIC ORGAN PROLAPSE. In *E Conference Zone* (pp. 42-48).
12. Атаходжаева, Ф. А., Сохибова, Г. К., Эргашев, У. Ю., & Зохилов, А. Р. (2023, February). ВЛИЯНИЯ ВИТАМИНА Д НА ТАКТИКУ ВЕДЕНИЯ ЖЕНЩИН С МИОМОЙ МАТКОЙ. In *E Conference Zone* (pp. 35-41).
13. Yusufjanovich, E. U., Irisbaevich, M. G., Rafiqovich, Z. A., Abduraimovna, A. F., & Komilovna, S. G. (2023, February). IDIOPATHIC THROMBOCYTOPENIC PURPURA IN PREGNANCY. In *E Conference Zone* (pp. 13-20).
14. Rafiqovich, Z. A. (2023, February). IMPROVING THE DETECTION OF MORPHOLOGICAL CHANGES IN PURULENT WOUNDS. In *E Conference Zone* (pp. 51-57).
15. Zokhirov, A. R. (2022, June). Ernazarov Kh. I. In THE STUDY OF PATHOPHYSIOLOGICAL CHANGES IN PURULENT-NECROTIC PROCESSES OF THE DIABETIC FOOT SYNDROME." *International scientific forum-2022* (pp. p597-605).
16. Ergashev, U. Y., Zokhirov, A. R., & Minavarkhujaev, R. R. (2023). Study and treatment of changes in biochemical processes in complications of diabetes mellitus.

17. Каримов, Ш. И., Ирназаров, А. А., Асраров, У. А., Авлоназаров, Х. А., Бобоев, Б. М., Матмурадов, Ж. К., & Агзамов, Р. В. (2019). ПРИМЕНЕНИЕ ГИБРИДНЫХ ХИРУРГИЧЕСКИХ ВМЕШАТЕЛЬСТВ У БОЛЬНЫХ С КРИТИЧЕСКОЙ ИШЕМИЕЙ НИЖНИХ КОНЕЧНОСТЕЙ ПРИ МУЛЬТИФОКАЛЬНОМ АТЕРОСКЛЕРОЗЕ. Тиббиет янги куни, 3, 27.

18. Зохилов, А. Р., Эрназаров, Х. И., & Эргашев, У. Ю. (2022, January). ПАТОМОРФОЛОГИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ЗАЖИВЛЕНИЯ РАН ПРИ ЭКСПЕРИМЕНТАЛЬНОЙ МОДЕЛИ ДИАБЕТИЧЕСКОЙ СТОПЫ. 64-ОЙ НАУЧНО-ПРАКТИЧЕСКОЙ КОНФЕРЕНЦИИ ОБУЧАЮЩИХСЯ «НАУКА И ЗДОРОВЬЕ» ПОСВЯЩЕННАЯ ДНЮ НАУКИ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН С МЕЖДУНАРОДНЫМ УЧАСТИЕМ.

19. Эрназаров, Х., Зохилов, А., Эргашев, У. Ю., & Исраилов, Р. (2022). ПАТОМОРФОЛОГИЧЕСКАЯ КАРТИНА ЖИЗНЕННО ВАЖНЫХ ОРГАНОВ ПРИ ЭКСПЕРИМЕНТАЛЬНОЙ МОДЕЛИ ДИАБЕТИЧЕСКОЙ СТОПЫ.

20. Zohirov, A. R., Ergashev, U. Y., & Ernazarov, H. I. (2022, June). Qandli diabetda oyoqning yiringlinekrotik shikastlanishlarining patomorfologik jihatlarini kompleks davolashni o'rganish. In International scientific forum-2022 (pp. p132-136).

21. Эргашев, У. Ю., Зохилов, А. Р., Мустафакулов, Г. И., & Моминов, А. Т. (2023). ОЦЕНКА ПРИМЕНЕНИЯ И ЭФФЕКТИВНОСТИ СОВРЕМЕННЫХ ОПЕРАТИВНЫХ ВМЕШАТЕЛЬСТВ НА ПАТОЛОГИЧЕСКИХ ПРОСТРАНСТВАХ ПЕЧЕНИ. European Journal of Interdisciplinary Research and Development, 12, 17-26.

22. Эрназаров, Х. И., Эргашев, У. Ю., Зохилов, А. Р., & Каримов, Х. Я. (2022). ЭФФЕКТИВНОСТЬ ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ПРЕПАРАТА РЕОМАННИСОЛ В ЛЕЧЕНИИ ЭКСПЕРИМЕНТАЛЬНОЙ МОДЕЛИ ДИАБЕТИЧЕСКОЙ СТОПЫ.

23. Ergashev, U. Y., Zokhirov, A. R., & Minavarkhujaev, R. R. (2022). Determination of changes in the lipid peroxidase index in purulent-necrotic lesions of the lower extremities.

24. Зохилов, А. Р., & Набиева, А. Ш. (2023). ИЗУЧЕНИЕ ПАТОМОРФОЛОГИЧЕСКИХ ОСОБЕННОСТЕЙ СОВРЕМЕННОГО ЛЕЧЕНИЯ ГНОЙНО-НЕКРОТИЧЕСКИХ ПРОЦЕССОВ ПРИ САХАРНОМ ДИАБЕТЕ. Interpretation and researches, 1(2), 25-36.

25. Ergashev, U. Y., Zokhirov, A. R., & Minavarkhujaev, R. R. (2023). The study of pathological physiology of indicators of endogenous intoxication in purulent-necrotic lesions of the lower extremities.

26. Зохилов, А. Р. (2023). ОБОСНОВАНИЕ ПРОЦЕССОВ ЭПИТЕЛИЗАЦИИ И РЕГЕНЕРАЦИИ ПРИ ГНОЙНО-НЕКРОТИЧЕСКИХ ПРОЦЕССАХ НИЖНИХ КОНЕЧНОСТЕЙ ПРИ САХАРНОМ ДИАБЕТЕ. Conferencea, 174-180.

27. Rafiqovich, Z. A. (2023). OBSERVATION OF BIOCHEMICAL RESULTS IN EXPERIMENTAL DIABETIC FOOT SYNDROME. Conferencea, 181-188.

28. Rafiqovich, Z. A. (2023). MONITORING OF THE REGENERATION PROCESS IN PURULENT-NECROTIC PROCESSES OF THE LOWER EXTREMITIES. Conferencea, 189-194.

29. Rafiqovich, Z. A. (2023). STUDY OF THE EFFECT OF LIPID PEROXIDASE ANALYSIS

ON THE BODY IN DIABETIC FOOT SYNDROME. Conferencea, 76-82.

30. Rafiqovich, Z. A. (2023). CONTROL OF INDICATORS OF ENDOTOXICOSIS IN DIABETIC FOOT SYNDROME. Conferencea, 83-90.

31. Yusufjanovich, E. U., Irisbaevich, M. G., Rafiqovich, Z. A., & Irsaliyevich, E. K. (2023). EVALUATION OF EFFECTIVENESS OF SPLENECTOMY IN CHRONIC LEUKEMIAS. World Bulletin of Public Health, 19, 79-83.

32. Yusufjanovich, E. U., Rafiqovich, Z. A., Tashkarganovich, M. A., & Tohirovich, G. B. (2023). ASSESMENT THE EFFECTIVENESS OF MINIMALLY INVASIVE SURGICAL METHODS IN ACUTE CHOLECYSTITIS. International Journal of Scientific Trends, 2(2), 14-23.

33. Yusufjanovich, E. U., & Rafiqovich, Z. A. (2023). The Use of Endovascular Laser Coagulation in the Recurrence of Varicose Veins of the Lower Extremities. International Journal of Scientific Trends, 2(2), 24-31.

34. Эргашев, У. Ю., & Зохилов, А. Р. (2023). ОЦЕНКА ЭФФЕКТИВНОСТИ МАЛОИНВАЗИВНЫХ ОПЕРАЦИЙ ПРИ МЕХАНИЧЕСКОЙ ЖЕЛТУХЕ И ПРИМЕНЕНИЕ АЛГОРИТМА. European Journal of Interdisciplinary Research and Development, 12, 6-16.

35. Эргашев, У. Ю., & Зохилов, А. Р. (2023). ИЗУЧЕНИЕ ПАТОМОРФОЛОГИИ ПЕЧЕНИ ПРИ ЭКСПЕРИМЕНТАЛЬНОМ СИНДРОМЕ ДИАБЕТИЧЕСКОЙ СТОПЫ. European Journal of Interdisciplinary Research and Development, 12, 27-31.

36. Ergashev, U. Y., Zohirov, A. R., Minavarkhojayev, R. R., & Mominov, A. T. (2023). IMPROVING METHODS FOR DIAGNOSING AND MONITORING ENDOTOXICOSIS IN EXPERIMENTAL DIAETIC FOOT SYNDROME. World Bulletin of Public Health, 19, 84-95.

37. Ergashev, U. Y., Zokhirov, A. R., & Ernazarov, K. I. (2022). THE STUDY OF PATHOMORPHOLOGICAL DIAGNOSIS OF VITAL ORGANS AFTER MODERN TREATMENT OF DIABETIC FOOT SYNDROME.

38. Ergashev, U. Y., Zokhirov, A. R., & Ernazarov, K. I. (2022). THE STUDY OF DIAGNOSTICS AND PREVENTION OF PATHOPHYSIOLOGICAL PARAMETERS AFTER MODERN TREATMENT OF PURULENT-NECROTIC PROCESSES IN DIABETIC.

39. Yusufjanovich, E. U., & Rafiqovich, Z. A. (2023). Treatment of purulent-necrotic lesions of the lower extremities with modern drugs. Conferencea, 88-94.

40. Yusufjanovich, E. U., Rafiqovich, Z. A., & Irsalievich, E. K. (2023). Assessment of the Process of Epithelialization After Complex Treatment of Diabetic Foot Syndrome. Texas Journal of Medical Science, 16, 19-23.

SOURCE STUDIES OF EMBASSY RELATIONS IN TURKESTAN IN THE SECOND HALF OF THE 19TH CENTURY AND THE BEGINNING OF THE 20TH CENTURY

Mirnorim Imomov¹

Samarkand State University

KEYWORDS

embassy relations, Colonel Ignatyev, Tashkent encyclopedia, ruble, Zhukovsky, Russia-Kokand relations, protectorate, protectionist economy

ABSTRACT

This article describes the source study of the diplomatic and embassy relations of Turkestan with neighboring countries, peoples and other foreign countries in the second half of the 19th century and the beginning of the 20th century.

2181-2675/© 2023 in XALQARO TADQIQOT LLC.

DOI: 10.5281/zenodo.7771657

This is an open access article under the Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

¹ Master of Faculty of History, Samarkand State University, Samarkand, Uzbekistan

XIX ASR IKKINCHI YARMI XX ASR BOSHLARIDA TURKISTONDA ELCHILIK MUNOSABATLARI MANBASHUNOSLIGI

KALIT SO'ZLAR:

elchilik munosabatlari,
Polkovnik Ignatyev,
Toshkent ensiklopediyasi,
rubl, Jukovskiy, Rossiya-
Qo'qon munosabatlari,
protektorat, proteksionistik
iqtisod

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada XIX asr ikkinchi yarmi va XX asr boshlarida Turkiston o'lkasining qo'shi davlatlar, xalqlar va boshqa xorij davlatlari bilan olib borgan diplomatik-elchilik munosabatlari manbashunosligi bayon etiladi.

XIX asr ikkinchi yarmida Turkiston hududida Buxoro amirligi, Xiva xonligi va minglar boshqaruvidagi Qo'qon xonligi kabi davlatlar mavjud edi. Ushbu davlatlar avvalambor qo'shni davlatlar bilan elchilik munosabatlariga kengroq urg'u berar edi. Jumladan, Afg'onsiton, Ural xalqlari, Rossiya imperiyasi, Usmonli davlati, Eron kabilar. Abdulla Rasulov o'zining "Turkiston va Volgabo'yi, Uraloldi xalqlari o'rtasidagi munosabatlar" (2005) nomli kitobida Turkiston o'lkasining atrofdagi qo'shni xalqlar bilan 1917-1924-yillarda olib borgan elchilik munosabatlari haqida atroflicha ma'lumot beradi. Valiqlul Ishquvvatov esa o'zining "Qo'qon-Rossiya" munosabatlari nomli kitobida Qo'qon xonligining Rossiya imperiyasi bilan olib borgan ham diplomatik ham savdo aloqalari haqida ma'lumotlar berib o'tadi. S. V. Jukovskiy o'zining 1915-yilda yozilgan "Rossiyaning Buxoro va Xiva bilan keying uch yuz yilda qilgan aloqalari" nomli kitobida elchilik munosabatlari, davlatlar o'rtasidagi do'stona va nodo'stona munosabatlarning sabablari, ularga yechim izlash yo'lidagi faoliyat haqida boy ma'lumotlar beradi.

Valiqlul Ishquvvatovning kitobida quyidagicha ma'lumotni uchratishimiz mumkin: Rus hukumati Qo'qon xonligi bilan rasman do'stona aloqada ekanligini so'zda tan olsa ham, amalda qozoq, qirg'izlar bilan o'zbeklar o'rtasidagi do'stlik munosabatlarining o'rnatilishiga qarshi edi. Bunga yaqqol misol qilib Sibir korpusining general infanteriyi G. Gosfordning 1856-yil 12-oktabrda yozgan xatini misol qilib ko'rishimiz mumkin: "...birinchi navbatda Oloyorti o'lkasidagi qozoqlarni bo'ysundirib, yovvoyi, toshbag'ir qirg'izlarni o'zimizga bog'lab, ularning qo'qonliklarga bo'lgan qarshiligini qo'llab-quvvatlashimiz kerak" [1] deb yozadi.

Chor hukumating Polkovnik Ignatyev boshchiligidagi Buxoroga yuborgan elchilikka topshirgan yo'riqnomalarida ham Rossiyaning O'rta Osiyo xonliklariga nisbatan asl munosabatini ko'rishimiz mumkin. Unda ta'kidlanishicha, agarda Buxoro amiri rus hukumatidan Qo'qonga qarshi kurashida yordam so'rasa, Ignatyev javobdan o'zini olib qochishi kerak. Chunki Amir Qo'qonni bosib olsa, Rossiya chegarasi atrofida Buxoro amirligi kuchli va xavfli davlatga aylanib qolishi mumkin. [2]

Qo'qon-Rossiya munosabatlari haqida so'z borganda shuni ham esda saqlash lozimki,

ko'p hollarda chegarada turgan generallar Sankt-Peterburgdagi rahbarlarning ko'rsatmalari va diplomatiyani mensimasdan o'zbilarmoncha ish qilar edilar. Bunga Toshkent shahrining bosib olinishi Rossiya rasmiy diplomatiyasining tanazzuliga yorqin misol bo'la oladi.

Masalan "Toshkent ensiklopediyasi" da chop etilgan "Toshkentning bosib olinishi (1865) 11 nomli maqolada Toshkentni Rus generali Chernyayev qo'mondonligidagi chor qo'shinlari tomonidan bosib olinishi batafsil bayon etilgan.

Ma'lumki Rossiya imperiyasi o'lkani istilo qilgandan keyin ko'chirish siyosatini qo'lladi. Bundan aniq maqsad o'lkani ruslashtirish edi. Unga ko'ra aholi o'lkalarga mutanosib tarzda quyidagicha taqsimlandi: XIX asr oxiriga kelganda, Turkistondagi rus qishloqlari soni 116 ta bo'lib, 70745 kishini tashkil qilgan. 1897- yilgi aholini ro'yxatga olish ma'lumotiga ko'ra, Turkistonda 197720 nafar ko'chirib keitirilganlar bor edi. Tarixiy dalillar shuni ko'rsatadiki, ko'chirish siyosati bo'sh yerlar emas, amalda mahalliy aholi tomonidan o'zlashtirilgan yeriarga amalga oshirilgan. Rossiya tomonidan Turkiston zabt etilganidan boshlab 1906- yilgacha ko'chirish siyosati tufayli Yettisuv viloyatidan 752197, Sirdaryodan 159561, Farg'onadan 9925, Samarqanddan 22907 va Kaspiyorti viloyatidan 10318 desyatina yer tortib olingan edi.[3]

1868- yil 11- iyulda Samarqandda, 1873- yil 23- sentabrda Shahrisabzda Buxoro amiri Muzaffarxon va Turkiston general-gubernatori K.P. fon Kaufman o'rtasida Rossiya-Buxoro sulh shartnomalari imzolandi. 1873-yilgi shartnomaning 6-moddasiga ko'ra, rus savdogarlarining Rossiyadan Buxoroga yoki, aksincha amirlikdan imperiyaga jo'natiladigan baicha mahsulotlardan avvalgi 5% boj solig'i o'rniga 2,5% zakot olish belgilandi. Ushbu shartnomalar asosida xonliklarda amal qiluvchi shariat normalari jiddiy buzilib, ruslar endilikda musulnon savdogarlarigina foydalanadigan huquqqa ega bo'lib oldilar. Rus savdogarlari zakotdan o'zga hech qanday qo'shimcha soliq va yig'imlar to'lamaydigan bo'ldilar. Shartnomaning 7-moddasi esa rus savdogarlariga Buxoro hududidan qo'shni davlailarga mahsulotlarni bojsiz olib o'tish huquqini berdi. 1868 va 1873-yillardagi shartnomalarga ko'ra, Buxoro amirligi xorijiy mamlakatlar bilan mustaqil diplomatik aloqalar olib borish huquqidan mahrum bo'ldi.

Buxoro amirligini imperiyaga bo'ysundirilishi tez orada iqtisodiy jihatdan ham o'z mavqeini yo'qotishiga olib keldi. Buxoro pul va boj tizimi Rossiya imperiyasiga bo'ysundirilgach, metropoliya Buxoro bozorlarida yakka hukmron bo'lib oldi. Bu esa, o'z navbatida, qadimgi savdo markazlaridan biri bo'lgan amirlikni tashqi savdoda Sharq va G'arb davlatlaridan yakka-latib qo'ydi.

1873- yil 12- avgustda imzolangan Rossiya-Xiva sulh shartnomasiga ko'ra Xiva xoni Muhammad Rahimxon II Turkiston general-gubernatori K.P. fon Kaufman tomonidan qo'yilgan barcha shartlarni so'zsiz qabul qilib, boshqa mamlakatlar bilan mustaqil aloqalar yurilish huquqidan mahrum bo'ldi. Rus savdogarlari va sanoatchilariga xonlikka qarashli hamma joylarda savdo-sotiq ishlarini bemalol olib borish huquqi berildi, ular boj va boshqa majburiyatlardan ozod etildi. 1867-yilda ishlab chiqilgan "Yettisuv va Sirdaryo viloyatlarini

boshqarish haqidagi qoidalar loyihasi” Turkiston general-gubematorligi tuzilgandan keyin o'lkada bojxona ishini yuritishning dastlabki huquqiy asosi bo'ldi. Unga ko'ra, 1868- yil Turkiston general-gubematorligi tarkibida boshqa masalalar qatori zakot ishlarini yuritish uchun ham Xo'jalik boshqarmasi tashkil etildi. Xo'jalik boshqarmasi chegara ortidan kelayotgan har bir karvondan shariat bo'yicha beigilangan miqdorda zakot undirish bilan shug'ullangan. Nazoratni to'g'ri va aniq olib borish uchun hisobot daftarlari yuritilishi joriy etilib, ularga zakot to'laganigini tasdiqlovchi hujjatlar berilgan. Agar olib kirilgan yuklarning ko'rsatilgan qiymati to'g'riligiga shubha tug'lsa, Xo'jalik boshqarmasi bir ms amaldori va ikki mahalliy savdogarlar guvohligida yuklarni ochish va uning qiymatini mahalliy shart-sharoitlar asosida aniqlash huquqiga ega bo'lgan. Shundan so'ng yuklarni nazoratga olinganligi va mamlakat hududiga qonuniy yo'l bilan kirib kelganligini tasdiqlovchi kivitansiya berilgan. Yuk olib kirgan savdogar yukini zakotchidan berkitsa yoki uning qiymatini kamaytirib ko'rsatsa, undirilishi lozim bo'lgan zakotning ikki barobari miqdorida jarima undirilgan. Jarimaning yarmi davlat xazinasiga, qolgan yarmi esa ushbu huquqbuzarlikni aniqlagan shaxsga berilgan.

1872-yil 1-aprelda Turkiston general-gubematorligi tarkibida Zakot boshqarmasi tashkil etilib, 1874- yil 10-dekabrgacha o'z faoliyatini olib borgan. Mazkur zakot boshqarmasi aslida mahalliy zakotchilarga ishonmaslik natijasida vujudga kelgan edi. Zakot boshqarmasi 1874-yil 10-noyabrgacha Toshkent shahar yarmarka qo'mitasiga bo'ysungan. Uning asosiy vazifalari Turkiston o'lkasiga kelgan yoki chiqib ketayotgan karvonlarni ro'yxatga olish, yuklarning qiymatini aniqlash, yuk va chorva mollaridan zakot undirishdan iborat edi. Kirib kelayotgan yoki chiqayotgan karvonlarni nazorat qilish uchun chegaralarda maxsus zakot maskanlari faoliyat yuritardi. Bu davrda zakot to'lovi davlat xazinasiga tushardi va u karvon yo'llarini ta'mirlashga, karvonsaroylarning ichki ehtiyoji uchun berilardi. Turkiston general-gubematorligi tashkil etilgandan so'ng o'lkada ms savdogarlaridan imperiya miqyosida amal qiluvchi “Savdo-sotiq va kasb-hunar uchun boj haqida”gi Nizom asosida bojxona to'lovlari undirila boshlangan. Biroq Sirdaryo viloyatining Kazalinsk va Perovsk uyezdlarida, Yettisuv viloyatining barcha hududlarida savdogarlarning barchasi, ular ms yoki mahalliy bo'lishidan qat'iy nazar bojxona to'lovlarini to'lashda yuqoridagi nizomga bo'ysunar edilar.

1872-yili general-ad'yutant K.P. fon Kaufman farmoyishiga muvofiq Toshkent shahrida Turkiston o'lkasi savdo yig'imlarini o'rganish bo'yicha maxsus komissiya o'z ishini boshladi. Komissiya ishining natijasi sifatida butun imperiya doirasida qo'llaniluvchi 1865-yil 9-fevraldagi “Savdo-sotiq va kasb-hunar uchun boj haqida”gi Nizomni mahalliy sharoitlarga moslashtirilgan holda qo'llash maqsadga muvofiq ekanligini bildirdi. Rossiya Moliya vaziri esa bu taklifni ko'rib chiqib, unga ba'zi o'zgartirish va qo'shimchalar kiritadi hamda tajriba sifatida bir qancha muddat davomida sinovdan o'tkazish zarurligini ta'kidlaydi. 1874-yil 3-mayda Turkiston genral-gubematorining farmoniga muvofiq Turkiston o'lkasida qo'llaniluvchi “Savdo-sotiq va kasb-hunar uchun boj haqida”gi Nizom tasdiqlanib, u dastlab 4 yil muddatga vaqtinchalik chora sifatida kuchga kirdi. Ushbu nizom

kuchga kirishi büan Turkiston o'lkasida zakot undirish to'xtatildi. 1877-yilning 1-iyunida Farg'ona viloyatida "Savdo-sotiq va kasb-hunar uchun boj haqida"gi Nizomga amal qilina boshlandi. Yuqoridagi nizom asosida qabul qilingan bu hujjat Farg'ona shaharlarining savdo-sotiq sohasidagi faoliyatida katta voqea bo'lgan edi.

1875-yildan Turkiston Zakot boshqarmasining tugatilishi tufayli, o'lka 1881-yilgacha bojxona nazoratidan chetda qoldi. Bu vaqt mobaynida 1868-yilda qo'shni xonliklardan olib kelinadigan choyga nisbatan o'matilgan birinchi rus bojini va boshqa to'lovlarni undirishga ham hech qanday idora jalb etilmadi. Vujudga kelgan bu vaziyat Rossiya imperiyasi hukumatini tahlikaga solib qo'ydi. Birinchidan, Rossiya va O'rta Osiyo xonliklari o'rtasida imzolangan shartnomalarga ko'ra, bu hududlardan kirib kelayotgan mahsulotlardan bojxona to'lovlari undirilmas edi. Proteksionistik tashqi savdo siyosatini yuritayotgan Rossiya imperiyasi byudjeti va iqtisodi uchun bu katta zarba bo'lishi mumkin edi. Ikkinchidan, Turkistonning xorijiy davlatlar mahsulotlari bilan to'lishi O'rta Osiyoni rus sanoat mollar sotiladigan qulay bozorga aylantirishni xohlagan va shunga harakat qilib kelayotgan Rossiya imperiyasi hukmron doiralari siyosatiga to'g'ri kelmas edi.

1881-yil 19-dekabrda Turkiston general-gubematori vazifasini bajaruvchi Kolpakovskiy o'lkaga G'arbiy Yevropa va Osiyo mahsulotlari kirib kelishiga chek qo'yish maqsadida Muvaqqat bojxona qoidalarini tasdiqladi. Ularning asosiv mazmuni quyidagicha edi:

1. O'rta Osiyo xonliklarida ishlab chiqarilgan barcha turdagi mahsulotlarni Turkiston general-gubernatorligi hududiga bojsiz olib kirishga ruxsat etiladi;
2. Barcha ingliz-hind (choy, doka va bo'voqdan tashqari), Yevropa, Turkiya va Eron mahsulotlarini Turkiston general- gubernatorligiga olib kirish qat'iy qat'iqqlanadi;
3. Bir pud brutto choy uchun 14 rubl 40 tiyin, doka uchun 6 rubl va 1 funt bo'yoq uchun 1 rubl miqdorida boj stavkalari belgilanadi. [4]

Foydalanilgan adabiyotlar.

1. Бабабеков. Х. Н., «Народные движения в Кокандском ханстве экономические и политические предпосылки» -С. 33
2. O`ZRMDA, I-715-fond, 1-ro`yxat, 19-ish, 186-varaq
3. Abdulla Rasulov Alisher Isoqboyev., ``Turkiston-Rossiya munosabatlari``. Namangan-2012. 99-bet.
4. S. V. Jukovskiy ``Rossiyaning Buxoro va Xiva bilan keying uch yuz yilda qilgan aloqalari`` nomli kitobi. 1915 y.

AREAS OF DEVELOPMENT OF FLEXIBILITY COMPETENCE OF THE TEACHER OF EDUCATIONAL SCIENCE

Sayyora Turaeva¹

Surkhandarya Region National Center for Training Pedagogues in New Methods

KEYWORDS

conversation, forum, master
class, thematic video
conference, seminar tutorial,
article, textbook, program, new
form of teaching, method,
lecture, didactic materia, teslts,
methodological
recommendation

ABSTRACT

The article explored the forms of flexibility competence awareness and ability to use a number of methods to critically assess one's own work experience, professional, personal qualities. By researching whether an educator can give a subjective assessment of himself and his activities, design his own personality and professional activities, the main goals for the development of professional competence of teachers were set.

2181-2675/© 2023 in XALQARO TADQIQOT LLC.

DOI: 10.5281/zenodo.7771665

This is an open access article under the Attribution 4.0 International(CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

¹ Senior teacher of the Surkhandarya region national center for training pedagogues in new methods, Surkhandarya, Uzbekistan (sayyoratorayeva4@gmail.com)

ТАРБИЯ ФАНИ ЎҚИТУВЧИНИНГ МОСЛАШУВЧАНЛИК КОМПЕТЕНЦИЯСИНИ РИВОЖЛАНТИРИШ ЙЎНАЛИШЛАРИ

KALIT SO'ZLAR:

суҳбат, форум, мастер-класс, тематик видеоконференция, семинар ўқув қўлланма, мақола, дарслик, дастур, ўқитишнинг янги шакли, метод, маъруза, дидактик материа, тесллар, методик тавсия

ANNOTATSIYA

Мақолада мослашувчанлик компетенциясини англаш ва ўз иш тажрибаси, касбий, шахсий фазилатларини танқидий баҳолаш учун бир қатор усуллардан фойдалана олиши шакллари тадқиқ қилинди. Педагогнинг ўзига ва фаолиятига субъектив баҳо бера олиши, ўз шахсиятини ва касбий фаолиятини лойиҳалаштиришини тадқиқ этиш орқали ўқитувчиларнинг касбий компетентлигини ривожлантиришнинг асосий мақсадлари белгиланди.

Тарбия фани Ўзбекистон Республикаси Президентининг ташаббуси билан умумий ўрта таълим муассасаларида 2020-2021-ўқув йилидан бошлаб жорий қилинди. Ушбу фан “Ўзлуксиз маънавий тарбия концепцияси” нинг бир қисми сифатида ўқувчиларда “Миллий тикланишдан – миллий юксалиш сари” ғоясини сингдириш, уларни ижтимоий муваффақиятли ҳаётга тайёрлаш, фаол фуқаролик позицияси, масъулият, мажбурият, ҳуқуқий онг ва маданият, теран дунёқараш, соғлом эътиқодлилик, маърифатпарварлик, бағрикенглик каби фазилатларни шакллантиришни мақсад қилиб қўйган.

Бу мақсад ва вазифаларни ҳал қилишда малака ошириш курсларнинг ўқув-методик ресурсларини ишлаб чиқиш ва уларни инновацион ёндашув асосида такомиллаштириш, педагогик шарт-шароитлар яратиш ва ўқитишнинг сифат ва самарадорлигини оширишда аралаш таълим (Blended Learning) технологияларини қўллаш долзарб ҳисобланади.

Тарбия фани ўқитувчилари томонидан таълим соҳасини англаш, мақсад ва мазмунини тушуниш ҳамда қабул қилиш учун шарт-шароитларни яратиш, тарбия фани ўқитувчининг мустақил, шахсий аҳамиятга эга касбий ривожланиш жараёнига киритилиши таълим тизимининг асосий ўзгариш механизмига айланади.

Тарбия фани ўқитувчининг энг муҳим вазифаси бу ўқувчиларни ҳар томонлама ривожлантириш ҳисобланади. Лекин фақат мослашувчанлик компетенциясини ривожлантириш компетентлигига эга ўқитувчи таълим-тарбия жараёнида ўқувчини тўлиқ ривожлантира олади.

Амалиётда ўқитувчининг касбий мослашувчанлик компетенциясини ривожлантириш жараёни зарур психологик-педагогик ёрдамсиз амалга оширилмайди, чунки тарбия фани ўқитувчи тегишли воситагаларга эга эмас ва мустақил равишда малака ошириш шарт-шароитларини ташкил эта олмайди.

Мослашувчанлик компетенциясини ривожлантириш мазмуни малака ошириш ва қайта тайёрлаш орқали билиш фаолиятини қондиришда, тарбия фани ўқитувчининг мослашувчанлик компетенциясини ривожланишини ўсиб боришида

ифодаланади. Малака оширишга оид педагогик тадқиқотларда мослашувчанлик компетенциясини ривожлантириш касбий ривожланишнинг фаол шаклларида бири сифатида эътироф этилади.

Мослашувчанлик компетенциясини ривожлантириш жараёни бошқа таълим жараёнларига нисбатан самарали ҳисобланади, чунки ўз билимлари, кашфиётлари, хатолари орқали мустақил равишда олинган билим ва тажрибаларни ривожлантириш жараёнида шахс ҳар томонлама такомиллашиб боради.

Тарбия фани ўқитувчининг мослашувчанлик компетенциясини ривожлантириш жараёни турли даражалар билан тавсифланиши мумкин:

– биринчи даража (паст мослашувчанлик компетенциясини ривожлантириш) тарбия фани ўқитувчи ўзининг касбий фаолиятига ижобий муносабатда бўлиб, ўз фаолиятидан қониқади.

Бу босқичда тарбия фани ўқитувчида мослашувчанлик компетенциясини ривожлантириш учун ички мотивацияси жуда паст даражада бўлади; у ўзини ўзи таҳлил ва ташхис қилиш ҳамда ўз касбий фаолияти ва унинг натижаларини баҳолашга эҳтиёж сезмайди; касбий вазифаларини асосан, стандартга мувофиқ амалга оширади; психологик-педагогик билимлардан шахсий ва касбий ривожланиш воситаси сифатида фойдаланмайди.

– иккинчи даража (етарли даражада мослашувчанлик компетенциясини ривожлантириш) – тарбия фани ўқитувчи томонидан ўз ўқув фаолиятининг шахсий аҳамиятини юқори баҳолаш ва мослашувчанлик компетенциясини ривожлантириш зарурлигини намоён этиш билан ажралиб туради; мақсадларни нисбатан аниқ белгилайди; мослашувчанлик фаолиятида баҳолаш қобилятини қўллайди; ўзини фаолияти ва шахсига ўзгартириш киритиш мақсадида диагностик усуллардан фойдалана олади;

– учинчи даража (юқори даражадаги мослашувчанлик компетенциясини ривожлантириш) ;

-тарбия фани ўқитувчи педагогик фаолиятни қадрият сифатида қабул қилади ва мослашувчанлик компетенциясини ривожлантириш жараёнини амалга оширади;

-тарбия фани ўқитувчи мослашувчанлик компетенциясини ривожлантиришни шахсан муҳим ва кадр-қимматга йўналтирилган муносабат сифатида тан олади ва қабул қилади;

-мослашувчанлик компетенциясини ривожлантириш муҳимлигини англайди;

-ўз ҳаётий фаолияти учун субъект позицияси доирасида мослашувчанлик компетенциясини ривожлантириш механизми ва мазмунига эга;

-мослашувчанлик компетенциясини англаш ва ўз иш тажрибаси, касбий, шахсий фазилатларини танқидий баҳолаш учун бир қатор усуллардан фойдалана олади; ўзига ва фаолиятига субъектив баҳо бера олади;

-мослашувчанлик компетенциясини ривожлантиришнинг мақсад ва вазифаларини мустақил ва оқилона шакллантира олади;

-мослашувчанлик компетенциясини рефлексиялаш асосида ўз шахсиятини ва касбий фаолиятини лойиҳалаштириштира олади;

-мослашувчанликда ижодий салоҳиятини рўёбга чиқаришга қодир.

Мослашувчанлик компетенциясини ривожлантириш жараёнида тарбия фани ўқитувчи турли хил ахборот манбаларидан фойдаланиши мумкин: адабиётни ўрганиш, телекўрсатувларни ёки видео роликларни томоша қилиш, малака ошириш курсларини ўташ, семинарлар ва конференцияларда иштирок этиш, ҳамкасблар билан тажриба алмашиш ва ҳ.к.

Ахборот технологияларининг жадал ривожланиши мослашувчанлик компетенциясини ривожлантириш шартларини ўзгартиради. Махсус алоқа дастурлари орқали онлайн равишда мулоқот қилиш, суҳбатлар, форумлар, мастер-класслар, тематик видеоконференциялар, семинарларда иштирок этиш имкониятлари билан интернет тармоғи мослашувчанлик компетенциясини ривожлантириш масалаларини ҳал қилишда тарбия фани ўқитувчиларнинг виртуал бирлашишига ёрдам беради.

Ҳар бир тарбия фани ўқитувчининг мослашувчанлик компетенциясини ривожлантириш учун ўзига хос эҳтиёжлари мавжуд, чунки улар турли омиллар таъсирида: шахс тузилиши, қизиқишлари, илмий, психологик, педагогик ва махсус тайёргарлик, умумтаълим даражаси; педагогик тажриба, ривожланиш даражаси ва бошқалар шаклланади.

Тарбия фани ўқитувчининг мослашувчанлик компетенциясини ривожлантириш самарадорлиги қуйидаги психологик ва педагогик жараёнларга боғлиқ: шахснинг мослашувчанлик компетенциясини ривожлантириш эҳтиёжи бажарилса, тарбия фани ўқитувчи ўзини баҳолай олса, мослашувчанлик коэффицентини билиши ва мослашувчанлик компетенциясини таҳлил қилиш усулларига эга бўлса, ўзгаришларга тайёр бўлса, ўз ҳаракатларини, ҳис-туйғуларини тушунишга ва фаолиятини таҳлил қилишга қаратилган, рефлексив қобилиятига эга бўлса. Умумий таълим, илмий, психологик, педагогик ва методик йўналишларни ўз ичига олган ўзини ўзи ривожлантириш дастурлари ҳам муҳим аҳамиятга эга.

1.1-расм. Тарбия фани ўқитувчининг мослашувчанлик компетенциясини ривожлантириш йўналишлари (1.1-расм):

Таълим сифатининг ошиши, тарбия фани ўқитувчилар билан билан ўзаро муносабатлар мустақамланиши, ўқув қўлланмалар, мақолалар, дарсликлар, дастурлар ярата олиши, ўқитишнинг янги шакл, методлари, маърузалар, дидактик материаллар, тестлар, методик тавсияларни ишлаб чиқиш ҳамда амалиётда қўллай олиши каби билим, малака ва кўникмалар ўқитувчининг ўзини ўзи ривожлантириш жараёни натижасида вужудга келади:

Таълим тизими ривожланишининг замонавий шароитида тарбия фани ўқитувчиларнинг узлуксиз педагогик таълимини таъминлаш зарурияти энг долзарб муаммога айланмоқда. Бу борада турли мазмундаги ва ташкилий шакллари билан ажралиб турган малака ошириш курслари оммалашиб бормоқда.

Малака ошириш тизимининг асосий афзаллиги тингловчи мутахассис тарбия фани ўқитувчиларидан малакали ёрдам олиш имконияти ҳамда ҳамкасблар ўртасида тажриба алмашиш имконияти мавжудлиги ҳисобланади.

Масофавий таълим орқали мустақил таълим олишнинг назарий масалалари муаммоси юзасидан Н.Муслимовнинг тадқиқот ишларида кўриб чиқилган.

Н.А.Муслимов ишида масофавий таълимнинг мақсадга мувофиқ моделини танлаш, ўқув материаллари тўпламини тайёрлаш, моддий-техник жиҳатдан таъминлаш, режалаштириш ва уни ташкил этиш масалалари тадқиқ этилди.

Фойдаланилагн адабиётлар

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 26 сентябрдаги “Педагог кадрларни тайёрлаш, халқ таълими ходимларини қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш тизимини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПҚ-3289-сон қарори // Халқ сўзи. – Т., 2017. – 27 сентябрь.

2. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2020 йил 6 ноябрдаги “Ўзбекистоннинг янги тараққиёт даврида таълим-тарбия ва илм-фан соҳаларини ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПФ-6108-сонли фармони.

3. Назарова Б.А. Бўлажак ўқитувчиларда креатив ёндашув асосида тадқиқотчилик лаёқатини тарбиялаш: Пед. фанл. д-ри ... Дис. – Т., 2018.

4. Бегимқулов У.Ш. Педагогик таълим жараёнларини ахборотлаштиришни ташкил этиш ва бошқариш назарияси ва амалиёти: Т., 2007.

STUDY OF ETHNOLEXICS IN UZBEK AND WORLD LINGUISTICS

Zarnigor Shoyimkulova¹

Termiz State University

KEYWORDS

Ethnolinguistics, ethnopoetics,
Sheva, ethnography, ethnic
onomastics

ABSTRACT

The article examined the processes of study of ethnolexics in Uzbek and world linguistics. In particular, the work carried out on ethnolinguistics in World linguistics, the factors of the origin of ethnolinguistics discussion qilindi. Ma the data and the studies carried out were summarized and came to scientific conclusions on ethnolexics.

2181-2675/© 2023 in XALQARO TADQIQOT LLC.

DOI: 10.5281/zenodo.7771675

This is an open access article under the Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

¹ Master of Termiz State University, Surkhandarya, Uzbekistan

O'ZBEK VA JAHON TILSHUNOSLIGIDA ETNOLEKSIKA TADQIQI

KALIT SO'ZLAR:

Etnolingvistika, etnoleksika, sheva, etnografizm, etnik onomastika

ANNOTATSIYA

Maqolada o'zbek va jahon tilshunosligida etnoleksikaning o'rganilish jarayonlari tadqiq etildi. Xususan, jahon tilshunosligida etnolingvistikaga doir amalga oshirilgan ishlar, etnolingvistikaning vujudga kelish omillari muhokama qilindi. Ma'lumotlar va amalga oshirilgan tadqiqotlar xulosa qilinib, etnoleksika bo'yicha ilmiy xulosalarga kelindi.

KIRISH. MAVZUNING DOLZARBLIGI

Xalqimizning asrlar davomida shakllangan chuqur ildizga ega turmush tarzi, urf-odatlar, rasm-rusumlari, moddiy va ma'naviy madaniyati bilan bog'liq so'z, atamalar, turli paremiologik birliklar adabiy tilimizga nisbatan dialektal birliklar sirasida saqlanib qolgan yoki mavjud bo'lgan. Bunday birliklar haqli ravishda ko'plab ijtimoiy fanlar mutaxassislari e'tiborini tortgan. Jahondagi barcha xalqlarning, etnik birliklarning turli tiplari, ularning kelib chiqishi (etnogenezi), turmush tarzi, urf-odatlar, moddiy va ma'naviy taraqqiyot darajasidan qati nazar, teng holda o'zaro tafovuti yoki umumiyli va o'xshashligini, ularning o'ziga xos xususiyatlarini o'rganuvchi maxsus fan sohasi etnografiya¹ fani lingvistika, xususan, dialektologiya bilan juda yaqin aloqada bo'lishi tabiiy holdir. Chunki biror xalqning turmushi, urf-odati, madaniyati, eng avvalo, tildagi so'zlarda, ma'lum bir hududda yashayotgan sheva, dialekt vakillarining nutqida o'z aksini topadi.

Tilning shu til egasi bo'lgan etnos madaniyatiga munosabatini, tilning funksiyalanish va rivojlanish jarayonida til bilan etnomadaniyat, etnopsixologik omillar o'rtasidagi aloqani o'rganishga ehtiyoj tufayli etnolingvistika yo'nalishi vujudga keldi. Sohaning o'rganish obyekti, predmeti, maqsadi va vazifalari xususida manbalarda quyidagicha fikrlar bildirilgan: Etnolingvistika – makrolingvistikaning til bilan xalq o'rtasidagi munosabatlarini, tilning faoliyati va taraqqiyotida lingvistik va etnik omillarning o'zaro ta'sirini o'rganuvchi bo'limi.² Birinchi Prezidentimiz I.A.Karimov ta'kidlaganidek «Tariximiz kabi, qadim madaniyatimizning yaratilishida ham unga ko'plab etnik guruhlar, el-elatlar o'z ulushini qo'shgan. Bu tabiiy hol, chunki hech qachon, hech qaerda faqat bitta millatga mansub madaniyat bo'lmaydi. Har qandayssivilizatsiya ko'pdan-ko'p xalqlar, millatlar, elatlar faoliyatining va samarali ta'sirining mahsulidir. Bir so'z bi-lan aytganda, ko'chmanchilar, bosqinchilar kelib ketaveradi, lekin xalq boqiy qoladi, uning madaniyati abadiy yashaydi»³.

Etno... (yun. ethnos — qabila, elat, xalq) — o'zlashma qo'shma so'zlarning birinchi qismi; elat, xalq va ularga oidlik ma'nolarini bildiradi (mas, etnogenez, etnografiya). ...Etnolingvistika (etno... va lingvistika) — tilshunoslikning til va til egasi bo'lgan xalq

² Ҳожиёв А. Тилшунослик терминларининг изоҳли луғати. – Тошкент: ЎзМЭ, 2002. –Б.178. 32

³ Каримов И.А. Тарихий хотирасиз келажак йўқ. Мулоқат журн.1998, – №5. –Б. 1-16.

orasidagi bog'liqlik hamda munosabatlarni, til rivoji, vazifaviy xususiyatlariga lisoniy, etnik omillarning birgalikdagi ta'sirini o'rganuvchi sohasi. Til bilan etnik xususiyatlarning o'zaro munosabati, bir-biriga ta'siri ikki tomonlama bo'ladi: etnik omillar (etnosning urf-odatlar, milliy an'analar, falsafiy, diniy qarashlari va b.)ning tip rivojiga ta'siri va, aksincha, til vazifaviy imkoniyatlarining etnos va etnik xususiyatlarning shakllanishiga ijobiy ta'siri. Etnolingvistika til va uning rivojiga turli etnik guruhlarining qanchalik hissa qo'shganini, bu jarayonda etnoslar orasidagi yaqinlik, mushtaraklik yoki ularning bir-biridan ajralish, uzoqlashish xususiyatlarini tadqiq qiladi. Tilshunoslikning etnik onomastika, areal lingvistika, lingvistik geografiya, dialektologiya, til tarixi, sotsiolingvistika, xaritashunoslik sohalar etnolingvistikadan olingan natijalar orqali o'ranilib, tadqiq etilmoqda. Etnolingvistika ayniqsa, yozuvga ega bo'lmagan xalqlarning etnografiyasini o'rganishda, ularning tillaridagi etnik xususiyatlar bilan bog'liq lisoniy materiallarni to'plash va tadqiq qilishda qo'l keladi.⁴

MAVZUGA DOIR ILMIY ADABIYOTLAR SHARHI.

Etnolingvistika mustaqil lingvistik yo'nalish sifatida XIX asrning 70-yillarida Shimoliy, keyinroq Markaziy Amerikadagi hindu qabilalarining tili, madaniyati, urf-odatlarini o'rganishning kuchayishi bilan vujudga kela boshladi. Lekin mazkur yo'nalishning ilk davrida ko'proq etnografiya masalalariga e'tibor qaratildi, faqat asrimizning 20-yillarida lingvistik tomonlama tadqiq etila boshladi. Etnolingvistikaning mustaqil yo'nalish sifatida shakllanishida Amerika tilshunosi va etnografi F.Boas va uning o'quvchilarining tadqiqotlari muhim ahamiyatga ega bo'ldi. Tilshunoslikda etnolingvistikaga oid qarashlar, ya'ni til va madaniyat, til va inson omili, til va tarix masalalari bilan dastlab Yevropa va rus tilshunoslari V.fon Gumboldt, A.Vaysgerber, L.Blumfeld, E.Sepir, Boduen de Kurtene, A.Potebnya, A.Shaxmatov, N.Xomskiy, U.Cheyf, B.Serebrennikov, L.Shcherba, Yu.Stepanov, I.Galperin, N.Karaulov, N.Jinkin, A.Leontev, J.Lakoff, T. van Deyk, A.Vejbitskaya, E.Kubryakova, E.Rosh, V.Belyanin, V.Demyankov, V.Maslova, T.Dridze, K.Sedov, o'zbek tilshunoslari A.Nurmonov, N.Mahmudov, E.Begmatov, S.Mo'minov, Sh.Safarovlar tadqiq ishlarini olib borishdi.

XX asrning oxiri-XXI asr boshlarida Amerika tilshunoslari D.Xayms o'z asarlari⁵ orqali etnografiya va tilshunoslikning o'zaro aloqalarini o'rgandi. Tilshunos olimning bu qarashlari Buyuk Britaniyada etnolingvistikaning rivojlanishida muhim ahamiyatga ega bo'ldi. Natijada P.Atkinson, R.Bauman, J.Gampers, Barton, Hamilton, Japp, Rempton, Roberts, Martin-Jonas, Bernstein, Saksona va boshqa ko'plab olimlar etnografik lingvistika hamda unga o'zaro aloqada bo'lgan sohalar bo'yicha ilmiy o'rganishlar olib borishdi. Madaniyat, xalq tafakkuri, uning olamni idrok etishidagi o'ziga xos jihatlarning tilda aks etishini o'rganish etnolingvistikaning asosiy maqsadidir⁶. Etnolingvistikaning yuzaga kelishi haqida fikr

⁴ Ўзбекистон Миллий Энциклопедияси. 10-жилд. Шарқ – Қизилқум. – Тошкент: ЎЗМЭ, 2005. –Б.285.

⁵ Hymes, D. Language in education: Ethnolinguistic essays. Washington, 1980. DC: Center for Applied Linguistics; Hymes, D. Ethnography, Linguistics, Narrative Inequality. 1996; Hymes, D. "In vain I tried to tell you": Essays in Native American ethnopoetics. Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 1981; Hymes (eds) Directions in Sociolinguistics: The Ethnography of Communication.

⁶ Сабитова З.К. Лингвокультурология: учебник. – М.: Флинта: Наука, 2013. – С. 10.

bildirilganda, deyarli barcha tadqiqotchilar bu nazariyaning ildizi V.fon Gumboldtga borib taqalishini ta'kidlaydilar va bu ta'limot Amerika olimlarigacha davom etib boradi⁷. Tilshunoslikda bu sohaning shakllanishida F.Boas, E.Sepir, B.L.Uorf, G.Brutyman, A.Vejbitskaya, D.Xaymz kabi tilshunoslarning qarashlari muhim rol o'ynaganligi ta'kidlanadi⁸. Etnolingvistika sohasida jiddiy tadqiqotlar yaratgan V.A.Maslova ushbu sohaning rivojini 3 qismga bo'ladi: 1) fan shakllanishiga turtki bo'lgan dastlabki tadqiqotlarning yaratilishi (V.fon Gumboldt, E.Benvenist, L.Vaysgerber, A.A.Potebnya, E.Sepir kabi tilshunoslarning ishlari); 2) etnolingvistikaning alohida soha sifatida ajratilishi; 3) etnolingvistikaning rivojlanish bosqichi⁹. G.Slishkinning fikriga ko'ra, "Etnolingvistika inson omiliga, aniqrog'i, insondagi tarixiy madaniyat omiliga yo'naltirilgan. Etnolingvistika markazining xalq o'tmishi va madaniyati fenomenidan iborat bo'lishi inson haqidagi fanning antropologik paradigmaga tegishli hodisa ekanligidan dalolat beradi"¹⁰. Etnolingvistikaning o'rganish obyekti haqidagi fikrlar borasida bir to'xtamga kelingan bo'lsa-da, ayrim munozarali qarashlar ham yo'q emas. Masalan, V.Teliyaning qayd etishiga ko'ra, etnolingvistika til va madaniyatning faqat sinxron aloqasini o'rganib, tadqiq qiladi. V.Maslova esa bu soha tilni ham sinxron, ham diaxron jihatdan o'rganadi, deb fikr bildiradi. Shuningdek, V.Teliya etnolingvistika obyekti umuminsoniy xarakterga ega bo'lishini ta'kidlasa, V.Maslova muayyan xalq yoki qardosh xalqlar tilining lingvokulturologik xususiyatlari alohida o'rganilishi lozim ekanligini ta'kidlaydi¹¹.

MUHOKAMALAR.

Hozirgi paytda etnolingvistika jahon, xususan, rus tilshunosligida eng rivojlangan yo'nalishlardan biri bo'lib, bu borada bir qancha o'quv qo'llanmalar borki, ular etnolingvistika rivoji uchun muhim ahamiyatga ega bo'ldi. Tilshunoslarning e'tirof etishicha, ularning orasida eng mashhuri V.Maslova tomonidan yaratilgan o'quv qo'llanma hisoblanadi¹². Ushbu o'quv qo'llanmada etnolingvistika lingvokulturologiya bilan birgalikda tadqiq etiladi. Muayyan til birligini lingvokulturologik tahlil qilish namunalari ko'rsatilgan¹³. Lingvokulturologik tadqiqotlarda, asosan, quyidagi masalalar tadqiq etilganini ko'rish mumkin: 1) muayyan nutqiy janrning lingvokulturologik xususiyatlari. Bunda ko'pincha miflar, xalq og'zaki ijodiga xos janrlar tili tahlil etilgan; 2) muayyan uslubda yozilgan asarda lingvokulturologik konsept ifodalanishi tadqiqi. Bunda, asosan, badiiy-nasriy asarlar tili tahlil etilgan; 3) qiyosiy aspektdagi ishlar. Bunda, asosan, rus tilidagi lingvomadaniy

⁷ Қаранг: Нурмонов А. Оврупода умумий ва қиёсий тилшуносликнинг майдонга келиши // Нурмонов А. Танланган асарлар. 3 жилдли. 2-жилд. – Тошкент: Академнашр, 2012. – Б. 23-40; Маҳмудов Н. Тилнинг мукамал тадқиқи йўлларини излаб... // Ўзбек тили ва адабиёти. – Тошкент, 2012. – 5-сон. – Б. 3-16.

⁸ Қаранг: Маслова В.В. Лингвокультуроология в система гуманитарного знания / Критика и семиотика. Вып. 4. – 2004. – С. 238-243; Маҳмудов Н. Кўрсатилган мақола. – Б. 3-16.

⁹ Маслова В.А. Лингвокультуроология: Учебное пособие. – М.: Academia, 2001. – 208 с.

¹⁰ Слышкин Г.Г. От текста к символу: лингвокультурные концепты прецедентных текстов в сознании дискурса. – М.: Academia, 2000. – С. 128.

¹¹ Бу ҳақда қаранг: Пименова М.В., Кондратьева О.Н. Концептуальные исследования. Введение: Учебное пособие. – М.: Флинта, 2011. – 176 с.

¹² Маслова В.А. Лингвокультуроология: Учебное пособие. – М.: Академия, 2001. – 208 с.

¹³ Маслова В.А. Кўрсатилган ўқув қўлланма.

birliklar ingliz, nemis, fransuz tillari bilan qiyoslangan; 4) etnolingvistikaning pedagogika fani bilan bog'liq jihatlarini. Bunda talabalarda lingvokulturologik birliklarni aniqlash va tahlil etish malakasini hosil qilish asosiy maqsad qilib olingan.

Etnolingvistika A.Hojievning «Tilshunoslik terminlarining izohli lug'ati» kitobida shunday ta'rif beriladi: «ETNOLINGVISTIKA. Makrolingvistikaning til bilan xalq o'rtasidagi munosabatlarni, tilning faoliyati va taraqqiyotida lingvistik va etnik omillarning o'zaro ta'sirini o'rganuvchi bo'limi.»¹⁴

Etnolingvistikada xalq hayoti bilan bog'liq urf-odat, marosim va rasm-rusbcng atamalarini M.S.Yangelova singari bir-biriga ma'nodosh, sinonim deb e'tirof etish bir qancha xatoliklarni keltirib chiqaradi. Negaki, bu atamalar mohiyatan xalq moddiy va ma'naviy, madaniy hayoti bilan bog'liq hodisalarga nisbatan ishlatilsa-da, bir-biridan buni qanday tarzda, qay usulda va qancha miqdorda ifodalab kelishiga ko'ra farqlarini inkor qilish birmuncha qiyin. Etnografik leksikani: a) moddiy-madaniy terminlar guruhi; b) ma'naviy-madaniy terminlar guruhi ko'rinishida ikkita leksik-semantik guruhga ajratsak maqsadga muvofiq. Etnografizmlar ob'ektiv reallikdagi muayyan voqea-hodisani nomlash barobarida unga nisbatan modal munosabatlarni ifodalagan.

O'zbek tilining etnografik leksikasi mintaqaviy asosda to'la tadqiq qilinmagan bo'lib, bu holat biz o'rganayotgan hudud shevalariga ham taalluqli. Ushbu muammoni to'la tadqiq etish xalq hamda til tarixining haligacha mavhum ayrim jihatlarini ochishga yordam beradi. Mazkur hududda ham turli millat vakillari yashaganligi sabab ularning tillarida o'ziga xos nomushtarak tomonlar mavjud bo'lib, bu ularning etnografik leksikasida ham ko'zga tashlanadi.

Etnolog olimlarning qayd etishicha, kishilar doimiy ravishda o'zligini anglashga, an'anaviy turmush tarsi, urf-odat va ma'naviyatini tushunib olishga ehtiyoj sezgan. Bu ehtiyoj natijasida turli sohalar, fanlar vujudga kelgan.¹⁵

Maxmud Qoshg'ariyning "Devonu lug'atit turk" asari X1 asr turkiy xalqlari tillarining fonetik, morfologik va leksik-semantik, uslubiy xususiyatlari mujassam, undan hozirgi turkiy xalqlarning har biri o'z tili va dialektlarining shakllanishi, takomillashish, taraqqiy etish bosqichlari, etnogenizi, davlatchilik tarixi, urf-odatlarini, ovchilik, baliqchilik, chorvachilik, boy dehqonchilik va savdo-sotiq madaniyati, keyinchalik esa ota-bobolarimiz konlarda ishlagan, mis, temir eritish, metallardan turli-tuman harbiy qurollarni yasash, kemachilik, to'quvchilik, binokorlik, shuningdek, aksariyat hollarda moddiy madaniyat (kiyim-kechak, poyafzal, bosh kiyimlar, uy-joy, ro'zor anjomlari, asbob-uskanalar, bezak, qurol-aslaha, xo'jalik anjomlari, muzika asboblari), etnonim va toponimlar, qabilaviy bo'linishlar, qarindoshlik va quda-andachilik terminlari, unvonlar, oziq-ovqat nomlari, oy hamda hafta kunlarining nomlanishi, bolalar o'yinlariga tegishli ma'lumotlarni beruvchi yagona ensiklopedik manbadir.

¹⁴ Хожиев А. Тилшунослик терминларининг изоҳли луғати. – Тошкент: ЎЗМЭ, 2002. –Б.178.

¹⁵ Jabborov.I.Jahon etnologiyasi asoslari.-Toshkent.Yangi asr avlodi,2005.-B.6

XULOSA.

Ma'lumki, o'zbeklar jahondagi eng qadimiy madaniy an'analarga ega bo'lgan xalqlardan biridir. Xalqimiz tomonidan asrlar mobaynida yaratilib, sayqal berilgan modsiy va ma'naviy madaniyat durdonalarining ildizlari juda olis zamonlarga borib taqaladi. Badiiy salohiyati g'oyat yuksakligi tufayli, juda qadim zamonlardanoq xalq og'zaki badiiy ijodiyotining bebaho namunalarini yaratgan xalqimiz nafaqat O'rta Osiyo, balki Sharq xalqlari madaniyati rivojida muhim rol o'ynagan folklor an'analari hamda marosimiy qadriyatlarning ham ijodkori hisoblanadi. Ajdodlarimiz o'z ota-bobolari tomonidan yaratilgan bebaho milliy folklor an'alarini o'z badiiy tafakkuri mahsuli bilan boyitib, yanada rivojlantirganligi uchun ham o'zbek xalqining milliy an'analari avloddan-avlodga o'tib, takomillashib kelmoqsa. Zero, ajdodlarimiz badiiy tafakkurining sarchashmaga monand qadim ildizlari shu qadar olis zamonlarga borib taqaladiki, ming yillar mobaynida xalq diliga jo bo'lib, so'zga chechan ijrochilar tilidan tushmay, boyib, to'lishib kelgan folklor asarlari milliy qadriyatlarimiz sarchashmasi sanaladi. Bu tafakkur mo'jizalari xalqimiz ma'naviyatini shakllantirish va muttasil rivojlantirib kelganligi uchun ham qadrlidir.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

- 1.Хожиев А. Тилшунослик терминларининг изоҳли луғати. – Тошкент: ЎЗМЭ, 2002. –Б.178. 32
- 2.Каримов И.А. Тарихий хотирасиз келажак йўқ. Мулоқат журн.1998, – №5. –Б. 1-16.
- 3.Ўзбекистон Миллий Энциклопедияси. 10-жилд. Шарқ – Қизилқум. – Тошкент: ЎЗМЭ, 2005. –Б.285.
- 4.Сабитова З.К. Лингвокультурология: учебник. – М.: Флинта: Наука, 2013. – С. 10.
- 5.Нурмонов А. Оврупода умумий ва қиёсий тилшуносликнинг майдонга келиши // Нурмонов А. Танланган асарлар. 3 жилдли. 2-жилд. – Тошкент: Академнашр, 2012. – Б. 23-40;
6. Маҳмудов Н. Тилнинг мукамал тадқиқи йўллари излаб... // Ўзбек тили ва адабиёти. – Тошкент, 2012. – 5-сон. – Б. 3-16.
- 7.Маслова В.В. Лингвокультурология в система гуманитарного знания / Критика и семиотика. Вып. 4. – 2004. – С. 238-243; Маҳмудов Н. Кўрсатилган мақола. – Б. 3-16.
- 8.Маслова В.А. Лингвокультурология: Учебное пособие. – М.: Academia, 2001. – 208 с.
- 9.Слышкин Г.Г. От текста к символу: лингвокультурные концепты прецедентных текстов в сознании дискурса. – М.: Academia, 2000. – С. 128.
- 10.Хожиев А. Тилшунослик терминларининг изоҳли луғати. – Тошкент: ЎЗМЭ, 2002. –Б.178.
- 11.Jabborov.I.Jahon etnologiyasi asoslari.-Toshkent.Yangi asr avlodi,2005.-B.6

STABILIZATION PROCESSES OF CERAMIC MATERIALS BASED ON LOCAL RAW MATERIALS PROCESSED IN A SOLAR DEVICE

A.I. Mustafoev¹

M.O. Mustafoeva²

B.G. Kodirov³

F. Rakhmanova⁴

Jizzakh branch of the National University of Uzbekistan, Samarkand State Medical University

KEYWORDS

Serpentine, amesite, thermal decomposition, X-ray, mixture

ABSTRACT

This paper describes the composition and properties of heat-resistant ceramic materials based on a large solar array and based on recycled local raw materials. It presents a microanalysis of a sample of serpentine mixture in the initial state and after 672 hours of mixing, and an optical scanning electron microscopy study, showing the composition, thermal decomposition, X-ray of the serpentine mineral.

2181-2675/© 2023 in XALQARO TADQIQOT LLC.

DOI: 10.5281/zenodo.7783008

This is an open access article under the Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

¹ Jizzakh branch of the National University of Uzbekistan, Jizzakh, Uzbekistan (mustafoevakmal@gmail.com)

² Jizzakh branch of the National University of Uzbekistan, Jizzakh, Uzbekistan

³ Samarkand State Medical University, Samarkand, Uzbekistan

⁴ Samarkand State Medical University, Samarkand, Uzbekistan

ҚУЁШ ҚУРИЛМАСИДА ҚАЙТА ИШЛАНГАН МАҲАЛЛИЙ ХОМ-АШЁЛАРГА АСОСЛАНГАН КЕРАМИК МАТЕРИАЛЛАРНИНГ БАРҚАРОРЛАШТИРИШ ЖАРАЁНЛАРИ

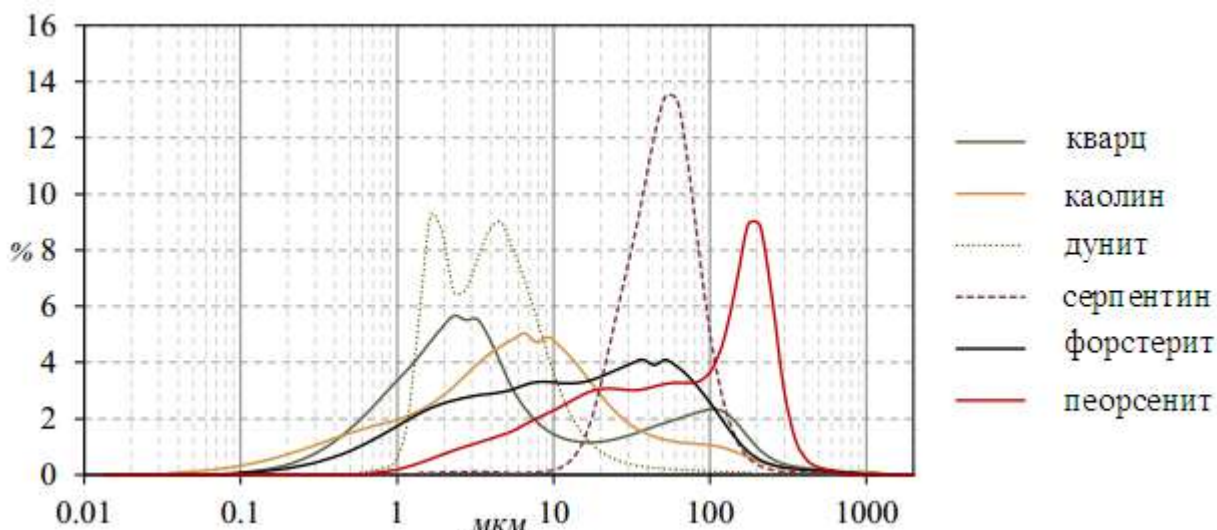
KALIT SO‘ZLAR:

Серпентин, амезит, термик парчаланиш, рентгенограмма, аралашма

ANNOTATSIYA

Ушбу мақолада катта қуёш қурилмаси асосида яратилган ҳамда қайта ишланган маҳаллий хом-ашёларга асосланган иссиқликка чидамли керамик материаллар таркиби ва хусусияти ёритилган. Бунда Серпентин минералидаги мавжуд моддаларнинг таркиби, термик парчаланиши, рентгенограммаси кўрсатилган ҳолда, бошланғич ҳолатда ва 672 соат аралаштирилгандан сўнг серпентин аралашмасининг намунаси ҳамда оптик сканер қилувчи электрон микроскопия тадқиқоти микроанализи келтирилган.

Серпентин минералларининг заррачалар катталиги, Malvern Masterizer 2000 анализаторидаги ISO 24235 халқаро стандартларига мувофиқ, лазер дифракцияси билан нурланганда суяқ муҳитда тарқалган чанг зарралари билан тарқаладиган ёруғлик интенсивлигини аниқлаш орқали аниқланди. Заррачалар катталигини тақсимланиши 1 – расмда келтирилган. Бундан ташқари намунанинг ўртача қиймати таъсирини сифатли баҳолаш учун n – икки, уч ва беш компонентли аралашмалар минералларидан иборат бўлган. Аралашманинг ўртача синиш индекси аралашмадаги минералларнинг ҳажм фракцияларига қараб ҳисоблаб чиқилган. Аралашмаларнинг хусусиятлари 1-жадвалда келтирилган. Аралашмалардаги заррачалар ҳажми жадвалининг назарий ҳисоб-китоблари серпентин минераллар бўйича олинган тақсимот ва уларнинг аралашмада қатнашиш ҳажмига асосланиб тузилган. Миқдорий баҳолаш учун икки компонентли магний оксиди ва кремний оксиди аралашмалари аралашманинг нисбати билан 1:9 дан 9:1 гача тайёрланди, шунда ҳар бир минерал учун унинг аралашмадаги улуши мос равишда 10 дан 90 гача ва 90% дан 10% гача ўзгарган.

1-расм. Соф минералларда заррачалар катталигининг тарқалиши.

1-жадвал.

Ўрганилаётган минерал аралашмаларнинг хусусиятлари

Аралашманинг сони	Минераллар	Ҳажм фракцияси
1.	серпентин	0.36
	дунит	0.24
	пеорсенит	0.22
	кварц	0.06
	каолин	0.04
	форстерит	0.08

Серпентинни табиий ҳолатдаги кўриниши 2 – расмда келтирилган. Серпентин кукунини 60 микронли элакдан ўтказилиб, рентген фазаси таҳлил қилинди (РФТ). Бунда кукун усули билан дастлабки чанг буюмлари ва аралаштирилган композит материаллар ишлатилган. Текширув никел (Ni) фильтридан фойдаланган ҳолда CuK α нурланишида, 2 $^\circ$ /мин айланиш тезлигида $2\theta = 5^\circ - 70^\circ$ бурчаклар оралиғида амалга оширилди. РФТ таркибидаги бирикмаларни аниқлаш учун Crystallographica Search Match дастурий тўплами ва JCPDS файл шкафи ишлатилган 3-расм.

700 $^\circ$ C гача жараён паст ҳароратга ишора қилади. Серпентинни термик парчаланиши (сувсизланиши), рентген маълумотлари бўйича 700 $^\circ$ C да тугайди. 35% дан 70% гача магний оксиди аралашмасидаги таркибий қисмлар, магний хлорид 5% дан 25% гача ва сув 20% дан 40% гача. Магний хлорид эритмасининг оқим тезлиги 36% дан кам бўлганда, магний хлорид таркибининг ҳар икки йўналишда ўзгариши

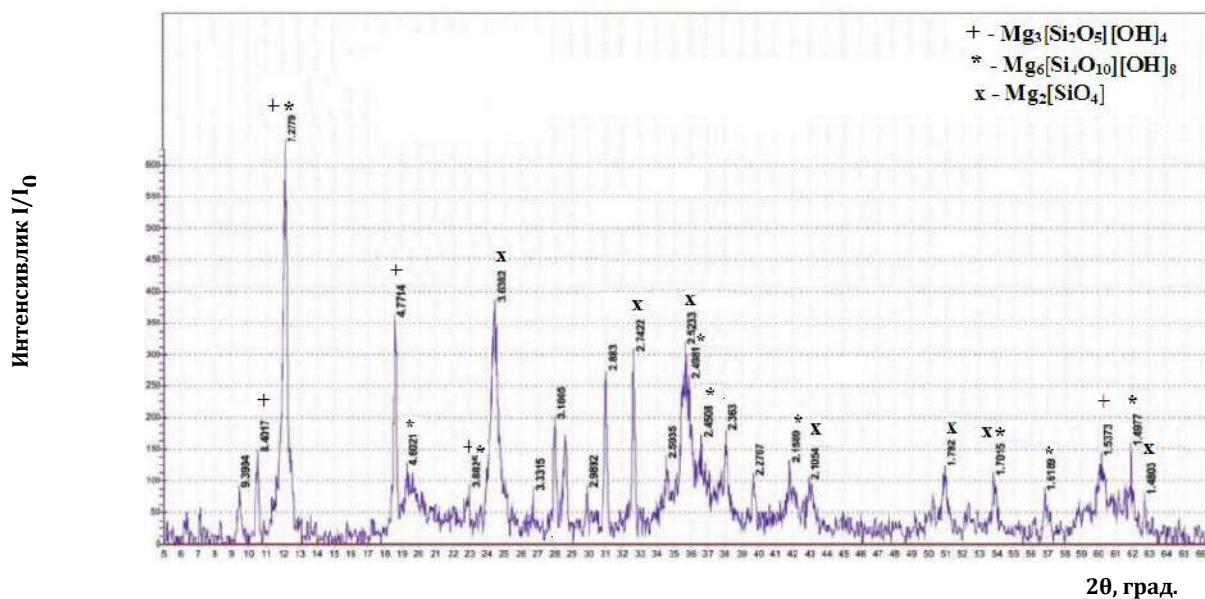
намунанинг механик кучини пасайтирганлигини кўриш мумкин. Эритма миқдорининг кўпайиши билан магний хлориднинг юқори концентрацияси 58% дан юқори бўлса, механик қувват 80 кг / см² га кўтарилади. Магний хлориднинг кўпайиши натижасида ҳосил бўлган ҳажмнинг ўзгарувчанлигига эътибор қаратиб, оптималлашган нисбат деб аташ мумкин.

Серпентиндаги буғланган сувнинг умумий миқдори ва газсимон фазани тавсифловчи оташдаги йуқотиш 13,45%. 110⁰С дан 810⁰С даражагача серпентинни босқичма-босқич сувсизланишини кўрсатади. Сувсизланиш тугаганидан кейин форстеритнинг кристалланиши 800⁰С дан 870⁰С гача бўлган ҳарорат оралиғида содир бўлади. 834⁰С даражада экзотермик таъсир кузатилади, бу чўққи форстеритнинг кристалланишига тўғри келади 2MgOSiO₂.

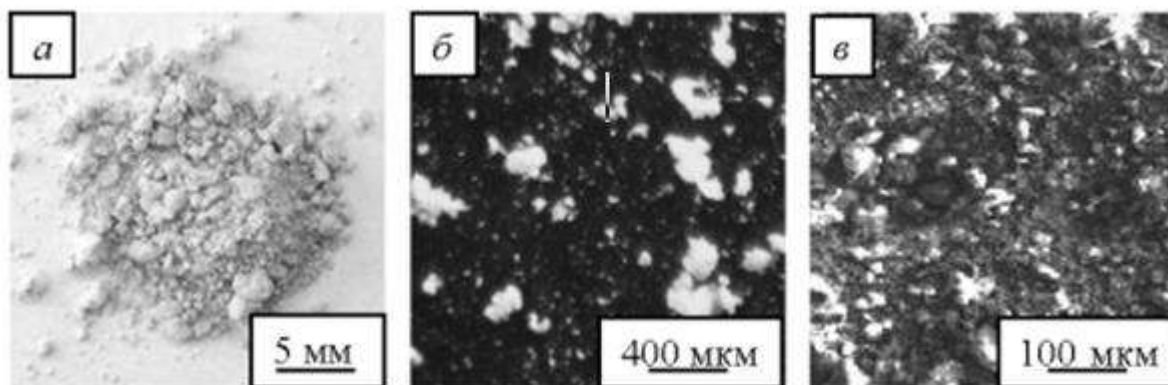
Серпентинни Микроскопик ва металлографик тадқиқотлари: Quanta 200 микроскопида сканер қилувчи электрон микроскопия (СЭМ) тадқиқоти, EDAX рентген микроспектрал анализатори ёрдамида маҳаллий кимёвий микроанализ ўтказилди 4 – 5 - расмлар.

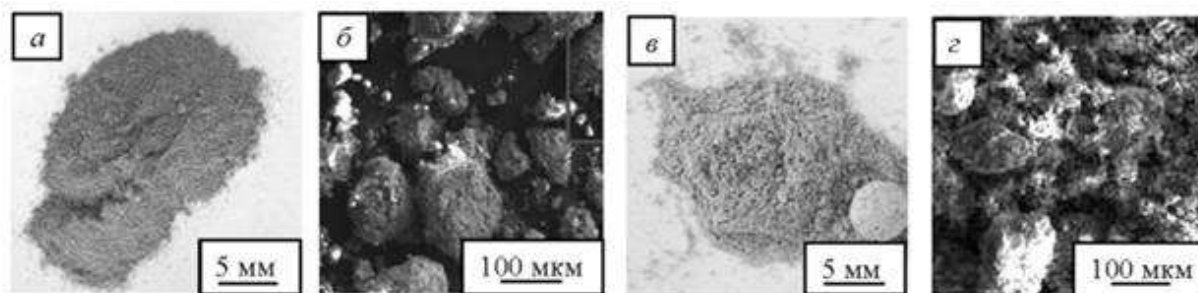
2-расм. Кумушкон серпентиннинг табиий кўриниши.

3-расм. Кумушкон серпентин кукунининг рентгенограммаси.

4-расм. Серпентин кукуни, кукуннинг оптик (а,б) ва СЭМ-таъсири (в)

5-расм. Бошланғич ҳолатда (а, б) ва 672 соат аралаштирилгандан сўнг темир кукуни ва серпентин аралашмасининг намунаси (б, г) ва оптик СЭМ – (а,в)

Серпентин кукуни 4а - расмда кўрсатилган. У ўзига хос кулранг-яшил ранга эга ва ҳажми 50 мкм гача бўлган ёпиштирувчи заррачаларнинг агломератларидан ва микрон ўлчамдаги зарралардан иборат бўлиб, улар энг яхши спирал шаклидаги толалар ва серпентин плиталарининг қисмлари ҳисобланади 4б – расм. агломератлар – бу 10 микрон катталиқдаги зарралар тўплами 4в – расм.

672 соат аралаштирилгандан сўнг, дастлабки аралашма (5а - расм) гранулалар

аралашмасига айланади (5б - расм). СЭМ шуни кўрсатдики, гранулалар серпентин заррачалари билан ўралган темир заррачаларидан иборат (5в - расм). Бу энергия дисперсияли таҳлил натижаларига таъсир қилади. Спектрлар қуйма қатламнинг юпқа сирт қатлаmidан олинганлиги сабабли, спектрограмдаги темир фракцияси камаяди.

Намуналарнинг тузилишини таҳлил қилиш учун намунанинг кесишган қисми ёки унинг майдони 1 см² гача бўлган қисми устида абразив қисмлар қилинган. Сараланган участкаларни абразив материали сифатида, олмос абразив материаллар ишлатилган. Намуналарни металлографик тадқиқоти MEJI -7200 оптик микроскопда ёритилган нурни 1000* тагача ошириш билан ўтказилган. Доналарнинг ўртача ҳажми Thixomet дастуридан фойдаланиб аниқланган.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати.

1. Каримов А. А., Мустафоев А. И. Технология керамики для материалов электронной промышленности: монография //Ташкент: Типография ТИИИМСХ.– 2020. – 2020.

2. Mustafoyev A. Технология керамики для материалов электронной промышленности //Scienceweb academic papers collection. – 2020.

3. Мустафоев А. И. и др. Влияние нагрева на фазовые превращения в геомодификаторе трения на основе слоистого серпентина //AGRO ILM» журналы. – Т. 4. – С. 97-99.

4. Каманов Б. М., Маматкосимов М. А., Мустафоев А. И. Юкори хароратга чидамли оловбардош плитани ишлаб чиқариш //Irrigatsiya va melioratsiya" jumali. – 2019. – Т. 4. – С. 18.

5. Suvanov L. et al. Study of the technological possibilities of the large sole furnace in localization of imported electric heaters //AIP Conference Proceedings. – AIP Publishing LLC, 2022. – Т. 2432. – №. 1. – С. 020017.

6. Sapaev J. et al. Development of automated water detection device //AIP Conference Proceedings. – AIP Publishing LLC, 2022. – Т. 2432. – №. 1. – С. 020018.

7. Мустафоев А. Маҳаллий хом-ашёларга асосланган юкори иссиқликка чидамли керамик плиталар //Современные инновационные исследования актуальные проблемы и развитие тенденции: решения и перспективы. – 2022. – Т. 1. – №. 1. – С. 378-380.

8. Мустафоев А. Юкори иссиқликка чидамли керамик плиталар учун оловбардош материаллар //Современные инновационные исследования актуальные проблемы и развитие тенденции: решения и перспективы. – 2022. – Т. 1. – №. 1. – С. 380-382.

9. Isaqulovich M. A. RAQAMLI IQTISODIYOT SHAROITIDA 17000C HARORATDA ISHLAYDIGAN TERMOSTATLANGAN ELEKTR PECHINI ISHLAB CHIQRISH //International Journal of Contemporary Scientific and Technical Research. – 2022. – С. 389-391.

10. ISHLANGAN I. M. A. Q. Q. MAHALLIY XOM-ASHYOLAR ASOSIDA TAYYORLANGAN KERAMIK PLITANING TEXNIK-IQTISODIY KO 'RSATKICHLARI //International Journal of Contemporary Scientific and Technical Research. – 2022. – С. 404-406.
11. Akmal B. M. et al. MANUFACTURE OF HIGH-TEMPERATURE ELECTRIC HEATERS BASED ON THE SOLAR ENERGY //Журнал иностранных языков и лингвистики. – 2022. – Т. 6. – №. 6. – С. 269-286.
12. Мустафоев А. И. и др. ИЗГОТОВЛЕНИЕ ЭЛЕКТРОНАГРЕВАТЕЛЕЙ С ИСПОЛЬЗОВАНИЕМ БОЛЬШОЙ СОЛНЕЧНОЙ ПЕЧИ //SCHOLAR. – 2023. – Т. 1. – №. 2. – С. 167-171.
13. Мустафоев А. И. и др. КУМУШКОН СЕРПЕНТИНИНИНГ КАТТА ҚУЁШ ПЕЧИГА АСОСЛАНГАН ТАДҚИҚОТЛАРИ //SCHOLAR. – 2023. – Т. 1. – №. 3. – С. 98-103.
14. Мустафоев А. И. и др. ҚУЁШ ҚУРИЛМАСИДА ҚАЙТА ИШЛАНГАН МАҲАЛЛИЙ ХОМ-АШЁЛАР АСОСИДА ТАЙЁРЛАНГАН KERAMIK PLITANING HOSSALARI //SCHOLAR. – 2023. – Т. 1. – №. 4. – С. 56-61.
15. Mustafoev A. I. et al. QUYOSH QURILMASIDA TAYYORLANGAN KERAMIK PLITANING TEXNIK-IQTISODIY KO 'RSATKICHLARI //SCHOLAR. – 2023. – Т. 1. – №. 4. – С. 51-55.
16. Мустафоев А. И. и др. ПОДГОТОВКА МАТЕРИАЛА С ИСПОЛЬЗОВАНИЕМ СЕРПЕНТИНА НА ОСНОВЕ БОЛЬШОЙ СОЛНЕЧНОЙ ПЕЧИ //Innovative Development in Educational Activities. – 2023. – Т. 2. – №. 4. – С. 67-73.
17. Мустафоев А. Informatika fanini o'qitishda masofaviy ta'lim tizimidan foydalanishning qulayliklari //Современные инновационные исследования актуальные проблемы и развитие тенденции: решения и перспективы. – 2022. – Т. 1. – №. 1. – С. 191-193.
18. Мустафоев А. И. и др. КАТТА ҚУЁШ ҚУРИЛМАСИНИНГ ТЕХНОЛОГИК ИМКОНИЯТЛАРИ //Innovative Development in Educational Activities. – 2023. – Т. 2. – №. 5. – С. 428-435.
19. Mustafoev A. I. et al. ENHANCING CHARACTERISTICS OF A CERAMIC PRODUCT FROM LOCAL RAW MATERIALS PRODUCED ON THE BASIS OF A LARGE SOLAR DEVICE IN A NON-CONVENTIONAL MODE //Journal of Academic Research and Trends in Educational Sciences. – 2023. – Т. 2. – №. 1. – С. 202-210.
20. Abduganiyev A., Mustafoeva M. Educational resources based on virtual reality //Academic research in educational sciences. – 2021. – Т. 2. – №. 4. – С. 2035-2042.
21. Мустафоева М. Talabalarni induvidual ta 'lim trayektoriyasi orqali oqitishning samaradorligi //Современные инновационные исследования актуальные проблемы и развитие тенденции: решения и перспективы. – 2022. – Т. 1. – №. 1. – С. 88-90.
22. Мустафоева М. Induvidual ta 'lim trayektoriyasi-talabaning ta 'lim sohasidagi shaxsiy imkoniyatlarini amalga oshirishning induvidual yonalishi //Современные

инновационные исследования актуальные проблемы и развитие тенденции: решения и перспективы. – 2022. – Т. 1. – №. 1. – С. 87-88.

23. Oltinbekovna M. M. PSYCHOLOGICAL APPROACH TO TEACHING A FUTURE PHYSICS TEACHER //Journal of Academic Research and Trends in Educational Sciences. – 2022. – Т. 1. – №. 5. – С. 86-92.

24. Oltinbekovna M. M. KOMPETENSIYAGA ASOSLANGAN TA'LIM: NAZARIYA VA AMALIYOT MUAMMOLARI //International Journal of Contemporary Scientific and Technical Research. – 2022. – С. 622-625.

25. Suvanova L. S. et al. Studying the technological possibilities of the large sun face in the localization of imported jewelry stones //AIP Conference Proceedings. – AIP Publishing LLC, 2022. – Т. 2432. – №. 1. – С. 020016.

26. Муратов И. М. и др. СУПЕРОКСИДНЫЙ КАТАЛИЗ МЕТАЛЛОКОМПЛЕКСАМИ ПОРФИРИНОВ И ФТАЛОЦИАНИНОВ //Universum: химия и биология. – 2022. – №. 6-2 (96). – С. 41-44.

27. Мукумов И. У. и др. Распространение рода Шренкия во флоре Узбекистана //Вестник современных исследований. – 2019. – №. 5.2. – С. 25-27.

28. Рахманова, Ф. Э., & Холмуродова, Д. К. (2022). ПРИМЕНЕНИЕ ОКСИДА АЗОТА ДЛЯ АНТИМИКРОБНЫХ, РАНОЗАЖИВЛЯЮЩИХ КОЖНЫХ ЛЕЧЕБНЫХ МАЗЕЙ. In INTERNATIONAL SCIENTIFIC REVIEW OF THE PROBLEMS OF NATURAL SCIENCES AND MEDICINE (pp. 8-20).

29. Холмуродова Д. К., Рахманова Ф. Э. ОКСИД АЗОТА В КАЧЕСТВЕ РАНОЗАЖИВЛЯЮЩИХ КОЖНЫХ ЛЕЧЕБНЫХ ПРЕПАРАТОВ //Биотехнология и биомедицинская инженерия. – 2022. – С. 164-168.

30. Mamadiyarova H., Yusupova S., Raxmanova F. ABOUT STUDY OF THE PROCESS OF PRODUCING DEFOLIANT BASED ON SODIUM CHLORATE AND AMINOGUANIDINE PHOSPHATE //InterConf. – 2021. – С. 430-436.

TECHNOLOGICAL FEATURES OF THE SELECTION OF LOCAL RAW MATERIALS TO BE PREPARED ON THE BASIS OF A LARGE SOLAR DEVICE

A.I. Mustafoev¹

M.O. Mustafoeva²

B.G. Kodirov³

F. Rakhmanova⁴

Jizzakh branch of the National University of Uzbekistan, Samarkand State Medical University

KEYWORDS

Incarnate solar rays, large solar furnace, serpentine, amesite, thermal decomposition

ABSTRACT

This article highlights the features of selecting local raw materials for obtaining heat-resistant ceramic tiles made on the basis of a large solar furnace. A technical description of the substances contained in the amesite mineral of the serpentine in the Kumushkon mountains of the Tashkent region is presented.

2181-2675/© 2023 in XALQARO TADQIQOT LLC.

DOI: 10.5281/zenodo.7783028

This is an open access article under the Attribution 4.0 International(CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

¹ Jizzakh branch of the National University of Uzbekistan, Jizzakh, Uzbekistan (mustafoevakmal@gmail.com)

² Jizzakh branch of the National University of Uzbekistan, Jizzakh, Uzbekistan

³ Samarkand State Medical University, Samarkand, Uzbekistan

⁴ Samarkand State Medical University, Samarkand, Uzbekistan

КАТТА ҚУЁШ ҚУРИЛМАСИ АСОСИДА ТАЙЁРЛАНАДИГАН МАҲАЛЛИЙ ХОМ-АШЁЛАРНИ ТАНЛАБ ОЛИШНИНГ ТЕХНОЛОГИК ХУСУСИЯТЛАРИ

KALIT SO'ZLAR:

Мужассамлашган қуёш
нурлари, катта қуёш печи,
серпентин, амезит, термик
парчаланиш

ANNOTATSIYA

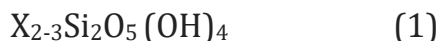
Ушбу мақолада катта қуёш печи асосида тайёрланадиган
иссиқликка чидамли керамик плиталар олиш учун
маҳаллий хом-ашёларни танлаб олишнинг хусусиятлари
ёритилган. Тошкент вилоятининг Кумушкон тоғларида
мавжуд серпентиннинг амезит тури минерали таркибидаги
моддаларнинг техник тавсифи келтирилган.

Маҳаллий ҳом-ашёларга асосланган керамик материаллардан серпентин
танлаб олиниб, унинг таркибидаги минералларнинг кристалл структуралари
ўрганиб чиқилди. Серпентиннинг таркибида MgO — 43,0%; H_2O — 18,9%; SiO_2 —
44,1% минераллар мавжуд. Серпентин минерали таркибидаги моддаларнинг
кристалл структураси 1-расмда, техник тавсифи 1 - жадвалда келтирилган.

Серпентин. Серпентин конлари Урал, Сибир, Қозоғистон, Шимолий Кавказ,
Янги Зеландия, Ҳиндистон, Кубу, Италия, Мўғилистон, Афғонистон, Тошкент
вилоятининг Кумушкон тоғларида мавжуд.

Серпентинлар зич масса шаклида бўлади, улар кристалл ҳосил қилмайди.
Баъзан улар баргли ёки толали тузилишга эга (хризотил асбест). Бир хил рангдаги ва
оч рангли кўпинча шаффоф зич серпентин асл серпентин деб номланади ва бу безак
тош сифатида ишлатилади. Яшил сарғиш рангдан тўқ яшилгача ранг бериши, илон
терисига ўхшашлиги унга серпентин деб ном беради. Улар ультрабазитларнинг нураш
қобиғида ҳосил бўлади. 400-450°C дан юқори ҳароратларда серпентин талк ва
форстеритга, кимёвий нурашганда эса палягорскит, сепиолит ва монтмориллонитга
айланади.

Минералнинг кимёвий формуласи қуйидагича келтирилган.

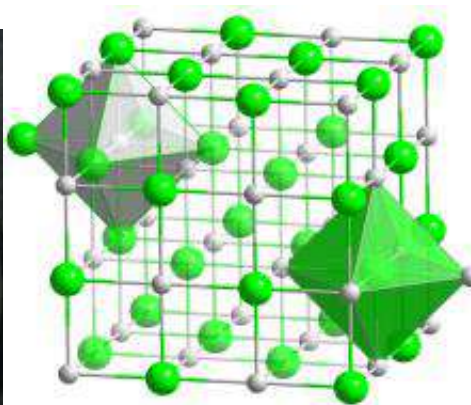
бу ерда $X = Mg, Fe^{2+}, Fe^{3+}, Ni, Al, Zn, Mn$. Серпентин минералининг бир қанча
турлари мавжуд булар 2-жадвалда келтирилган серпентин минералла-ридан
Кумушкон тоғларида мавжуд бўлган Амезит турлари тадқиқот учун олинган.

Компонент нисбати бироз ўзгариб туради, айниқса одатдаги коллоидларга
ўхшаш фарқларда (одатда 13-17%) FeO, Fe_2O_3 ва NiO деярли ҳар доим аралашмалар
шаклида мавжуд бўлади. Серпентиннинг эриш даражаси 650 °C ҳароратни ташкил
қилади. Серпентинни эритиб олишда унга сунъий ташқи муҳитдан таъсир
этказмаслиги лозим, яъни эриган материални сувга солиш, совутиш учун совуқ ҳаво
юбориш ҳолатларида материалнинг ички нуқсонларига олиб келади

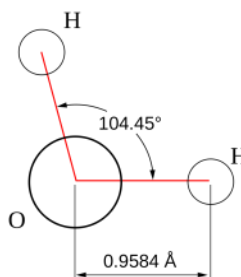
1-жадвал.
Серпентин минерали таркибидаги моддаларнинг техник тавсифи.

MgO нинг техник тавсифи	
Умумий	
Мунтазам номи	Магний оксиди
Анъанавий исмлар	Ёнган магнезия либоперикласи
Химиявий формуласи	MgO
Физикавий хусусиятлари	
Ҳолати	Қаттиқ
Моляр массаси	40,3044г/ <u>моль</u>
Зичлиги	3,58г/см ³
Иссиқлик хусусиятлари	
Эриш температураси	2825 °C
Қайнаш температураси	3600 °C
Мол иссиқлик қуввати	601,8кЖ/моль
Буғ босими	0±1мм.сим.уст. [1]
Кимёвий ҳоссалари	
Сувда эрувчанлиги	0,86 г/100 мл
Таснифи	
Стандарт сақланиш шароити	25 °C, 100 kPa
H₂O нинг техник тавсифи	
Умумий	
Мунтазам номи	Водород оксиди
Анъанавий исмлар	Сув
Химиявий формуласи	H ₂ O
Физикавий хусусиятлари	
Ҳолати	Суюқ
Моляр массаси	18,01528г/ <u>моль</u>
Зичлиги	0,9982 г/см ³
Иссиқлик хусусиятлари	
Эриш температураси	273,1 K (0 °C)
Қайнаш температураси	373,1 K (99,974 °C)
Мол иссиқлик қуввати	75,37Ж/моль K
Таснифи	
Стандарт сақланиш шароити	25 °C, 100 kPa
SiO₂ нинг техник тавсифи	
Умумий	
Мунтазам номи	Кремний оксиди (IV)

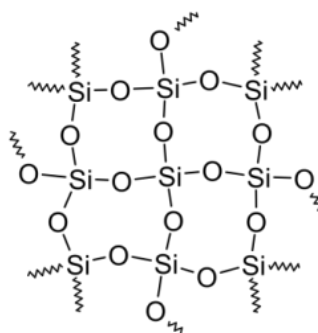
Анъанавий исмлар	Силика
Химиявий формуласи	SiO_2
Иссиқлик хусусиятлари	
Эриш температураси	1600 °C
Қайнаш температураси	2950 °C
Буғ босими	0±1мм.сим.уст.
Таснифи	
Стандарт сақланиш шароити	25 ° C, 100 kPa

а) MgO қуқуни ва кристалл структураси.

б) H₂O ва унинг кристалл структураси.

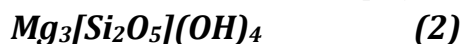
в). SiO₂ қуқуни ва кристалл структураси.

1-расм. Серпентин минерали таркибидаги моддаларнинг қуқуни ва кристалл структураси.

Серпентин минералининг турлари.

Номи	Инглизча номи	Кимёвий формуласи
Антигорит	Antigorite	$(\text{Mg,Fe})_3\text{Si}_2\text{O}_5(\text{OH})_4$
Лизардит	Lizardite	$\text{Mg}_3\text{Si}_2\text{O}_5(\text{OH})_4$
Клиночрёситил	Ortoxrizotile	$\text{Mg}_3\text{Si}_2\text{O}_5(\text{OH})_4$
Ортохризотил	Ortoxrizotile	$\text{Mg}_3\text{Si}_2\text{O}_5(\text{OH})_4$
Парашризотил	Parashrizotile	$\text{Mg}_3\text{Si}_2\text{O}_5(\text{OH})_4$
Карёпилит	Karyopilite	$(\text{Mn,Mg,Zn,Fe})_3(\text{Si,As})_2\text{O}_{10}(\text{OH,Cl})_4$
Греналит	Greenalite	$(\text{Fe,Fe})_{2-3}\text{Si}_2\text{O}_5(\text{OH})_4$
Бертхиерин	Berthierine	$(\text{Fe,Fe,Al,Mg})_{2-3}(\text{Si,Al})_2\text{O}_5(\text{OH})_4$
Фреипонтит	Fraipontite	$(\text{Zn,Al})_3(\text{Si,Al})_2\text{O}_5(\text{OH})_4$
Зиналит	Zinalsite	$\text{Zn}_2\text{AlSi}_2\text{O}_5(\text{OH})_4 \cdot 2(\text{H}_2\text{O})$
Дозйит	Dozyite	$(\text{Mg}_7\text{Al}_2)(\text{Si}_4\text{Al}_2)\text{O}_{15}(\text{OH})_{12}$
Амезит	Amesite	$\text{Mg}_2\text{Al}(\text{SiAl})\text{O}_5(\text{OH})_4$
Келлйит	Kellyite	$(\text{Mn,Mg,Al})_3(\text{Si,Al})_2\text{O}_5(\text{OH})_4$
Кронстедтит	Cronstedtite	$\text{Fe}_2\text{Fe}(\text{SiFe})\text{O}_5(\text{OH})_4$
Карпинскит	Karpinskite	$(\text{Mg,Ni})_2\text{Si}_2\text{O}_5(\text{OH})_2$
Непуит	Nepuite	$\text{Ni}_3\text{Si}_2\text{O}_5(\text{OH})_4$
Пекораит	Pekoraite	$\text{Ni}_3\text{Si}_2\text{O}_5(\text{OH})_4$
Бриндлейит (нимесит)	Brindleyite	$(\text{Ni,Mg,Fe})_2\text{Al}(\text{SiAl})\text{O}_5(\text{OH})_4$
Мауфит	Maufite	$(\text{Mg,Ni})\text{Al}_4\text{Si}_3\text{O}_{13} \cdot 4(\text{H}_2\text{O})$
Карлостуранит	Karlosturani te	$(\text{Mg,Fe,Ti,Mn})_{21}(\text{Si,Al})_{12}\text{O}_{28}(\text{OH})_{34}$

Кумушкон серпентини қатламли силикатлар субклассининг минералидир.

Сарғиш, жигарранг-яшил криптокристалл, массалари 3,5 баробаргача қаттиқлик; турли хил турлари: оптик (зич, шаффоф безак тош), антигорит (тарози, қобик), хризотил асбест (толали). Ультрабазик жинсларнинг гидротермал ўзгариши натижасида ҳосил бўлган. 700°C гача жараён паст ҳароратга ишора қилади. Серпентинни термик парчаланиши (сувсизланиши), рентген маълумотлари бўйича 700°C да тугайди. 35% дан 70% гача магний оксиди аралашмасидаги таркибий қисмлар, магний хлорид 5% дан 25% гача ва сув 20% дан 40% гача. Магний хлорид эритмасининг оқим тезлиги 36% дан кам бўлганда, магний хлорид таркибининг ҳар икки йўналишда ўзгариши намунанинг механик кучини пасайтирганлигини кўриш мумкин. Эритма миқдорининг кўпайиши билан магний хлориднинг юқори

концентрацияси 58% дан юқори бўлса, механик қувват 80 кг / см² га кўтарилади. Магний хлориднинг кўпайиши натижасида ҳосил бўлган ҳажмнинг ўзгарувчанлигига эътибор қаратиб, оптималлашган нисбат деб аташ мумкин.

ФОЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР РЎЙХАТИ.

1. Каримов А. А., Мустафоев А. И. Технология керамики для материалов электронной промышленности: монография //Ташкент: Типография ТИИИМСХ.– 2020. – 2020.
2. Mustafoev A. Технология керамики для материалов электронной промышленности //Scienceweb academic papers collection. – 2020.
3. Мустафоев А. И. и др. Влияние нагрева на фазовые превращения в геомодификаторе трения на основе слоистого серпентина //AGRO ILM» журналы. – Т. 4. – С. 97-99.
4. Каманов Б. М., Маматкосимов М. А., Мустафоев А. И. Юқори хароратга чидамли оловбардош плитани ишлаб чиқариш //Irrigatsiya va melioratsiya" jumali. – 2019. – Т. 4. – С. 18.
5. Suvanova L. et al. Study of the technological possibilities of the large sole furnace in localization of imported electric heaters //AIP Conference Proceedings. – AIP Publishing LLC, 2022. – Т. 2432. – №. 1. – С. 020017.
6. Sapaev J. et al. Development of automated water detection device //AIP Conference Proceedings. – AIP Publishing LLC, 2022. – Т. 2432. – №. 1. – С. 020018.
7. Мустафоев А. Маҳаллий хом-ашёларга асосланган юқори иссиқликка чидамли керамик плиталар //Современные инновационные исследования актуальные проблемы и развитие тенденции: решения и перспективы. – 2022. – Т. 1. – №. 1. – С. 378-380.
8. Мустафоев А. Юқори иссиқликка чидамли керамик плиталар учун оловбардош материаллар //Современные инновационные исследования актуальные проблемы и развитие тенденции: решения и перспективы. – 2022. – Т. 1. – №. 1. – С. 380-382.
9. Isaqulovich M. A. RAQAMLI IQTISODIYOT SHAROITIDA 17000C HARORATDA ISHLAYDIGAN TERMOSTATLANGAN ELEKTR PECHINI ISHLAB CHIQRISH //International Journal of Contemporary Scientific and Technical Research. – 2022. – С. 389-391.
10. ISHLANGAN I. M. A. Q. Q. Q. MAHALLIY XOM-ASHYOLAR ASOSIDA TAYYORLANGAN KERAMIK PLITANING TEXNIK-IQTISODIY KO'RSATKICHLARI //International Journal of Contemporary Scientific and Technical Research. – 2022. – С. 404-406.
11. Akmal B. M. et al. MANUFACTURE OF HIGH-TEMPERATURE ELECTRIC HEATERS BASED ON THE SOLAR ENERGY //Журнал иностранных языков и лингвистики. – 2022. – Т. 6. – №. 6. – С. 269-286.

12. Мустафоев А. И. и др. ИЗГОТОВЛЕНИЕ ЭЛЕКТРОНАГРЕВАТЕЛЕЙ С ИСПОЛЬЗОВАНИЕМ БОЛЬШОЙ СОЛНЕЧНОЙ ПЕЧИ //SCHOLAR. – 2023. – Т. 1. – №. 2. – С. 167-171.

13. Мустафоев А. И. и др. КУМУШКОН СЕРПЕНТИНИНИНГ КАТТА ҚУЁШ ПЕЧИГА АСОСЛАНГАН ТАДҚИҚОТЛАРИ //SCHOLAR. – 2023. – Т. 1. – №. 3. – С. 98-103.

14. Мустафоев А. И. и др. ҚУЁШ ҚУРИЛМАСИДА ҚАЙТА ИШЛАНГАН МАҲАЛЛИЙ ХОМ-АШЁЛАР АСОСИДА ТАЙЁРЛАНГАН КЕРАМИК ПЛИТАНИНГ ХОССАЛАРИ //SCHOLAR. – 2023. – Т. 1. – №. 4. – С. 56-61.

15. Mustafoyev A. I. et al. QUYOSH QURILMASIDA TAYYORLANGAN KERAMIK PLITANING TEXNIK-IQTISODIY KO'RSATKICHLARI //SCHOLAR. – 2023. – Т. 1. – №. 4. – С. 51-55.

16. Мустафоев А. И. и др. ПОДГОТОВКА МАТЕРИАЛА С ИСПОЛЬЗОВАНИЕМ СЕРПЕНТИНА НА ОСНОВЕ БОЛЬШОЙ СОЛНЕЧНОЙ ПЕЧИ //Innovative Development in Educational Activities. – 2023. – Т. 2. – №. 4. – С. 67-73.

17. Мустафоев А. Informatika fanini o'qitishda masofaviy ta'lim tizimidan foydalanishning qulayliklari //Современные инновационные исследования актуальные проблемы и развитие тенденции: решения и перспективы. – 2022. – Т. 1. – №. 1. – С. 191-193.

18. Мустафоев А. И. и др. КАТТА ҚУЁШ ҚУРИЛМАСИНИНГ ТЕХНОЛОГИК ИМКОНИЯТЛАРИ //Innovative Development in Educational Activities. – 2023. – Т. 2. – №. 5. – С. 428-435.

19. Mustafoev A. I. et al. ENHANCING CHARACTERISTICS OF A CERAMIC PRODUCT FROM LOCAL RAW MATERIALS PRODUCED ON THE BASIS OF A LARGE SOLAR DEVICE IN A NON-CONVENTIONAL MODE //Journal of Academic Research and Trends in Educational Sciences. – 2023. – Т. 2. – №. 1. – С. 202-210.

20. Abduganiyev A., Mustafoyeva M. Educational resources based on virtual reality //Academic research in educational sciences. – 2021. – Т. 2. – №. 4. – С. 2035-2042.

21. Мустафоева М. Talabalarni induvidual ta'lim trayektoriyasi orqali oqitishning samaradorligi //Современные инновационные исследования актуальные проблемы и развитие тенденции: решения и перспективы. – 2022. – Т. 1. – №. 1. – С. 88-90.

22. Мустафоева М. Induvidual ta'lim trayektoriyasi-talabaning ta'lim sohasidagi shaxsiy imkoniyatlarini amalga oshirishning individual yonalishi //Современные инновационные исследования актуальные проблемы и развитие тенденции: решения и перспективы. – 2022. – Т. 1. – №. 1. – С. 87-88.

23. Oltinbekovna M. M. PSYCHOLOGICAL APPROACH TO TEACHING A FUTURE PHYSICS TEACHER //Journal of Academic Research and Trends in Educational Sciences. – 2022. – Т. 1. – №. 5. – С. 86-92.

24. Oltinbekovna M. M. KOMPETENSIYAGA ASOSLANGAN TA'LIM: NAZARIYA VA AMALIYOT MUAMMOLARI //International Journal of Contemporary Scientific and Technical Research. – 2022. – С. 622-625.

25. Suvanova L. S. et al. Studying the technological possibilities of the large sun face in the localization of imported jewelry stones //AIP Conference Proceedings. – AIP Publishing LLC, 2022. – Т. 2432. – №. 1. – С. 020016.

26. Муратов И. М. и др. СУПЕРОКСИДНЫЙ КАТАЛИЗ МЕТАЛЛОКОМПЛЕКСАМИ ПОРФИРИНОВ И ФТАЛОЦИАНИНОВ //Universum: химия и биология. – 2022. – №. 6-2 (96). – С. 41-44.

27. Мукумов И. У. и др. Распространение рода Шренкия во флоре Узбекистана //Вестник современных исследований. – 2019. – №. 5.2. – С. 25-27.

28. Рахманова, Ф. Э., & Холмуродова, Д. К. (2022). ПРИМЕНЕНИЕ ОКСИДА АЗОТА ДЛЯ АНТИМИКРОБНЫХ, РАНОЗАЖИВЛЯЮЩИХ КОЖНЫХ ЛЕЧЕБНЫХ МАЗЕЙ. In INTERNATIONAL SCIENTIFIC REVIEW OF THE PROBLEMS OF NATURAL SCIENCES AND MEDICINE (pp. 8-20).

29. Холмуродова Д. К., Рахманова Ф. Э. ОКСИД АЗОТА В КАЧЕСТВЕ РАНОЗАЖИВЛЯЮЩИХ КОЖНЫХ ЛЕЧЕБНЫХ ПРЕПАРАТОВ //Биотехнология и биомедицинская инженерия. – 2022. – С. 164-168.

30. Mamadiyarova H., Yusupova S., Raxmanova F. ABOUT STUDY OF THE PROCESS OF PRODUCING DEFOLIANT BASED ON SODIUM CHLORATE AND AMINOGUANIDINE PHOSPHATE //InterConf. – 2021. – С. 430-436.

TECHNOLOGY FOR IMPROVING PEDAGOGICAL IMAGE COMPONENTS IN THE MODERN PROFESSIONAL PROGRAM OF SCHOOL TEACHERS

Gulbahor Doniyorova¹

Chirchik State Pedagogical University

KEYWORDS

education, pedagogy, new technologies, pedagogical image, educational environment

ABSTRACT

It has impacted the professional development of teachers, who now require skilled teaching skills and knowledge of the use of technology in the learning environment. One area that has seen significant changes is the pedagogical image component of the professional curriculum for school teachers. This article provides information on the technology of improving pedagogical image components in the modern professional program of school teachers.

2181-2675/© 2023 in XALQARO TADQIQOT LLC.

DOI: 10.5281/zenodo.7786758

This is an open access article under the Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

¹ Doctoral Student, Chirchik State Pedagogical University, Tashkent, Uzbekistan

MAKTAB O'QITUVCHILARI ZAMONAVIY PROFESSIOGRAMMASIDA PEDAGOGIK IMIJ KOMPONENTLARINI TAKOMILLASHTIRISH TEXNOLOGIYASI

KALIT SO'ZLAR:

ta'lim, pedagogika, yangi
texnologiyalar, pedagogik
imij, ta'lim muhiti

ANNOTATSIYA

O'qituvchilarning kasbiy rivojlanishiga ta'sir ko'rsatdi, ular hozirda malakali o'qitish ko'nikmalarini va o'quv muhitida texnologiyalardan foydalanish bo'yicha bilimlarni talab qiladi. Muhim o'zgarishlarni ko'rgan sohalaridan biri bu maktab o'qituvchilarining kasbiy o'quv dasturidagi pedagogik imij komponentidir. Ushbu maqolada maktab o'qituvchilari zamonaviy professioqrammasida pedagogik imij komponentlarini takomillashtirish texnologiyasi haqida ma'lumotlar berilgan.

Kirish.

So'nggi o'n yilliklarda ta'lim sohasida o'quvchilarga yo'naltirilgan o'qitish usullari va texnologiya integratsiyasiga e'tibor qaratilib, paradigma o'zgarishi yuz berdi. Pedagogik obraz deganda o'qituvchini muvaffaqiyatli va samarali o'qituvchiga aylantiruvchi sifatlar, xususiyatlar va xususiyatlar majmui tushuniladi. U tegishli ta'lim muhitini yaratish uchun materialni taqdim etish va talabalar bilan o'zaro aloqa qilish usullarini o'z ichiga oladi. Hozirgi kunda maktab o'qituvchilaridan nafaqat bilim va amaliy ko'nikmalar, balki o'quvchilarga ta'lim berishda samarali faoliyat ko'rsatadigan ma'lum bir pedagogik sifatlar ham bo'lishi kutilmoqda. Pedagogik obraz o'qituvchining ta'lim-tarbiyaviy dizaynining hal qiluvchi elementi bo'lib, u ma'lumotlarni ko'rgazmali, tushunarli va esda qolarli tarzda taqdim etishni o'z ichiga oladi. Tasvir komponenti turli jihatlarni o'z ichiga oladi: grafikalar, illyustratsiyalar, multimedia, animatsiyalar va o'qituvchilar o'quvchilarning eslab qolish, motivatsiya va muammolarni hal qilish ko'nikmalarini oshirish uchun foydalanadigan boshqa ko'rgazmali qurollar. Zamonaviy pedagogik obraz komponentlari o'zining tashqi ko'rinishi, xulq-atvori, shaxsiyati va o'qitish metodikasi nuqtai nazaridan o'qituvchi obraziga taalluqlidir. Ushbu komponentlar samarali o'qitish uchun juda muhim, chunki ular o'qituvchining o'quvchilar bilan aloqa o'rnatish qobiliyatini shakllantiradi va mavzu bo'yicha tushunchalarini oshiradi.

Asosiy qism.

Maktab o'qituvchilarining zamonaviy kasbiy o'quv dasturi o'qituvchining pedagogik qiyofasini oshiradigan va targ'ib qiluvchi turli tarkibiy qismlarga ega. Bu erda bir nechta muhim komponentlar mavjud:

1. Mavzu bo'yicha bilim: O'qituvchi o'zi o'rgatayotgan mavzuni chuqur anglashi kerak. Ushbu bilim dolzarb bo'lishi va tegishli akademik sohada tan olinishi kerak.
2. Sinfni boshqarish: Pedagogik obraz sinfni samarali boshqarishni talab qiladi. O'qituvchi ijobiy ta'lim muhitini yaratish va saqlash, qoidalarni o'rnatish va intizomni

saqlash qobiliyatiga ega bo'lishi kerak.

3. Muloqot ko'nikmalari: Samarali muloqot qobiliyatlari o'qituvchining pedagogik qiyofasini yuksaltirishda ham muhim ahamiyatga ega. O'qituvchi o'quvchilar bilan og'zaki va yozma ravishda aniq va aniq muloqot qila olishi kerak.

4. Texnologiya integratsiyasi: O'qituvchilar uchun zamonaviy professional o'quv dasturi o'qitishda texnologiya integratsiyasini o'z ichiga oladi. O'qituvchilar o'qitish va talabalar bilimini oshirishda texnologiyani qo'shish uchun raqamli savodxonlik ko'nikmalariga ega bo'lishi kerak.

5. Baholash va baholash: O'qituvchi baholash usullari, baholash strategiyalari va o'quv dasturini ta'lim natijalariga moslashtiruvchi fikr-mulohazalarni qanday taklif qilish haqida tushunchaga ega bo'lishi kerak.

6. Kasbiy rivojlanish: O'qituvchilar o'zlarining kasbiy mahoratlarini doimiy ravishda saqlab turishlari va oshirishlari kerak. Ular doimiy ta'lim imkoniyatlariga intilishlari va mustaqil tadqiqotlar bilan shug'ullanishlari kerak.

Texnologiyadan foydalanish pedagogik tasvir komponentini inqilob qildi, o'qituvchilar dinamik va interaktiv o'quv muhitini yaratish uchun foydalanishi mumkin bo'lgan bir qator yangi vositalar, platformalar va resurslar bilan. Ana shunday platformalardan biri o'qituvchilarga multimedia elementlarini o'z darslariga kiritish imkonini beruvchi munozara forumlari, viktorinalar, onlayn topshiriqlar va kontent yaratish vositalari kabi xususiyatlarga ega bo'lgan Ta'limni boshqarish tizimi (LMS). Pedagogik tasvir komponentlarini o'zgartirgan yana bir texnologiya Virtual haqiqat (VR) va kengaytirilgan haqiqat (AR) bo'lib, u o'quvchilarga jismoniy dunyoda imkoni bo'lmagan simulyatsiya va interaktiv o'quv muhitini boshdan kechirish imkonini beradi. VR va AR yordamida talabalar tarixiy joylar, tabiat hodisalari va murakkab ilmiy tushunchalarni o'rganishlari mumkin, shu bilan ularning tushunish va o'rganishga bo'lgan faolligini oshiradi. Qolaversa, pedagogik tasvir komponentida animatsiya va o'yinlashtirishdan foydalanish o'quvchilarning faolligi va motivatsiyasini oshirishda samarali ekanligini ko'rsatdi. O'qituvchilar o'rganishni yanada qiziqarli va interaktiv qilish uchun boshqotirmalar, qiyinchiliklar va mukofotlar kabi o'yin usullaridan foydalanishlari mumkin, bu esa o'z navbatida mavzuni eslab qolish va tushunishni yaxshilaydi. Pedagogik tasvir komponentlari texnologiyasini takomillashtirish uchun o'qituvchilarni zarur ko'nikma va bilimlar bilan jihozlash uchun malaka oshirish dasturlari va treninglar zarur. O'qituvchilar, shuningdek, o'qitishda foydalanish uchun eng yaxshi vositalar va platformalarni aniqlash uchun texnologiya mutaxassislari bilan hamkorlik qilishlari mumkin. texnologiya zamonaviy pedagogik imidj komponentlarini takomillashtirishda muhim rol o'ynashi mumkin. Yuqorida keltirilgan beshta texnologiya o'qituvchilarga o'z imidjini yaxshilashga, o'quvchilari bilan yaxshiroq bog'lanishga va qiziqarli dars rejalarini yaratishga yordam beradi. Sinfda texnologiyaning uzluksiz rivojlanishi va qabul qilinishi bilan o'qituvchilar o'z kasblarida samarali qolish uchun ushbu vositalarni moslashtirishlari va qabul qilishlari kerak.

Xulosa

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, zamonaviy kasbiy o'quv dasturida o'qituvchining pedagogik qiyofasi bir nechta muhim tarkibiy qismlarni o'z ichiga oladi. Mavzuni bilish, sinfni boshqarish, aloqa, texnologiya integratsiyasi, baholash, baholash va kasbiy rivojlanish - bu imidjni oshiradigan, o'qituvchilarni o'z ishlarida samarali va muvaffaqiyatli qiladigan elementlardan faqat bir nechtasi. Samarali pedagogik imidj o'qituvchilarning talabalarni zamonaviy davrning eng yuqori akademik standartlariga moslashtirish qobiliyatini ta'minlaydi. Maktab o'qituvchilarining zamonaviy kasbiy o'quv dasturida pedagogik imidj komponentlarini takomillashtirish texnologiyasi o'qitish usullarini inqilob qilish va o'quvchilarning faolligi va motivatsiyasini yaxshilashda sezilarli yutuqlarga erishdi. Texnologiyalardan foydalanish davom etar ekan, o'qituvchilarning ta'lim samaradorligini oshirish va talabalarning ta'lim natijalarini yaxshilash uchun eng so'nggi tendentsiya va innovatsiyalardan xabardor bo'lishlari juda muhimdir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Nurmatovna, M. L. (2022). PEDAGOG IMIDJINI SHAKLLANTIRISHDA NOTIQLIK MAHORATINING O'RNI. Scientific Impulse, 1(4), 522-526.
2. Abdullayeva, M. X. Q., & Mamadjonova, I. G. O. (2022). O'qituvchining pedagogik texnikasi va axloqi. Science and Education, 3(5), 1043-1047.
3. Odilova, S. S. Q. (2022). BRENDING TA'LIM MUASSASASINI RIVOJLANTIRISH STRATEGIYASI SIFATIDA. Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences, 2(10), 289-296.
4. Solidjonov, D. (2021). TA'LIMNING RIVOJLANISHI UCHUN DIGITAL LEARNING KONSPEKSIYASINING TENDENTSIYALARI. Scienceweb academic papers collection.

INFORMATION AND COMMUNICATION TECHNOLOGIES IN TEACHING THEORETICAL LINGUISTIC DISCIPLINES

Sukhrob Berdiyev¹

Xamid Ikromov²

Denov Institute of Entrepreneurship and Pedagogy

KEYWORDS

Information and communication technologies, theoretical linguistics, language learning, multimedia tools, virtual learning environments, interactive whiteboards, social media

ABSTRACT

The objective of this study is to present the role and contributions of information and communication technologies (ICTs) in teaching theoretical linguistic disciplines. The article examines the potential of various technologies such as multimedia tools, virtual learning environments, interactive whiteboards, and social media platforms in enhancing and facilitating the teaching and learning of theoretical linguistics. In this study, we attempt to analyze the scope of ICT usage in theoretical linguistics, investigate the positive outcomes of integrating ICTs in language classes, and identify the challenges and limitations involved in implementing technology-based approaches to language teaching.

2181-2675/© 2023 in XALQARO TADQIQOT LLC.

DOI: 10.5281/zenodo.7789783

This is an open access article under the Attribution 4.0 International(CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

¹ ESL Teacher, Institute of Entrepreneurship and Pedagogy, Surkhandaryo, Uzbekistan

² Master, Denov Institute of Entrepreneurship and Pedagogy, Surkhandaryo, Uzbekistan

INTRODUCTION

Over the past few decades, the paradigm of language teaching and learning has shifted from traditional classroom-based instruction toward technology-assisted approaches. Information and communication technologies (ICTs) are rapidly changing the way we all interact, communicate, and learn. Digital technologies offer new possibilities and opportunities for both instructors and learners, enabling them to access a wealth of information, resources, and tools that were once unavailable. In the field of language teaching and learning, the integration of ICTs has had a decisive impact on teaching effectiveness and efficiency, providing a range of pedagogical benefits such as increased engagement, motivation, and cognitive processing.

Theoretical linguistic disciplines refer to the abstract and analytical study of language devoid of applied or pragmatic concerns. The study of such diverse topics as grammar, semantics, phonology, syntax, and discourse analysis has been largely dominated by traditional approaches, primarily focusing on rule-based abstraction, and formal systems. Such approaches tend to privilege rote memorization of isolated facts and structures, devoid of intuitive or meaningful contexts. However, the current era sees theoretical linguistic disciplines increasingly incorporating digital and multimedia resources for teaching and learning. Merely providing access to ICT in language classrooms itself does not guarantee improvement in the learning outcomes. Nevertheless, the judicious use of ICT by skilled teachers can have a transformative impact on pedagogy in theoretical linguistics, enabling the development of innovative approaches that can enhance the learning outcomes of students.

Several studies have shown that multimedia tools, virtual learning environments (VLE), interactive whiteboards (IWB), and social media platforms have been increasingly used in teaching theoretical linguistic disciplines, both as teaching aids and assessment tools. VLEs, for example, enable the integration of various digital resources and activities for students to access remotely and collaboratively. A study conducted by Li (2010) found that the use of ICT could motivate and engage students in learning activities, enabling them to develop a deep understanding of theoretical linguistic concepts. Interactive whiteboards, on the other hand, can facilitate a shared learning environment between teachers and students, providing effective ways of presenting multimedia materials, modeling processes, and annotating concepts. It has also been found that VLEs and social media platforms such as Facebook and Twitter can be used as effective assessment tools, allowing for formative feedback in language learning contexts (Henderson & Tueni, 2011).

Despite the potential benefits of integrating ICTs in theoretical linguistic disciplines, there have been several concerns expressed regarding digital educational materials' quality, reliability, and accuracy (Warschauer & Matuchniak, 2010). In addition, the digital divide

and lack of access to technology and resources for some learners would create hurdles in implementing technology-based approaches to language teaching. It is important, therefore, to review these issues and identify strategies to overcome them.

This article highlights the significance and practical application of integrating ICTs in the teaching of theoretical linguistic disciplines. It provides an overview of the various digital resources and pedagogical approaches that can be used to enhance both students' learning outcomes and classroom instruction. The study also examines the challenges and limitations of integrating ICTs in language teaching and identifies strategies to overcome them. By presenting empirical evidence, it is hoped that this article will provide an impetus for further research into the effective use of ICTs in theoretical linguistic disciplines, ultimately leading to the development of innovative and effective pedagogical practices in language teaching.

METHODS

Information and communication technologies (ICT) are rapidly changing the way we learn and teach theoretical linguistic disciplines. The emergence of new digital technologies and online resources has given linguistics instructors the opportunity to develop innovative teaching methods, enhance student engagement and participation, and facilitate collaboration and peer learning. In this article, we will discuss some of the most effective ways to integrate ICT in teaching theoretical linguistic disciplines and examine their potential impact on student learning outcomes.

One of the most popular ICT tools used in teaching theoretical linguistic disciplines is computer-based multimedia tools. These tools can be used to present linguistic concepts and theories in a visually and interactive manner, which can help students to better understand complex linguistic concepts. According to Li and Li (2016), multimedia tools can be used to present linguistic materials in various formats such as visual graphics, audio clips, and interactive exercises. By providing access to a range of multimedia resources such as videos, audios, and interactive simulations, students can learn theoretical linguistic concepts in a more engaging and interactive manner.

Another effective way to integrate ICT in teaching theoretical linguistic disciplines is through the use of online learning platforms. These platforms provide a virtual space where instructors can share course materials, lecture notes, and assignments, while also offering students the opportunity to participate in discussions and collaborative learning activities. Tools such as discussion forums, wikis, and blogs enable students to interact with instructors and peers to exchange ideas, feedback, and insights on linguistic concepts and theories. Moreover, online platforms allow instructors to monitor student progress and provide feedback to students in a timely and efficient manner.

In addition to multimedia tools and online learning platforms, social media can be used to promote interaction and collaboration among students and instructors. Platforms such as Twitter, Facebook, and Instagram can be used to share educational resources, promotion of linguistic knowledge and theory, post daily exercises or knowledge snippets,

while also enabling students to ask questions, seek feedback, and engage in discussions with their peers and instructors. Research suggests that using social media platforms can enhance student motivation, promote active learning and engagement, and foster a sense of community among students (Manca & Ranieri, 2016).

An often overlooked ICT tool in teaching theoretical linguistic disciplines is mobile technology. With the increasing availability of smartphones and tablets, students can access coursework and learning materials anytime and anywhere. Instructors can also use mobile technology to create on-the-go learning opportunities such as mobile apps or podcasts. By using mobile technology, students can learn at their own pace, effectively manage their learning time, and engage in spontaneous learning experiences.

CONCLUSION

Finally, gamification is another effective way to integrate ICT in teaching theoretical linguistic disciplines. Gamification involves the use of game elements, such as point systems, badges, and leaderboards, to make learning more fun and engaging. By incorporating game elements into learning activities, instructors can increase student motivation, stimulate creativity, and promote teamwork and competition. Research suggests that gamification can lead to higher levels of student engagement and motivation (Hamari, Koivisto, & Sarsa, 2014).

In conclusion, the integration of ICT in teaching theoretical linguistic disciplines has the potential to enhance student learning outcomes, foster collaboration and peer learning, and promote engagement and motivation. By using multimedia tools, online platforms, social media, mobile technology, and gamification, instructors can create more interactive and engaging learning experiences for their students. Thus, it is crucial for instructors to embrace these ICT tools and apply them in their teaching practices to enhance their students learning.

REFERENCES

1. Henderson, L., & Tueni, M. (2011). The integration of social media in second language learning. *The Electronic Journal for English as a Second Language*, 15(2), 1-17.
2. Li, X. (2010). The effects of computer-assisted instruction on the development of L2 grammar proficiency and motivation compared to teacher-led instruction. *CALICO Journal*, 27(1), 105- 131.
3. Warschauer, M., & Matuchniak, T. (2010). New technology and digital worlds: Analyzing evidence of equity in access, use, and outcomes. *Review of Research in Education*, 34, 179-225.
4. Hamari, J., Koivisto, J., & Sarsa, H. (2014). Does Gamification Work?—A Literature Review of Empirical Studies on Gamification. *Proceedings of the Annual Hawaii International Conference on System Sciences*, 3025-3034.
5. Li, Z. & Li, W. (2016). Multimedia Technology Applications in Professional Education, *Journal of Education and Practice*, 7(18), 47-56.

6. Manca, S., & Ranieri, M. (2016). Is Facebook Still a Suitable Technology-enhanced Learning Environment? An Updated Critical Review of the Literature from 2012 to 2015. *Journal of Computer Assisted Learning*, 32(6), 503-528.

Articles in this issue

1.	<u>A FANTASTIC DEPICTION OF THE UNDERWATER WORLD IN ALISHER NAVOI'S "SADDI ISKANDARI" POEM</u> Saparova Zebiniso Davlatovna	1-5
2.	<u>WRITTEN SPEECH LITERACY IN TEACHING THE SUBJECT OF THE MOTHER TONGUE (UZBEK LANGUAGE)</u> Lolayeva Ozoda	6-10
3.	<u>THE IMPORTANCE OF THE SCIENCE OF "TECHNICAL MECHANICS" IN THE TRAINING OF ENGINEERING PERSONNEL IN HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTIONS</u> Bekiyev Murat Otabekovich, Ismoilov Raxmatjon Ilxom ugli	11-14
4.	<u>ABSOLUTE LUMINOSITY DETECTOR: PROBLEMS AND PROSPECTS</u> Sh.S. Urinov	15-20
5.	<u>TO INTRODUCE STUDENTS TO WOOD AND ITS PROCESSING TECHNOLOGY</u> Xamidov Xayrulla Qudratovich	21-34
6.	<u>AGROPHYSICAL AND CHEMICAL PROPERTIES OF THE SOIL</u> S.X. Zokirova, X. Parpiyeva, R. Yakubova	35-40
7.	<u>TEACHER'S SPEECH CULTURE</u> Sattorova Sevinch	41-44
8.	<u>VOCABULARY AND PHRASEOLOGICAL WORK AND ITS ROLE IN THE EDUCATIONAL PROCESS</u> Irbutayeva Nigora Dilshodovna, Viloyatova Madina Klichevna, Irbutayeva Parvina Holmirzaevna	45-47
9.	<u>PIRAFILACTIC MEASURES AGAINST MICROORGANISMS IN CARIES AND ORAL MICROFLORA</u> Akromova Madinabonu Akmal qizi	48-51
10.	<u>STUDYING THE SCIENTIFIC AND CULTURAL HERITAGE OF ABU RAYHAN BERUNI</u> Sh.D. Karimboyev, Sh.A. Abdurashitova, M.M. Miyassarova, N.B.Nazarova, G.B.Mamedova	52-55
11.	<u>CONTROL OF MULTIDIMENSIONAL DISCRETE OBJECTS BY A TERMINAL MANAGEMENT</u> Atajonova Saidakhon Borataliyevna	56-61
12.	<u>TECHNOLOGY OF TEACHING THE TOPIC OF SOLAR ACTIVITY TO STUDENTS OF GENERAL EDUCATION SCHOOLS</u> S.G. Haitova, H.F. Nasimov, A.M. Bozorova, G.I. Sayfullayeva	62-67
13.	<u>USE OF MODERN INFORMATION TECHNOLOGIES IN EDUCATION: PROBLEMS AND PROSPECTS</u> Urolov Shukhratbek Akhror ugli , Obidov Shaxrom Bahrom ugli	68-71
14.	<u>PEDAGOGICAL DISCOURSE IN THE TEXTBOOKS OF FIRST GRADERS OF NATIONAL SCHOOLS OF UZBEKISTAN</u> Raimova Zulfiya Almirzayevna	72-76
15.	<u>SOURCES RELATED TO THE HISTORIOGRAPHY OF MEDIEVAL MOVAROUNNAHR</u> Mavlonov Asliddin Shuxratovich	77-81
16.	<u>THEORETICAL STUDY OF THE PHENOMENON OF TAXONOMY IN LINGUISTICS</u> Dilfuza Yusupova, J.Sh. Djumaboyeva	82-86

17.	<u>ETHNO-CULTURAL INFLUENCE AND CONNECTION OF PEOPLES ON THE GREAT SILK ROAD</u> Irbutayeva Nigora Dilshodovna, Turakulov Elbek Murodullayevich, Irbutayeva Parvina Holmirzaevna	87-90
18.	<u>IMPROVEMENT OF ENVIRONMENTAL AND PERFORMANCE PROPERTIES OF LOW-OCTANE GASOLINE</u> S.F. Kasimov, N.A. Egamkulova, J.U. Turakulov	91-94
19.	<u>TYPES AND MAIN FORMS OF TOURISM</u> Maxkambayeva Shaxrizoda Xusan qizi, Binoqulova Dilnora Sirojiddin qizi	95-107
20.	<u>PRACTICAL BASICS OF STUDYING THE COMPARISON OF PUNS, SLANG, IDIOMS AND SARCASM IN ENGLISH AND UZBEK LANGUAGES</u> Begmatov Ulugbek Ibodullayevich, Khoshimkhojayeva Mohiruh Muzaffarovna	108-111
21.	<u>THE USE OF THE PRINCIPLES AND METHODS OF MATHEMATICAL MODELING IN SOLVING PHYSICAL PROBLEMS IN TECHNICAL UNIVERSITIES</u> Umarova Gulchehra Abitovna	112-119
22.	<u>USE OF PHRASES AND PROVERBS IN ARTISTIC WORKS</u> Jonbutayeva Zumradxon Abdujabborovna	120-124
23.	<u>WAYS TO DEVELOP QUICKNESS AND AGILITY PHYSICAL QUALITIES OF STUDENTS IN HANDBALL SPORTS AGED 14-18</u> Tojiboyev Aziz	125-129
24.	<u>IMPORTANT ASPECTS OF TOURISM MARKET DEVELOPMENT</u> Ruxsora Raimbayeva	130-133
25.	<u>ROLE OF AMNIOCENTESIS IN THE PREVENTION OF CHROMOSOMAL GENE DISEASES</u> N.T. Yodgorova, B.A. Ibodov, A.Kh. Tashpolatov, J.E. Uzokov, R.N. Abdunabiyev	134-140
26.	<u>THE SIGNIFICANCE OF MICROORGANISMS IN ONCOLOGICAL DISEASES OF THE ORAL CAVITY AND SENSITIVITY TO ANTIBIOTICS</u> N.T. Yodgorova, Z.Sh. Bektemirova, B.R. Ibrohimov	141-147
27.	<u>THE EDUCATIONAL VALUE OF IMAM MOTURIDI'S TEACHINGS FOR THE YOUNG GENERATION</u> Muxammadsodiq Lapasov	148-152
28.	<u>MANAGEMENT OF PREGNANCY AND CHILDBIRTH IN WOMEN WITH UTERINE MYOMA</u> Fotima Atakhodjaeva , Gulnoza Soxibova , Ulugbek Ergashev	153-159
29.	<u>RESULTS OF MONITORING OF POLLUTION OF WATER BODIES</u> G.F. Sherkozieva, Z.Z. Egamberdieva, M.N. Bakhridinova	160-164
30.	<u>MONOCHORIAL MULTIPLE PREGNANCY WITH ANTENATAL DEATH OF ONE FETUS (REVIEW ARTICLE)</u> Aziza Erkhanova, Rustam Yusupbayev	165-173
31.	<u>CULTURAL AND HUMANITARIAN RELATIONS BETWEEN UZBEKISTAN AND FRANCE: A NEW STAGE OF CENTURY-OLD UZBEK-FRENCH COOPERATION</u> Dilmurod Dilmurodov, Javokhir Imamov	174-178
32.	<u>ALGERIAN LITERATURE IN THE SECOND HALF OF THE 20TH CENTURY AND THE ROLE OF TAHIR WATTOR IN IT</u> Shaxzoda Sabriddinova, D. Muxiddinova	179-184
33.	<u>EVALUATION OF THE EFFICACY OF SCLEROTHERAPY IN VENOUS PATHOLOGY</u> Adhamjon Zohirov, Muhammadayubxon Anvarjonov, Sarvar Abdukarimov, Shohabbos Rahmonov	185-190

34.	<u>THE ROLE OF THE COACHING APPROACH IN TEACHING A FOREIGN LANGUAGE</u> Nigora Djampulatova	191-195
35.	<u>THE USE OF INNOVATIVE METHODS IN THE DEVELOPMENT OF WOMEN'S WRESTLING</u> Azamat Primbetov	196-201
36.	<u>ENHANCING CHARACTERISTICS OF A CERAMIC PRODUCT FROM LOCAL RAW MATERIALS PRODUCED ON THE BASIS OF A LARGE SOLAR DEVICE IN A NON-CONVENTIONAL MODE</u> A.I. Mustafoev, M.O. Mustafoeva, B.G. Kodirov, F. Rakhmanova	202-210
37.	<u>STUDYING THE EFFICACY OF MODERN SCLEROTHERAPY IN VASCULAR SURGERY</u> Ulugbek Ergashev, Adhamjon Zohirov	211-217
38.	<u>COURSE AND PRINCIPLES OF TREATMENT OF ACUTE APPENDICITIS IN PREGNANCY</u> Ulugbek Ergashev, Adhamjon Zohirov	218-225
39.	<u>THE METHOD OF IMPROVING THE MORAL AND MORAL EDUCATION OF STUDENTS IN ELEMENTARY SCHOOL ETIQUETTE LESSONS</u> A.X. Najmiddinov, S.S. Hasanova	226-231
40.	<u>THE ROLE OF PHRASES IN THE DEVELOPMENT OF THE ENGLISH LANGUAGE</u> Asila Choriyeva	232-235
41.	<u>SURGICAL TREATMENT OF TRACHEAL STENOSIS WITH SCARS</u> Adkhamjon Zokhirov	236-241
42.	<u>SOURCE STUDIES OF EMBASSY RELATIONS IN TURKESTAN IN THE SECOND HALF OF THE 19TH CENTURY AND THE BEGINNING OF THE 20TH CENTURY</u> Mirnorim Imomov	242-246
43.	<u>AREAS OF DEVELOPMENT OF FLEXIBILITY COMPETENCE OF THE TEACHER OF EDUCATIONAL SCIENCE</u> Sayyora Turaeva	247-251
44.	<u>STUDY OF ETHNOLEXICS IN UZBEK AND WORLD LINGUISTICS</u> Zarnigor Shoyimkulova	252-257
45.	<u>STABILIZATION PROCESSES OF CERAMIC MATERIALS BASED ON LOCAL RAW MATERIALS PROCESSED IN A SOLAR DEVICE</u> A.I. Mustafoev, M.O. Mustafoeva, B.G. Kodirov, F. Rakhmanova	258-265
46.	<u>TECHNOLOGICAL FEATURES OF THE SELECTION OF LOCAL RAW MATERIALS TO BE PREPARED ON THE BASIS OF A LARGE SOLAR DEVICE</u> A.I. Mustafoev, M.O. Mustafoeva, B.G. Kodirov, F. Rakhmanova	266-273
47.	<u>TECHNOLOGY FOR IMPROVING PEDAGOGICAL IMAGE COMPONENTS IN THE MODERN PROFESSIONAL PROGRAM OF SCHOOL TEACHERS</u> Gulbahor Doniyorova	274-277
48.	<u>INFORMATION AND COMMUNICATION TECHNOLOGIES IN TEACHING THEORETICAL LINGUISTIC DISCIPLINES</u> Sukhrob Berdiyev, Xamid Ikromov	278-282